

**T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**CENAB ŞEHABEDDİN'İN ŞİİRLERİNDE “AŞK”
OLGUSUNUN YANSIMALARI
-Aşk'ın “Renk”, “Ses”, “Işık” ve “Zaman” Olarak
Görünümleri-**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Hakan ÜNALAN**

**DANIŞMAN
Yard. Doç. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI**

**NİSAN 2009
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**CENAB ŞEHABEDDİN'İN ŞİİRLERİNDE “AŞK”
OLGUSUNUN YANSIMALARI
-Aşk'ın “Renk”, “Ses”, “Işık” ve “Zaman” Olarak
Görünümleri-**

Hakan ÜNALAN

**Sosyal Bilimleri Enstitüsünce
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 24.04.2009**

**Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI
Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Vedat Kurukafa
Jüri Üyesi : Yard. Doç. Dr. Yasemin Mumcu Ay**

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Nurgün OKTİK

**NİSAN 2009
MUĞLA**

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ...../...../..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ..... maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hakan ÜNALAN'ın "CENAB ŞEHABEDDİN'İN ŞİİRLERİNDE "AŞK" OLGUSUNUN YANSIMALARI" "-Aşk'ın "Renk", "Ses", "Işık" ve "Zaman" Olarak Görünümleri-" adlı tezini incelemiş ve aday ...../...../..... tarihinde saat ..... 'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna ..... ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI

Üye

Yard. Doç. Dr. Vedat Kurukafa

Üye

Yard. Doç. Dr. Yasemin Mumcu Ay

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “CENAB ŞEHABEDDİN’İN ŞİİRLERİNDE “AŞK” OLGUSUNUN YANSIMALARI” “-Aşk’ın “Renk”, “Ses”, “Işık” ve “Zaman” Olarak Görünümleri-” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Hakan ÜNALAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı :

Adı :

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe :

Y. Dil :

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

O

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar :-

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :-

Basım Yeri :-

Basım Tarihi :-

ISBN :-

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı :

Ünvanı :

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Şiir – Cenab Şehabeddin
2. Tema
3. Cenab Şehabeddin'in Aşk Temalı Şiirlerinde Renk, Ses, Işık ve Zaman Bildiren Kelimeler

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Servet-i Fünun Şiiri
2. Cenab Şehabeddin
3. Tema
4. Aşk, Renk, Ses, Işık, Zaman

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Servet-i Fünun Poetry
2. Cenab Şehabeddin
3. Theme
4. Love, Colour, Sound, Light, Time

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : ...../...../.....

ÖZET

Cenab Şehabeddin, Servet-i Fünun edebiyatının öncülerinden biridir. O, şiirleriyle bu dönem üzerinde Tevfik Fikret'le birlikte en çok etkiyi yapan şair olmuştur. Cenab Şehabeddin, şairliğe başka şairlere öykünerek başlamıştır. Önceleri, klasik şiir temsilcisi Muallim Naci'nin etkisiyle şiirler yazmış, daha sonra Recaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid'i örnek almıştır. Avrupa edebiyatını tanımaya başlamasıyla şairliğinde yeni bir döneme girer. Fransız edebiyatından bir çok şairi tanıyarak yeni şiirler yazar. Bu süreçten sonra kendi orijinal şiirlerini yazar.

Cenab'ın şiirlerinin temel konusu aşk ve tabiattır. Cenab için şiirde resim ve musiki çok önemlidir. Kelimelerle tablolar oluşturmak ister. Bunun yanı sıra şiirde ahenge büyük önem verir. Bir tablo şiir oluşturmak ve bu tablo şiire musiki katmak ister. Bunları yaparken renk, ses, ışık ve zaman gibi unsurlardan yararlanır.

Bu çalışmada Cenab'ın aşk temalı şiirleri incelenmiş; ses, renk, ışık ve zaman ifade eden kelimelerin aşk temasıyla ilişkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cenab Şehabeddin, Servet-i Fünun, Aşk, Renk, Ses, Işık, Zaman

ABSTRACT

Cenab Şehabeddin is one of the pioneers of Servet-i Fünun literature. He was a poet who the most influence with the Tevfik Fikret over this period together with poems. Cenab Şehabeddin began to emulate other poets writing poetry. Initially, He writes poems the influence of classic poetry representative Muallim Naci, then who samples received to Recaizade Mahmut Ekrem and Abdülhak Hamid. He enters a new era in poetry writing with European literature beginning to recognize. He writes a new poems as to ecognition of French literature.He writes own original poems after the process.

The fundamental issues are love and nature of Cenab poetry. The image and music is very important in poetry for Cenab. He wants to create the table with Words. Besides,He gives great importance to harmony in the poem. He wants to add music to table poem and to create a table poetry. He takes advantage of elements color, sound, light and such as time While He does these.

In this study, had examined with the theme of love poems of Cenab that were detected to determine the relationship with sound, color, light and time to express the love of words and themes associated.

Key Words: Cenab Şehabeddin, Servet-i Fünun, Love, Color, Sound, Light, Time

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geen eser

Haz. : Hazırlayanlar

S.F.D. : Servet-i Fünun Dönemi

S.F.D.Ö.: Servet-i Fünun Dönemi Öncesi

S.F.D.S.: Servet-i Fünun Dönemi Sonrası

s. : Sayfa

vb. : Ve benzerleri

vd. : Ve diğeri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİ ÖNCESİNDE YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

A. RENK İFADE EDEN KELİMELEDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	18
1. Renk / Levn.....	19
2. Beyaz.....	21
3. Kırmızı.....	22
4. Lacivert.....	23
5. Mavi.....	24
6. Pembe.....	27
7. Sarı.....	27
8. Siyah / Kara.....	28
9. Yeşil.....	32
B. SES İFADE EDEN KELİMELEDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	33
I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELEDE.....	33
1. Âhenk.....	33
2. Nağme.....	34
3. Neşîde.....	35
4. Sâz.....	35
5. Terâne.....	36
6. Zemzeme.....	36
II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELEDE.....	37
1. Âh.....	37
2. Enîn.....	38
3. Feryâd.....	39

4. Figân.....	39
5. Giryân.....	40
6. Nâlân / Nâle / Nâliş.....	41
7. Zâr.....	42
III. YANSIMALI YA DA TABİAT TAKLİDİ SESLER.....	43
1. Bülbül / Hezâr / Andelîb	43
2. Velvele.....	44
IV. ŞİİR VE ŞİİR TERİMLERİ.....	44
1. Nazm.....	44
2. Şi'r.....	45
V. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELER.....	47
1. Ses.....	47
2. Söylemek.....	48
3. Söz.....	49
C. IŞIK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	49
I. GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI.....	50
1. Âfitâb.....	50
2. Güneş.....	51
3. Hurşîd.....	51
4. Mihr.....	52
5. Şems.....	53
II. AY VE EŞANLAMLILARI	53
1. Ay.....	54
2. Bedr.....	54
3. Kamer.....	54
4. Mâh / Meh.....	55
III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI.....	58
1. Ahter	58
2. Kevkeb.....	59
3. Necm.....	60
4. Sitâre.....	61
5. Şihâb.....	61

6. Yıldız.....	62
7. Zühre / Venüs.....	62
IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI.....	63
1. Hûri.....	63
2. Melek.....	64
3. Perî.....	65
V. PARLAK MADEN/CEVHERLER.....	65
1. Altın.....	66
2. Billûr.....	66
3. Elmas.....	67
4. Gevher / Güher.....	67
5. Minâ.....	67
6. Sîm / Sîmîn.....	68
7. Yaldız.....	68
8. Zer / Zerrîn.....	69
VI. NUR.....	69
VII. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR.....	73
1. Aks.....	73
2. Ateş.....	74
3. Berk.....	75
4. Hâtîf.....	76
5. Lemâ.....	77
6. Mücellâ.....	77
7. Müştail.....	77
8. Nîrân.....	78
9. Parlamak.....	78
10. Pertev.....	78
11. Rûşen.....	79
12. Şafak.....	80
13. Şu'â.....	80
14. Şu'le.....	81
15. Tâb / Tâbân / Tâbiş.....	82

16. Yanmak.....	84
17. Ziyâ.....	84
D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	85
I. MEVSİMLER	85
1. Mevsim.....	86
2. Bahâr / Nevbâhâr	86
3. Fasl.....	88
4. Hazân.....	88
II. GÜNÜN BÖLÜMLERİ.....	89
1. Akşam / Şâm.....	89
2. Gece Ve Eşanlamlıları.....	90
3. Rûz.....	92
4. Sabâh.....	92
5. Seher.....	93
III. SONSUZLUK İFADE EDEN KELİMELER.....	94
1. Ebed.....	94
IV. DİĞER ZAMAN İFADE EDEN KELİMELER.....	94
1. Dem.....	94
2. Mâzi.....	95

2. BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİNDE YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

A. RENK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	96
1. Renk.....	96
2. Beyaz.....	97
3. Kırmızı.....	99
5. Mavi.....	100
6. Pembe.....	102
7. Sarı.....	103

8. Siyah.....	103
9. Yeşil.....	105
B. SES İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	105
I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELER.....	105
1. Âhenk.....	105
2. Çeng Ve Üd.....	106
3. Elhân.....	107
4. Kaval.....	108
5. Keman.....	108
6. Mugannî.....	108
7. Musikî.....	109
8. Mutrîb.....	109
9. Nağme.....	109
10. Nakarat.....	111
11. Nây.....	111
12. Neşîde.....	112
13. Nevâ.....	112
14. Ninni.....	113
15. Sâz.....	113
16. Sürûd.....	113
17. Terâne.....	114
18. Zenzeme.....	116
II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELER.....	117
1. Âh.....	117
2. Bükâ.....	118
3. Efgân.....	118
4. Enîn.....	118
5. Giryân.....	119
6. Nâlân / Nâle.....	119
7. Şehkâ.....	121
8. Zâr.....	122
III. YANSIMALI YA DA TABİAT TAKLİDİ SESLER.....	123

1. Bülbül.....	123
2. ağlamak.....	124
3. Darâbân.....	124
4. Fsldamak.....	124
5. Kahkaha.....	125
6. İnflk.....	126
7. Öksürük.....	127
8. Safr Ve Sarîr.....	127
9. Sarsr.....	128
10. Velvele.....	128
IV. ŞÂİR VE ŞÂİR TERİMLERİ.....	128
1. Kafiye.....	128
2. Nazm.....	129
3. Şi'r.....	129
V. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELEER.....	131
1. Lafz.....	131
2. Makl.....	132
3. Sad.....	132
4. Savt.....	133
5. Ses.....	133
6. Söylemek.....	134
7.Sz.....	135
C. İŐIK İFADE EDEN KELİMELEERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	137
I. GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI.....	137
1. fitb.....	137
2. Güneş.....	138
3. Mihr.....	139
4. Şems.....	139
II. AY VE EŞANLAMLILARI.....	139
1. Ay.....	140
2. Bedr.....	140
3. Hill.....	141

4. Kamer.....	141
4. Mâh / Meh.....	142
III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI.....	143
1. Kevkeb.....	143
2. Sitâre.....	144
3. Zühre.....	144
IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI.....	145
1. Melek.....	145
2. Perî.....	147
V. PARLAK MADEN/CEVHERLER.....	147
1. Billûr.....	147
2. Dürr.....	148
3. Gevher / Güher.....	149
4. Müzehheb.....	150
5. Sâdef.....	150
6. Sîm / Sîmîn.....	151
7. Zer / Zerrîn.....	152
VI. NUR.....	153
VII. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR.....	154
1. Ateş Ve Şerâre.....	155
2. Berk Ve Lem'â.....	155
3. Dirahşân.....	156
4. İncilâ.....	156
5. İn'ikas.....	156
6. Parlamak.....	157
7. Rahşân.....	157
8. Rûşen.....	158
9. Şu'â.....	158
10. Şu'le.....	159
11. Tâbân.....	160
12. Ziyâ.....	160
D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	162

I. SENE VE EŞANLAMLARI.....	162
II. MEVSİMLER	163
1. Mevsim.....	163
2. Bahâr / Nevbâhâr	164
3. Hazân.....	165
4. Kış.....	167
III. AY İFADE EDEN KELİMELER.....	167
IV. GÜNÜN BÖLÜMLERİ.....	167
1. Akşam.....	167
2. Eyyâm.....	168
3. Fecr.....	168
4. Gece Ve Eşanlamlıları.....	168
5. Sabâh.....	171
6. Seher.....	171
V. SONSUZLUK İFADE EDEN KELİMELER.....	172
1. Ebed.....	172
2. Nâ-Mütenâhi.....	173
3. Sermedî.....	174
VI. DİĞER ZAMAN İFADE EDEN KELİMELER.....	174
1. Dem.....	174
2. Nâgâh / Nâgehân.....	174
3. Saat.....	175

3. BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİNDEN

SONRA YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

A. RENK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	177
1. Beyaz.....	177
2. Kırmızı.....	178
3. Mavi.....	178
4. Pembe.....	179
5. Sarı.....	179

6. Siyah.....	180
7. Yeşil.....	180
B. SES İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	181
I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELER.....	181
1. Beste - Güfte.....	181
2. Elhân.....	181
3. Ney.....	182
4. Ninni.....	182
5. Terâne.....	183
6. Üd – Mızrâb.....	183
II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELER.....	183
1. Âh.....	184
2. Enîn.....	184
3. Nâlân.....	184
III. ŞİİR VE ŞİİR TERİMLERİ.....	184
1. Kafiye.....	184
2. Mısra.....	185
3. Nazm.....	185
4. Şi'r.....	185
V. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELER.....	186
1. Lafz.....	186
2. Nutuk.....	187
3. Ses.....	187
4.Söz.....	187
C. IŞIK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	187
I. GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI.....	188
1. Güneş / Mihr / Şems.....	188
II. AY VE EŞANLAMLILARI.....	189
III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI.....	190
1. Kevkeb.....	190
2. Necm.....	191
3. Yıldız.....	191

IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI.....	191
1. Melek Ve Perî.....	191
V. PARLAK MADEN/CEVHERLER.....	192
1. Elmas.....	192
2. Yıldız.....	192
3. Zer.....	193
VII. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR.....	193
1. Ateş.....	193
2. Avîze.....	194
3. Bârik.....	194
4. İn'ikas.....	194
5. Nûr.....	195
6. Parlamak.....	195
7. Şu'le.....	195
8. Ziyâ.....	196
D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI.....	196
I. SENE VE EŞANLAMLARI.....	197
1. Sene.....	197
2. Yıl.....	197
II. MEVSİMLER.....	198
1. Mevsim.....	198
2. Bahâr.....	198
3. Hazân.....	199
4. Kış Ve Yaz.....	199
III. AY İFADE EDEN KELİMELER.....	200
1. Nisan.....	200
IV. GÜNÜN BÖLÜMLERİ.....	200
1. Akşam.....	200
2. Gece Ve Eşanlamlıları.....	201
V. SONSUZLUK İFADE EDEN KELİMELER.....	202
1. Ebed.....	202
2. Sermedî.....	202

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	203
BİBLİYOGRAFYA.....	214

ÖNSÖZ

Edebiyatımızda Tanzimat dönemiyle başlayan yenileşme hareketi, Servet-i Fünun edebiyatıyla o zamanın tahminlerinin de ötesinde bir başarıya ulaşmıştır. Servet-i Fünun sanatkarları ortak bir sanat anlayışıyla ortaya çıkarak Türk edebiyatına yeni bir tarz, hissetme ve algılama biçimi getirmişler ve bunu da eserlerinde başarıyla uygulamışlardır.

Gerek müntesiplerinin kişisel yapısı, gerekse zamanın siyasi şartlarından dolayı sosyal olaylara uzak duran Servet-i Fünuncular, kendilerine yeni bir kapı açarak hayatı sanatla birleştirmeye çalışmışlardır. Sanatlarına da bitmez tükenmez bir özellik taşıyan aşk ve tabiatı konu edinmişlerdir. Bu dönemin önde gelen şairlerinden olan Cenab Şehabeddin, aşk ve tabiat temalarını kendi duyuş ve algılayış biçimine göre işlemiştir. Onda aşk ve tabiat, vazgeçilmez iki unsurdur. Tabiatın renklerle resmi çizilip, seslerle musikisi tamamlandıktan sonra içi aşkla doldurulur. Renk, ses, ışık ve zaman şiirlerin bedenini oluştururken aşk ise bunlara can veren bir ruh olur.

Bu tezin hazırlanmasında iki unsur etkili olmuştur. Birincisi Servet-i Fünun şairlerinin, dolayısıyla Cenab'ın bir tablo ve musiki şairi olması; ikincisi ise bu tablo ve musikinin konusunun aşk olmasıdır. Daha önce Cenab'ın şiir estetiği ve şiirlerindeki tabiat teması üzerine tezler yapılmış, ancak Cenab'ın şiirlerindeki aşk teması etrafında ortaya konan ayrıntılı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu tezin amacı, Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Edebiyatı öncesi, Servet-i Fünun Edebiyatı dönemi ve Servet-i Fünun Edebiyatı sonrasındaki aşk temalı şiirlerinde geçen renk, ses, ışık ve zaman bildiren kelimelerin aşk temasına etkilerini tespit etmek, adı geçen kelimelerin bu üç dönem içindeki değişim ve dağılımlarını gözlemlemektir.

Burada ışık ve zaman'ın niçin ayrı başlıklar altında ele alındığını belirtmek isterim. Işık, belki renk kelimesinin içinde düşünülebilirdi. Ancak, ışığa belli bir renk atfetmek mümkün olmadığından bu başlık altında incelenmiştir. Zaman, her ne kadar

vakit olarak anlaşılrsa da zamanın vakitlere göre değişen renkleri vardır. Gece, zaman birimi olarak kullanıldığı gibi karanlığın, dolayısıyla *karalığın* da göstergesi olur. Bu göstergenin aşk temalı şiirlerdeki işlevini tespit etmek için bu başlık altında incelenmiştir.

Çalışmamızda sözü edilen üç dönemde yayınlanmış aşk temalı şiirler tespit edilmiş, bu şiirler içinde geçen renk, ses, ışık ve zaman bildiren kelimeler alfabetik olarak sınıflandırılarak kelimelerin kullanım sıklıkları ortaya çıkarılmıştır. Bir yandan da dağılımda görülen değişimlerin sebepleri izah edilmiştir. Renk, ses, ışık ve zaman bildiren kelimelerin aşkla ilgili hangi durumla ilişkili olduğu ve hangi varlıkla birlikte kullanılarak anlamlar kazandığı saptanmaya çalışılmıştır.

Cenap Şehabeddin gibi bir şair üzerinde çalışmak, hem zor hem de zevkli oldu. Gerek bu tezi tavsiye ederek bana yol gösteren, gerekse bu tezin hazırlanışı sürecinde desteklerini esirgemeyen danışman hocam Yard. Doç. Dr. Ahmet Cüneyt ISSI'ya; bu tezi hazırlarken ihmal ettiğim aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

Hakan ÜNALAN

GİRİŞ

Yüzyıllar içinde kendi estetik prensiplerini oluşturarak mazmunlar ve *klişe söz sanatları* üreten ve belli bir noktaya ulaştıktan sonra durağanlaşmaya başlayan Klasik Türk edebiyatı, akılcı ve gerçekçi bir ekseninde kendini oluşturmaya başlayan Tanzimat dönemiyle birlikte eski ihtişamını yitirmeye başlamıştır. Her ne kadar Tanzimat döneminde ve kısmen sonrasında Klasik Türk edebiyatına ait ürünler verilse de Tanzimat dönemi, edebiyatımızda artık geri dönüşü olmayan Batılı bir değişimin fitilini ateşlemiştir. Bu dönemle birlikte bir yandan edebiyatımızda batılı birtakım yeni türler denenmeye başlamışken konu ve tema tercihlerinde farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Öte yandan, özellikle Tanzimat'ın başlangıcında edebiyat dilinde de halkçı bir eğilimle sadeleşmeye gidildiği görülür.

Edebiyatımızda görülen bu yenileşme ve değişim hareketini salt edebi sebeplerle izah etmek mümkün değildir. Batı medeniyetiyle temas neticesinde siyasi, askeri, sosyal vd. alanlarda görülen değişimler şüphesiz hayatın ve insanın; dolayısıyla sanat ve edebiyatın da değişmesine neden olmuştur.

Siyasi, mali, tıbbi ve askeri alanlarda öğrenim görmesi için Avrupa'ya gönderilen insanlarımız, gittikleri yerlerde gördüklerinden, okuduklarından ve kurdukları dostluklardan etkilenmişler; hayat, sanat ve edebiyata dair yeni fikirlerle ülkelerine dönmüşlerdir. Bu anlamda, denebilir ki Batı medeniyet ve edebiyatıyla tanışıklık, edebiyatımızı yenileştirmek fikrinin de önemli ateşleyici güçlerinden biri olmuştur. Söz gelimi, Klasik Türk şiirinde söz konusu edilmeyen *akıl, hak, kanun* gibi kavramlar, Maliye öğrenimi görmek için Fransa'ya giden Tanzimat edebiyatının önemli adlarından İbrahim Şinasî tarafından ilk defa şiire dahil edilir. Onu, kendisi gibi çeşitli gerekçelerle Avrupa'ya gönderilmiş insanlarla bu yenilikleri benimsemiş ülke içindeki bazı gençler takip eder, yenileşme hareketine eserleriyle onlar da katkı sağlamaya çalışırlar. İşte, edebiyatımızda Şinasi ile ve Tanzimat döneminde öncelikli olarak ve özellikle içerikte, kısmen de olsa şekilde başlayan bu edebi değişim/dönüşüm hareketi, bugünkü modern Türk edebiyatının da zeminini oluşturur.

İlk olduğundan çoğu zaman acemi örneklerle kendini ortaya koyan Tanzimat edebiyatını bütünleyen, onu daha da geliştirip mükemmelleştiren Servet-i Fünun edebiyatı, *Türk edebiyatında 1860'tan beri devam eden Doğu-Batı mücadelesinin kesin sonucunu -Batı edebiyatının lehine olarak- tayin eden sonuncu safhasıdır* (Akyüz 1997: 88).

Gerek Servet-i Fünun edebiyatı sanatçılarının şahsi idrak, his ve gayretiyle gerekse Avrupa'daki edebi akımların tesiriyle bu dönemde birçok teknik denenmiş, yeni şekil, üslup ve temalar şiire dâhil edilmiştir. Çalışmamızın konusu, Servet-i Fünun şiirinin içeriğine ilişkin olduğu için bu dönem şiirinin tema estetiği üzerinde durulacaktır.

1. Genel Hatlarıyla Servet-i Fünun Edebiyatı Şiirinin Teması

Tanzimat dönemiyle başlayan yenileşme hareketi, en başarılı ürünlerini Servet-i Fünun döneminde vermiştir. Servet-i Fünun döneminde sanat, hayata ait diğer unsurlara göre daha bir ön plana alınmıştır. Bu bağlamda Servet-i Fünun sanatçısı, sanat faaliyetlerinde belli bir yol izlemeye, örnekleri Avrupa'da görülen edebi akımları takip etmeye çalışmıştır. Öte yandan, farklı duyuş ve düşünüşleriyle eserlerinde sanat, aşk, tabiat vd. unsurları yeni bir bakış açısıyla ele almışlardır. Bu özellikleriyle Servet-i Fünun edebiyatının Batılı anlamda bir ekol olma özelliğini taşıdığı da belirtilmelidir.

Gerek bu edebiyata mensup şairlerinin karakter yapısı gerek içinde bulunulan devrin siyasal atmosferi ve gerekse Avrupa'yla kurulan temaslar neticesinde Servet-i Fünun döneminde ortaya konulan şiirlerin temalarında da bir değişim görülür. Milli, sosyal, siyasal meselelerden ziyade kişisel/ruhi meseleler edebiyatta daha çok işlenir. *Servet-i Fünun şairlerinde, "aşk", "tabiat" ve "aile hayatı" başlıca temaları teşkil eder* (Akyüz 1997: 94). *Realiteden nefret eden Servet-i Fünuncular, ruhlarını tabiat, aşk ve hayal ile avutmaya çalışırlar* (Kaplan 2006: 110). Tabir uygunsa aşk, tabiat ve hayal onların nefret ettikleri gerçeklikten kaçtıklarında sığındıkları sığınaklar olur.

Bu dönem sanatçılarında karamsarlık, kötümserlik ve melankoli hâkim duygudur. O nedenle, *dönem sanatçıları içlerine kapandılar, ince ruh hallerini tahlil*

etmekle meşgul oldular. Aşk, tabiat, hayal ve sanatla oyalandılar. Sanata en üstün kıymet olarak baktılar (Kaplan 2006: 100). Böylelikle, bir yandan sanatlarını ikame edip muhtelif eserler verirken diğer yandan sanatı kendilerini hayata bağlayacak bir güç ve kaynak olarak gördüler. Bu durum, edebiyatın onlar için bir çeşit yaşam şekli olduğunun da göstergesi olarak düşünülebilir.

Diğer türlerde olduğu gibi şiir alanında verdikleri eserlerde de *hayali saadetler ve korkunç hakikat arasındaki çatışma onların başlıca temidir* (Kaplan 2006: 104). Hayal ve hakikat arasındaki çatışma, -o dönemin ruhsal ve zihinsel anlamdaki melankolik ve karamsar duyarlılığının sembolik bir ifadesi olarak da okunabilecek *Mai ve Siyah* adlandırmasında görüldüğü gibi- mavi ve siyah renklerinin çağrışımsal zıtlıkları ile temsil edilebilir. Servet-i Fünuncular, siyah renk ile sembolleştirdikleri hakikatten, hayatın acı gerçeklerinden kaçarak hayal âlemi, *mutluluğun yapay cenneti* ya da hayalin *fildişi kulesi* gibi temsili içermeleri olan *mavi*'ye sığınmışlardır (Akay 1998: 176). Onlara göre, hayatın ve siyasetin ağırlığı, ancak hayali birtakım yer ve durumlar aracılığı ile hafifletilir.

a. Tabiat

Tabiat, Servet-i Fünun şairlerinin hemen bütün şiirlerinde ya tema olarak yahut da ele alınan tema için bir *çerçeve* anlamına da gelen *konu* olarak çok sık kullandıkları anlam üretme alanlarından biridir. Bu tercihte şüphesiz hem mizaçları, hem de romantik düşüncenin *hayat ve tabiat* zıtlığı konusundaki düşünceleri etkili olmuştur. Onlara göre, çeşitli sosyal ve siyasal nedenlerle safiyetini kaybetmiş olan reel *hayat*'a göre tabiat, saflığı ve el değmemişliği, ilkelliği örselenmemişliği simgeler. Tabiatı, tüm ayrıntılarıyla, adeta malzemesi kelimeler olan bir ressam gibi çeşitli duygu ve düşüncelerinin bir aynası olarak şiirlerinde kullanmışlardır. Tabiatı bir tablo bütünlüğü içinde sunma gayreti, bu dönemde görülmeye başlanmıştır. Özellikle, aynı zamanda resimler de çizen Tevfik Fikret, kimi şiirlerinde adeta bir tabiat manzarasının resmini kelimelerle çizmektedir. Onun, Servet-i Fünun edebiyatının diğer şairlerine de bu konuda öncülük ve örneklik ettiği söylenebilir. Bununla birlikte Cenab Şehabeddin de tabiatı ele aldığı şiirlerinde oldukça başarılı *tablo şiirler* oluşturmuştur.

Sözün burasında şunu da vurgulamak gerekir: *Servet-i Fünuncular, daha ziyade tabiatın dış görünüşünü tasvir ettiler. Onları ilgilendiren şey, dini ve felsefi fikirlerden ziyade, renk, şekil ve hareket idi* (Kaplan 2006: 99). Onlar, kendilerinden önceki şairler gibi tabiatı dini ve felsefi birtakım meseleler için mecaz kullanmak yerine daha çok kendi kişisel duygu ve düşüncelerini yansıtan bir araç olarak değerlendirmişlerdir. Bu bakımdan, parnasizmi örnek alan Servet-i Fünuncular, ruhu olan canlı bir tabiat oluşturmak için kimi zaman da sembolizme başvurmuşlardır.

Servet-i Fünunculara göre tabiat, ölü bir manzara değildir; ruh ile yakınlığı olan, hatta bazen evrensel bir ruhun (evrenin ruhunun) somut bir görüntüsü olarak algılanan bir varlıktır (Akay 1998: 173). Dolayısıyla onlar, aşklarını, aşkın çeşitli hallerini tabiat betimlemeleri arasında duyurmaya, hissettirmeye çalışırlar. Bazen de tabiat, onların şiirlerinde sevgili ile şair arasında bir elçi olur.

Servet-i Fünun şiirinde tabiat, Divan şiirinde olduğu gibi kimi klişe mazmunlarla dile getirilen bir fon oluşturmak maksadıyla kullanılmaz. *Batılı yeni şiirin içinde tabiat, sanat için bir amaç olmuştur; sanat eserini besleyen bir kaynak olmuştur. Üstelik şiir sanatının estetik gücü ve dinamizmi olmuştur* (Parlatır 2004: 59).

Yeni tamlamaların, sıfatların ve şiirde daha önce hiç rastlanmayan kelimelerin kullanılması, tabiatı yeni bir şekilde algılama ve anlatma gayretinin sonucudur. Varlıkları ayrı ayrı tavsif ve tasvir endişesi, onları sıfat ve isim tamlamalarına götürüyor. Farsça terkip mekanizması, küçük imajlara bir bütünlük veriyordu (Kaplan 2006: 114).

Tabiatın tablosunu yapan Servet-i Fünuncular, resim ile birlikte musikiyi de sevdiler. Bu sevgi eserlerinde sadece müzikal temleri işlemek şeklinde kendini göstermez; üsluplarına da tesir eder. Servet-i Fünun şiiri, sadece resim değil, aynı zamanda musikidir. Tanzimat şairlerinin çok ihmal ettikleri ahenk, Servet-i Fünunculara muhteva kadar önemli bir yer tutar (Kaplan 2006: 99). Bu ahenk hem şiirin dış yapısı hem de iç yapısıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Yeni nazım şekilleri tercih edilip şiirin dış musikisi temin edilirken, tercih edilen kelimelerin ses değerleri ve çağrışımlarıyla da iç musiki oluşturulmuştur. Musiki elde etmek için tercih

ettikleri kelimelerin anlaşılmaz ve arkaik olduğu hususunda birçok eleştiriye de maruz kalmışlardır.

b. Aşk

Servet-i Fünun şiirlerinde, tabiatın yanında aşk teması da büyük yer tutar. Hayal ve hakikat çatışmasında sıkışıp kalan ve kendilerine yeni bir mecra arayan dönem sanatçıları aşk temasına sarılırlar. Bireysel bir özellik taşıyan aşk, onlar için geniş bir özgürlük alanı oluşturur.

Servet-i Fünun şiirinin iki önemli temsilcisi Tevfik Fikret ve Cenab Şehabeddin'in ilk şiirleri aşk konusundadır. Fikret, kendinden önceki ustalarına özenerek kaleme aldığı şiirlerinde hep aşk temini ön plana almış ve onu işlemiştir (Parlatır 2004: 58). Cenab Şehabeddin'in de Servet-i Fünun edebiyatı öncesindeki şiirlerinin büyük çoğunluğunun temasını aşk oluşturur.

Bu dönem şiirlerinin aşk teması klasik edebiyatımızda olduğu gibi sevgiliye *yaklaşma-kavuşamama* geriliminde yer almaz. Bununla birlikte bu dönemde aşka felsefi bir derinlik getirilmiş de değildir. Aşkın niteliği, şairlerin şahsi duygulanışlarına ve algılamalarına göre belirlenir. Aile yaşamına bağlılık, kızların aşkdan veremle ölmesi, aşğın sevgiliyle birlikteyken ölme isteği, kendini sevgilinin göğsüne salıverme arzusu ve aşkın güzelliği... gibi konular şiirlerde işlenir.

2. Cenab Şehabeddin'in Şiirlerinde Aşk

Servet-i Fünun şiiri için önemli bir ad olan Cenab Şehabeddin'in şiirlerinin başlıca temaları aşk ve tabiattır. *Cenab Şehabeddin'in şiire başlaması ve neşir sahnesinde görünmesi taklit ile de olsa terennüm ettiği aşk sayesinde* (Akay 1998: 75). O, hem Servet-i Fünun topluluğuna katılmadan önce Muallim Naci, Şeyh Vasfi taklitleriyle yazdığı şiirlerinde, hem Recaizade ve Hamid gibi şahsiyetlerin eserlerini tanzir ve taklit ederek oluşturduğu dönemde ve hem de Avrupalı şairlerden etkilenecek yazdığı Servet-i Fünun dönemi şiirlerinde her zaman aşkı terennüm etmiştir. Denebilir ki aşk, Cenab'ın şiirlerinin başlıca teması olmakla birlikte şiirin de varlık sebebidir; onu şiir yazmaya sevkeden en önemli temadır:

*Aşk olmasa inmezdi yere şi'r ü terane;
Sevmek! Bu heves olmasa doğmazdı dehaet!*¹

Yukarıdaki dizeler Cenab'ın Servet-i Fünun edebiyatı döneminde yazılmış bir şiirinde geçer. Ancak Cenab, buna benzer dizeleri Servet-i Fünun edebiyatı öncesindeki şiirlerinde de yazar. Bu da şiirlerinin temasında aşkın vazgeçilmez bir yeri olduğunu, şair için aşk ve şiirin vazgeçilmez ikili olduğunu gösterir:

*Kalır mı şâir olan bî-nasîb, mihnetsiz
Yaşar mı şi'r ile me'lûf olan muhabbetsiz (s. 80)*

Cenab için *aşk* ve *şiir* yapışık ikizler gibidir; birini diğerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Şair, aşk duygusunu hissettiği anda hemen şiire sarılır; orada aşk bir ses olup nağmelenir:

*Bâd-ı aşkın neler fısıldarsa
Vezn ile kafiyeyle bestelerim;
Olur onlar benim neşidelerim. (s. 214)*

Servet-i Fünun şairleri içinde aşkı ve dolayısıyla kadını çok yoğun ve farklı duygular/görünümler eşliğinde ele alan şair Cenab'tır. *Aşk teması, mahiyeti bakımından, onda değişik şekiller gösterir. Bu aşk, bazen çok hissi hatta romantik (Son Arzu); bazen de çok maddi hatta şehvetlidir (Don Juan). Bu bakımdan, onun şiirlerinde kadının, bazen çok idealize edilmesine karşılık, bazen de sadece bir zevk vasıtası sayıldığı görülür (Akyüz 1998: 101). Aşk çok çeşitli yönleriyle yakalamaya, içini çok renkli hayallerle doldurmaya çalışan şair, onu sabit bir his hali olarak algılamak yerine sürekli bir değişkenlik olarak görmek ister. Bu anlamda o, içi kadın ile doldurulmuş aşkı değil, aşk kavramının ve onun kavramsal çağrışımlarının aşık olunacak bir *maraz* olduğuna inanır:*

¹ Cenab Şehabeddin, *Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri*, (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Engünün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman), İ.Ü. Ed. Fak. Yay., İst. 1984, s.258. (Bundan sonra, bu kitaptan yapılacak alıntılarda alıntı sayfası alıntı sonrasında parantez içinde belirtilecektir.).

*Bir kadından geçince diğetine
Zannederim ki aşkı bulmuştum;
Usanıp bûseden, kadın yerine
Maraz-ı aşka âşık olmuştum. (s. 268)*

Yukarıdaki dizelerde, gerçek bir kadın'dan çok onunla ilgili şiir ve hikayelerin merkezinde yer alan ve aşık için çeşitli heyecanlı duygusal ve düşünsel tecrübeler demek olan *maraz-ı aşk*'ına aşık olduğunu belirtir. Başka bir şiirinde ise, yine aynı anlama gelecek şekilde somut bir kadına duyulan aşktan çok, süreç ve sonucunda yaşanan *hulya*'yı önemseydiğini, asıl ona aşık olduğunu ifade eder:

*Çünkü: Ben hoppa, şûh u nâzende
İstemem kendi bezm-gâhımda
Bana lâzım netîce-i hulyâ;
Lekesiz bir netîce-i sevdâ: (s. 247)*

Şair, "Nekahet-i Kalbiye" (s. 235) şiirinde, sevgilinin aşkıdan kurtulunca rahatlık ve sıhhat bulduğunu söyledikten sonra bir tereddüde düşer. Acaba gönül hastalığı sevmek midir, yoksa an-be-an onu solduran sevmemek mi bir hastalıktır, buna tam karar veremez:

*Maraz-ı dil midir aceb sevmek,
Yoksa ben şimdi mi alil oldum?
Derd-i aşkıdan iftirâk ederek
Ne için bilmem an-be-an soldum? (s. 235)*

Yukarıdaki dizelerde şair, aslında ayrılmanın da hasta edici bir duygu olarak yine aşk'a işaret ettiğini vurgular. Şiirinin ilk kıtasında *derd-i aşktan* kurtularak *reha* bulduğunu söyleyen şair, son kıtasında durumun aslında hiç de böyle olmadığını, *ayrılığın* ardından kapandığını sandığı *yâre-i muhabbeti* tekrar açmak istediğini ifade ederek ayrılığın aşkı tekrar başlatan bir yönü olduğuna işaret eder:

*Sanırım hep benim rehâ dediğim
Yine kalbimde bir nekâhettir,
Yine rûhumda açmak istediğim
Kapanan yâre-i muhabbettir. (s. 235)*

Şair, aşk olmazsa bahar mevsiminin de, sevgilinin güzelliğinin de bir anlamı olmadığını; aşk sayesinde varlığın anlam kazandığını ifade eder. O nedenle, tasavvufî anlamda olmasa da, Fuzulî'nin “*Aşk imiş her ne var âlemde*” dizesinde ifade edilen aşk tarifine mutabık düşünceler sergiler:

*Aşk olmasa mâ'nası nedir fasl-ı bahârın?
Aşk olmasa bî-fâidedir nûr-ı melâhat! (s. 257)*

Cenap Şahabeddin'e göre, hayatın etrafında kuvvetli bir sanat halesi örgüleştiren en muktedir ve tek güç kaynağı aşktır. *Bütün güzel eserler, aşk ve faziletin ürünüdür. Aşka bigâne kalan sanat dâhisi gösteremezsiniz. Aşkı kaldırırsanız âlem-i nefâis tamamıyla boşalır. Aşk nağmelerinin kesilmemesi gerekir o yüzden. Çünkü ilerlemenin bütün meyveleri, “tarih ile fen, sanat, şiir, musiki ve medeniyet” aşkın eseridir. Şiir, hayal ve aşk daima beraber olmalıdır (Akay 1997: 19).*

Onun teması aşk olan şiirlerinde sevgiliyle vuslata erememe konusu bir kenara bırakılır. Kadın, eskiden beri edebiyatımızda kavuşulmaz bir varlık olarak gösterilirken özellikle Cenab'ın şiirleriyle birlikte somut ve ulaşılabilir bir varlık olarak anlatılır. Şerif Aktaş, şiirlerindeki bu şekilde bir kadın algısıyla ilgili olarak şunları söyler: *Şiirimizde kadın, gerçek yerini Cenab ile almaya başlar denilse abartma olmaz. Ya aşığı tarafından bütün insani kusurları unutulmuş, güzelliğın cisimleşmiş şekli olarak idealize edilmiş bir varlık halinde şiire girer; ya hayatın acılarını unutturan, onun monoton akışını renklendiren vücudu, hareketleri ve tavriyle ayrı bir his dünyasının güzel ve canlı objesi olarak mısralarda ifadesini bulur veya şehvi hislerin muhatabıdır. Her üç halde de tıpkı tabiatıta olduğu gibi, his haliyle kadının varlığı arasında karşılıklı bir iletişimin mevcudiyeti sezilir. Tabiat*

ve kadın adeta güzellik objesidir, onlara hissiyle yaklaşan insan, aşk kelimesiyle ifade edilen ruh halinin yaşar (Aktaş 2003: 89).

Şiirlerini aşk'la dolduran ve eşyayı aşkın adesesinden görmeye çalışan Cenab, *gerçekten de –ne kadar çok yönlü nitelik arz ederse etsin- aşk hissini ömrünün sonuna kadar, ilk şiirlerindeki mahiyetini kaybetmeksizin, sürdürmüş, hayatında ve sanatında bunu terennüm etmiştir (Akay 1998: 75).* Şair, farklı temalarda şiirler de yazmış olsa aşk, onun şiirinin her zaman başköşesini işgal eden bir tema olmuştur.

3. Cenab Şehabeddin'in Şairliği ve Şiir Anlayışı

Cenab'ın şairliğinin başlangıcında taklidin çok büyük bir yeri vardır. Denilebilir ki Cenab, şiirlerine taklitle başlamış olmakla birlikte sürekli bir tekâmül göstererek nihayet Servet-i Fünun döneminde kendine özgü şiirler vücuda getirmiştir. Şair, bir makalesinde taklit yoluyla şiir yazmanın gayet doğal olduğunu, ancak son kertede şairin kendi üslubunu oluşturması gerektiğini şu sözlerle anlatır:

Zira, evvelki bir eski şairin üslubunu taklit etmek bir geriye gidiş, bir meyl-i tedenni değildir. Felasife-i lisan kavliyle muhakkaktır ki hiç kimseyi taklit etmeksizin bir lisan, bir üslup sahibi olmak mümkün değildir. Bir çocuk için ya valdesini, ya pederini, ya dadısını taklit etmeksizin söze başlamak mümkün olmadığı gibi... Ancak her zamanın efkâr ve hissiyatı başka olduğundan, a'sar-ı sabıkadan birinin üslubu asr-ı lâhikın fikir ve hissini tebliğ ederken bi'z-zarure bazı tadilata uğrar, bu tadilat kolaylıkla hissölunacak bir mertebeye reside olunca zannolunur ki ortaya çıkan yeni, bütün bütün yeni bir üsluptur. Üslub-ı lafzîye ait olan bu mecburiyeti taklit hiçbir teceddüd-i edebîye mani değildir (Ergun 1935: 35).

Cenab'ın şairliğinin ilk dönemlerinde Muallim Naci, Şeyh Vasfi ve Nasuhfendizâde Mustafa Asım Efendi'nin tesirleri görülür. Onlara yazdığı tahmisler ve nazirelerle bir yandan da kendi şiirini olgunlaştırmaya çalışır. Muallim Naci'den gördüğü takdir ve teşvik, ondaki şair ruhunu daha da hareketlendirir.

Cenab'ın ilk dönem şiirleri incelendiğinde nazım şekli ve kelime tercihinde klasik şiire yakın; ancak tema ve imgelerinde klasik edebiyattan farklılık görülür. Servet-i Fünun edebiyatı döneminden önceki şiirlerinin ana teması büyük oranda aşk olan Cenab, tabiat tabloları oluşturma yolunda da gayret gösterir. Bu esnada yeni betimlemelere başvursa da sonraki dönem şiirlerindeki kadar başarılı olamaz. Klasik şiirin yalnızca bir fon olarak kullandığı tabiat anlayışına uygun olarak şiirlerinde sevgiliyi ışıklar içinde tarif etme eğilimi, ilk dönem şiirlerinde sıklıkla görülür.

Cenab, bir yandan şiirler yazmaya devam ederken diğer yandan da şiir üzerine okumalarını ve tefekkürünü devam ettirir. Batı edebiyatıyla -en azından okuyarak- temas kurmaya başlar. Klasik şiirde devam eden Muallim Naci ve şiire yeni açılımlar ve nazariyeler getiren Recaizade Ekrem'in edebî tartışmalarında kendini Recaizade'nin düşüncelerine daha yakın görür ve Tanzimat Edebiyatı'nın ikinci dönem sanatçılarına ilgi duymaya başlar. Abdülhak Hamid'in şiire getirdiği yeni imgeler ve felsefi perspektif, genç şairlerin ilgisini çeker ve şiirlerine nazireler yazılır. *Abdülhak Hamid'in 'bir kuş' redifli müseddesine birçok genç şair nazireler söyler. Bu nazireler içinde Cenab'ın şiiri daha uzun ömürlü olur. Hatta okuma kitaplarına bile alınır* (Ergun 1935: 12).

Bu tanışıklıkla birlikte, Cenab'ın şiir ve tabiat algısında Abdülhak Hamid'in tesirleri görülür. Ancak bu tesir, birebir Abdülhak Hamid'in kopya edilmesi düzeyinde değildir. *"Taklit devresi"nin bu ikinci safhasında, Cenab'ın "yeni"ye açık bir şiir işçiliğine başladığı görülmektedir. Hamid'in şiirlerine yazdığı nazirelerle zaman zaman yeni hayal ve ifadeler dikkati çekmeye başlamıştır* (Akay 2007: 23). Cenab, her taklit döneminde olduğu gibi bu dönemde de şiirlerine kendi özgün kişiliğinin mührünü basar. Şair, kâinata/kozmik âleme Abdülhak Hamid gibi gözleri kapalı ve arkasında mana arayan gözlerle bakmaz. O, kendi ruh adesesinden geçirdiği kainatı şiirlerinde görmek/kurmak istediği gibi anlatır. Bundan dolayı şiirlerinde daha canlı ve kendi ruhundan ruh ilave ettiği kâinat betimlemelerine yer verir. Şairin kendine özgü şiiri bulmasında başlangıçtaki öykünmelerin etkisinden söz edilebilir. Ancak, şu da var ki Cenab'ın şiir gelişimini tamamen taklitlerle izah etmek, şairin özgün şiirlerine haksızlık anlamına gelir. Cenab, taklitlerle kendine

sadece bir ufuk açmış, zamanla bu ufukların çok ötesinde ve zengin duygulu şiirler üretmiştir.

Cenab'ın şairliğinde esas orijinalitenin, kendine haslığın görüldüğü dönem Servet-i Fünun'la başlar. *1895 senesinden itibaren neşrettiği manzumelerde Cenab, daima tekâmül, daima bir yenilik gösteriyordu. Şiirlerinin bir kısmı şekil itibari ile eski olmakla beraber ruh cihetinden bambaşka idi. Bu yazılarda bir Garp zevki mevcuttu* (Ergun 1935: 19). Cenab, şiirinde bahsettiği Don Juan'ın bir kadından diğerine geçmesi gibi şiir cephesinde yenilik ve orjinallik uğruna birçok şairden öz/etki alır. Aslında, Cenab'ın Servet-i Fünun dönemi öncesinde de yetkin ve yeni şiirleri vardır. Ancak, Servet-i Fünun dönemiyle birlikte yazdığı şiirler daha çok ses getirdiğinden ve bu şiirlerin diğer şairleri de etkilemesi ve kendi etrafında bir ilgi halesi oluşturmasından dolayı bu dönem, şairin öne çıktığı ve özgün bir şair olarak kabul edildiği dönemdir.

Cenab'ın şairliğinin bu döneminin Batı edebiyatının, özellikle de Fransız edebiyatının taklidiyle oluştuğunu ifade eden Hasan Akay, bu dönemi için şöyle der: *“Taklit devresi”nin bu son safhasında, Fransız şair ve yazarlarının tesiri görülmektedir. Cenab'ın Fransa'da bulunduğu esnada Natüralistlerin hükmü geçmektedir. Cenab orada genç Fransız şairleriyle, Charles Guerin ile tanışıp görüşmüş, çağdaş Fransız şiirini yakından tanımış, Verlaine, Mallerme gibi etkili sanatçıları ve eserlerini okumuş ve yeni manzumelerinde bunlardan bir takım izler taşımış olduğu bilinmektedir. Manzumelerinde eski şiir geleneğine ait bir takım özellikler bulunmakla birlikte şekil ve ruhta Batı dillerinden tercüme edilmiş izlenimi uyandıracak derecede bazı yenilikler açıkça kendini göstermektedir* (Akay 2007: 24, 25).

Cenab'ın Avrupa dönüşünde yayınlanan şiirleri büyük ses getirir. Hatta bazı şiirleri Fransızca'dan tercüme zannedilir. Şiirlerinde bambaşka hayaller, imgeler, terkipler görülür. Seçtiği kelime ve terkiplerle, oluşturduğu hayal dünyası, imgeler ve tablo şiirlerle bir yandan hayranlarını artırırken diğer yandan da muarızlarını çoğaltır. Ahmet Mithat Efendi'nin -özellikle “Terâne-i Mehtâb” şiirinden sonra- küçük görmek/düşürmek maksadıyla Cenab'a *dekadan* (geriye giden, anlaşılmaz)

yakıştırmasına, yazdığı bir makale ile cevap veren Cenab, *dekadan* ünvanının “münasebetsiz olmaktan ziyade haksız” bir yakıştırma olduğunu uzun uzun izah etmiştir. Bu izahlarından sonra Ahmet Mithat Efendi yakıştırmayı Cenab için yapmadığını, başkaları için söylediğini ifade etmiştir. Şiir hususunda kendine çok güvenen ve cesur çıkışlar yapan Cenab’ı ne muarızlarının saldırısı, ne de sevenlerinin göklere çıkarması etkiler. Şiir yolunda bildiğinden dönmez ve çok farklı imgeler, hayaller içeren şiirler yazmaya devam eder. İnci Engünün’e göre Cenab, *Avrupa’dan dönüşünde artık, eski şiirlerindeki taklitleri hiç hatırlatmayacak şiirler yazmaya başlar. Sanki yaptığı her şeyde yadırganmak ister. Kelimeleri bile başkalarının kullandıklarından farklıdır. Şiirleri, lehinde ve aleyhinde birçok sözler söylenmesine yol açar. Şairliğinin artık herkes tarafından bilinip takdir ya da tekdir edildiği dönem bu dönemdir* (Engün 1989: 7).

Cenab’ın Avrupa dönüşünde yazdığı ve büyük gürültü koparan şiirlerinde şüphesiz Fransız edebiyatının etkilerinin büyük bir payı vardır. Daha Avrupa’ya gitmeden evvel Batı edebiyatıyla ilgilenen, Baudelaire’den -okumalar yoluyla yararlanan Cenab’ın özellikle seçtiği kelimeler ve oluşturduğu yeni imgeler açısından şiirleri incelendiğinde başta Mallarme ve Verlaine olmak üzere birçok Fransız şairinden etkilendiği söylenebilir. *Şair, Mallarme’yi çok iyi anlayamadığını ancak Verlaine’i çok sevdiğini söyler* (Ergun 1935: 19). Aslında, anlayamadığını söylediği Mallarme’nin *varlığı imgeler aracılığıyla görme/anlatma düşüncesini* bizzat kendisi de uygulamış. *Siyah hayal, yeşil rüya, mavi hülya, saat-i semenfâm* gibi ürettiği birçok imge bazıları tarafından anlaşılmasız bulunarak eleştirilmiştir. Yine kelimelerin sesi ve intibasıyla bir musiki oluşturma düşüncesinden hareketle çok farklı kelime ve terkipler seçerek de Verlaine’nin yolundan gitmiştir. Bir makalesinde Verlaine’nin *“Ahenk, yine ahenk, yine ahenk”* dizesini örnek göstererek şiirde ahenk ve musikiyi önemseyişinin altını çizmiştir.

Cenab’ın şiirlerinde ağırlıklı olarak sembolist ve parnasyen etkiler görülse de *kendisinin sembolist olmadığını, edebiyatımızda da hakiki sembolizm devri görülmediğini kaydeder*. Cenab’a göre, *manasız yahut manası anlaşılamayan şeyler sembolik değildir. Her sembolik şiirin manası anlaşılır, fakat şairin maksadı anlaşılmasız* (Tarakçı 1986: 49). Şair, hiçbir akıma bağlı olmadığını, tarafsız bir

şekilde her birinden yararlanmak gerektiğini ve sembolizmle ilgili düşüncelerini şu sözleriyle anlatır: *Bir kari’-i bî-taraf için meslek yok eser vardır. Biz Avrupa âsâr-ı edebiyesine karşı daima birer kari’-i bî-tarafız. Bu haysiyetle hükmediyoruz ki sembolizm meslek-i edebîsi de mesâlik-i sâire-i edebîye gibi ne iyi ne fenadır; fena bir eser sembolik olmakla hiçbir şey kazanmayacağı gibi iyi bir eser de sembolik olduğu için hiçbir şey kaybetmez* (Tarakçı 1986: 62).

Batı edebiyatıyla ilişki neticesinde Cenab, Türk şiirinde eleştirel yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Kendi kabiliyetlerini de bu bakış açısına göre ortaya koymaya çalışmıştır. Avrupa edebiyatını bir paradigma kabul ederek Türk edebiyatının eksik ya da farklılıklarını bu karşılaşma/karşılaştırmayla görebilme imkânını bulmuştur. Edebiyatımızda resmin büyük bir eksiklik olduğunu ve kendisinin tablo şiir yazma hususunda Charles Brevet’ten yararlandığını şu sözleriyle anlatır:

Bizden evvelki nesl-i edep bir manzumenin elfaz ile resmedilen bir levha olduğundan gaflet göstermişti; bu cihetle eserlerini birer levha gibi çerçeveleyerek tahdit etmiyorlardı. Ben bu lüzum-ı tahdidi Paris’te kendisinden edebiyat dersi aldığım Şarl Brevet isminde bir adamdan öğrendim (Ergun 1935: 20).

Kelimelerle resim yapma düşüncesini ilk şiirlerinden itibaren uygulamaya çalışan Cenab’ta resme olan ilgi çocukluğundan beri vardır. O, iyi bir tablo şiir yazmayı her zaman düşünmüştür, ancak bunu mükemmel şekilde yapabilmesi Servet-i Fünun döneminde olmuştur. Cenab, resmi çok sevdiğini şu sözlerle anlatır:

“Küçükken en tatlı eğlencem resimli kitapların yapraklarını çevirmektir. Her musavver sahife beni dakikalarca massederdi. Diyebilirim ki hayat-ı tesaviri o zaman ben hayat-ı hakikatten daha şâyân-ı iştigâl bulurdum. Bir ağaç resmi bence bir çınardan veya bir serviden ziyâde görülmeye şâyandı. Önümde açık bir kitap olduğu saatlerde ben bütün masal şehzâdelerinden mesuttum: Karşımdaki boyalar, gölgeler, çizgiler beni sık sık alır, âlem-i hakâyıkın ötesinde nâzenin ve mutalsam ufuklara yükseltirdi” (Akay 2007: 22)

Cenab'ın tasviri/tablo şiirlerini *alegorik şiirler, ev içi tasvirleri ve gece şiirleri* olmak üzere üçe ayıran Mehmet Kaplan'a göre *Cenab'ın şiirleri kronolojik olarak gözden geçirilirse, bütün denemelerinin gayesinin "resim yapmak" olduğu görülür* (Kaplan 2002: 394). Fikret'te olduğu gibi bunu fırçayla değil, şiirindeki renklerle, yani isim ve sıfat tamlamalarıyla yapar.

Cenab'ın Servet-i Fünun dönemi öncesindeki şiirlerini tek parçadan müteşekkil görmemek gerekir. Şair, ilk şiirlerinden Avrupa şiirini tanıyana kadar olan dönemdeki –ki Cenab, Servet-i Fünun'dan çok önce Avrupa şiirini tanımaya başlar- şiirlerinde daha çok klasik tarzda betimlemelere rastlanır. Resme ait bir unsur olan ışık ve parlaklık ifade eden kelimeler bu dönem şiirlerinde yoğun bir şekilde kullanılır. Bunun nedenini yine Cenab'tan öğrenmek gerekir. Şair, bir resim sergisinde gezerken bazı resimleri şu sözlerle değerlendirir: *Biz şarklıyız, güneşimiz, göğümüz, denizimiz gibi parlamak, parlamak isteriz* (Tarakçı 1986: 49). Bu cümleden hareketle, Cenab'ın ilk dönem tablo şiirlerinde ışık ve parlaklığın yoğun bir şekilde kullanmasının nedenini klasik şiir etkisine bağlayabiliriz. Bunun yanı sıra, henüz varlığa şümulü bir bakış açısı geliştiremediğini, batılı ve rasyonalist bağlamda belirgin bir resim/renk algısının oluşmadığını da söylemek gerekir.

Cenab'ın tablo şiirleri özellikle Avrupa edebiyatını tanıdıkça olgunlaşmaya başlar. Cenab, orijinal ve farklı şiirler yazmak için büyük bir şiir işçiliği yapar. Varlıkları anlatırken yeni tamlamalar, kelime ve imajlar kullanarak şiiriyle belirgin resimler ortaya koymak ister. Servet-i Fünun şiirine -dolayısıyla Türk şiirine- orijinal imaj, alegori ve sembol sokan, *eşyada ilk defa yeni renkler gören ve ruhi halleri, renkli manzaralar halinde ortaya sermesini öğreten Cenab'tır. Sembolistlerin nokta-i nazarı olan ruh-ı kainat, yani eşyada esrarlı bir ruh aramak fikri de Cenab'ın şiirleriyle başkalarına yayılmıştır* (Kaplan 1993: 41). O, her ne kadar bir sembolist gibi görünse de, yukarıda da anlatıldığı gibi, tüm akımların kendince güzel gördüğü yönlerinden azami şekilde istifade etmeye çalışmıştır.

Cenab'ın şiirlerle çizdiği resim durağan değil, canlı ve hareketli bir karakter taşır. O, eşyayı en ince ayrıntısına kadar resmederken empresyonist bir yaklaşımla

eşyaya ruh verir. *Onda taibat tasvirleri çok subjektif bir karakter taşır ve bunların zaman kadrosunu çoğunlukla mevsimler (daha çok sonbahar) ve geceler kurar* (Akyüz 1998: 101). Zamana ait görünümleri de ustaca ve alegorik bir şekilde anlatır. *Gece, bahar, hazan gibi zaman dilimleri, şiirlerde belli bir tablonun ana manzarasını oluşturur. Şairin tasvir kuvveti arttıkça, mevsimleri de renk ve şekil kazanır* (Kaplan 2002: 403). Cenab, *zaman*'ın resimsel yönünü anlatırken buna bir musiki ilave etmeyi de çok iyi başarır. Onun sonbahar manzaralı bir şiirini okurken hem sonbaharın yavaş yavaş renk değiştirmesini, hem de bu mevsimin hüznünü çağrıştıran musikiyi görmek mümkündür. Cenab'ın şiirde musiki oluşturma tarzı çok çeşitlidir. Seçtiği nazım türüyle, kullandığı kelimelerin –*şehka, öksürük, ihtizar, enîn* gibi- anlam çağrışımları ve anlamlarıyla sesleri arasındaki ilişkiyle bu musikiyi oluşturmaya çalışır.

Cenab'ın kelime dünyası çok zengindir. Oluşturmak isteği şiiri için pek kullanılmayan kelimeler bulur. Aynı varlığı ya da mefhumu anlatan birçok müteradifi şiirlerinde kullanır. Mehmet Kaplan, Cenab'ın, şiirlerinde kullanmak için seçtiği kelimeleri ihtiva eden bir *kelime defterinden* söz eder. Daha önceki şiirlerde hiç görülmeeyen kelime ve terkipler, Cenab'ın şiirlerinde ilk defa kullanılsa da anlatılan duygunun hem anlam, hem de ses açısından en iyi temsilcisi olur. Bu terkiplerle küçük küçük resimler ve bu resimlere uygun ahenk oluşturularak asıl büyük resim ve musiki olan şiirinin içine serpiştirir.

Cenab'ın şiirlerinde musiki/ahenk fikri de Avrupa edebiyatını tanıdıkça gelişir. Özellikle Servet-i Fünun dönemi şiirlerinde *ses bildiren kelimeler* önceki dönem şiirine göre daha yoğun kullanılır. Cenab'ın *tablo şiir* kabiliyetine paralel olarak, şiirlerinde *musiki* de kendini gösterir. Çizdiği tabloların ritmini ve sesini ihmal etmez.

Hasan Akay'a göre Cenab, *tabiatta yeni renkler, sesler ve kokular keşfetmiş, ruhunu tabiatın ruhuyla ilişkiye sokmuş, ruh halleriyle ortaklık kurmuş, orda mevcut en basit varlıkların şiirini söylemeye ve iç âlemlerinde sesler duyurmaya çalışmış bir*

sanatkar olarak tanınmıştır (Akay 2003: 88). O, sessiz varlıkların bile kendince sesini/ruhunu bulmuş ve bunu şiirinde duyurmaya çalışmıştır.

Özellikle Servet-i Fünun dönemiyle birlikte resim ve musikiyi birlikte ele alan ve ikisini mezcetip *musikili bir tablo şiir* ortaya koymaya çalışan Cenab, *tabiata bir ressam gözüyle, bir müzisyenin hassas kulağı ve kuvvetli bir şair duyarlılığıyla bakmıştır* (Akay 1998: 224). Arzuladığı şiiri oluşturabilmek için *musiki ve resim kavramlarını ifade eden kelime ve terkiplere sık sık yer vermiştir* (Akay 1998: 251).

Mehmet Kaplan, *Cenab'ın tekniğine musiki fikrinin hakim olduğu halde, Fikret'inkine daha ziyade resim fikrinin galebe çaldığını* söyler (Kaplan 2006: 111). Ancak, şiirleri dikkatli bir nazarla incelendiğinde Cenab'ın resim ya da musikiden birine öncelik vermediği, ikisini bir arada başarılı bir şekilde kullanmaya çalıştığı görülür. Cenab, tabiatı ayrıntılı bir şekilde betimlediği şiirlerinde bile ses ve musikiden vazgeçmez. Tercih ettiği kelimelerle şiirin içindeki musikiyi sezdirmeye çalışır.

Cenab'a göre *güzel musiki, çok geniş bir lisandır. Güfte anlaşılmasa bile bestenin tesiri insanı mest edebilir* (Tarakçı 1986: 52). Dolayısıyla Cenab, anlaşılammak kaygısını hiç taşımaz. Yazdığı şiirler anlaşılmasa da, bir şeyler sezdirebilirse amaç hâsıl olur. Yine Cenab'a göre *biz hala anlayamadık ki edebiyat bir musikidir, sözün ve lisanın musikisi... ondan yalnız zevk-i bedi'i beklemek hakkına malikiz. Edebi nazm ve nesr bir nevi beste, bir nevi tablo, bir nevi heykeldir* (Tarakçı 1986: 53).

Bu çalışmada Cenab'ın yayınlanmış şiirleri, Servet-i Fünun edebiyatı öncesi, Servet-i Fünun Edebiyatı dönemi ve Servet-i Fünun Edebiyatı sonrası olmak üzere üç dönem olarak incelenmiştir. Aslında sosyal bir varlık olan insanın dönemlerini matematik hesabına göre ayırmak mümkün değildir. Çünkü insan sürekli eskisinin üzerine bir şeyler ekleyip kendini yenileyen ya da tam tersi kendinden bir şeyler kaybedip eskiyen bir varlıktır. Ancak, Mehmet Kaplan başkanlığında bir komisyon

tarafından yayınlanan Cenab'ın *yayınlanmış bütün şiirleri* böyle bir sınıflandırmaya tabi tutulduğundan biz de böyle bir sınıflandırmaya sadık kaldık.

Teması aşk olan şiirler, dönemlere göre tespit edilmiş ve bu şiirlerdeki resmin unsurları olan *renk ve ışık*; *zaman* bildiren kelimeler ve musikinin unsuru olan *ses* bildiren kelimeler incelenmiştir. Bu kelimelerin aşk temasıyla ilişkileri, imgeler, benzetmeler yoluyla kazandığı anlamlar belirlenmeye; şairin, aşk temasıyla ilişkili olarak hangi renk, ışık, zaman ve ses bildiren kelimeyi tercih ettiği ve adı geçen bu unsurların hangi duygularla ilişkisi olduğu tespit edilme çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİ ÖNCESİNDE YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

Servet-i Fünun edebiyatı öncesindeki şiirlerinin temalarının çoğunun aşk olmasından dolayı Cenab, en azından bu dönem için bir *aşk şairi* olarak nitelenebilir. Şairin Servet-i Fünun edebiyatı öncesinde yayınlanan seksen iki şiiri incelendiğinde, bunlardan altmış beş adedinin aşk ve aşka dair unsurlar içerdiği görülür. Bu dönemde şair, gazeller ve örneğin Muallim Naci gibi şairlerin gazellerine tahmisler de yazmıştır.

Şairin bu dönemdeki şiirlerinin bazılarının ana teması aşk iken, bazı şiirlerinde de bir şekilde aşktan bahsedildiği görülür. Bu çalışmada aşk temalı ya da bir şekilde aşktan da söz eden tüm şiirler incelenmiştir. Bu tezin konusu olan renk, ses, ışık ve zaman ifade eden unsurların bazı şiirlerde orantılı olarak, bazı şiirlerde bir unsurun diğerinden daha az ya da daha fazla kullanıldığı görülür. Bazı aşk temalı şiirlerde ise bu unsurların hiçbirine rastlanmadığı da olur.

A. RENK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde renk ifade eden birçok kelime vardır. Bazı şiirlerde renkler bizzat kendi adlarıyla, bazı şiirlerde eşanlamlılarıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bazı şiirlerde de *kan*, *kefen* ve *çemen* gibi eşyalar aracılığı ile renk imgeleri oluşturulmuştur. Ancak bu kelimelerden yalnızca renk yönüyle kullanılan şekilleri değerlendirilmiştir. *Levn* kelimesi ve 'iştikakları' ile *renk* kelimesi çeşitli tamlama ve terkipler içinde kullanılarak renk ifade eden kelime gurupları oluşturulmuştur. *Levn* ve *renk* kelimeleriyle yapılan tamlamalar, alfabetik sıralamanın dışında tutularak en başta ele alınmıştır. Bu dönem şiirlerinde beyaz, kırmızı, lacivert, mavi, pembe, sarı, siyah ve yeşil anlamı ifade eden kelimeler içinde siyah anlamı veren kelimeler daha yoğun olarak kullanılmıştır.

1. Renk ve Levn

Renk ya da *levn* kelimesi, belirli bir rengin adı olmadığından herhangi bir renk çağrışımı yapmazlar. Ancak, bir tamlama içinde diğer kelimelerle kullanılarak yeni bir anlam/imege oluştururlar. Buldukları dizelerde kendi yapısında renk bulunan varlıkların adıyla birlikte kullanıldıklarında daha çok o varlıkların renklerini kuvvetlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, renksiz varlıklarla birlikte anılarak yeni imgeler de yapılmıştır. Soyut ve somut, çok farklı kelimelerle birlikte kullanılmış *reng-i safâ*, *şeb-renk*, *reng-i hüzn-efzâ*, *levn-i mücessem-i melehât* gibi tamlamalar oluşturulmuştur.

İnsana ait duygular soyut ve renksiz olmasına rağmen, renk kelimesiyle kurulan terkiplerle duygulara bir renk verilir. Sevgilinin güzelliğinin güneşe bile renk ve neşe verdiği *reng-i safâ* tamlamasıyla ifade edilir:

Maşrıkta doğan o âfitâba

Bin reng-i safâ verir bu hûri (s.114)

Aslında *mutluluk duygusunun* eşanlamlısı olan *safânın* bir rengi olduğundan söz etmek mümkün değildir. Şair, *hûri* gibi güzel olan bir sevgilinin güneşi bile sevindirdiğini, güneşin bu *sevinçle* renginin *reng-i safâ* aldığını ifade eder.

Eyliyorken âfitâb-ı âlem-ârâ ihticâb / Garbda bin reng-i hüzn-efzâ alır her bir sehâb (s. 114) dizelerinde güneşin yavaş yavaş batmasıyla gökyüzündeki bulutların akşamın rengine doğru kaydığı resmedilir. Bulutların beyazlığını akşamın karanlığına teslim etmesiyle ayrılık vaktinin geldiğine işaret edilir. Bulutlar istemese de gündüzün/güneşin ışığından ayrılmak zorunda kalırlar. Bu ayrılık, hüznü beraberinde getirir. Hüznün rengi, güneşin batmasından sonra ortaya çıkar.

Mükedder bir kalbin matemli anneye benzeyen siyah bir kuş olarak betimlendiği “Murg-ı Siyâh” (s. 111) şiirinde renk kelimesi *murg-ı sevda-reng* tamlamasında kullanılır. Şiirin sonunda *murg-ı siyahın* mükedder bir kalp olduğu

söylenir. Böylece, *sevda-rengin* kederli bir kalbin rengi olduğu ifade edilerek keder ile *sevda-reng* eşleştirilmiş olur:

*Misâl-i mâder-i mâtem-zede bir murg-ı sevda-reng
Tevâli-i fusule rağmen eylerdi figân her dem (s. 111)*

Sevgilinin yüz güzelliği *O güzel renkli ulvi çehre* (s. 45) dizesiyle anlatılırken bu dizeden önce sevgilinin yüzü Zühre'yle karşılaştırılmış ve güzelliğin rengi olarak Zühre'ye işaret edilmiştir. *Bir levn-i mücessem-i melehât* (s. 24), dizesinden önce sevgilinin *Bir ulvi cennet-i fitrat* olduğu söylenerek sevgilinin yüz rengi cennetle irtibatlandırılmıştır. Böylece rengi olmayan, ancak daha çok ışığıyla bilinen varlıklar renk kelimesinin yardımıyla, adeta bir renge boyanarak şiirde yerini bulur.

“Tasvîr-i Cânân” şiirinde sevgilinin yüzü bir gelin odasına benzetildikten sonra, odanın içi/sevgilinin yüzü kendine has bir rengi olmamasına rağmen sabahın ve dolunayın ışıklarının rengiyle resmedilir:

*Ruy-ı terinde eylemiş ikâd-ı haclegâh
Elvân-ı subh-ı sâdık ü envâr-ı bedr-i tam (s. 73)*

“Tahassür” (s. 41) şiirinde *kainatın rengi* tamlaması kullanılır. Ancak, kainat tek bir renkten oluşmamasına rağmen böyle bir tamlama yapılmıştır. Aşıkların nurunun cihanı doldurduğu, her tarafın aydınlıklar ve ateşler içinde kaldığı betimlendikten sonra *Seyre daldım kainatın rengini* dizesi kullanılarak sanki *kainatın renginin* ışıklar içinde görüldüğü ifade edilmiştir. Buna benzer bir kullanım “Güzel Bir Rü’ya” (s. 30) şiirinde de vardır. Yine *pertev, hurşit, envar* gibi ışık ve parlaklık ifade kelimelerle betimlemeler yapıldıktan sonra *Elvân saçılırdı asümâne* dizesiyle *elvanın* ışıklardan kaynaklandığı anlatılır.

2. Beyaz

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun dönemi öncesinde yayınlanan aşk temalı şiirlerinde *beyaz* ve *beyaz* anlamı veren kelime ve tamlamalar yedi yerde kullanılmıştır. Şair, sevgiliye ait unsurları *bilezikli beyaz gül-ten*, *beyaz u behçet-efruz didâr*, *pertevli beyaz kol*, *beyaz bir pîrehen* gibi tamlamalarla anlatır. Ya tamlamaların kendisiyle ya da tamlamaların kullanıldığı dizelerin devamındaki mısralarda beyazın çağrıştırdığı anlamlara işaret edilir.

Didârı beyaz u behçet-efrûz (s. 9) dizesi, sevgilinin yüzünün beyazlığını ve bu beyazlığın izleyenlere sevinç duygusu hissettirdiği, bulunduğu yeri güzelleştirdiği vs. gibi anlamlar etrafında düşünülmelidir. *Pertevli beyaz kolu belimde* dizesinde ise sevgilinin beyaz kolu ışıklı olarak tasvir edilir. Beyaz kolun *pertev* kelimesiyle nitelendirilmesi ve ardından gelen dizelerde sevgilinin kucağının yumuşak bir yatağa, aşığın gönlüne mutluluk veren bir yastığa benzetilmesiyle sevgilinin beyaz kolları tarafından tamamen kuşatılma isteği dışı vurulmuş olur.

Bilezikli o beyaz gül-teniniz! (s. 45), dizesiyle sevgilinin teni, bilezik, gül ve beyaz kelimeleriyle anlatılır. Bu dizeden önce *Sâ'id-i sâf sıvanmış; ne güzel* dizesiyle “bilezikli o beyaz gül-ten”in saadetle dolu olduğu ifade edilerek beyaza huzur ve saadet anlamı yüklenmiş olur.

Beyaz bir pîrehendi zîb ü zeyni / Çıkar mı hâtırdan yâ bu dilber (s. 22) dizeleriyle sevgilinin giysi ve süsünün beyaz bir gömlek olduğu ifade edildikten sonra dilberin hatırdan çıkarılamadığının söylenmesiyle beyaz unutamamanın simgesi olarak gösterilir.

“Ta'yin-i Metâlib” (s. 121)'de beyaz, aşiyân kelimesiyle birlikte kullanılır ve gölgelerle çevrili, beyaz ve yüce bir yuva isteği ifade edilir. Gölgeler içinde yer alacak beyaz bir yuva isteği, aslında pek de mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, dizenin çift yönlü bir anlam ifade ettiği gölgelerle ümitsizliğe göndermede bulunurken aşiyânın beyazla resmedilmesiyle, beyaz bir ümit isteğinin simgesi olur:

*İsterdim bir de sâyelerle muhât
Bir beyaz âşiyâne-i ta'zîz
Ki derûnunda bâ-kemâl-i neşât
Rûhum etsin ümîdini tehzîz! (s. 121)*

3. Kırmızı

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde kırmızı kelimesi bizzat *kırmızı* şeklinde kullanılmamıştır. Kırmızı anlamı, *kan, kızarmak, la'l, sürh, humret ve gül* kelimeleriyle karşılanmıştır. Bu kelimelerin çoğuyla sevgiliye ait özellikler anlatılmaktadır. Sevgilinin bedeni, yüzü, yanağı ve dudağı kırmızı rengin arasından görülür.

Kırmızı anlamı ifade eden kelimeler daha çok sevgilinin dudağı için kullanılır. *Dudak, lâ'l, sürh, kızarmak ve gül* kelimeleriyle yapılan tamlama ve terkiplerle kırmızı anlamı verilir. Kırmızının sevgilinin dudağıyla ve öpmekle çok sıkı bir ilişkisi vardır. Sevgilinin *kırmızı dudağını* öpme arzusu ve öptükten sonra şarabı terk etme, mest olma isteği, hasretiyle yanma gibi düşünceler öne çıkarılır. Sevgilinin kırmızı dudağının kendinden öte göstergeleri ve işlevleri olduğu ima edilir:

Çok mudur eyler isem lâ'lin öpüp terk-i şerâb (s. 49)

Lutfet öleyim mestî-i lâ'linle senin kim (s. 76)

Leb-i gül-fâmın için hasta-i hicran olarak (s. 84)

Bir lem'a-ı terle leb kızarmış (s. 12)

Sürh ile *dudak* kelimeleri birlikte kullanılarak yine dudağın kırmızılığı ve çekiliği üzerinde durulur. Dudaklardaki parlaklık ve süsü anlatmak için *sürh-i musaffâ seher* tamlaması kullanılır. *Seher* kelimesiyle sabahın aydınlığı

çağrıştırılarak sevgilinin dudağının insanı uyandırmasına işaret edilir. Bu durum bir istifham ile ifade edilir:

*Nedir o surh-ı musaffâ seher dudaklarda?
Şafak yanaklarınız gün ilah! Gözleriniz (s. 61)*

Âlem kızarır melâhatından / Eflâk yanardı humretinden (s. 31) dizelerinde sevgilinin yüz güzelliğini anlatmak için *humret* ve *kızarmak* kelimesi tercih edilir. Devam eden dilerde bu kelimelerin yanısıra *pertev* ve *hurşit* kelimeleri kullanılarak sevgilinin güzelliği mübalağalı bir şekilde anlatılır. Âlemin kızarması ve feleklerin kırmızılığına sevgilinin yüzünün güzelliği sebep gösterilir.

Lebrîz-i neşât idi dudaklar / Âteş saçıyordu gül yanaklar (s. 76) dilerinde sevgilinin yanağına olan hayranlığı ifade etmek için *gül*, *yanak* ve *ateş* kelimeleri birlikte kullanılır. Sevgilinin gül yanağındaki güzelliğin saçtığı ateş, aşk ateşidir. Bu aşk hem sevgiliyi görmekle hem de yanağının ateşiyle yanmakla hissedilir.

4. Lacivert

Lacivert kelimesi, “Yâd-ı Şebab” ve “Meşcere-i Saâdet” şiirlerinde kullanılır. *Benim evvelki hayalat-ı gam-endâzânem / Lâciverdî-i semâdan daha safvetli idi!* (s. 101) dizelerinde gökyüzünün *lacivert* renkle geçmişteki hayallerin verdiği gam kıyaslanır. Gamla *lacivert* arasında, gam duygusunun olumsuzluğu üzerine ilişki kurulur. Önceki gamlar, hevesler ve hayatın, şimdiki hayata göre daha iyi olduğu anlatılmak için lacivertin koyuluğundan faydalanılır. *Lacivert*, bir renk olmaktan ziyade şairin önceki ve sonraki hayatı arasındaki farkı anlatmaya yarayan bir olumsuz durum ölçü birimi olarak kullanılır. Evvelki hayata ait unsurların sürekli ‘*laciverdî sema*’dan daha ‘*safvetli*’ olduğunun ifade edilmesi, şimdiki hayata ait bu unsurların daha iyi olmadığı anlamını da içinde barındırmaktadır.

“Meşçere-i Saâdet” (s.116)’te ormanda gezen iki sevgili resmedilir. Göklerden ayın en parlak ışığını alan bir bulutun, bütün dünyaya lacivert ışıklar saçtığı, *ziyâ-yı laciverdî* ve *nûr-ı laciverdî* tamlamasıyla verilir. Bu ışıklarla bütün ormana semavi bir güzellik indiği anlatılır. Ormana inen semavi güzellik iki gencin *muhabbetinden* kaynaklanmakta ve gökyüzü *laciverdî* bir ışığa bürünmektedir.

Lacivert ve *ziyâ* kelimesinin birlikte kullanılmasıyla yeni bir imge oluşturulur. Gecenin karanlığı ile ışığın buluşması lacivert rengini oluşturur. Lacivert anlam olarak koyuluğu ifade ederken, muhabbetin yansımaları ve aşkın mutluluğu bu renkle ifade edilerek renge pozitif bir anlam yüklenir:

Semâdan bir sehâb-ı rûşen-âsâ mâh-ı enver
Bütün arza dökerdi bir ziyâ-yı lâciverdî;
Bütün ormana bir hüsn-i semâvî bahş ederdi
O nûr-ı lâciverdî, ol kebûdî-i münevver. (s. 116)

5. Mavi

Cenab’ın Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki şiirlerinde mavi renk için *mâî* bazen de *kebûdî* kelimesi kullanılır. Cenab’ın bu döneme ait şiirlerinde her iki kelimenin aynı sıklıkta (her ikisi de beşer kez) kullanıldığı görülür.

Mâî ve *kebûdî* kelimeleri şiirlerde daha çok sevgilinin ve gökyüzünün rengidir. Bu iki varlık arasında da sürekli bir ilişki vardır. Sevgilinin mavi gözlerinin aşık olduktan sonra, hayran hayran mavi gökyüzünü seyrettiği; aşkın tesiriyle maviden başka hiçbir rengi görmediği ima edilir. Mavi, hayranlığın ve aşka kapılmışlığın rengidir:

Mâî gözünü bûs edeli nûr-ı muhabbet
Çeşmim gibi hayrân-ı kebûdî-i semâdır
Elbet edemez arz-ı siyah-tali'e râğbet
Çeşmim gibi hayrân-ı kebûdî-i semâdır (s. 77)

Sevgilinin mavi gözü, hayat ve heyecanın kaynağı olarak da anlatılır. Aşığın yaralı ve güçsüz olduğu, sevgilinin mavi gözlerinin güçlü ve hayat verici olduğu ifade edilerek mavi renk, canlılığın işareti olarak gösterilir. Karamsarlığın olduğu yerde mavi gözler ümit görevi görür:

*Getirdi yâreli câna acıklı bir halecân
Şu mâî gözlü güzel ki baharı güldürüyor. (s.65)*

“Hâb-ı Seherî” (s.88)’de sevgilinin mavi gözü ile mavi sümbüller kıyas edilir. Aşığın gönlü, sevgilinin göz kapaklarının altındaki mavi gözlerini belli belirsiz görünce ince bir tülün altındaki sümbüllerle aklına gelir ve sevgilinin gözünü bu sümbüllerle karşılaştırır. Sevgilinin mavi gözü görüldüğünde, kendini değil mavi sümbülleri çağırıştırır. Sümbül canlılığın ve güzelliğin sembolüdür. Uyurkenki görülen mavi gözde bile sümbüllerin hatırlanmasıyla mavi, canlılığın ve güzelliğin kaynağı olarak anlatılır:

*Hicâb-ı çeşminin altında mâî gözlerini
Görünce belli belirsiz gönül kıyas eyler:
Rakîk bir tülün altında mâî sümbüller! (s. 88)*

Ağlar gözünde safvet-i her-dem ter-i kebûd (s. 88) dizesinde sevgilinin göz renginin yanı sıra gözyaşının rengi de mavi anlamındaki *kebûd* kelimesiyle karşılanır. Sevgilinin saf mavi bir gözyaşı vardır:

Mavi ve gök rengi anlamları olan *kebûd* Cenab’ın Servet-i Fünun dönemi öncesindeki şiirlerinde daha çok sema kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. *Kebûd* gecenin ya da göğün rengi olarak ifade edilmektedir.

Kebûdî-i şeb-i hüsn içre parlayan ahter / Ne mümkün eyleye taklîd çeşm-i tâbınızı (s. 72) dizelerinde güzel gecenin maviliği içinde parlayan yıldızla sevgilinin güzelliği ve gözünün parlaklığı karşılaştırılır. Bu güzel gecenin maviliği içinde

parlayan yıldızın, sevgilinin karşısında aciz kalacağı; sevgilinin gözünün parlaklığını taklit etmesinin mümkün olmadığı ifade edilerek sevgili yüceltilmeye çalışılır.

Kebûd kendisinden güç ve ilham alınan bir renk özelliği de taşımaktadır. *Kebûd* aşka ve duygulara canlılık verir. Göğün o *kebûdî* rengine bakıldıkça yeni yeni ilhamlar alınır. Mavi renk hayalleri coşturur, korkulardan arındırır:

İsterim kim kebûd u sâf semâ
Olsun âfâk-ı ihtisâsâtım;
O kebûdî içinde bî-pervâ
Cevelan eylesin hayâlâtım (s. 72)

Mâî gözünü bûs edeli nûr-ı muhabbet
Çeşmim gibi hayrân-ı kebûdî-i semâdır (s. 77)

“Aks-i Mâh” (s. 117)’da ayın kaybolması sonrasındaki gecenin hali *Âsümân yek-pâre mâî bir güher* dizesiyle betimlenir. Siyah bir gece yerine, mavi bir gece imgesi yapılır. Şair geceyi siyah olarak görmek istemez. Siyah tamamen ümitsizliğin, donukluğun ve hareketsizliğin rengidir. Mavi ise canlılığın işaretidir. Maviyle duygular durağan değil, hareketli bir hal alır. Mavi bir gökyüzünde ağlayan bir ay resmedilir. Ayın ağlamasıyla bile, bir duygu halininin yaşandığı görülür:

Mihr-i tâbân eylemişti iğtirâb;
Âsümân yek-pâre mâî bir güher
Haline etmişti güya inkılâb
Ağlıyordu yalnız ânda bir kamer! (s. 117)

Yine mavi rengin duyguları aktif hale getirdiği, bulunduğu yere bir can kattığı *kebûdî-i münevver* terkibi kullanılarak aşağıdaki dizelerde anlatılır:

Bütün ormana bir hüsn-i semâvî bahş ederdi
O nûr-ı lâciverdî, ol kebûdî-i münevver. (s.116)

6. Pembe

Pembe renk, Cenab'ın Servet-i Fünun öncesi şiirlerinde beş yerde kullanılır. Hemen hepsinde ya direkt sevgili anlatılır ya da dolaylı olarak sevgiliye etkisi olan varlıklar anlatılır. Pembeyle daha sakin duygular ve daha hareketsiz betimlemeler ön plana çıkar. *Penbe yumuşak eli elimde* (s. 9) dizesinde yumuşaklık ve pembenin birlikte kullanılmasıyla yeni bir imge oluşturularak. Pembenin narinlik ve nezaket içerdiğine işaret edilir.

Döküyor penbe çiçek ârızınız, (s. 44) dizesiyle sevgilinin yanağının çok pembe olduğu ifade edilir. *Yanağın mı? Yerine gül mü kodun?* dizesiyle devam edilerek hem bir istifham oluşturularak hem de *yanak* ve *gül* kelimeleri kullanılarak sevgilinin pembe yanağındaki çekicilik daha da kuvvetlendirilmeye çalışılır.

Penbe ruhunu bûs edeli ebr-i muhabbet (s. 77) dizesinde sevgilinin ruhuna penbelik verilir. Ruhun herhangi bir rengi olmamasına karşın pembeyle birlikte anılarak sevgilinin ruhundaki letafet ve nezaket öne çıkarılır.

“Hâb-ı Seherî” (s.89)’de *penbe*, hayânın sembolü olarak gösterilir. *Vücudunun görünen kısımlarını nazarlardan* esirgeyen sevgilinin bu “hayâ”lı durumu, *Gelir o yattığı penbe, hafif bisterden!* dizesiyle sevgilinin yattığı yatakla ilişkilendirilir. Yatağın pembe ve hafif oluşu hayânın sebebi olarak gösterilir. Pembe ve hafif bilinçli olarak seçilmiş iki kelimedir. Pembe ve hafif kelimeleriyle hayânın etrafı örgülenerek hayânın çok mühim ve nazik bir duygu olduğu ifade edilir. Aynı kıtanın devam eden dizelerinde bu *pembeliğin* sevgilinin ruhunu yücelten rüyaların görülmesine vesile olduğu da ifade edilerek haya duygusu yüceltilmeye çalışılır.

7. Sarı

Sarı renk, *sarı*, *sarışın* ve *zerd* kelimeleriyle ifade edilir. Sarı ve sarışın sevgiliye ait güzellikleri ifade ederken zerd kelimesi aşkın hüznünü anlatmak için kullanılır.

Sevgilinin saçlarının rengi sarı kelimesiyle, yüz güzelliği sarışın kelimesiyle ifade edilir. *Melek-likâ, sarışın bir perî-i bî-emsâl* (s. 88) dizesiyle sarışınlık meleğin ve perinin özelliği gibi gösterilir. Meleklik ve perilik klasik şiir anlayışında güzelliğin zirvesini oluşturur. Sarışın sevgili de o zirveyi hak eden güzelliğindedir.

Hazanın güzele benzetilerek alegorik bir şekilde anlatıldığı bir başka şiirde *Bütün cihan sarışın bir melahata makrûn* (s. 118) dizesiyle cihanın sarışın bir güzele kavuştuğu ancak bu güzelliğin “kalbe keder” verdiği ifade edilir. Hazan görüntüsündeki sarışınlıktan dolayı güzel olarak nitelirken geçip giden şeyleri çağrıştırdığı için hüzne kapı açar.

Zerd kelimesi melal, hüznün ve keder ifade etmek için kullanılır. *Gösterir simâ-yı zerdim bak melâl-i aşkımu* (s. 56) dizesinde sararmış yüz ve aşkın melali birlikte anılarak *zerd* melalin rengi olarak ifade edilir. Aşkın melaliyle sararan sima, içtekin hüznün dışa yansıdığını gösterir. Yine *Âh döndüm berg-i zerde bâd-ı kalb-efrûz ile* dizesiyle kalbi yakan aşk rüzgarının aşığı sararan bir yaprak gibi soldurduğu ifade edilerek hüzne işaret edilir.

Sevgilinin aşk acısıyla sararıp solması, hazana uğramış yaprakları bile korkutur. Onlarda böyle bir derde yakalanmanın endişesini yaşar:

Rûy-ı zerdindeki uçukluktan

Mütehâşî olurdu berg-i hazân. (s. 116)

8. Siyah/Kara

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun öncesindeki şiirlerinde siyah/lık anlamı kara, siyah, siyeh ve zulmet kelimeleriyle karşılanır. Şair, daha çok sevgilinin gözünü ifade etmek için *siyah* kelimesini kullanır. ‘Kara’ kelimesi sevgiliye ait hiçbir unsurun anlatımında kullanılmaz. *Çeşm-i siyah, siyah gözler* sıklıkla kullanılan tamlamalardır. Bununla birlikte *siyah-fam gözler* terkibi de kullanılır.

Sevgilinin siyah gözlerinin sadece rengine dikkat çekilmez. Siyah gözler görüldüğünden öte özellikleri de içerir. Siyah gözlerin âşık üzerinde çok farklı etkileri ve olağan üstü özellikleri vardır. Siyah gözler mutlaka bir şekilde aşığı ya da bulunduğu ortamı kendi etki alanına alır. Kimi zaman aşığın canını alır, kimi zaman ise etrafı hayretler içinde bırakır:

O gözlerdir ki beni maktul eden âh
Siyah-fâm ü dilârâdır o gözler (s. 59)

Dîdârı beyaz u behçet-efrûz
Çeşmânı siyeh ü hayret-efrûz (s. 9)

Siyah gözler, üç yerde süzülmesiyle öne çıkarılır. Bu süzölmelerin etkisinin çok büyük olduğu anlatılır. Siyah gözleın geçtiği dizelerde ya da bağlamlarında *fer-i ceberût*, *ulüvv-i hüsn* ve *aşk-ı semâvî* gibi büyüklük ve yücelik belirten terkipler yapılarak siyah gözlerin süzölmesinin çok büyük etkilerine dikkat çekilir. Tabi sevgilinin siyah gözlerinin yüceliği adı geçen unsurların daha da önüne çıkar:

Olur, fer-i ceberâta penâh gözleriniz
Düşük düşük süzölünce siyah gözleriniz (s.61)

Tebessümât-ı garibâne içre mest-i nigâh;
Uçuk uçuk süzölür göz kırpan o çeşm-i siyâh
Ulüvv-i hüsn makarr olmuş ol sürûr-ı ilah!.. (s.67)

Süzölünce o siyeh gözleriniz
Akıyor aşk-ı semâvî billâh!... (s.45)

Yine siyah gözlerin büyüleyiciliği, kahrediciliğiyle ve kendisine tutkun ediciliğiyle vasıflandırıldığı dizelerde siyah gözlelere olağanüstü özellikler verilir:

Ne sâhirâne nigeqli! Ne kâhirâne durur!
Bulunca kirpiğinizden siyah gözleriniz (s.61)

Cânıma sihr etti necm-i târ-ı âlem-sûz-ı aşk

Bir kızın çeşm-i siyâhında müebbed cân esir (s.70)

“Nısfü’l-Leyl” (s. 114)’de sevgilinin derdini çeken aşığın önce *gece yarısına* (Nısfü’l-Leyl) sonra sevgiliye arzularını anlattığı görülür. Aşık, siyah geceden dertlerini siyah ağzının en derinlerine atmasını ve bu dertlerden kurtarmasını ister. Dertleri yutan bir gece karanlığı imgesi oluşturulur:

Ey zulemât zulemât-ı leyâl,

Ey ser-i bâlin-i siyâh-ı hayâl,

Derdimi at ka'r-ı siyeh-fâmına! (s. 61)

“Yine Siz” (s. 45)’de sevgili olağanüstü güzellikler içinde resmedilir. Sevgilinin siyah çarşaf içindeki çehresinin parlaklığıyla Zühre’nin parlaklığı karşılaştırılır. Zühre özellikle seçilmiştir. Zühre en parlak yıldızdır. En parlak yıldızın bile siyah çarşaf içindeki sevgilinin yüzünü kıskanacağı vurgulanır. Sevgilinin yüzünün siyah çarşafın içine; siyah telli kaşlarının ise gözlerine çok yakıştığı ifade edilir:

Size reşk eylesin mi Zühre?

Ne yakışmış! - O siyeh-cârınıza

O güzel renkli ulvi çehre-..

Gözler ebrû-yı siyeh-târınıza (s. 45)

“Tahmîs-i Gazel-i Muallim” (s. 52)’de sevgilinin gözlerinin âşıklara kible olması arzu edilir. Sonraki dizede ise sevgilinin gözlerine siyah zülüflerinin örtü olduğu anlatılır. Burada Kâbe ve Kâbe’nin siyah örtüsüne telmihte bulunularak sevgilinin özellikleri bir kudsiyet içinde arzedilmeye çalışılır:

Olsa çok mu ehl-i aşkın kible-gâhı gözlerin

Şâme etmiş kendine zülf-i siyâhı gözlerin (s. 45)

Siyah kelimesi, sevgiliye ait unsurların dışında soyut ve somut varlıkların özelliklerinin anlatılmasında kullanılır. Sevgilinin aşık olduktan sonra, artık kara talihe rağbet edemeyeceği *Elbet edemez arz-ı siyah-tâli'e rağbet* (s. 77) dizesiyle anlatılır. Günlük yaşamda *kara talih* olarak bilinen şanssızlık nasipsizlik anlamına bu tamlama *siyah-tâli'* terkihiyle anlatılır. Cenab'ın kara kelimesine özellikle uzak durduğu bu tamlamada da kendini göstermektedir.

Âlemin ufuklarının ve semanın renginin siyah olduğu ifade edildikten sonra *Gönlüm gibi hava siyeh-reng* (s. 13) dizesiyle şairin gönlünün rengiyle havanın rengi karşılaştırılır. Aşğın gönlü aşktan kararmış, sıkıntılara girmiş, kederlerle dolmuştur. *Aşk sevda-zedeyi yemiştir*.

“Benim Kalbim” (s. 124)'de ümitsiz bir kalbin hali, aşğa benzetilip kişileştirilerek anlatılır. *Siyah meşçere, en karanlık yer, şeb-renk, şeb-i siyah peyker* gibi tamlamalarla ümitsiz kalp betimlenir ve ümitsizlik daha da pekiştirilir. Bu şiirde siyah, ümitsizliğin ve kederin sembolü olur.

Murg-ı Siyâh (s.111) adlı şiirde *mükedder bir kalp* siyah kuşa benzetilerek betimlenir. Sürekli figan eden kuşun siyah gagasının yürek parçalayan bir ahenge benzediği ifade edilir. O gagadan hiç tatlı söz çıkmamakta, sürekli ahlar eninler duyulmaktadır.

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun öncesindeki şiirlerinde zulmet kelimesi de siyahı ifade eden kelimeler arasında yer alır. Zulmet, gerçek anlamıyla çok az kullanılır. Gerçek anlamıyla kullanıldığı şiirlerde *zulmet-i leyl* veya *leyal* tamlamaları tercih edilir. Zulmet daha çok yan anlamlarıyla ve imgelerle kullanılarak matemin, acının, sıkıntının, kederin, firkatın, hüznün rengi olur. Siyahın negatif duygular içeren anlamı zulmette karşılık bulur. Bu durum yapılan betimlemelerle daha da kuvvetlendirilir:

Âfâk-ı hazîn ü zulmet-âbâd

Bir zulmette alem oldu münkâd

*Gökten geliyor hezâr feryâd
Matemle san âsmân kararmış
Gönlüm açılıp cihân kararmış*

*Nâliş yağıyor garîk-i nekbet
Feryâd iniyor elif-i zulmet
Rikkat dökülür refîk-i ducret (s. 39)*

Zulmetin ifade ettiği mecaz anlamlar, etrafını örgüleyen kelimelerle iyice belirginleştirilmeye çalışılır. Zulmetin anlamına uygun firkat, nalân, rikkat, feryat gibi kelimeler anlamın derinleştirilmesine yardımcı olur.

*Firkat yetişip mesâr gitti
Zulmet erişip nehâr gitti (s. 24)*

*Handân olarak ziyâ girîzân
Nâlân olarak zalâm rîzân (s. 13)*

Zulmet bir yerde olumlanır ve güzel görünür. Zulmetin güzel görünmesi sevgiliye duyulan aşktan kaynaklanır.

*Derdimin âsârıdır ey gül-beden
Zulmet-i yeldâyı güzel gösteren
Dîde-i hasret-keş-i giryânıma! (s. 114)*

9. Yeşil

Yeşil kelimesi bizzat ‘yeşil’ olarak Cenap’ın ilk dönem şiirlerinde hiç kullanılmamıştır. Yeşil, çemen kelimesiyle anımsatılır. Çemen de gerçek anlamıyla kullanılır. Çemen, güzellik mutluluk ve huzur veren ortamların betimlemelerinde kullanılır.

B. SES İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde ses ifade eden kelimeler oldukça fazla kullanılmıştır. Bunlar içinde musiki ve melodiye ait ses ve terimler, şiir ve şiir terimleri, tabiat taklidi sesler, konuşmaya dair sesler büyük yer tutmaktadır. Bu seslerle aşka ait mutluluklar ifade edildiği gibi yine aşka ait acı, keder, hüznün vd. anlatılmıştır.

I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELER

1. Âhenk

Ahenk kelimesi daha çok tamlamalar içinde kullanılarak anlamını tamlamalar içinde pekiştirir. Bu tamlamalar yerine göre sevgili, yerine göre tabiat, yerine göre aşğın kendisiyle ilgili olabilmektedir. Bunun yanı sıra tek başına kullanıldığı, ancak anlamının özneye göre belirginleştiği de olur. Bu kelimeyle hem acı, hüznün, keder ifade eden duygular hem de mutluluk, sevinç ifade eden duygular ifade edilir.

Perî-i aşk ile dem-sâz-ı şevk olan bülbül / Susar işitse o âheng-i pür-delâlinizi. (s. 72) dizelerinde iki aşğın konuşmalarındaki ahengin aşk perisine karşı öten bülbülleri bile susturacağı ifade edilerek aşkın konuşmalara bile bir büyüleyicilik kattığına işaret edilir. Yine aşağıdaki dizelerde iki aşğın birbiriyle konuşmalarındaki ahengin baharı ve bülbülleri etkilediği ifade edilir.

Rüyâmızı söyleşir gülerdik

Hülyâmızı söyleşir gülerdik

Asvâtımız hezâr dinler

Âhengimizi bahâr dinler (s. 12)

Sevgilinin aşık olduktan sonraki nağmelerine tabiatın da ahengiyle iştirak ettiği, aşktaki bu güzel duyguların tabiatı da etkisi altına aldığı ve aşkın mutluluğuna ortak olduğu anlatılır:

*Taze lebini bûs edeli murg-ı muhabbet
Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır
Dem-sâzı hem-âvâzıdır âhengi tabîat
Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır (s. 77)*

Ahenk uygunluk, düzen, eğlence anlamlarını taşımasına karşın, dizelerde kelimenin etrafını örgüleyen ağlamak, matem ve figan gibi kelimeler vasıtasıyla, sevgilinin acı ve kederini ifade etmek için de kullanılır. Aslında ahenk güzellikteki uyumu belirtmek için tercih edilen bir kelimedir. Şair, hüzünden kaynaklanan seslerde bile bir ahenk bularak hem yeni imge oluşturur hem de yaşanan negatif duyguyu daha da hissettirmeye çalışır:

*Misâl-i mâder-i mâtem-zede bir murg-ı sevdâ-reng
Tevâli-i fusûle râğmen eylerdi figân her dem;
Onun olmuştu minkâr-ı siyeh-rengi ile tev'em
Yürekler parçalar surette pür-tesir bir âheng! (s. 61)*

*Dumû'unuz mütebessim, figânınız âheng / Siz ağladıkça olur hande-gâh
gözleriniz (s. 111)* dizelerinde yine sevgilinin üzüntülü hali resmedilir. Sevgilinin *figanının ahenkli* olduğu ifade edilerek sevgilinin bu hüzünlü halinin bir haz alındığı gösterilir. *Sükûnet içre cihân yek-ser âh! Yek aheng (s. 66)* dizesinde de sükunet içinde olan alemden bir ahenk içinde ahlar geldiği ifade edilir. Sessizlik içinde ahlar işitilerek acı ve kederli duygular yaşandığına göndermede bulunulur.

2. Nağme

Nağme kelimesi, Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde sekiz yerde kullanılır. Aşkla, sevgiliyle, mevsimle ilgili konuları anlatmaya yardımcı olur. Nağme kelimesi tek başına ya da tamlamalar içinde kullanılır ve aşkın heyecanı, sevgilinin nazı, sevgilinin uykudaki güzelliği, aşkın mutluluğu gibi aşka dair güzellikler anlatılır. Aşka dair bu güzelliklerin dışında bir şiirde firkatın acısını anlatır:

Nağme-hân-ı firkât oldu âh yâr-ı nâzenin
Pek hazîndir nâğme-i cân-sûz-ı firkat pek hazîn (s. 60)

3. Neşîde

Neşîde kelimesi şiiirlerde üç yerde geçer. Bu kelimenin kullanıldığı üç yerde de sevgiliye ahenkli sözler söyleme dileği ifade edilir. Bu kelime yardımıyla alay edilme pahasına da olsa sevgiliden kabul görme isteği, sevgiliye gönderilen bir selam ve aşkın tesiriyle kuşlardan ilham alma ve onlar gibi şakıma isteği ifade edilir:

Manzûmeler inşâd edeyim ben;
Sen onları tenkîd ile eğlen! (s. 99)

Gâh ü bî-gâh aç bu defteri sen
Bu müessir neşideyi bul kim
Sana hoş bir selâmdır benden! (s. 92)

Onların şevk-i aşıkâneleri
Beni tav'en neşide-saz etsin (s. 121)

4. Sâz

Saz kelimesi “sâzende ve sâz” şeklinde bir şiiirin içinde iki dizede kullanılır. *Ateşli aşk*, heyecan veren nağmelerin çalgıcısı rolünü üstlenirken sevgili bu çalgıcı eşliğinde firkat nağmeleri söyler. Aşğın gönlüne ise sazın mızrabı gibi inlemek düşer:

Nâğme-yi vecd-âver-i sâzende aşk-ı âteşîn
Nâğme-hân-ı firkât oldu âh yâr-ı nâzenîn
Pek hazîndir nâğme-i cân-sûz-ı firkât pek hazîn
"İftirâkın faslını yazdıkça eyler dil enîn"
"Kilk-i hüzn-engiz gönlüm sâzının mızrâbıdır" (s. 60)

5. Terâne

Terane kelimesi dört dizede kullanılır. *Ağzında andelîb-i muhabbet terâne-hân* (s. 73) dizesiyle sevgilinin ağzında bülbül varmış gibi hoş konuştuğu ancak devamındaki *Kalbinde mevce-sâzdır endişe-i visâl* dizesiyle sevgilinin kavuşma endişesi yaşadığı, dolayısıyla sevgilinin bülbül gibi şakımasıyla bu endişeyi terennün ettiği anlatılır.

Sen tatlı bir terâne, ben asûde bir gece (s. 103) dizesinde şair kendisini *asûde bir geceye*, sevgiliyi ise bu mutlu gecenin *teranesine* benzetir. Devamında gelen *Ben yadigâr-ı köhne sen ümmîd-i nev-zuhûr* dizesiyle gecenin köhneleşeceğine, eskiyip gideceğine ancak teraneye benzetilen sevgilinin bir ümit gibi daima ayakta kalacağına işaret eder. Gecenin faniliğine karşıt olarak sesin bakiliğine göndermeden bulunur.

Terane kelimesi, bir şiirde aşka dair olumsuz duygulara işaret eder. Görülen her şeyde ve duyulan her seste negatif duygular çağırır. *Terennümât-ı cihân âh ü zâr fevkinde!* (s. 66) dizesiyle duyulan bu seslerin cihanın sesleri olduğu ve ağlayıp inlemeden daha acı olduğu ifade edilir.

6. Zemzeme

Zemzeme kelimesi iki şiirde kullanılır. Şiirlere göre zemzeme mest eden, sarhoşluk, mutluluk veren seslerdir. Sevgilinin hoş sesinin, aşğın ağzını beslediği onu da güzel konuşturduğu, bunun yanı sıra aşğın ruhunu okşayıp onu mest mutlu ettiği ifade edilir:

Beslenir cân-ı dehen zemzeme-sâzınla senin

Mest olup zemzeme-i ruh-nevâzınla senin (s. 83)

Şair, “Yad-ı Şebâb”da gençliğinde söylediği şiirlerin insanı mest eden bir nağme olduğunu ifade eder. Yukarıdaki şiirde olduğu gibi zemzeme kelimesi mest olmakla ilişkilendirilir:

*Nerde eski neşâtım? Nerde cânânem?
Eski eş'ârım olan zezeme-i mestânem
Ey benim hatırâ-i ahd-ı şebâbım nerede? (s. 101)*

II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELER

1. Âh

Ah kelimesi, Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde oldukça fazla yer alır. Kelimeyle daha çok aşka dair olumsuz duygulara yer verilmekle birlikte olumlu duygular içinde kullanıldığı görülür. Kelime şiirlerde iki türlü kullanır. Birincisi, konuşma üslubunun akışı içinde ünlem olarak kullanılmış ve hüznün, acı, gam, keder ve ayrılık gibi duygular ifade edilmiştir:

Birdenbire âh çekildi gitti (s. 20)

Mâtem imiş âh mâtem (s. 40)

Âh döndüm berg-i zerde bâd-ı kalb-i efrûz ile (s. 57)

O gözlerdir beni maktûl eden âh . (s. 59)

Hazîn hazîn mütebessimmiş âh gözleriniz (s. 61)

Nâğme-hân-ı firrât oldu âh yâr-ı nazenîn (s. 60)

Âh! Öğrendim yine bir hiss-i gâm-peydâ-yı nev (s. 87)

Yine aynı şekilde konuşma üslubunda ve ünlem olarak kullanılmış ancak bu kullanımlarda arzu, istek, heyecan ve hayranlık gibi olumlu duygular ifade edilmiştir:

Behçet dökülür âh o güzel gözlerinizden (s. 64)

Kılar bahârı nevin âh o sâhirâne revîş (s. 65)

İkinci olarak, ah kelimesi fiillerle, sıfatlarla ve tamlamalarla birlikte kullanılır. Bu kullanımlarda ikilemeler şeklinde de olduğu görülür. İkinci kullanım türü birincisine göre daha azdır:

Birdenbire bir de âh ettim

Bir gence-i nev-bahâr oturmuş

Bir dilber-i işvekâr oturmuş (s. 9)

Gördüm dil-firîb güzellikte ben seni

Bin cânla ah ü vâhına düştüm muhabbetin (s. 82)

Ateş-i sevdalar oldu ah ü vahım ateşin (s. 56)

2. Enîn

Acı ve sızıdan inleme anlamı olan enin iki şiirde kullanılır. *İftirâkın faslını yazdıkça eyler dil enîn (s. 60)* dizesinde iftirak ve enin kelimeleri bir arada kullanılarak gönlün ayrılık acısından dolayı inlediği belirtilir.

Sevgilinin sesindeki *nâz* ve *niyâzın* tatlı titremesi akarsuların sesinin güzelliğine benzetilir. Enin kelimesi tatlı kelimesiyle sıfatlandırılarak inlemeyi, sızlamayı güzel göstermeye çalışan bir imge oluşturulur:

Akarsulardaki tatlı enîn gibi vardır

Sesinde lerze-i şirin-terin-i nâz u niyâz (s.109)

3. Feryâd

Feryat kelimesi iki şiir içinde sadece üç dizede kullanılır. Seher vakti sevgilinin görülmesinin bağırs ve çağırışla her yana duyurulacağı ifade edilerek *feryat* olumlanır:

Burada görse sizi ulvîler
-Seherin hande-i rûhu inmiş!-
Diye feryâd u figân eyler. Der:
-Feleğin feyz-i sabûhu inmiş! (s. 45)

Aşağıdaki şiirde ise feryat her türlü ümitsizliğin ve kederin sesli bir şekilde gelmeye başladığı ifade edilir:

Nâliş yağıyor garîk-i nekbet
Feryâd iniyor elif-i zulmet
Rikkât dökülür refik-i ducret (s. 39)

4. Figân

Figân kelimesi dört şiirde kullanılır. “Yine Siz” (s. 45)’de feryat kelimesiyle yaptığı ikileme ile ilan, müjdecî anlamları verilerek olumlu şekilde ele alınır. Yine figânın olumlu şekilde kullanıldığı *Dumû'unuz mütebessim, figânınız ahenk* (s. 61) dizesinde sevgilinin ağlayıp sızlanmasında bir ahenk görüldüğü anlatıldıktan sonra *Siz ağladıkça olur hande-gâh gözleriniz dizesi gelerek bu ağlamanın ona güzellik kattığı ifade edilir.*

Figânın ağlama, inleme ifade ettiği bazı dizelerde kuş temsilleriyle anlatılır. Sevgilinin olmadığı bir dünya dar ve sıkıntılı olarak betimlenir. Bundan sonra bir baykuşun niçin kederli olduğu sorulur ve figânın büyüklüğü *Neden figân ediyor inkisâr fevkinde?* (s.66) dizesiyle ifade edilir.

“Murg-ı Siyâh” (s. 111)’ta kederli bir kalp siyah bir kuş olarak temsil edilir. Matemli bir anneye benzetilen kederli kalbin, mevsimler geçtikçe ağlayıp inlediği *Tevâlî-i fusûle râğmen eylerdi figân her dem*; dizesiyle anlatılır.

5. Giryân

Giryân kelimesi Servet-i Fünun dönemi öncesi aşk temalı şiirlerde beş yerde kullanılır. Giryân, *dert*, *keder*, *ağlamak*, *hasret* gibi kelimelerle bir arada getirilerek verdiği anlam güçlendirilmeye çalışılır. Bununla birlikte *gülmek*, *hande* gibi kelimelerle de bir arada kullanılarak yüzü gülen ancak içi ağlayan anlamı verilmek istenmiştir.

Şairin içindeki hüzünden dolayı âlemi gamla doldurduğu bu yüzden de âlemi göz yaşlarıyla ıslattığı *Eşk-bâr ettim cihânı çeşm-i giryânımla ben* (s. 51) dizesiyle anlatılır.

Sevgiliden ayrılan ve ondan bir ümit alamayan aşık, onu çok sevmesine ve bunu sevgilinin çok iyi bilmesine rağmen ona hasret kalışını ve ondan bir ümit alamayışını aşağıdaki dizelerle anlatır:

Sevdirip kendini evvelce perişân ettin
İhtisâsâtımı efkârımı âmâlimi sen
Nûr-ı dîdem, beni sen sonra da giryân ettin
Gözümün nûru gibi hürmet ederken sana (s. 74)

Aşığın gözlerinin hasretten dolayı ağladığı, ancak aşk derdinden dolayı bu ağlayan gözlere uzun karanlık gecelerin bile güzel görüldüğü anlatılır:

Derdimin âsârıdır ey gül-beden
Zulmet-i yeldâyı güzel gösteren
Dîde-i hasret-keş-i giryânıma! (s. 114)

Bir gencin gözünün güldüğü ancak gönlünün ağladığı ve güldükçe gözlerinden yaşlar geldiği ifade edildikten sonra gencin hayallerinin de ağladığı kederli ve üzüntülü olduğu *İncinirdi hayal-i giryarı* (s. 124) dizesiyle anlatılır.

Baktım o da hande hande giryân / Bildim o da o marazla nâlân (s. 10 dizelerinde aşk derdine düşen bir kızın acı acı gülmesi resmedilir. Yüzü *hande handedir* ancak gönlü *giryandır*.

6. Nâlân / Nâle / Nâliş

Nalan, nale ve naliş kelimeleri onbir dizede kullanılır. Bu kelimelerle gam, keder, matem, sıkıntı, ümitsizlik ve aşkı yaşama isteği anlatılır. Kelimelerin daha çok, sevgili, aşık, aşığın kalbi ve ruhu ve bulunulan ortamla bir arada kullanıldığı görülür.

Aşığın kalbi, sevgilinin kalbi üzerinde inleyerek acı keder ve sıkıntılar çeker ve teselli bulmak ister. Aşığın kalbinin sevgilinin kalbiyle üst üste geldiği bir imge oluşturulur. Sevgilinin kalbi üzerindeki şairin inleyen kalbi birlikte aşkın kalp atışlarını dinlerler:

*O zamanlarda kim cihân inler
Kalbin üstünde kalb-i nâlânım
Darâbân-ı muhabbetti dinler* (s. 98)

Nalan kelimesiyle içinde bulunulan yer, gök ve karanlık gibi ortam bildiren yerlerde de inleme, ağlama seslerinin olduğu, gam keder ve sıkıntıların etrafa dolduğu ifade edilir:

*Nâliş yağıyor gârik-i nekbet
Feryâd iniyor elif-i zulmet
Rikkat dökülür refik-i ducret* (s. 39)

*Hândân olarak ziyâ girîzân
Nâlân üstünde zalâm rîzân
Bir yanda zalâm dûş-ber-dûş
Üstümde memat cûş-ber-cûş (s. 9)*

7. Zâr

Zâr kelimesi dört dizede kullanılır. *Sevgilinin dudağı, aşığın kalbi, cihan ve hazan* zar kelimeleriyle bir arada kullanılarak anlamı belirginleştirilmeye çalışılır.

Aşığın ağlayan kederli kalbini sevginin nazlı bir bakışının güldürdüğü, *Nigeh-i nâz gehi kalb-i zârı güldürüyor* (s. 65) dizesiyle anlatılarak *zâr*'ın kederden ağlamak inlemek olduğu belirtilir.

Leb-i zârındaki donukluktan / Lâl ü hayrân kalırdı hep murgân! (s. 124) dizelerinde sevgilinin dudağının ağlamaktan solduğu, ancak kuşların bu dudağa hayran kaldığı ifade edilerek sevgilinin ağlayan dudağında bile bir güzellik olduğu gösterilir.

Rüzgarın ıslık gibi güzel sesinin gökten inerek dünyanın kulağını doldurduğu belirtildikten sonra dünyadan ise güzel ses yerine, hazanın ağlama inleme seslerinin göğe yükseldiği alegorik bir tarzda anlatılır. Gök, güzellikleri anlatır çünkü hergün rengi aynıdır, ancak dünyanın rengi mevsim mevsim değişir. Bu değişim ise onu ağlatır:

*Âsmândan safîr-i bâd-ı vezân
Ediyor gûş-ı arza istilâ
Bütün âfâkı eyliyor imlâ
Koparak yerden âh ü zâr-ı hazân (s. 124)*

III. YANSIMALI YA DA TABİAT TAKLİDİ SESLER

1.Bülbül / Hezâr / Andelîb

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde bülbül kelimesi altı, hezar kelimesi üç ve andelib kelimesi bir dizede olmak üzere toplam on dizede kullanılır.

Bu kelimelerle, sevgilinin ağzı ve tatlı sesi bülbülün şakımasıyla ya karşılaştırılır ya da ona benzetilir. Sevgiliden gelen bülbül şakıması gibi güzel sesler aşığı mest eder:

*Ne tekellümdeki titrekli a kız
Dehen-i goncene bülbül mü kodun? (s. 44)*

*Bana unutturamaz gül-dehân-ı nâbınızı.
Perî-i aşk ile dem-sâz-ı şevk olan bülbül (s. 72)*

*Ârırları mihr ü mâh-ı gül-pûş
Gül-lebleri bir hezâr-ı hâmûş (s.9)*

*Ağzında andelîb-i muhabbet terâne-hân
Kalbinde mevce-sâzdır endîşe-i visâl (s. 9)*

Bunun yanı sıra iki aşığın aşklarından dolayı, birbirleriyle bülbüller gibi konuştukları ya da âşıkların bu konuşmalarını bülbüllerin bile dinlediği ifade edilir:

Asvâtımızı hezâr dinler (s. 9)

Bülbül gibi nağme-sâz olurduk (s. 9)

Bunca dem beklediğim devr-i muhabbet geliyor / Bâd ile bülbül ile müjde-i vuslât geliyor (s. 86) dizelerinde ise bülbül, aşğın sevgiliye kavuşacağıının müjdecisi olarak resmedilir.

2. Velvele

Velvele kelimesi iki şiirde yer alır. Velvele kelimesiyle mekâna/ortama çöken kasvet, azap ve sıkıntı anlatılır:

Bir velvele-i azâb içinde

Bin nâle-i ızdırâb içinde (s. 30)

Bir velvele ki simâh çatlar

Bir gamgama sanki hâk patlar (s. 39)

IV. ŞİİR VE ŞİİR TERİMLERİ

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde şiir kelimesiyle birlikte, şiir terimi olarak nazm kelimesi kullanılır.

1. Nazm

Nazm kelimesi *nazm ve manzume* şeklinde iki şiirde kullanılır. Nazm iki yerde de sevgiliyle irtibatı sağlayan bir unsur olarak görülür. Nazm, sevgiliye gönderilen bir söz; ve karşılığında sevgiliden beklenen bir tavır için aracı olur.

Şair, eğer sevgiliden önce ölürse, ona yazdığı kırık dökük şiire bakmasını ve kendisine bir gülücük göndermesini ister:

Bak şu nazm-ı şikeste-besteye kim

Bana bir hande yollasın senden (s. 91)

Şair, aşkını göstermek için sevgiliye şiirler yazdığını sevgilinin ise şiirleriyle dalga geçerek eğlendiğini ifade eder:

*Manzûmeler inşâd edeyim ben;
Sen onları tenkîd ile eğlen! (s. 99)*

2. Şi'r

Şiir kelimesi daha çok gerçek anlamında kullanılır. Ancak şiir kelimesinin gerçek anlamıyla kullanıldığı dizelerde mestlik, hüzn, aşk ve mihnet gibi duygular ifade edilir. Bunun yanı sıra bizzat sevgili şiire benzetilir. Şiir sevgiliyle şair arasında bir elçi, sevgiliye aşkın ifadesi için bir araç olarak görülür.

Şair olanın mihnetsiz olamayacağı ve şiirle meşgul olanların muhabbetsiz kalamayacağı ifade edilir. Şiirle iç içe olmak aşkla içe olmak demektir, aşk şiiri şiir ise aşkı gerektirmektedir:

*Kalır mı şâir olan bî-nasîb, mihnetsiz
Yaşar mı şi'r ile mel'ûf olan muhabbetsiz (s. 80)*

Yine *Şi'rler ilhâm ederdin şâire* (s. 41) dizesiyle sevgilinin şaire şiirler ilham ettiği, sevmek ve şiir yazmanın birbirini gerektirdiği ifade edilir.

Şairin aşkının kırk döküklüğünü, yine onun şiirlerinde izlemek gerektiği, şiirlerin aşkın bir göstergesi olduğu *Arz eder güftar-ı şi'rim insical-i aşkı* (s. 56) dizesiyle anlatılır.

Sevgilinin şiir vasıtasıyla tarif edilebileceği, onun güzelliklerinin şiirle anlatılabileceği *Fikrimden akan girye-i eş'âr/ Etsin senin evsâfını teşhîr!* (s. 99) dizeleriyle anlatılır.

Şiir sayesinde âşıkların birbirlerini yâd ettiği ve şiirin bir yadigâr olarak verilebileceği belirtilerek şiir, unutmamanın/unutulmamanın bir simgesi olarak görülür. Hatta şiirin, sevgilinin bir tutam saçıyla takas edilebilecek bir aşk malzemesi olduğu anlatılır:

*Seni yâd eylerim bu şi'r ile ben
Yâd edersen beni bu şi'r ile sen
Yâdigâr eylerim bu şi'ri sana
Aldığım zülfe karşılık senden! (s. 91)*

Ey şûh! Sen şi'r-i musaffâ değil misin/ Kim bende olmasın sana şiddetle irtibât (s. 103) dizeleriyle sevgilinin bizzat saf bir şiire benzetildiği ve bu saf şiire şiddetle bağlanma isteği dile getirilir.

Şiirin, aşığı mest edip mutluluklar verdiği sevgiliyi hatırlatan nağmeli bir ses olarak görüldüğü anlatılır:

*Nerde eski neşâtım? Nerde cânânem?
Eski eş'ârım olan zezeme-i mestânem (s. 101)*

Şairin şiirlerini görmesi ve ona acıması düşüncesiyle sevgiliye şiir mecmuası verilir. Şiir, bir acındırma ve merhamet dileme aracı olarak görülür. Ancak sevgili, şiir mecmuasını alıp kendini yelpazeleyerek şairle alay eder ve bundan bir zevk alır. Bunu gören şairin ümitleri tükenir:

*"Eş'ârımı görse acır elbet bana" derdim;
Ol fîkr ile mecmuâ-i eş'ârımı cânâ sana verdim
Mecmuâm ile kendini yelpâzeliyorsun
Derdimle demek neş'eni tazeliyorsun (s. 120)*

V. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELER

Belli bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan ses bildiren kelimeler bu başlık altında incelenmiştir.

1. Ses

Ses, seda ve savt kelimesi bu başlık altında incelenmiştir. Bu kelimeler, tek olarak kullanıldıklarında belirgin bir şeye ait ses anlamı veremeyebilirler. Ancak tamlamalar içinde kullanıldıklarında seslerin neye ya da kime ait olduğu anlaşılabilir.

Cenab Şehabeddin'in bir gazeli baştan sona sevgilinin sesi üzerinedir. Sevgilinin sesinin ruhu okşadığı, yaşam kaynağı olduğu, aşk sarhoşluğu verdiği anlatılır:

*Senin sesinde olan ihtizâz-ı rûh-nevâz
Bulunduğu yeri eyler bir âşiyâne-i nâz.*

*Senin sesin bana vermekte mestî-i nisyân
Senin sesin bana hoş gösterir hayâtı biraz! (s. 109)*

*Şu senglâh-ı fenâda bugün bu kevn me'yus/ Gelir kulağıma sesler bütün bütün
ma'kus (s. 66)* dizeleriyle ümitsizlik ve bedbinlik ifade edilir. Aynı şiirin sonlarındaki *Aceb sadâsı mıdır ki güler uzaklarda;* dizesiyle sevgilinin sesinin yakınlarda hissedilmeye başlamasıyla şairin ümidinin canlandığı görülür.

İki sevgilinin birbirleriyle tatlı tatlı konuşmalarının mutluluğunu mübalağalı bir şekilde anlatmak için *Asvâtımızı hezâr dinler/ Âhengimizi bahâr dinler (s. 9)* dizeleri kullanılır.

2. Söylemek

Söylemek kelimesi bu dönemde yayınlanan dokuz şiirde geçer. Daha çok bir isteği anlatma anlamında kullanılır. Bunun yanı sıra haber verme, konuşma ve şarkı söyleme anlamlarını da belirtir.

Söylemenin *anlatma* anlamında kullanıldığı dizelerde gönüldeki hüznün ve yeis gibi duyguları anlatma isteği vurgulanır. Bu durum ‘gönüldeki meram maksat’ anlamını taşıyan *mâfi'z-zamîr*, *mâfi'l-bâl* gibi kelimelerle de desteklenir:

Ey melek-rû söylemek ister mi mâfi'l-bâlimi
Çünkü hüznün söylüyor eskâr-ı âlü'l-âlimi (s. 52)

Rûhum gelir dudaklarıma sevk-i ye's ile
Mâfi'z-zamîr-i safımı söyler iken sana (s. 52)

Gönder ey dil, o güzel şûh-ı dil-ârâma selâm / Söyle kim fasl-ı dil-ârâ-yı muhabbet geliyor (s. 85) dizelerinde aşkın, muhabbetin zamanının geldiği bu mutlu durumun sevgiliye bir selamla *bildirilmesi* gerektiği şifade edilir.

Aşığın daha çok sevgilinin konuşmalarını dinlemekten zevk aldığı, sevgilinin ise konuşkan bir yapıya sahip olduğu ve konuşmayı çok sevdiği anlatılır:

Müdâm dinleme, eğlenmedir benim zevkim
Hemîşe söyleme, gülme anın tabîatıdır. (s. 79)

Söylemek kelimesi “söyleşmek” şeklinde de kullanılmıştır. Aşıkların karşılıklı konuşmaktan hoşlandıkları *Rüyâmızı söyleşir gülerdik / Hülyâmızı söyleşir gülerdik* (s. 112) dizeleriyle ifade edilir.

4. Söz

Söz kelimesi beş yerde kullanılır. Söz, ağızdan çıkan kelime, söz verme, yalan söyleme gibi anlamlarda kullanılır.

Şair, sevgiliye karşı aşkının çok büyük olduğunu ve bunu tek bir *kelimeyle* anlatabileceğini *Bir sözüm isbâta kâfîdir kemâl-i aşkımu* (s. 112) dizesiyle anlatır.

Aşığın sonsuz bir aşkı olduğu, bu aşkın zevk ve mihnetini anlatmaya kelimelerin yetmediği, aşk gibi bitmek tükenmek bilmeyen bir kelime hazinesine sahip olma isteği ifade edilir:

O zevk u mihneti belki eder idim tasvîr
Muhabbetim gibi olsaydı söz nihâyetsiz (s. 80)

Sevgiyle sadık kalınacağı ve bunun için söz verildiği, *Ben seni rûz-ı haşre dek severim/ Veririm böyle söz elinde elim!* dizeleriyle anlatılarak söz, sadakatin teminatı olarak görülür.

Sevgilinin kandırıldığı, söylenen sözlerin yalan olduğu ve onun iğfal edildiği *"Seni sevdim! Bana sensiz yaşamak gayrı muhâl!" / Gibi sözlerle seni eyledim ey mâh iğfâl;* dizesiyle ifade edilerek söz, yalanla eşleştirilir.

B. IŞIK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde ışık ifade eden kelimeler diğer unsurlara göre oldukça çeşitli ve fazladır. Bunlar, güneş ve eşanlamlıları, ay ve eşanlamlıları, yıldız ve eş anlamlıları, nur ve iştikakları/türemişleri, cevher/maden parlaklıkları, melek, huri, peri gibi fizik ötesi varlıkların parlaklığı gibi üst başlıklar altında toplanmıştır. Bununla birlikte ışık ve parlaklık ifade eden *lema, şua, pertev, ziya, ateş, şule, pertev, tab, ateş, berk* gibi kelimelerde vardır.

I. GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI

Işık bildiren kelimeler içinde güneş kelimesinin yanı sıra eşanlamlıları da kullanılmıştır. Bunlar afitab, güneş, Hurşit, mihr ve şems kelimeleridir.

1. Âfitâb

Afitab kelimesi sekiz dizede kullanılır. Sevgilinin güzelliğinin güneşe benzetildiği ya da güneşle karşılaştırıldığı yerlerde sevgili ve güneş birlikte kullanılır. Sevgilinin yüzündeki güzelliği belirginleştirmek, bu güzelliğin aşıklar ve diğer varlıklar üzerindeki tesirini göstermek için bu kelimededen yararlanılır. Bunun yanı sıra sevgilinin çekiciliği, âlemi kendine hayran etmesi ve aşıkların duyduğu mutluluğun anlatılması için kullanılır.

Maşrıkta doğan o âfitâba

Bin reng-i safâ verir bu hûri (s. 17)

Alemi taltîf için sen eylesen ref'-i nikâb

Nûra müstağrâk olur cümle cihân ey âf-tâb (s. 49)

Afitab kelimesi daha çok sevgiliyle birlikte kullanılmasına karşılık âşıkla birlikte kullanıldığı da görülür. Güneşin can alıcı ışığının yükselmesi ile aşğın nemli gözlerine süs ve can verdiği ifade edilir:

Zîb verdi dîde-i nem-nâkime

Can-fezâdı i'tilâ-yı âfitâb (s. 41)

Afitab, bir dizede gerçek anlamında kullanılır. Güneşin batmaya başlamasıyla birlikte batıdaki her bir bulutun hüznü rengini aldığı ifade edilerek güneşin batması hüznüle irtibatlandırılır:

*Eyliyorken âfitâb-ı âlem-ârâ ihticâb
Garbda bin reng-i hüzn-efzâ alır her bir sehâb (s. 38)*

2. Güneş

Güneş de aynı afitab gibi daha çok sevgilinin güzelliğini, benzetme ya da karşılaştırma yoluyla ifade etmek için kullanılır. Sevgilinin görünüşünün tam olarak betimlenemediği bu dönemde, klasik şiirimizde olduğu gibi sevgili güneşe benzetilerek anlatılır. Bu şekilde sevgiliye olağanüstülük ve hayranlık kazandırılır:

Dîdar mı bu güneş midir yâ? (s. 19)

Güneş zemine mi inmiş? Hayâl-i yâr mıdır? (s. 67)

Aşığın, gittikçe güzelleşmeye başladığı ve bu güzelliği güneşin ışığından aldığı *Pertevler alır idim güneşten/ Gittikçe melîh olur idim ben (s. 11)* dizeleriyle anlatılır.

“Lîkâ-yı Hazân” (s. 118)’da yer ve gök gibi birçok varlık kişileştirilerek anlatılır ve aşka dair olumsuz duygular verecek ortamlar betimlenmeye çalışılır. Bu betimlemeler içinde de *Dökerdi sisler içinde güneş şikâyetler* dizesiyle güneşin ışıklarının sisler arasından dünyaya inmesi “şikayete” benzetilir.

3. Hurşîd

Hurşit kelimesi, sadece “Güzel Bir Rüya” (s. 30)’da dört kez kullanılır. Baharın geldiğinin hayal edildiği bu şiirde, başlangıçta tabiat betimlemeleri yer alır. Baharın gelmesinin işareti olarak güneşin dünyayı en güzel şekilde aydınlattığı ve insanların bu duruma bakışları mübalağalı bir şekilde tasvir edilir:

Pertev saçarak gelirdi hurşîd
Dünyalara serpilirdi hurşîd
Envâr dökerdi hâk-dâne
Elvân saçılırdı asümâne
Birden ateşe dalardı âlem
Hurşîd yarıldı derdi âdem

Işıklar içinde bir ortam betimlemesi yapılan bu şiirin devamında, sevgili betimlenmeye başlanır. Sevgilinin yanaklarının güzelliği, *Hurşîd düşer yanaklarından* dizesinde yine hurşîd kelimesiyle anlatılır. Hurşîd sevgilinin yanağından düşen bir gülücük gibi görülür. Gerçek hurşîd, sevgilinin güzelliği karşısında hafife alınır.

4. Mihr

Mihr kelimesi on şiirde ve onaltı dizede kullanılır. Mihr kelimesiyle daha çok sevgilinin güzelliği tasvir edilir. Bunun yanı sıra gerçek anlamında da kullanılır. *Mihr-i zîbâ*, *mihr-i tâbân*, *mihr-i safâ-ver*, *mihr-i enver* gibi tamlamalar içinde kullanılarak ifade ettiği anlamlar belirginleştirilmeye ve pekiştirilmeye çalışılır.

Bir mihr-i hured-şikârdır (s. 20), *Ârırları mihr ü mah-ı gül-pûş* (s. 9), *Yumunca çeşm-i dil-âşûbunu o mihr-i bahâ* (s. 89), *Şems-i didârına bir peyk olamaz mihr-i zaman* (s. 83) gibi dizelerle gerek benzetmeler ve gerekse karşılaştırmalar vasıtasıyla sevgilinin yüz güzelliğine ait unsurlar betimlenir.

Mihr kelimesi ve *safâ* kelimesi, *mihr-i safâ* şeklinde tamlama içinde kullanılarak bu tamlamayla sevgilinin güzelliğinin aşığı verdiği sevinç ve mutluluk anlatılır:

Çıkar mı hatırımdan yâ bu dilber
Bu mâh-ı mütebessim, mihr-i safâ-ver (s. 22)

*Bir mirh-i safâ-mealdir o
Hûrilere bir misaldir o (s. 37)*

*O işaret ne? Vedâ-ı firkât!
Yazık ol mihr-i safâ azmedecek! (s. 45)*

Güneşin doğuşunu seyretmenin, gamı kederi giderdiği ve insanı rahatlattığı *Seyreyler idim tulû'-ı mihri/ Terkeyler idim gumûm-ı dehri* dizeleriyle anlatılır.

5. Şems

Şems kelimesi, Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde dört dizede kullanılır. Şems kelimesiyle daha çok sevgilinin güzelliği ifade edilir. Kelime *şems-i fîruğ-efşân*, *şems-i didâr* tamlamalarıyla kullanılır. Sevgiliyi uyurken seyretmenin hazzının yaşandığı bir anda, *Bir nûr mu şemsten açılmış* (s. 18) dizesiyle sevgili güneşin çok parlak ışığına benzetilir.

“Mâ-fi'l Bâl” (s. 83)'de şems iki dizede geçer. Sevgili zamanın güneşiyle kıyas edilir. *Şems-i didârına bir peyk olamaz mihr-i zaman* dizesiyle güneşin sevgilinin yüzünün parlaklığına bir uydu bile olamayacağı anlatılır. Yine şiirin devamında *Kameri, şemsi bütün âlemi verdim sana* dizesiyle güneş ve ayın hatta bütün âlemin güzellik kaynağının sevgili olduğu anlatılır.

Devre-i şems-i fîrûğ-efşâna her bir ân esîr (s. 70) dizesiyle bütün varlıkların, her an güneşin ışıklarına mahkum olduğu anlatılır. *Bir kızın çeşm-i siyâhında müebbed cân esir* dizesinde de, bir kızın gözlerinin siyahında aşığın gönlünün esir kaldığı ifade edilerek güneşin ışıklarının her tarafı kendine tutsak yapması ile kızın siyah gözlerinin aşığı tutsak alması özdeşleştirilir.

II. AY VE EŞANLAMLILARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde ışık bildiren kelimeler içinde ay ve eşanlamlıları çok miktarda ve çeşitli şekillerde kullanılmıştır. Bunlar, *ay*, *bedr* ve *mah/meh* şeklindedir. Bununla birlikte *mehtab* kelimesi de ayla ilişkili olarak sıkça kullanılan kelimelerdendir.

1. Ay

Ay kelimesi, sadece bir şiirde ve iki dizede kullanılır. Sevgilinin göz kamaştırıcı güzelliğinin etrafında ayın dolandığı *Aylar dolaşırda behçetinden* dizesiyle anlatılır. Diğer dizede ise sevgilinin vefasızlığından sonra yalnız kalış ve bu yalnızlığın ağırlığı, ayın kayboluşuyla resmedilir:

Ay! Söndü. Yazık hayatı bitti
Gitti adem-i memâta gitti (s. 13)

2. Bedr

Bedr kelimesi dört şiirde kullanılmıştır. Ümitsiz bir anda, alemin hazanla dolu olduğu resmedildikten sonra *Bedre tercih eyledim dehrin leyâl-i târını* (s. 54) dizesiyle ayın ışığı yerine gecenin karanlığının tercih edildiği görülür. Bu tercihle şiirin bütününe uyumlu olarak bir karamsarlık ve ümitsizlik havası verilir.

Sevgilinin yüz güzelliğinin aya benzetilmesi ve şairin gönlünü mutlulukla doldurması *Sevdiğim bedr-i cemâlin gönlümün mehtâbıdır* dizesiyle anlatılır. *Bedr-i tâb okşardı hüsn ü anını* dizesiyle sevgilinin güzelliğinin ay ışığı tarafından okşandığı ve güzelleştirildiği ifade edilir.

“Tasvîr-i Cânân”da sevgilinin taze yüzü bir gelin odasına benzetilir. *Elvân-ı subh-ı sâdık ü envâr-ı bedr-i tam* dizesiyle bu gelin odasının ayın ışıkları ile parlatıldığı ifade edilmiştir.

3. Kamer

Kamer, daha çok kişileştirilerek ya da benzetmeler yapılarak kullanılır. Şiirin atmosferine göre sevgiliye ait güzellik anlatılabildiği gibi karamsar ve olumsuz tablolarla çizilir.

Etrafına mutluluk saçan bir güzel görüldükten sonra betimlemeler yapılır. *Güyâ ki kamer cihâna girmiş* (s. 43) dizesiyle kamer güzele benzetilir. Sevgilinin bulunulan/sevredilen ortama girip neşelendirmesi ile ayın dünyayı aydınlatması birbiriyle eşleştirilir. Yine sevgilinin güzelliğine nispetle ayın güzelliğinin çok zayıf kaldığı, *Kamer-i hüsnüne nisbetle nedir mâh-ı cihân* (s. 83) dizesiyle anlatılır.

Sükûnet içre cihân yek-ser âh! Yek âheng / Safîha-i kamer olmuş levihâ-i pür-jeng (s. 66) dizelerinde ayın yüzünün tamamen toz ve toprağa belendiği ve sessizliğe bürünmüş bir resim oluşturularak karamsar bir tablo çizilir.

Ayın kişileştirilerek anlatıldığı “Aks-i Mâh” (s. 117)’da güneşin ışıklarının söndüğü, gökyüzünün mavi bir cevhere benzediği bir ortam resmi oluşturulur. *Ağlıyordu yalnız anda bir kamer* dizesiyle de bu mavilik içinde yalnızlığın acısını hisseden ayın ağladığı ifade edilir.

5. Mâh / Meh / Mehtâb

Ay anlamı olan kelimeler içinde mah kelimesinin kullanıldığı dizeler oldukça fazladır. Daha çok mâh ya da meh şeklinde kullanılmakla birlikte *mehtâb*, *mâhitâb*, *meh-likâ*, *meh-pâre* şeklinde de kullanılmıştır. “Aks-i Mâh” gibi bizzat mah ismiyle anılan şiirler de vardır.

Sevgilinin güzelliğini vurgulamak için bizzat *meh/mah* kelimesi kullanıldığı gibi *mâh-ı mütebessim*, *meh-i handân*, *meh-i şu’le-bâr*, *mehpâre-i ruhsâr*, *meh-likâ* gibi tamlamalarla sevgilinin yüz güzelliği de anlatılır. Sevgilinin güzelliği ile ayın

parlaklığının karşılaştırıldığı da görülür. Sevgilinin güzelliğiyle birlikte çekici, sevimli, unutulmaz, nazlı ve neşe kaynağı olduğu da belirtilir:

Hâverdeki âfitâb-ı şârik

Sönmekte bu meh olunca âtîf (s. 19)

Andırır sevdâ-fezâ bir subh-gâhı gözlerin

Pertevinden söndürür ervâh-ı mâhı gözlerin (s. 68)

Çıkar mı hatırımdan yâ bu dilber

Bu mâh-ı mütebessim, mihr-i safâ-ver (s. 22)

Bir mâh-ı melek-nişân imiş o (s. 43)

Mehpâre-i ruhsârını göster! (s.99)

Güneşli necm-i münevver ne dil-rübâdır o mâh! (s.67)

Bir güzelsin ki behiştî ey mâh (s. 45)

Ey mâh! Sen o Zühre-i zehrâ değil misin? (s. 103)

Kamer-i hüsnüne nisbetle nedir mâh-ı cihân (s. 83)

Ayın ve ay ışığının sevgili dışında gerçek anlamıyla kullanıldığı da görülür. Ay ışığının görülmesiyle, sevgiliyle buluşma ya da onu görme zamanının geldiği görülür. Ay ışığının hemen ardından denize dair betimlemeler yapılır ve ardından da sevgili görülür ya da onu görme isteği ifade edilir:

Mehtâb ile her civâr pür-tâb

Gevher gibi ben denizde şeb-tâb

*Bir hayret ile gezer iken ben
Birden görünüp o nûr-ı rûşen
Mutlak ona eyleyip tesâdüf
Mutlak onu eyleyip ta'arrüf! (s. 12)*

*Vaktâ ki eder mâh-ı şeb-ârâ
Deryâya meziyyâtını isrâ,
Şeb-hîz perîler gibi cânâ
Gel sâhil-i deryâ-yı vesîâ;
Mehpâre-i ruhsârını göster! (s. 99)*

Ayın kendisi ya da ışığının seyredilmesinin aşkın üzerinde çok çeşitli tesirleri olur. Mehtaplı gecelerde sandala binilip etrafın ışıkları seyredilir. *Ol mâh-ı safâ-nümâ-yı enver / Âfâka döker ziyâlı güller* dizeleriyle bu ay ışığının neşe ve mutluluk verdiği ifade edilir.

İki mest sevgilinin ormanda gezindikleri tasvir edildikten sonra ay ışığının onların gölgelerini toprağa düşürdüğü anlatılır:

*Bu ormanda iki mest-i şebâbın zill-ı zerdi
Düşerdi hâke mehtâbın ziyâsıyla beraber (s. 116)*

Ayın kişileştirildiği “Aks-i Mâh”da, ayın ışıklarının تنها dünyaya gümüş göz yaşları gibi döküldüğü resmedilir. Bu tasvirle bir hüznün havası oluşturulur:

*Sîne-i tenhâ-yı arza ser-te-ser
Eşk-i sîmînin dökerdi mâhitâb!
İttihâz etmişti bir sîm-ber
Eşk-i sîmîn-i semâ-yı câme-hâb (s. 117)*

*Yâd eyleyerek subha kadar vechini yârin / Ettim bu gece ben meh-i garrâya
perestiş (s. 50)* dizelerinde bir yandan sevgiliyle yaşanan güzel hatıralar sabaha kadar

yad edilirken diğer yandan parlak ay ışığını seyredilir. Ay, seyredildikçe sevgilinin hatıraları daha da canlanır ve onu hatırlatıcı bir gösterge olur.

Parlak bir bulut gibi olan ay, en nurlu ışıklarıyla dünyayı aydınlatır ve bu aydınlık ormana semavi bir güzellik verir:

Semâdan bir sehâb-ı ruşen-âsâ mâh-ı enver
Bütün arza dökerdi bir ziyâ-yı laciverdî
Bütün ormana bir hüsn-i semâvi bahş ederdi
O nûr-ı laciverdî, ol kebûdî münevver (s. 116)

III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI

Yıldız, kelime olarak iki şiirde geçer. Şiirlerde yıldız kelimesinden başka, eş anlamlıları olan *ahter*, *encüm*, *kevkeb*, *necm*, *seyyare*, *sitare*, *venüs*, *zühre* ve *şihab* kelimeleri kullanılmıştır. *Encüm-i aşk-ı melâl-efzâ-yı hande ahterim*, *Encüm-i seyyâreden yan yan nigâh-ı gözlerin*, *Sabah yıldızı san necm-i tarı güldürüyor* gibi bazı dizelerde yıldız anlamı veren kelimeler bir arada kullanılırlar.

1. Ahter

Ahter kelimesiyle sevgilinin güzelliği ve kelimenin gerçek ve mecaz anlamları ifade edilir. Sevda güneşinin batımı tasvir edildikten sonra *Encüm-i aşk-ı melâl-efzâ-yı hande ahterim* (s. 38) dizesiyle aşğın talihinin ancak melal/hüzün saçan bir gülme olacağı anlatılır. Ahter kelimesiyle aşğın şanssızlığı ve talihsizliği anlatılır.

Hoşça akıp giden bir ırmağa yansıyan yıldızlar, *Ol cûy-ı hoş-revâna düşer aks-i ahterân* (s. 113) dizesiyle betimlenir. Bu dizeden sonra şiirin sonuna kadar ümitsizlik ve keder ifade eden dizeler gelir. *Bir şairin hayâlidir ol cû-yı bî-meâl* dizesiyle de şairin bütün ümidinin o anlamı bilinemeyen/açıklanamayan ırmak olduğu anlatılır.

Ahterle sevgilinin güzelliği karşılaştırılır ve güzel bir gecenin maviliği içinde parlayan ahterin ancak, sevgiliyi gösteren aciz bir levha olabileceği ifade edilir:

*Semâ-yı hüsnünüzün bir kemine levhâsıdır
Kebûdî-i şeb-i hüsn içre parlayan ahter (s. 72)*

2. Kevkeb

Kevkeb kelimesi, kevkeb ya da kevakib şeklinde üç şiirde kullanılır. Sevgilin gözlerinin güzelliği, karamsar ve ümitsiz bir durum, mutlu bir anda yıldızları seyretmenin güzelliği anlatılır.

Her tarafın elemin tozuyla bezenmesi betimlendikten sonra bu elemli durumun karışıklığı ve karamsarlığı gökteki yıldızların karışıklığıyla karşılaştırılır. Elemli durumun yıldızların karışıklığından daha beter olduğu söylenir:

*Nedir bu jeng-i elem iğbirâr fevkinde
Kevâkib andırıyor i'tikâr fevkinde (s. 66)*

Sevgilinin gözlerinin şaire ilham verdiği, doğunun parlaklığını hatırlattığı en parlak yıldızları bile söndürecek güzellikte olduğu ifade edilir:

*Şi'rler ilhâm ederdin şâire
Andırırdı gözlerin hâverleri
Söndürürdü kevkeb-i enverleri (s. 41)*

Güzel bir havada ve mutlu bir zamanda yıldızların seyredilmesiyle daha da mutlu olunduğu anlatılır:

*Bir böyle güzel havada Allah!
Kevkeblere gibta-res olurdum
Her halde bin safâ bulurdum (s. 11)*

3. Necm

Necm kelimesi dokuz şiirde geçer ve *necm*, *encüm*, *nücüm* şeklinde kullanılır. Necm kelimesi aracılığı ile sevgilinin yüz ve göz güzelliği ile karamsar bir tablo ve talih ifade edilir.

Daha çok sevgiliyle ilişkili olan necm, sevgilinin kendisi ya da gözüyle kıyaslanır ve sevgilinin göz ve yüz güzelliği yıldızların parlaklığından her zaman daha güzel çıkar. Yıldızlardan daha güzel olan o gözler, cilveli, cazip, gönül alıcı ve hayranlık uyandıran güzelliğindedir:

*Bakındıkça sanırsın encüm oynar
Hemîşe cilve-peymândır o gözler (s. 59)*

*Asumanı seyrederken sanki tâ'lim eylemiş
Encüm-i seyyâreden yan yan nigâhı gözlerin (s. 68)*

Güneşli necm-i münevver ne dil-rübadır o mâh! (s. 67)

Sevgilinin büyüleyici ve nazlı yürüyüşü baharı bile mutlu edecek güzelliğindedir. Bu durum sabah yıldızıyla karşılaştırılarak sevgilinin yürüyüşündeki güzellik daha da kuvvetlendirilmeye çalışılır:

*Kılar baharı nevin ah o sahirane reviş
Sabah yıldızı san necm-i tarı güldürüyor (s. 65)*

Necm kelimesiyle hem mutlu hem de karamsar bir tablo oluşturulduğu da görülür. Sevgiliyle birlikte olduğunda mutluluktan gözün hiçbir şeyi görmediği *Bakmaz idik âh âsmâne / Encüm uçuşur imiş ki öyle (s. 24)* dizeleriyle anlatılırken karamsar ve matemli bir durum da *Nerde acaba nücüm-ı hürrem / Söndürdü mü onları da mâtem (s. 23)* dizeleriyle anlatılır.

Necm, şans talih anlamlarında da kullanılır. Şair, *Gönlümün yok kimseye alemde mecbûriyeti / Seyredin bir necm-i ikbâlimdeki ulviyeti* (s. 53) dizeleriyle kalbinde kimseye bağlılığın olmadığını, gönlünün hür olduğunu ve gelecekte şansının iyi gideceğini ifade eder.

Encüm-i aşk-ı melâl-efzâ-yı hande ahterim (s. 38) dizesinde ahter ve necm bir arda kullanılır ve aşkın talihinin ancak melal veren bir gülme olduğu söylenir.

Cânıma sihr etti necm-i târ-ı âlem-suz-ı aşk (s. 70) dizesiyle aşkın âlemi yakan karanlık yıldız gibi bir imge oluşturulur. Bundan sonra gelen *Bir kızın çeşm-i siyâhında müebbed cân esir* dizesiyle de bu karanlık yıldız ile sevgilinin siyah gözü eşleştirilir.

4. Sitâre

Sitare sadece bir şiirde ve sadece bir dizede kullanılır. Karamsar bir ortam betimlemesinde ayın yüzünün pas, küf içinde tasvir edilmesinden sonra gelen *Zeminde nûr... Semâda sitâreler şeb-reng* (s. 66) dizesiyle karamsarlık havası daha da kuvvetlendirilir.

5. Şihâb

Şihab kelimesi iki şiirde geçer ve ikisinde de *şihab* sevgilinin bakış, yanak ve gamzesine benzetilir. Sevgilinin yanak ve gamzelerinin çekiciliği, yürek hoplatıcılığı ve güzelliği anlatılır:

Maşrıkta doğan o âfitâba
Bin reng-i safâ verir bu hûri
Safvet uçuyor yanaklarından
İsmet dökülür dudaklarından
Her lem'âsı benziyor şihâba (s. 17)

Bir nazrâda oynatır cinânı
Bir gamzesi bin şihâbı muhtır (s. 31)

6. Yıldız

Yıldız kelimesi sadece iki dizede görülür. Aşığın yalnız başına çemende bulunduğu bir gece ortamı betimlenerek *Yıldızlar dökülür idi cihâne* (s. 24) dizesiyle mutluluğun fotoğrafı netleştirilmeye çalışılır.

Sevgilinin büyüleyici yürüyüşünün baharı mutlu etmesi, sabah yıldızının karanlık yıldızları aydınlatmasına benzetilir:

Kılar baharı nevin ah o sahirane reviş
Sabah yıldızı san necm-i tarı güldürüyor (s. 65)

7. Zühre / Venüs

Zühre kelimesi beş şiirde, Venüs kelimesi sadece bir şiirde kullanılır. “Gördüm”de, sevgili Venüs’e benzetilir. Hoş elbiseler içinde ve etrafa neşe veren sevgilinin görüldüğü, *Guyâ ki Venüs bihâr içinde* dizesiyle de sevgilinin denizin içinde Venüs kadar güzel olduğu ifade edilir.

Zühre kelimesi de tamamen sevgiliyi betimlemek için kullanılır. Sevgilinin kendisi, sinesi ya da yüzü zühreye benzetilir. Zühreyle sevgilinin güzelliği mübalağalı bir şekilde anlatılır. Zührenin kullanıldığı dizelerin bağlamlarında olumsuz hiçbir duygu çağrıştırılmaz:

Envâr doğardı çehresinden
Ezhâr düşerdi zühresinden (s. 9)

Sinene ziynet verirdi bir çiçek
Fer verirdi zühreye sînen melek! (s. 42)

Ey mâh! Sen o Zühre-i zehrâ değil misin? (s. 103)

Sevgilinin yüz güzelliğinin anlatıldığı ve Zühre'nin sevgiliye özendirildiği dizelerde farklı bir imge oluşturulur. Siyah çarşaf içinden sevgilinin görünen yüzü, karanlık içinde görülen Zühre'ye benzetilir:

*Size reşk eylemesin mi Zühre?
Ne yakışmış! - O siyah cârınıza
O güzel renkli ulvi çehre- (s. 45)*

IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI

1. Hûri

Huri kelimesi birçok şiirde kullanılır. Huri ile sevgili arasında farklı açılardan ilişki kurulur. İstiare, karşılaştırma ve benzetmelerle sevgilinin güzelliği, yüzü ve bakışı anlatılır. *Hûri-yi can-şikâr, hûri-yi işve-kâr, hûri-yi hured-şikâr* gibi tamlamalarla kullanılarak sevgilinin aşığa hangi duyguları yaşattığı ifade edilir.

Huri, istiare yoluyla bizzat sevgilinin kendisi olarak anlatılır ve mutluluk verdiği, akli baştan aldığı, cilveli ve can alıcı olduğu belirtilir:

Bin reng-i safâ verir bu hûri (s. 17)

Bir hûri-yi işvekârdır o (s. 19)

*Cennette mi yâ nigâr nerde?
Ol hûri-yi can-şikâr nerde (s. 23)*

*Bir mirh-i safâ-meâldir o
Hûrîlere bir misaldir o (s. 37)*

Huri-yi hired-şikâr gördüm (s. 43)

Sevgilinin yüzü ve bakışının, Huri'nin yüzüne ve bakışlarına benzetildiği dizelerde sevgilinin can alıcılığı ve güzelliği anlatılır.

Yarâb ne de hûriyâne çehre

Bir katre-i âsmân mı ayâ? (s. 19)

Aklımı aldı o hûrâne bakış

Yine bak bak gülüyorsun güzelim. (s. 44)

Sevgilinin terk ettiği aşık, sevgiliyi takip edeceğini, bırakmayacağını hatta hûrîlerle bile birlikte olsa bile onu unutmayacağını söyler. Sevgili hurilerden daha da güzel ve cazibedar bulunur:

Takib ederim seni bırakmam

Etmem meleğim seni ferâmûş

Hûrîler ile olunca tev'em (s. 24)

2. Melek

Melek, daha çok sevgilinin güzelliğini betimlemek için benzetme, istiare ya da karşılaştırma yoluyla kullanılır. *Bir melek mihmân-serâ-yı sînemin mihmânıdır* (s. 24), *Etmem meleğim seni ferâmûş* (s. 48), *Nûrdan bir levha âsâ sineni açtın melek* (s. 55) gibi dizelerde melek kelimesiyle daha çok sevgilinin kendi ifade edilir. Ancak *melek-rû*, *melek-simât*, *melek-şiâr*, *melek-likâ* gibi tamlamalar yardımıyla ve dize içindeki ifadelerle sevgilinin farklı yönleri de anlatılır.

Sevgiliye ait unsurlar, melek kelimesiyle birlikte anılarak duygusal çağrışımlar yapılır. *Sînene ziyet verirdi bir çiçek / Fer verirdi zühreye sînen melek* (s. 42), *Melekâne eliniz her yeriniz;* (s.45), dizeleriyle sevgilinin çekiciliğine işaret edilir.

Birden o melek-simâti gördüm / Sandım ki o dem hayâtı gördüm (s. 24) dizeleriyle sevgilinin hayat kaynağı olduğu ve melek kelimesiyle de bu imgenin daha da desteklendiği görülür. Bununla birlikte sevgilinin bulunulan yerin hakimi ve sultanı olduğu *Çeşm-i sehâriyle aldı kabza-i teshîrine / Bir melek-simâ vücûd iklimin sultânıdır* (s. 48) dizeleriyle anlatılır.

Gökten ışıkların saçıldığı bir ortam tasvirinde *Guyâ ki nüzûl eder melâik*” (s. 30) dizesiyle gökteki ışıklar meleklere benzetilir.

3. Perî

Melek ve huri de olduğu gibi peri de sevgiliyi anlatmak için seçilmiş bir kelimedir. Peri kelimesi *ormanın perisi, perî-i aşk, sarışın bir perî-i bî-emsâl, perî-i hâbîde, perî-i zerrîn-per* gibi tamlamalar ve sıfatlarla kullanılarak işlevi genişletilmeye çalışılmıştır.

Peri gibi güzel sevgili geldiği her yere neşe ve mutluluk katar. Sevgilinin geldiği ortama bir canlılık ve cazibe katması *Ağır ağır gelen nazlı şîvekâr mıdır? / Şu ormanın perisi... hande-i bahâr mıdır?* (s. 67) dizeleriyle anlatılır.

Peri kelimesi sevgiliyi anlatmanın dışında bir yerde *perî-i aşk* şeklinde kullanılır. Aşk perisiyle bülbül birlikte şarkılar söylese yine de sevgilinin berrak gül ağzını unutturamayacağı ifade edilir:

Bana unutturamaz gül-dehân-ı nâbınızı.

Perî-i aşk ile dem-sâz-ı şevk olan bülbül (s. 72)

V. PARLAK MADEN/CEVHERLER

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde maden/cevher parlaklıkları ifade eden kelimeler çeşit ve sayı olarak çok

fazla değildir. Kullanılan kelimeler *altın, zer, yıldız, billur, elmas, gevher, güher, sim/simin, ve minadır*. Bu kelimeler de toplam on dokuz kere kullanılmıştır.

1. Altın

Altın kelimesi sadece iki şiirde kullanılır ve bu iki kullanımda da sevgilinin saçları sıfatlandırılır. Hazanın hüznünün her yanı sardığı bir resim tasvir edilir. Ardından sevgiliden altın saçlarını sinesine dökmesi ve şairin ölmüş hayallerini canlandırması istenir:

*Altın saçını ey gül-i zîbâ
Dök sîne-i her dem terin üzre;
Gönlümdeki pejmürde hayali
Kıl sâye-i zülfün ile ihyâ (s. 99)*

Şair, *Altın saçınla lihye-i sîmînimi benim / Mezceylesem de ey meh-i leb-rîz-i ihtişâm* (s. 103) dizeleriyle sevgilinin altın saçları ve kendi sakalını birbirine karıştırmayı istiyor. Daha sonraki dizelerde ise birbirine karıştırılmış sevgilinin saçları ve kendi sakalının sabah akşam meziyetlerini sergilemesini ister.

2. Billûr

Billur kelimesi, *billûr gerden* tamlamasıyla bir şiirde kullanılır. Sevgilinin billur boynunda, yeni yetişmiş bir ruhla, aşk dolu bir güzelliğin kucaklaştığı resmedilerek billur boynunda bir aşk manzarası görülür. Billurla sevgilinin boynundaki yeni yetişmiş ruha işaret edilir. Bu ruh aşkla doludur:

*Billûr gerdeninde ederken muânaka
Bir nev-demîde rûh ile bir hüsn-i pür-garâm (s. 73)*

3. Elmas

Elmas kelimesi sadece, *Zülfün tarıyor şâne-i elmâs ile cânân* (s. 50) dizesinde geçer. Sevgili saçının güzelliğine altın tarakla taranması ayrı bir çekicilik katar. *Etmez mi gönül zülf-i mutarrâya perestiş* dizesiyle de bu çekici ve taze saça gönlün perestiş edeceği anlatılır.

4. Gevher / Güher

Gevher kelimesiyle, aşğın kendisi, sevgilinin saçları, pazıları ve gökyüzü anlatılır. Gevherle sevgilinin saç karşılaştırılır ve *Parlar o sarı saçlar o gevherlere rağmen* (s. 64) dizesiyle sevgilinin sarı saçlarının gevherden daha parlak olduğu ifade edilir. Gevher bu dizede sarı renkle birlikte kullanılır.

Bir başka dize de ise güneşin batmasının ardından *Âsumân yek-pâre mâi bir güher* (s.117) dizesiyle gökyüzünün görünüşü, mavi bir gevhere benzetilir. Bu dizede ise gevher mavi ile birlikte anılır. Bu dizenin devamında *ise Ağlıyordu yalnız anda bir kamer* dizesi gelerek mavi güher renginin hüznü ifade etmek için kullanıldığı görülür.

Mehtaplı bir gecede her yanın aydınlık olduğu *Mehtâb ile her civâr pür-tâb* (s. 12) dizesiyle anlatılır. Bu dizeden sonra *Gevher gibi ben denizde şeb-tâb* dizesi gelerek aşğın bir gevher gibi gece karanlığındaki denizi aydınlattığı ifade edilir. Aşğın bir gevher gibi denizi aydınlatması imgesiyle, aşğın mutluluğu anlatılır.

5. Mina

Şişe, cam ve billur anlamları olan mina sadece bir gazelde geçer. Sevgilinin gözlerinin seyredildiği ve bundan sayısız feyiz alındığı ifade edilir. *Tal'atınla olsa çok mu tâk-ı minâ gark-ı nûr* (s. 55) dizesiyle sevgilin bu güzelliğinin parlaklığının billur gibi parlak gökyüzünü nurla doldurması arzulanır.

6. Sîm / Sîmîn

Sim ve simin kelimeleri iki şiirde dört dizede kullanılır. “Aks-i Mâh” da ayın ışıklarını dünyaya göndermesi mübalağalı bir şekilde ve kişileştirilerek anlatılır. Dünyanın تنها sinesinin her yanına, ay ışığının gümüş gibi göz yaşlarını döktüğü resmedilir. Dünyanın göğsü tamamen gümüş gözyaşlarıyla kaplanır. Gümüş gözyaşlarıyla ayın hüzünlü hali anlatılır:

Sîne-i tenhâ-yı arza ser-te-ser
Eşk-i sîmînin dökerdi mâhitâb!
İttihâz etmişti bir sîm-ber
Eşk-i sîmîn-i semâ-yı câme-hâb (s. 32)

Şair, sevgilinin altın saçıyla kendisinin gümüş sakalının mezcedilerek sabah akşam meziyetlerini göstermelerini ister. Sevgilinin saçının altın ve kendi sakalının gümüşle vasıflandırılmasıyla marifetin sevgilide olduğu, kendisinin ise bundan faydalanmak istediği gösterilir:

Altın saçınla lihye-i sîmînimi benim
Mezceylesem de ey meh-i leb-rîz-i ihtîşâm
Alemde ictimâ-ı meziyyât-ı subh u şâm
Bizde tahakkuk eyleye olmaz mı gültenim? (s. 103)

7. Yıldız

Yıldız kelimesi Servet-i Fünun öncesi aşk temalı şiirlerinde bir kere kullanılır. Şair güzel bir rüyada gördüğü olayları anlatır, ancak rüyada olduğunu bilmez. Rüyada görülen güzel kız yıldızlar saçarak ırmağın derinliklerine girer. Güzel kızın gitmesiyle etraftaki bütün güzellikler de gider:

Birdenbire cûybâra girdi
Yıldız saçarak ‘amâka erdi
Heyhât! Gurûb ederce gitti (s. 32)

8. Zer / Zerrîn

Zer ve zerrin kelimesi ile sevgilinin kendisi, saçı, saçını taradığı altın tarak, ve başını örttüğü altın şapka anlatılır. Altın saçlı sevgili, altın tarakla saçını tararken her tarafın cilalanmış bir aynadan boşalan nurlarla dolduğu betimlenir. Sevgilinin altın saç ve altın tarak etrafı nura boğmuştur. Şair ise bu duruma şaşırıldığını “Allah Allah” diyerek dile getirir:

*Zülf-i zer-târın tararken şâne-i zerrîn ile
Allah Allah oldu mir'ât-ı mücellâ gark-ı nûr (s. 55)*

Serpûş-ı zer-nigârı şafaktan nişân verir (s. 73) dizesiyle sevgilinin başındaki altın işlemeli şapkanın görüldüğünde şafağı hatırlattığı ifade edilir.

“Benim Kalbim”de şair, temsil yoluyla ümitsiz kalbini betimler. Kalbini *hasta-i muğber* diye niteler. Bu küskün hastanın kim olduğunu bilmediğini ima ederek göğe doğru yönelip kim olduğunu sorar. Cevabını gökten bir peri verir. Ancak bu altın kanatlı peri, sevgili değil hayali bir varlıktır:

*Eyledi bir perî-i zerrîn-per
Âsumândan şu yolda bast-ı cevâb (s. 125)*

VI. NÛR

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde ışık bildiren kelimeler içinde nur ve iştikakları miktar ve çeşit olarak en çok kullanılan kelimelerdir. *Nur, envâr, enver, tenvir, münevver, münir, müstenir* gibi türevleriyle kullanılır. Bu kelime yoğun kullanıldığından dolayı üst başlık olarak alınmıştır.

Nur, sevgiliyi ve sevgiliye ait unsurları betimlemek için sıklıkla başvuru bir kelimedir. *Mahbûbe-i âsmân-ı enver, nûr-ı dîde, rûh-ı enver, nûr-ı hândân* gibi

tamlamalar ve dize içindeki sıfatlarla, sevgilinin kendisi, gözü, sinesi, yüzü, saçı ve ruhu nurla birlikte kullanılır.

Nur aynı zamanda gönlü, afakı, âlemi, cihanı, yeri ve gülistanı kaplayan ve kapladığı yere değişik duyguları yansıtan bir araçtır. Bunun yanı sıra nur, ayın ve güneşin gönderdiği ışıklardır.

Sevgili benzetme, karşılaştırma, sıfatlandırma yollarıyla nurla anılır. Bu dizelerde daha çok sevgilinin kendisi anlatılır. Sevgilinin güzelliği, çekiciliği, göz alıcılığı ve olağan üstülüğü nur kelimesiyle betimlenir. Sevgilinin nurlu güzelliği bazen durağan ve edilgen, bazen de kendindeki nurla etrafı etkileyen bir özelliكتedir:

*Ol kadar benzerdi mâh-ı envere
Kim sanırdı her bakan ol dilbere
Bir ağaç altında aks-i mâh uyur (s. 117)*

*Tenvir ediyor melami'i bu
Bir nûr mu şemsten açılmış
Etrafı ne şûle-ver şu mâhın (s. 18)*

*Terketmişti cihânı ol dem
Mahbube-i âsmân-ı enver
Ol şuh-ı vefâ vü nâz perver (s. 44)*

Nurun birlikte kullanıldığı varlıklardan biri sevgilinin gözüdür. *Andırırdı gözlerin hâverleri / Söndürürdü kevkeb-i enverleri (s. 41)* dizeleriyle sevgilinin gözünün yıldızları bile söndüreceği ifade edilir. Bu mübalağalı anlatımdan daha da ileri gidilerek sevgilinin gözlerinin *envâr-ı ilâhî* kadar etkileyici olduğu söylenir. Sevgilinin gözünün nuruyla Allah'ın nuru karşılaştırılır. Buna benzer bir şekilde sevgilinin çehresindeki nur da *feyz-i Hudâya* benzetilir. Bu tür benzetme ve karşılaştırma Türk edebiyatında pek rastlanan bir durum değildir:

*Çok mu balsa tâbişinden çeşm-i âşık zîb ü fer?
Allah Allah serper envâr-ı ilahî gözlerin (s. 69)*

*Envâr doğardı çehresinden
Ezhâr düşerdi zühresinden
Ya feyz-i Hudâ cihâna inmiş
Ya pertevi gülistâna inmiş (s. 10)*

Sevgilinin sinesi de nuruyla etrafını etkiler. Sevgili sinesini açtığında alemin her yanını nur kaplar:

*Nûrdan bir levhâ-âsâ sîneni açtın melek
Âlem oldu in'ikâsından serapâ gark-ı nûr (s. 55)*

*Gül saçarken reng-i revnâk-barını
Neşrederdi sîne-gâh envârını (s. 42)*

Sevgilinin yüzüne ve göğsüne saçılmış saçları da nurla birlikte anılır. Benzetme ya da karşılaştırma yoluyla güneş ve ayla birlikte kullanılır. Bu imgeler aşık da hayranlık ve kıskançlık duygularını açığa çıkarır:

*Sırma saçı düşününde saçılmış
Düşünde da nûrlar açılmış (s. 19)*

*Dense lâyık levh-i hâver rûyuna
Mihr-i enver zülf-i anber-bûyuna
Sırma zülfün saçılırdı duşuna
Reşk ederdim nâzenîn âgûşuna (s. 42)*

*Zülfünüz öyle dağılmış rûya
Sanki bir perdede mehtâb nihân*

*Aşk-ı envâr sağılmış rûya
Sanki bir mâhda bin berk ıyân! (s. 45)*

Nur kelimesinin geçtiği şiirlerde, nurun ortamı, cihanı, gönlü ve ufku kaplaması imgesi sıklıkla görülür. Özellikle “Nazire-i Gazel-i Muallim” (s. 55) gazeli *gark-ı nûr* redifiyle bu imgenin örneklerini sergiler. Nur bu imgeyle aşk döker, mutluluk verir, derdi kederi alır. Adı geçen unsurların nurla dolması sevgiliden ya da yaşanan duygudan kaynaklanır. Nur, sevdalı zamanların ortam tasvirlerinde de gölgeyle birlikte anılır:

*Olmasın mı gülsitân-ı neşve-bahşâ gark-ı nûr
Fez-i ruhsârınla oldu verd-i hamrâ gark-ı nûr (s. 45)*

*Âlemi taltîf için sen eylesen ref'-i nikâb
Nûra müstâğrak olur cümle cihân ey âf-tâb (s. 49)*

*Yarâb ne güzel garîb tesâdüf
Çeşmân u dilim sürûrla doldu
Billâh gönül münevver oldu
Yarâb ne güzel garîb tesâdüf (s. 43)*

İki sevdâ-zede nûr u zilâl içre giderdi (s. 116)

Ay ve güneşin ışığının nur kelimesiyle ifade edildiği dizelere oldukça sık rastlanır. Güneşin ve ayın ışıkları yansydıkları ortamların duygusal durumlarına tesir eder:

*Semâdan bir sehâb-ı ruşen-âsâ mâh-ı enver
Bütün arza dökerdi bir ziyâ-yı laciverdî
Bütün ormana bir hüsn-i semâvi bahş ederdi
O nûr-ı laciverdî, ol kebûdî münevver (s. 116)*

*Arzedince rûy-ı pertev-bârını mihr-i münîr
Feyz-i âlem-tâbdan olmaz mı âlem müstenîr? (s. 38)*

Hüznün, matemîn ve yalnızlığın işlendiği dizelerde nur, tesirini gösteremez. Nur, karanlık ve siyah renkle birlikte kullanılır ve onların ifade ettiği acılı duyguların canlandırılmasına yardımcı olur:

*Sükunet içre cihan yek-ser âh! Yek âheng
Safîhâ-i kamer olmuş levîha-i pür-jeng
Zeminde nûr... Semâda sitâreler şeb-reng
Şu halde olunmaz mı muzdarip dil-teng?
Gajend-i diyk-ı cenân ıstıbâr fevkinde (s. 66)*

*Tenhâ kaldım esîr-i zulmet
Sevdâlı vü müstenîr-i zulmet
Afak-ı cihan sema siyeh-reng
Gönlüm gibi hava siyeh-reng (s. 13)*

VII. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR

Işık ve parlaklık ifade eden ancak belli bir sınıflanlandırmaya tabi tutulamayan kelimeler bu başlık altında incelenmiştir.

1. Aks

*Nûrdan bir levha âsâ sîneni açtın melek / Âlem oldu in'ikâsından serapâ
gark-ı nûr (s. 55)* dizelerinde sevgilinin sinesini açmasıyla etraf nurla dolar. Bu yansımayla bir göz alıcılık ve çekicilik meydana gelir.

2. Ateş

“Tahmis-i Gazel-i Muallim” (s.56)’de ateş ve ateşîn kelimesi şiire hakim olan kelimedir. Şair, kendisine ait her unsuru ateş ya da ateşîn kelimesiyle betimler. Şairin mekanı, gönlü, inlemesi ve inleyen kalbi, dudakları gözleri, bakışları/nigahı, fikirleri, himmet dolu sinesi ve gittiği yol ateşlerle doludur.

Kısaca şairin bedenine, ruhuna ve zihnine ait ne varsa hepsi ateştir. Şair, *Kaldım âteşler içinde cây-gâhım âteşin / Dil pür-âteş sine-i sevda-penâhım âteşin* gibi dizelerle yandığını; *Her makâlim âteşin efkârıma bürhân olur / Görse fikr-i âteşnim ehl-i dil hayrân olur* gibi dizelerle de yaktığını ifade eder.

Ateş, şairin aşkındaki, acı keder ve ızdırabı; fikir ve sözlerindeki canlılık ve etkileyciliği belirtir:

" Bir sözüm isbâta kâfidir kemâl-i aşkıma "

" Bârek-Allah müddeâ parlak, güvâhım ateşin "

Diğer şiirlerde ateş, ortamı dolduran mutluluk ve sevinç, sevgili, aşık ve aşk anlamlarında kullanılır. Ateş geldiği ve kapladığı ortamlara mutluluk, sevinç ve heyecan getirir:

Yer yer oluyordu aşk bârık

Âteşte yüzer idi meşârik (s. 9)

Birden âteşe daldı âlem

Hurşîd yarıldı derdi âdem (s. 30)

Ufka dolmuş gûyiyâ nûr-ı cinân

Kaldı pertevler içinde haverân

Levh-i ateş-nâke döndü âsmân (s. 41)

Sevgilinin bakışları ve gül yanaklarının çekiciliğinin ve cezbediciliğinin betimlenmesi için ateş kelimesinden yararlanır:

*Geldi yanıma oturdu şöyle
Bir an tanımam safalı böyle
Baktı yüzüme garîb ü me'yûs
Her nazrası âh âteşîndi (s. 24)*

*Lebrîz-i neşât idi dudaklar
Ateş saçıyordu gül yanaklar (s. 24)*

“Nazire-i Gazel-i Muallim” (s. 57)’de ateş kelimesi iki yerde işlenir. Hüzünlü ve kederli temin işlendiği şiirde, sevgilinin aşığın durumundan bihaber oluşu sitemli şekilde anlatılır. Aşık içindeki aşkın, sevgili tarafından bilinmemesine, ancak kızgın ve öfkeli hallerinin bilinmesine sitem eder. Ateşle öfkeli ve kızgın oluşunu anlatır:

*Olmuyor cânân cenân-ı şu 'le-bârımdan habîr
Lîk oldu meşreb-i ateş-nisârımdan habîr (s.57)*

Ayrılığın ve sevgilinin ilgisizliğinin işlendiği “Tahmis-i Gazel-i Muallim” (s.60)’de *Nağme-yi vecd-âver-i sâzende aşk-ı ateşîn / Nağme-hân-ı firkat oldu âh yâr-ı nazenîn* dizeleriyle ateşli aşkın vecd veren bir çalgıcı ve sevgilinin ise ayrılık şarkıları söyleyen bir şarkıcı olduğu anlatılır. Ateşli aşk, vecd ve heyecanın kaynağıdır. Ancak sevgili, nağmeleriyle bu heyecanı acılaştırır. Yine aynı şiirdeki *Sîne bir seyyâl-i ateş-nâke mîzân olmasın* dizesiyle aşığın gönlü ateşler saçıp dolaşan gök cisimlerine benzetilir. *Seyyâl-i ateş-nâk* tamlamasıyla da avareliğe göndermede bulunulur.

3. Berk

Berk kelimesi, *barık* ve *barika* gibi türemiş halleriyle de kullanılır. Berk kelimesiyle, bir ışık topundan şimşekler gibi tek tek kopan ışıklar anlatılmaya

çalışılır. Altı şiirde geçen berk kelimesiyle sevgiliye ait unsurlar, ortama etkileri ve bir dizede aşğın vicdanı anlatılır

Berk kelimesiyle, sevgilinin gülüşü, ruhunun güzelliği ve saçları anlatılır. *Rûyunda bir ibtisâm-ı bârık / Her nigehi şerâr-ı hatîf* (s. 19) dizesiyle sevgilinin gülmelerindeki parlaklığın göz kamaştırıcı bir kıvılcım gibi olduğu ifade edilir ve sevgilinin gözüne hayranlık duyulur. Sevgilinin yüzüne dağılan saçlar, bir perdenin arkasından mehtabın seyredilmesine benzetildikten sonra *Aşk-ı envâr sağılmış rûya / Sanki bir mâhda bin berk olmuş* (s. 45) dizeleriyle sevgilinin saçlarının tellerinin parlaması yıldırıma benzetilir. Yıldırımın ışığı ile de göz kamaştırıcılık ve hayranlık ifade edilir. Başka bir şiirdeki *Berk urmada bin lem'a rûh-ı enverinizden / Gözler kamaşır pertev-i ulviyetinizden* (s. 64) dizeleriyle de aynı resim oluşturulmaya ve hayranlık pekiştirilmeye çalışılır.

Yaşanılan ortamın güzelliği ve aşk dolu oluşu *Yer yer oluyordu aşk bârık / Ateşte yüzer idi meşârik* (s. 10) dizeleriyle anlatılır.

Şair, sevgilinin ilgisizliğinden yakındığı bir gazelinde *Berk-i sâ mân-sûza döndü vecd ile vicdânım âh* (s. 57) dizesiyle vicdanın yıldırım ışığının ürpertisi gibi rahatsız olduğunu, çok ateşli fikirleri olmasına karşın kendisinden habersiz oluşuna sitemkar olduğunu anlatır. Berk kelimesiyle vicdanın ürpertisi ve heyecanı anlatılır.

4. Hâtîf

Rûyunda bir ibtisâm-ı bârık / Her nigâhı şerâr-ı hâtîf (s. 20) dizeleriyle sevgilinin bakışlarının can alıcı olduğu ve cazibeyle birlikte hayranlık uyandırdığı anlatılır.

5. Lem'a

Lema kelimesi sevgilinin ruhu, dudağı ve bakışıyla birlikte kullanılır. Sevgilinin güzelliğı ve çekiciliğı pekiştirilmeye çalışılır. Sevgilinin kızarmış dudağının parlaklığı ve çekiciliğı *Bir lem'â-ı terle leb kızarmış* (s. 55) dizesiyle verilir. Sevgili huriye benzetilip yanağı, dudağı betimlendikten hemen sonra *Her lem'âsı benziyor şihâba* (s. 17) dizesi gelerek sevgilinin bakışları lema ile karşılanır. *Berk urmada bin lem'a ruh-ı enverinizden* (s. 64) dizesiyle sevgilinin nurla dolu ruhunun ışığından binlerce şimşek çakması imgesi oluşturulur. Ardından gelen *Gözler kamaşır pertev-i ulviyetinizden* dizesiyle de sevgilinin güzelliğı vurgulanır.

Lemanın iştikakı olan *melami'* kelimesi, *Tenvir ediyor melâmi'i bu* (s. 18) dizesinde sevgilinin nurunun, parlaklıkları daha da parlattığını vurgulamak için nura kıyas olarak kullanılır.

6. Mücellâ

Zülf-i zer-târın tararken şâne-i zerrîn ile / Allah Allah oldu mir'at-ı mücellâ gark-ı nûr (s. 55) dizesiyle sevgilinin altın tarağı ile altın saçını taramasıyla her yanın parlak bir aynaya benzediğı anlatılır. Sevgilinin güzelliğinin her yanda yansması şaşkınlık ve hayranlık uyandırır.

7. Müştail

Seksen yaşındaki aşığın da sevmeye ve sevilmeye layık olduğı *Layık değil mi sevdiceğim lütf u şefkate / Berf-i herem içinde kalan ruh-ı müştail?* (s. 104) dizeleriyle anlatılır. Seksen yaşındaki aşık *berf-i herem* tamlamasıyla nitelenir. Seksen yaşında da olsa aşığın yanan bir ruhu olduğı ise *rûh-ı müştail* tamlamasıyla verilir. Burada gönlün yaşının olmayacağına da vurgu yapılır.

7. Nîrân

Sevgilinin bedenine ait unsurlar *Sa'idleri neşve-zâ-yı cânmış / Nirân-ı safâ ile donanmış* (s. 17) dizeleriyle betimlenir. Sevgilinin el ve ayaklarının sevinç ve mutluluk verdiği anlatıldıktan sonra safa veren aydınlıklarla donandığı ifade edilir. Niran neşe ve mutluluğun simgesi olur.

8. Parlamak

Parlamak kelimesi dört şiirde kullanılır ve geçtiği dizelerde çok geniş anlamlar içermez. Bulunulan ortamın güzelliği ve mutluluk vericiliği *Gökler gibi yer parlıyordu / Cûlar taşarak şarıldıyordu* (s. 30) dizesiyle anlatılır.

Sevgilinin saçlarının gevherden daha parlak olduğu *Parlar o sarı saçlar o gevherlere rağmen* (s. 64) dizesiyle ifade edilerek sevgilinin saçlarının sarılığı ve gevher karşısındaki durumu güçlendirilmeye çalışılır.

Semâ-yı hüsnünüzün bir kemine levhasıdır / Kebûdî-i şeb-i hüsn içre parlayan ahter (s. 72) dizeleriyle sevgilinin yıldızdan bile güzel olduğu anlatılır. “Parlayan yıldız” tamlamasıyla da yıldızın parlaklığı vurgulanır. Ancak önceki dizedeki *aciz/kemine* kelimesiyle sevgilinin güzelliği karşısında bu parlaklığın bir anlamı olamayacağına işaret edilir. *Parlak* kelimesi sevgilinin güzelliğini yükseltmek için bir vasıta olur.

9. Pertev

Pertev, daha çok sevgiliyle ilişkilendirilir. Bu kelimeyle sevgilinin güzelliği, dudağı, teni, gözleri ve cilvesi betimlenir. Bununla birlikte pertev, aşk anlamında da kullanılır. *Sevdalı bulutlara bürünmüş / Pertevler ile bana görünmüş* (s. 31), *Gözler kamaşır pertev-i ulviyetinizden* (s. 64) gibi dizelerle sevgilinin güzelliği anlatılır.

Nerde meh-i şu'le-bâr nerde?/ Pertevli o işvekar nerde? (s. 23) dizeleriyle sevgilinin çok cilveli ve çekici olduğu ifade edilir.

Sevgilin konuşmalarının güzelliği ve dudaklarının etkileyiciliği *Pertev dökülür dudaklarından* (s. 31) dizesiyle anlatılır.

Sevgilinin gözleri sevda saçan bir sabah vaktine benzetildikten sonra bu gözlerin ayın ışığını bile söndüreceği ve bu gücü pertevinden aldığı *Pertevinden söndürür ervâh-ı mâhı gözlerin* (s. 68) dizeleriyle anlatılır.

Pertev kelimesi, her yana dökülen, yayılan bir sevda ve aşk olarak da kullanılır:

Sevdâ saçılırdı hâverâne
Pertev yayılırdı hakdâne (s. 24)

Ufka dolmuş gûyiyâ nûr-ı cinân
Kaldı pertevler içinde haverân (s. 41)

10. Rûşen

Ruşen üç dizede geçer ve ikisinde sevgiliye ait güzellikler betimlenir, bir dizede ise ayın parlaklığını ifade eder. *Sabah rûşeni gördüm bakınca çehrenize / Hazîn hazîn mütebessimiş âh gözleriniz* (s. 61) dizelerinde sevgilinin çehresi sabahın aydınlığına benzetilir. Sabahın aydınlığı içindeki bu çehredeki göz, hem hazin hem de mütebessim kelimeleriyle nitelenir. Sevgilinin gönlünün hüznü, gözlerinin ise mütebessim olduğuna işaret edilir.

Bir hayret ile gezer iken ben / Birden görünüp o nûr-ı rûşen (s. 12) dizeleriyle şair güzel bir mehtaplı gecede gezerken sevgiliye rastladığını ifade eder. Sevgiliyi *nûr-ı rûşen* tamlamasıyla anlatır

11. Şafak

Şafak kelimesiyle daha çok sevgili ve sevgiliye ait unsurlar öne çıkar. Sevgilinin tabiata ait unsurlarla anlatıldığı “Hatırımdan Çıkar mı?” (s. 21)’da *Seher gûyâ teressüm eylemişti / Şafak sanki tecessüm eylemişti* dizesiyle sevgili beyaza yakın bir parlaklık içinde anlatılmaya çalışılır. *Şafak yanaklarınız gün İlah! Gözleriniz* (s. 61) dizesiyle de yanakların güzelliği anlatılır. Ancak bu şiirde sevgiliye ait unsurlar içinde gözler en ön sıradadır. Yanaklar ancak gözlerin güzelliğine yardımcı olur. *Serpûş-ı zer-nigârı şafaktan nişan verir* (s.73) dizesinde de sevgilinin başındaki altın nakışlı şapka şafağın parlaklığına benzetilir.

12. Şu’â

Şua kelimesi daha çok sevgilinin gözleriyle birlikte kullanır. Ayın ışığının huzmeleri/okları ile sevgilinin kirpikleri arasından süzülen bakışlar birbirine benzetilir:

*Hiç ayrılır mı murûk-ı şuâ-ı mâhından
Ne müttefik o semâvi-nigâh gözleriniz* (s. 61)

Yine *gözler* redifli bir gazelde (s. 59) sevgilinin gözlerinin verdiği mutluluk Halık’ın vechinin şualarını izlemenin mutluluğuna benzetilir. Burada Cennet’te Allah’ın nurunu seyretmeye telmihte bulunulur. Şair bu benzetme ya da karşılaştırmalarda o kadar ileri gider ki sevgilinin yüzünde Allah’ın şuasının döndüğünü ve sevgilinin ışığıyla Allah’ın şuasının söndüğünü söyler. Nur kelimesinde olduğu gibi şua kelimesinde de sevgiliye ait unsurlar Allah’a ait sıfatlarla birlikte anılır:

*Dökülmekte şuâ-ı vech-i Hâlik
İlahidir safâ-zâdır o gözler* (s. 59)

*Vechinde döner şu'a-ı Allah
Tabiyle söner şu'a-ı Allah (s. 10)*

“Hâb-ı Seherî”de güzel bir yatak odasından yansıyan ışıklar betimlenir. Bu ışıkların, bir annenin merhametli bakışları gibi bakan sevgilinin sevimli bakışlarından kaynaklandığı ifade edilir. *Eşîa-i kerem* tamlamasıyla sevgiliden bir merhamet beklenir:

*Sanırsın olmada her gûşesinde şa'şa'a-sâz
Eşîa-i keremi mâderâne bir nigehin,
Sevimli nazraları bir sabî-i bî-günehin! (s. 88)*

14. Şu'le

Şule kelimesi, aşığın gönlü ve sevgilinin güzelliğini belirten unsurlarla birlikte anılmaktadır. Bunun yanı sıra fikir kelimesiyle de tamlama ve terkipler oluşturur.

Nerde meh-i şu'le-bâr nerde? / Pertevli o işvekâr nerde? (s. 23) dizesinde sevgili ışık saçan aya benzetilir. *Meh-i şu'le-bâr* tamlamasıyla, *pertevli o işvekâr* tamlaması bir biriyle eşleştirilir. Sevgilinin cilveli oluşu *şu'le-bâr* ve *pertevli* kelimeleriyle pekiştirilir.

Pûşîdesi şu'leler içinde / Bâlinine serpilir safâlar (s. 17) dizesinde sevgilinin örtüsünün ışıklar içinde olduğu söylendikten sonra yastığına safalar, neşeler saçıldığı ifade edilerek şule kelimesi neşe ve mutluluk vericiliği ile öne çıkar.

Olmuyor cânân cenân-ı şu'le-bârımdan habir / Lîk oldu meşreb-i ateş-nisârımdan habîr (s. 57) dizeleriyle aşık gönlündeki aşktan sevgilinin habersiz olduğunu söyler. Ancak aşığın dışa yansıyan davranışlarından çok ateşli bir kişiliğe sahip olduğunun sevgilin tarafından anlaşıldığı belirtilir. Ateş yakma ve yansıma olarak şuleden daha güçlüdür. Şule ve ateş kelimeleri bu dizelerde bilinçli olarak

seçilir. Aşık sevgiliyi çok sevmesine rağmen sevgilinin habersiz olmasından dolayı içine gömdüğü aşkını *şule* ile; aşkının bilinmemesinden kaynaklanan hırçınlıklarının yansımalarını ise *ateş* ile ifade eder.

Şair iki şiirde *şu'le* kelimesini fikir kelimesiyle birlikte kullanır. Alemin gülzarını sonbahar gibi hüznü gördüğünü bundan dolayı karanlık geceleri aya tercih ettiğini söyler. *Şu'le-yi hikmetle teş'il eylesin efsürde-gân* (s. 54) dizesiyle gayretsiz ve duygusuzlardan bu havayı *şu'le-yi hikmetle* aydınlatmalarını ister. Aslında burada gamsızlara siz aydınlatamazsınız diye gönderme de bulunur. Ardından da *Söyleyin ey ehl-i himmet meş'al-i efkârını* dizesiyle himmet ehlinden yardım istenir. *Âfitâb-ı evc-i hüsn arzeyele didârını* dizesiyle de ne gayretsizlerin ne de ehl-i himmetin alemi bu hüznü durumdan kurtaramayacağını ancak sevgilinin didarı ile hüznün kaybolacağını ifade edilir.

Şair, gönlünün, fikrinin çok ateşli olduğunu betimlediği “Tahmis-i Gazel-i Muallim” (s. 56)'de şuleyi iki dizede kullanılır. *Ben bu âteşlerle döndüm şu'le-yi cevvaliye* dizesiyle gönlünü yakan aşk ateşiyle, gezip duran bir ateş alevine döndüğünü anlatır. *Şu'le-yi cevvaliye* tamlamasıyla avare aşık betimlemesi yapılır.

Cahiller ve duygusuzlarla yoldaş olamayacağını belirttikten sonra *Rahş-ı fikrim şu'le püskürtmekte, râhım ateşîn* dizesiyle fikirlerinin çok ateşli olduğunu ve şuleler püskürttüğünü ifade eder. Şule gönüldeki duyguların ve zihindeki fikirlerin yansıması olarak işaretlenir.

15. Tâb / Tâbân / Tâbiş

Tab, taban ve tabiş kelimeleri daha çok sevgilinin güzelliğini nitelerler. Bununla birlikte ortamın aydınlığı, ayın ve güneşin ışıkları ve aşığın kalbi de bu kelimelerle betimlenir.

Bu kelimeler sevgiliye ait yüz, göz ve göğüs unsuruyla birlikte kullanılır. Sevgilinin güzelliğinin aşığa can ve güç vereceği söylenir. Sevgilinin güzelliği

Allah'ın cemaliyle karşılaştırılacak kadar mübalağalı bir şekilde işlenir. Sevgiliye ait unsurlar içinde göz daha çok yer alır. Sevgilinin gözlerinin güzelliği, çekiciliği ve cilveli oluşu bu kelimelerle işlenir:

*Vechinde döner şu'a-ı Allah
Tâbiyle söner şu'a-ı Allah (s. 11)*

*Can fedâolsun bu hûrun tal'at-ı cezzâbına
Âferin ol âfitâbın dâde-i pür-tâbına (s. 52)*

*Çeşmânınızın cünbîş-i tâbân-ı güzeldir
Behçet dökülür âh o güzel gözlerinizden (s. 64)*

*Çok mu balsa tâbişinden çeşm-i aşık zîb ü fer?
Allah Allah serper envâr-ı İlahî gözlerin (s. 68)*

Bu kelimelerle ortama gelen aydınlık, ayın ve güneşin ışığının yansımaları da anlatılır. Bu yansıma ve aydınlıkların ortam ya da sevgiliye de etkileri anlatılır. *Tab*, geldiği ortama ya da sevgilinin güzelliğine güzellik katmaktadır. Katılan bu güzelliklerle pozitif duygular oluşturur:

*Edince arz-ı tal'at mihr-i tâbân
Meh-i handâna döndü ârizeyni
Kıyam etti safâ-bahşâne dilber
Çekildi gitti mihr-i nâz-perver (s. 22)*

*Mehtâb ile her civâr pür-tâb
Gevher gibi ben denizde şeb-tâb (s. 9)*

*Nakş-ı kalbim rûyunun bir suret-i pür-tâbıdır / Sevdiğim bedr-i cemâlin
gönlümün mehtâbıdır* dizesiyle aşğın kalbi, sevgilinin ışıkla dolu yüzüne benzetilerek bu ışıklı yüzün aşğa neşe ve mutluluk verdiği ifade edilir.

16. Yanmak

Yanmak kelimesi sadece iki dizede kullanılır. *Âlem kızarır melehâtından / Eflâk yanardı humretinden* dizesinde güzelliğindeki kırmızılıktan göğün bile yanmış gibi kızardığı ifade edilir. *Melehat, kızarmak, yanmak ve humret* kelimeleri bir araya gelerek sevgilinin cazibesi ve göz alıcılığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Mekana ve ortama ait bütün unsurların matemle resmedildiği “Mahsul-ı Matem” (s. 38)’de *Şâdî sanırım ki mâtem olmuş/ Âlem yanarak cehennem olmuş* dizelerinde yanmak ve cehennem kelimeleri matem kuvvetlendirici bir unsur olarak kullanılmıştır.

17. Ziyâ

Ziya kelimesi ile sevgiliye ait unsurlar ve ayın ışığının işlevleri anlatılır. Bununla birlikte kelime gerçek anlamında da kullanılır. Ancak gerçek anlamında kullanımlarında bile olağanüstü sıfatlarla kelime mecaz anlamlar kazanır.

Kelime daha önce pek görülmeyen *anberli ziya, ziyalı güller, ziya-yı rûh-nevâz, ziya-yı laciverdî* gibi tamlamalarla kullanılarak anlamı genişletilmeye ve yeni imgeler oluşturulmaya çalışılır.

Güyâ ki ziya tecessüm etmiş (s. 31) dizesinde ziya kelimesiyle bizzat sevgiliden bahsedilir. Sevgili ışıklar içinde görülmek istenir. İnce bir tül içindeki melek yüzlü, hayat kaynağı sevgili, betimlendikten sonra *Anberli ziyalara sürünmüş* (s. 10) dizesiyle sevgilinin kokusu da belirtilir. Anber ve ziyanın birlikte anılmasıyla ışığın gittiği yere sevgilinin kokusunun da gitmesi çağrıştırılır.

Ziya kelimesi ile işlevsel bir ay ışığı imgesi de çizilir. *Ol mâh-ı safâ-nümâ-yı enver/ Afaka döker ziyalı güller* (s. 10) dizeleriyle ay ışığı gül döker. Gül dökülen yerde de mutlu ortamlar oluşur. Ay ışığı *ziya-yı laciverdî* ile de dünyaya dökülür ve bu dökülüşiyle birlikte güzellikler de döker:

Semâdan bir sehâb-ı ruşen-âsâ mâh-ı enver
Bütün arza dökerdi bir ziyâ-yı laciverdî
Bütün ormana bir hüsn-i semâvi bahş ederdi
O nûr-ı laciverdî, ol kebûdî münevver (s. 116)

Ziya, diğer varlıklardan bağımsız, kendi anlamının ön plana çıkmasıyla da kullanılmıştır. *Süzülmede sarışın bir ziya-yı ruh-nevâz / Latif perdelerinden latif hâb-gâhin* (s. 88) dizelerinde ziyanın ruh okşadığı, ince duygular verdiği betimlenir. Ayrıca sarışın kelimesiyle de sıfatlandırılarak sevgili çekiciliği verilir.

Sevgiliyle mazide yaşanan güzellikler anlatıldıktan sonra, ana dönülür ve o güzelliklerin gidip gam ve kederin geldiği söylenir. Devamında *Handan olarak ziya girîzân / Nâlân olarak zalâm rîzân* dizeleriyle ziyanın mutlu bir şekilde kaçtığı ve zalaman inleyerek döküldüğü anlatılır. Ziya mutluluk ile eş tutulur. Mutluluk varken ziya vardır ama ne zaman gam-keder gelir o zaman ziya kaçar.

D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesindeki aşk temalı şiirlerinde birçok zaman bildiren kelime vardır. Bunlar, *mevsim, bahar/nevbahar, hazan, sabah/subh, seher, akşam/şam, şeb, gece, leyl, ruz, eyyam, dem* vd.'dir.

Şiirlerde zaman, bizzat kendi anlamını ifade ettiği gibi anlattığı zamanın aydınlık, karanlık vs. özelliğine göre betimleme aracı olarak da kullanılır. Bununla birlikte zaman çeşitli duyguların oluşmasını sağlayan bir unsurdur.

I. MEVSİMLER

Mevsim kelimesiyle ilkbahar, sonbahar gibi mevsimler ve mevsimlerin çağrıştırdığı duygu ve ortamlar betimlenir. *Mevsim* kelimesi birçok dizede bu haliyle kullanılır.

1. Mevsim

Mevsim kelimesi üç dizede kullanılır. Belirli bir zamana ya da zaman dilimine vurgu yapmada yararlanılır.

“Müjde-i Bahâr” (s. 85)’da ana tema olarak aşk zamanının gelmeye başladığı anlatılır. *Gülerek, oynayarak mevsim-i vuslat geliyor* dizesiyle de kavuşmanın zamanı *mevsim-i vuslat* tamlamasıyla ifade edilir.

En nağmeger, en mübtesim, en taze ve en sâf / Bir mevsim ufuktan küreyi tazeliyordu (s. 105) dizelerinde canlı bir mevsimin dünyayı yenilediği ifade edilerek ilkbahar mevsimine göndermede bulunur. Mevsim güzellik ifade eden unsurlarla nitelenir. Bir diğer dizede *mevsim-i hazan* tamlamasıyla kullanılarak sonbahar mevsimine işaret edilir.

2. Bahâr / Nevbâhâr

Bahar kelimesi, şiirlerde ilkbaharı anlattığı gibi ilkbaharın yaşattığı duyguları da ifade eder. Betimlemelerle bir bahar ortamı oluşturulmaya çalışılır, ancak bu bahar salt bir resim değil, aynı zamanda canlı ve beraberinde duyguları da getiren bir bahardır. Baharın gelmesi mutluluk, sevinç ve heyecan gibi duyguları ifade ederken baharın gidişi ise hüznü anlatır.

Benzetme ve karşılaştırmalar yoluyla da sevgiliye ait unsurlar bahar kelimesiyle karşılanmaya çalışılır. Sevgili, yerine göre baharın güzelliklerini ve ona dair duyguları çağrıştırdığı gibi yerine göre de baharı bile etkileyen bir özellik taşır.

Bahar kelimesi en çok sevgiliye ait unsurları anlatmak için kullanılır. Bahar kelimesiyle sevgilinin kendisi ve yüzü betimlenmeye çalışılır. Bununla birlikte sevgilinin baharı etkilemesi, baharın güzelliğini sevgiliden alması teminin vurgulanması sıklıkla görülen bir durumdur:

*Ağır ağır o gelen nazlı şivekâr mıdır?
Şu ormanın perisi... hande-i bahâr mıdır? (s. 67)*

Şu mâî gözlü güzel ki bahârı güldürüyor (s. 65)

*Asvâtımızı hezâr dinler
Âhengimizi bahâr dinler (s. 9)*

Bahar, birçok güzellikle birlikte gelir. Mutluluk, neşe, sevinç ve şevk gibi birçok duyguyu tetikler. Bahar bir resim görüntüsünden daha ziyade canlı ve duygularıyla birlikte gelen bir varlıktır. Girdiği ortama bir canlılık katandır:

*Gûyâ ki dem-i bahâr gelmiş
Âvân-ı safâ-nisâr gelmiş (s. 30)*

*Behiştî çehreli bir mihr-i zibâ
Tahayyürle temâşâ eyliyordu
Hurûş-ı gam-fezâ-yı cûybârı
Bedîât-ı safâ-yı nevbahârı (s. 21)*

"Gördüm âsârın bahârın oldu sahrâlar benim" / "Olmamak mümkün mü en şiddetli sevdalar benim" (s. 21) dizelerinde baharın sevdaları da beraberinde getirmesi ifade edilir. Bahar ile sahra kelimelerinin bir arada kullanılması dikkate değerdir. Sahra, sevda kelimesiyle eşleştirilir ve baharın şaire sevdalar/sahralar verdiği ifade edilir.

Bununla birlikte bahar kelimesi, mecaz anlamlarıyla da kullanılır. Bahar kimi zaman ömrün en kıymetli ve en zevkli zamanlarına işaret eder. *Ah döndüm berg-i zerde bâd-ı kalb-i efrûz ile / Geçti ömrüm olmadan zevk-i bahârımdan habîr (s. 57)* dizelerinde bahar şairin yaşamının en zevkli zamanları olarak nitelenir. *Versem bahâr-ı ömrümü ey gül beden sana (s. 81)* dizesiyle de aynı durum anlatılır.

3. Fasl

Fasl kelimesi iki şiirde *fasl-ı muhabbet* ve *fasl-ı hazân* tamlamalarıyla kullanılır. “Müjde-i Bahâr” (s. 85)’daki *Geliyor âh, yine fasl-ı muhabbet geliyor / Uyan ey bister-i sînemde yatan tıfl-ı garâm* dizelerinde sevmenin, aşık olmanın zamanının gelmekte olduğu anlatılır. Şiirin içeriğinde her hangi bir bahar betimlenmesine rastlanmaz. Ancak baharın aşk zamanı oluşu şiirin adıyla ifade edilir.

Vaktâ ki olur fasl-ı hazânın / Ahzânı bütün rû-yı cihânın / Bir pûşiş-i tebnî-i melâlî (s. 99) dizeleriyle, sonbaharın hüznlerinin bütün cihanın yüzünü saman renkli örtüsüyle örttüğü zamana işaret edilir. Bundan sonra da sevgiliden somut ve soyut bütün güzellikleriyle şaire bir canlılık vermesi istenir.

4. Hazân

Hazan kelimesi, geçtiği her dizede sonbahar mevsimini anlatır. Sonbahar mevsiminin bir resminden daha ziyade çağrıştırdığı duygular öne çıkar. Hazan hep hüznle anılır. Hazan sararıp solmanın, yavaş yavaş yok olmanın adıdır.

Hazan kelimesinin geçtiği dizelerde *leyâl, âh u zâr, tebnî, girye, zulmet, zılâl, zerd ve donukluk* gibi hüzn ifade eden kelimelerle ortam betimlemeleri yapılarak ortamın hüznü iyice hissettirilmeye çalışılır:

*Âsmândan safîr-i bâd-ı vezân
Ediyor gûş-ı arza istilâ
Bütün âfâkı eyliyor imlâ
Koparak yerden âh ü zâr-ı hazân* (s. 98)

*Dökerdi sisler içinde güneş şikâyetler
Tazallüm eyler idi gökte sarsâr-ı nâlân
Zeminde berg-i hazân titriyordu pür-heyecân* (s. 118)

*Ol cûy-ı hoş-revâna düşer aks-i ahterÂn
 Ol cûy-ı girye-rîze iner zulmet-i leyâl;
 Bir gün zılal-bahş olur eşcâr-ı pür zilâl
 Ferdâsı berg-i mürde döker mevsim-i hazân (s. 113)*

Hazanla sevgiliye ait hüznün ifade eden unsurlar karşılaştırma ya da benzetme yoluyla anlatılır. Böylece sevgilinin hüznü daha da kuvvetli bir şekilde ifade edilmiş olur:

*Rûy-ı zerdindeki uçukluktan
 Mütehâşi olurdu berg-i hazân (s. 124)*

*Bakıp terahhum ile rûy-ı arz-ı pür-jenge
 Soluk dudağı, soluk gözleriyle bir duhter
 Verirdi tesliye berg-i hazân-ı bî-reng (s. 118)*

II. GÜNÜN BÖLÜMLERİ

Cenab'ın bu dönem aşk temalı şiirlerinde güne ait sabah, akşam, gece ve seher gibi zaman bildiren kelimeler sıklıkla görülür. Bu kavramlar içinde daha çok *gece*, *leyl*, *şeb* gibi geceyi bildiren kelimeler öne çıkar.

1. Akşam / Şâm

Akşam kelimesi dört şiire kullanılır. Kelime geçtiği farklı dizelerde ortak bir anlam ifade etmez. *Bir dem envâr-ı meserrât ile doldu dîdem / Seni sevmiştim o dem / İstedim bir günün akşamı hulûl eylemesin (s. 90)* dizeleriyle akşamın gelmemesi istenir. Çünkü akşam sevinci azaltıcı olarak görülür.

Sabahın belli bir zaman dilimi olarak görüldüğü, *İsterim bir hafif bâd-ı sabâ / Ki getirsin bana sabah, akşam / Yeni bir fikr, taze bir hülyâ / Tatlı bir vezn, bir güzîde makâm (s. 121)* dizelerinde sabah ve akşam fikrin, hayalin ve nağmelerin gelmesinin vakti olarak belirtilir.

Şair, sevgilinin altın saçları ile kendi sakalının birleşmesini sabah ve akşama benzeter. Bu altın saçla şairin sakalının, sabah ve akşamın meziyetlerini tahakkuk ettirmesi istenir. Sevgilinin altın saçları sabah duygularını şairin sakalı ise akşam duygularını betimler:

*Altın saçınla lihye-i sîmînimi benim
Mezceylesem de ey meh-i leb-rîz-i ihtişâm!
Âlemde ictimâ-ı meziyyât-ı subh u şâm
Bizde tahakkuk eyleye olmaz mı gültenim? (s. 103)*

2. Gece Ve Eşanlamlıları

Zaman bildiren kelimeler içinde *gece*, *şeb* ve *lejl* geceyi karşılayan kelimelerdir. Bu kelimeler içinde gece, bir dize hariç geçtiği üç dizede akşamla sabah arasını belirten zaman dilimi anlamında kullanılmıştır. Gece ve eşanlamlılarını, zaman olan gece, ortamın karanlığını betimleyen gece ve sevgili ya da aşığa ait sevinçli ve kederli duygular ifade eden gece olmak üzere üç başlık halinde incelemek mümkündür. Bunlar içinde ilk ikisi eşit yoğunlukta olmakla birlikte, duyguları ifade eden gece bunlardan daha fazla kullanılmıştır.

Gece kelimesiyle, hüznün, keder, matem, melal anlatıldığı gibi mutluluk, vuslat ve hoşça geçen vakitler de ifade edilir. Gece kendisinden medet umulan bir varlık gibi görülür. Gecenin getirdiği duygular, benzetme, karşılaştırma veya terkiplerle ortaya çıkarılır.

Şair, kederli kalbi, siyah bir kuşa benzeterek temsil yoluyla anlatılır ve *Onun âfâkını tahdîd ederdi bir şeb-i mâtem;* (s. 111) dizesiyle kederli kalbin ufuklarını matemli bir gecenin sardığını ifade eder.

Dense revâdır dil-i ehl-i melâl / Ey şeb-i târîk, senin nâmına! (s. 114) dizeleriyle gece, melal ehlinin gönlüne benzetilir. Devamındaki *Sen de bulur tesliyet ehl-i kelâl, / Derdini mezceyleyip âlâmına* dizeleriyle de gönlü yorulmuş *kelal ehline*

gecenin teselli vereceği ifade edilir. Gecenin elemleri gidericiliği, teselli vericiliği ve sığınılacak bir varlık olduğu belirtilir.

İntizâr-ı leyle-i vaslıdayım ey çeşm-i can / Ey şeb-i hicr ü firakı bir şeb-i yeldâ-yı nev (s. 87) dizesiyle sevgiliye kavuşulacak günün ümitle beklendiği ancak sevgiliden ayrı olunan gecelerin çok uzun ve acı olduğu anlatılır. Şeb kelimesi hicr, firak ve yelda kelimeleriyle birlikte kullanılarak vuslatın zorluğu ifade edilir.

Gece duygusal yönünün dışında karanlığı ve karanlığın örttüğü bir ortamda yapılan fiilleri de anlatır. *Ol cûy-ı hoş-revana düşer aks-i ahterân / Ol cûy-ı girye-rîze iner zulmet-i leyâl;* (s. 113) gibi dizelerde gecenin karanlığıyla ortam betimlemeleri yapıldığı gibi, *Zulmet-i leyl içre görsem bir hayâl-i hîç hiç / Ağlarım amma niçin bilmem kiminçün ağlarım!?* dizeleriyle de bir gecenin karanlığında yapılan eylemlere yer verilir.

Gece kelimesiyle, akşam ve sabah arasındaki zaman da ifade edilir. Bu zaman dilimi genellikle *gece* kelimesiyle karşılanır. Bunun yanı sıra *şeb* kelimesi de aynı görevle kullanılır. Bu kelimelerle, belli zaman diliminde yapılan eylemlere ve yaşanan duygulara da yer verilir:

*Yâd eyleyerek subha kadar vechini yârin
Ettim bu gece ben meh-i garrâya perestiş* (s. 50)

*Bir böyle şeb-i safâda Allah Allah
Bir böyle güzel havada Allah Allah
Kevkeblere gıbtâ-res olurdum
Her halde bin safâ bulurdum* (s. 11)

*Taze lebini bûs edeli murg-ı muhabbet
Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır* (s. 77)

3. Rûz

Rûz kelimesi iki şiirde kullanılır. *Ben seni rûz-ı haşre dek severim* (s. 107) dizesiyle sevgilinin kıyamet gününe kadar sevileceği ifade edilir. *Lutfet öleyim mestî-i la'linle senin kim / Ta rûz-ı ebed gönlüme bir zevk ola medfen* (s. 76) dizesiyle de sevgilinin kırmızı dudağı öpülmek için istenir ve bu öpmenin zevkinin sonsuza kadar gönülde saklanacağı ifade edilir. Ruz yirmi dört saatlik bir günü değil, çok daha uzun zamanları anlatır.

4. Sabâh

Sabah kelimesi *subh*, *sabuh* ve *isbah* gibi iştikaklarıyla da kullanılır. Sabah kelimesi üç kategoride incelenebilir. Bunlar sırasıyla sevgiliye ait maddi-manevi unsurlar, duygusal bir ortam oluşturan sabah ve belli bir zamanı ifade eden sabahtır.

Sevgilinin yüzü, gözleri ve dudağı sabahın aydınlığıyla ilişkilendirilir. Sevgiliye ait bu unsurlar sabaha ait pozitif duyguları da beraberinde getirir. Sevgili, sabahın bereketi olur, aşğın gözünü kamaştırır onu sarhoş eder, sevda saçar. Sevgilinin gözleri sevda saçan bir tan vakti olur; sabahı süsler, akşam güneşini kışkandırır:

Sabah rûşeni gördüm bakınca çehrenize
Hazîn hazîn mütebessimmiş âh gözleriniz (s. 61)

Andırır sevdâ-fezâ bir subh-gâhı gözlerin
Pertevinden söndürür ervâh-ı mâhı gözlerin (s. 68)

Olurdu mirhevâ-zen rûyine ziyâ-yı seher
Gülerdi gonce dehânında safvet-i isbâh (s. 88)

Bir subh-ı musaffâ gibi ey yâr,
Kıl kalb-i hevâ-hâhımı teskîr! (s. 99)

Sabah vaktinin gelmesiyle mutluluğun ve neşenin geldiği anlatılır. Sabah geldiği ortamı pozitif duygularla doldurur ve gamı kederi alır:

*Bir sabâh-ı neşve-zâ-yı nevbahâr
Bir seher-gâh-ı safâ-yı nevbahâr
Neşve-bahş oldu dil-i gam-nâkime (s. 41)*

*Heyhât gelir mi ol zamanlar?
Revnaqlı leyâl, o subh u anlar! (s. 9)*

Muhabbetinle senin ey perî-i hâbîde! / Sabâha dek gözûme girmez oldu uyku benim! (s. 89) ve Yâd eyleyerek subha kadar vechini yârin / Ettim bu gece ben meh-i garrâya perestiş (s. 89) gibi dizelerle de sabah belli bir zaman dilimi olarak kullanılır.

5. Seher

Seher kelimesiyle daha çok sevgilinin güzelliğine ait unsurlar anlatılır. Bunun yanı sıra seherle belli bir zaman dilimi ve seherin getirdiği duygular da ifade edilir.

Yapılmış mâhdan bir gonca gûyâ / Seherden cân temennâ eyliyordu / Seher gâya teressüm eylemişti (s. 21) ve Burada görse sizi ulvîler / - Seherin hande-i rûhu inmiş!- / Diye feryâd u figân eyler. Der: / -Feleğin feyz-i sabûhu inmiş! (s. 45) dizeleriyle sevgili, seherin güzelliğine, gülen ruhuna benzetilir. Etmekte gül dudaklarını handeler tavâf / Gülmekte cebhesinde leb-i taze-i seher dizeleriyle sevgilinin yüzünde seherin getirdiği mutlulukların güldüğü resmedilir. Seher sevgiliye ait güzelliklerin ve getirdiği güzel duyguların bir ifade aracı olur.

Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır (s. 77), Seni görünce seher vakti hâl-i metsîde (s. 89) ve Bir seher-gâh-ı safâ-yı nevbâhar (s. 41) gibi dizelerde seher hem zamanın belli bir anı hem de duygular getiren bir unsur olarak görülür.

III. SONSUZLUK İFADE EDEN KELİMELER

Bu dönem şiirlerinde sonsuzluk ifade eden kelimelerden sadece ebed kelimesi kullanılmıştır.

1.Ebed

Ebed kelimesi sadece iki şiirde kullanılır. *Lutfet öleyim mestî-i la'linle senin kim / Ta rûz-ı ebed gönlüme bir zevk ola medfen* (s. 76) dizesiyle sevgilinin dudağını öpmenin zevkinin sonsuza kadar gönülde saklanacağı ifade edilir.

“Benim Kalbim” (s. 124)’de şair ağlamalarının ve gözyaşlarının kalbine bir yatak olduğunu söyler. Siyah yüzlü, ebedi bir gecenin ise şairi ümitsizlik sarhoşu ettiğini ifade eder. Ebed kelimesi, her iki dizede de yaşanan durumu pekiştirmek için kullanılır.

IV. DİĞER ZAMAN İFADE EDEN KELİMELER

Belli bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan dem, mazi ve müstakbel kelimeleri bu başlık altında incelenmiştir.

1. Dem

Dem kelimesi tamamen zaman bildiren bir kelime olarak kullanılır. *Her dem, hiçbir dem, ol dem, bunca dem* gibi tamlamalarla birlikte anlam kazanır. *Terketmişti cihânı ol dem / Mahbûbe-i âsmân-ı enver* (s. 37), *Bunca dem beklediğim devr-i muhabbet geliyor* (s. 85) ve *Gitti o dem-i bahâr gitti* (s. 11) gibi dizelerde kullanılarak an, zaman ve vakit anlamlarını alır.

2. Mâzi

Mazi kelimesi üç şiirde geçer ve ikisinde mazi hatırlandıkça mutlu olunurken bir şiirde mazinin hatırlanması keder verir. Şair, mutlu bir sabahta ve gönle ferahlık veren bir zamanda *Mâzîyi ben tahattur eyledim..* (s. 41) dizeleriyle maziye hatırlar. Devamındaki *Nazlı nazlı göz süzerdin sâhire / Şi'rlere ilham ederdin şâire* dizeleriyle de mazinin güzelliklerini anlatır.

Mâzideki bu safâli anda / Sevdâya alıştığım zamanda / Bir taze çiçek idim rebî'i / Bir nazlı melek idim tabîi (s. 10) dizeleriyle de mazinin şairin hatırladığı güzelliklerine değinilir.

Müstakbeli hayâl ile sen ettikçe gurur / Ben ağlarım hayâl ile mâzîyi gizlice (s. 103) dizelerinde ise müstakbelle sevgili gurur duyarken, şair mazisini hayal ettikçe ağlar. Maziye karşılık olarak müstakbel sadece bu dizelerde kullanılır.

2. BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİNDE YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

A. RENK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun döneminde yayınlanmış şiirlerinde pekçok renk ifade eden kelimeler vardır. Renk kelimeleri bizzat sarı, mavi, beyaz gibi isimleriyle kullanıldığı gibi eşanlamlıları ile de kullanılmıştır. Bu çalışmada renkler günlük hayatta herkes tarafından bilinen isimleriyle başlıklar altına alınmış, eşanlamlıları ise bu başlıkların içinde ayrı bir başlık açılmadan değerlendirilmiştir.

1. Renk

Renk kelimesinin kendi başına bir anlamı olmadığı için farklı kelimelerle bir terkip oluşturulur. Bu terkiplerde, betimlenen varlığın rengi anlatılmaya çalışılır. Şiirlerde daha çok *renk* kelimesiyle tamlamalar yapılmış olmakla birlikte *fam* ve *gun* kelimeleriyle yapılan tamlamalarda vardır.

İhâtâ etmiş iken bir harâbe-i şeb-reng (s. 132), *Bir göz yaşı renginde olan çeşm-i hayâlin!..* (s. 182), *Bir fırtınadan evvel neyse kamerin rengi* (s. 230) gibi dizelerde renk kelimesi yanındaki kelimelerin anlamına uygun olarak acı, keder ve korku gibi duyguları anlatır.

Sana da düştü reng-i ye'si şeb-in / Gölgelendi senin de reng-i lebin gibi dizelerde ise renk kelimesi yaşanan soyut duyguyla birlikte kullanılarak yeni bir imge oluşturulmaya çalışılır. Ümitsizliğin renginin olmayacağı bilinmesine rağmen böyle bir tamlamayla ümitsizlik daha da renk aracılığı ile hissettirilmeye çalışılır.

Yazdığım her hayâl-i gül-rengi / Topladım gül-dehân-ı nâzından (s. 190),
Ver ellerini ellerime ey lebi gül-reng / Sözler bulayım ben sana sözler ki pür-elhân

(s. 197) gibi dizelerde ise somut, rengi bilinen ve olumlu duygusal çağrışımları olan kelimelerle tamlamalar yapılmıştır.

Kedersiz ruhu ve sevinçli kalbiyle yaşayan bir kızın aşk derdine tutulunca kalbinden gül renkli bir bulut çıktığı *Derîde oldu o dem bir sehâbe-i gülgûn* (s. 134) dizesiyle anlatılır.

Fam kelimesi çok az şiirde kullanılır. *Sevk eyleyerek nâhun-ı gül-fâmını gâhî / Fekketmeli ber şehkâ-i hûnîn yüreğimden* (s. 188) dizeleriyle şair, sevgiliden gül renkli tırnaklarını kalbine sokarak kanlar içinde bir çığlık çıkarmasını ister. Gül renkli tırnaklar nazik bir çağrışım yapmasına karşılık, kanlar içinde bir çığlık acıyı çağrıştırır. Şair acı da çekse sevgiliden gelecek şeylere razı olduğunu ima eder.

Şair, “Terâne-i Mehtâb” (s. 159)’da alegorik bir şekilde ayı sevgili yerine kor ve *Artık uyan ey mâh / Ey mâh-ı dil-ârâm / Zirâ geçiyor âh! / Saat-i semen-fâm* dizelerini söyler. *Saat-i semen-fâm* imgesine edebiyatımızda daha önce hiç rastlanmaz. Bu şiir yayınlandığı zamanda da epeyce tartışılmıştır. *Zira geçiyor âh* dizesiyle geçen zaman olduğu dolayısıyla *saat-i semen-fâm* dizesinde ana unsurun *saat* olduğu görülür. *Semen-fâm* tamlamasıyla da yasemin renginin çağrıştırdığı güzelliklere göndermede bulunulur. Dolayısıyla yasemin renginin çağrışımlarının yaşandığı güzel zamanların gittiği ifade edilir.

2.Beyaz

Beyaz ve beyazlık anlamları *beyaz*, *ak*, *sefid* ve *berf* kelimeleriyle karşılanır. Beyaz kelimesinden ortam ve eşya tasvirinde yararlanıldığı gibi sevgiliye ait unsurlar da beyaz kelimesiyle anlatılır. Beyaz girdiği yere beraberinde çağrıştırdığı duyguları da götürür.

“Baş Ucunda” (s. 157)’da beyaz ışıklar içindeki beyaz bir yatak odası betimlenir. Beyaz perdelerin arasından beyaz yatak odasına inen beyaz ışıklar, bir annenin merhametkar bakışına ve günahsız bir çocuğun temiz ruhuna benzetilir.

Işığın süt gibi süzüldüğü de söylenerek hem sütün beyazlığı hem de süzülüşüyle betimlemeye canlılık katılır. Bu betimlemeyle odaya bir sükunet, narinlik havası verilir. Şiirin devamında sevgilinin böyle bir oda içindeki durumları anlatılır:

Leben gibi süzülür bir ziyâ-yı pak u sefid
Beyaz perdelerinden beyaz hâb-gehin:
Nazar sanır ki olur her derîçesinde bedîd
Ya hale-i keremi mâderâne bir nigehin
Ya rûh-ı bî-lekesi bir sabî-i bî-günehin! (s. 157)

Yine ortam betimlemesinin ağırlıklı olduğu “Mâh-ı Nısfü’l Leyl” (s. 186)’de karanlıklar içinde ve canlı bir özellik taşıyan gece tasvir edilir. Yeryüzünün inci yanaklı sevgilisi diye nitelenen ay, aniden beyaz ışıyla ufka doğar. Kara benzeyen belirsiz köpükler döker. Işığın beyazlığı kar ve köpük kelimeleriyle desteklenir. Ayın getirdiği bu beyaz ışık aynı zamanda *beyaz bir ümidi* getirir. Ay, sevgilinin temsili olarak anlatıldığı bir eşya durumundadır. Bütün eşyayı örten gecenin karanlığına karşın ayın beyaz ışığı bir ümit olur:

Nagehân ufka bir ziyâ-yı sefid
Kar gibi döktü bir kef-i mübhem;
Geldi rûh-ı şebe beyaz-ı ümîd: (s. 186)

Beyaz daha çok sevgiliye ait unsurları nitelemek için kullanılır. *Şu mâî tüllü yeşil âlemin içinde anı / Kolaydı benzetivermek beyaz bir çiçeğe* (s. 170) dizesiyle sevgili beyaz bir çiçeğe benzetilir ve ilerleyen dizelerde *beyaz çiçeğin* peri ve melekten daha güzel olduğu vurgulanır.

Beyaz yerine ak kelimesinin kullanıldığı yerlerde ak kelimesi tamamen sevgilinin saçlarının beyazlamışlığını öne çıkarır. Yıllardır ümit ve intizarla bekleyen ama bir türlü istediği aşığı gelmeyen sevgilinin beklemekten ağaran saçları *berf-i zaman* tamlamasıyla verilir. Ağaran bu saçların karlara benzetilmesiyle yeni bir imge oluşturulur. Yağan bu karla, *-ağaran saçlarla-* aşk mevsiminin geçtiğine işaret edilir

ve güzelin talihsizliği *Döküldü saçlarına gizli gizli berf-i zaman / Bu karlar üstüne artık konar mı mürg-i bahâ* dizeleriyle belirtilir. Şiirin sonunda *Bakin gönül ne tuhaf şey: Bugün hüsn-i hazîn / Saçından -âyîne pîşinde- akları yoluyor, / Bu meşgaleyle o mensîye tesliyet buluyor!* dizeleriyle güzel kadının ağaran saçlarını ayna karşısında yolup yeniden gençleşmeye çalıştığı bir ümit ve teselli aradığı vurgulanır.

Cismi dul, kalb ü ruhu boş kalmış... (s. 181) elli yaşındaki bir kadının bir hayal aleminde bir an yakışıklı bir erkekle karşılaşması betimlenir. Erkek hasretin sevkiyle güzel kadından daha fazla şeyler isteyince kadın *Saçlarından, kemâl-i hiffetle / İki ak tel yolup da göstererek:* bu saçların renginin, aşkla geri gelmeyeceğini söyler. *Neredeydi aklınız?* diye sitem eder.

Beyazın sevgiliyle anıldığı dizelerde iki şey ağırlıklı olarak göze çarpar. Görsel olarak beyaz sevgilinin ağaran saçlarıdır. Ancak duygusal anlamda beyaz ümit ve teselli beklentisidir.

3. Kırmızı

Kırmızı kelimesi, bizzat *kırmızı* şeklinde şiirlerde yer almaz. Kırmızı, *ihmirar*, *sürh* ve *rümman* kelimeleriyle karşılaşılır. Kırmızı, şiirlerde az geçmekle birlikte geçtiği yerlerde tamamen sevgiliye ait unsurlar anlatılır. İhmirar kelimesiyle sevgilinin duyguları nitelenirken sevgilinin dudakları *sürh* ve *rümman* kelimeleriyle ifade edilir.

Sevgilinin gönlündeki neşeli duyguların gittikçe artması *Her ihtisasına verdikçe ihmîrâr-ı neşât* (s. 132) dizesiyle anlatılır. Bu duyguların sevgilinin yüzünü pembeleştirdiği *Seher gibi açılırdı yüzünde penbe hıyât* dizesiyle ifade edilir. *İhmirar* duyguları koyulaştırıcı, sevinci artırıcı bir işlev görür.

Aşığın sevgiliyi sevip de aşkına karşılık bulamayışına, sevgilinin cevap verişindeki duygusallık *ihmirârî-i hiss-i rikkat* (s. 251) tamlamasıyla ifade edilir. *İhmirar* duyguları niteleyici, duyguların anlamlarını koyulaştırıcı bir görevde kullanılır.

Kırmızı üç dizede de *sürh* kelimesiyle ifade edilmiş ve bu üç dizede dudak kelimesiyle bir arada kullanılmıştır. *Senin dudakların üstünde bir sürhî-yi da'vet / Benim dudakların üstünde ra'se-i niyyet* (s. 179) dizelerinde sevgilinin kırmızı dudaklarının çok çekici olduğu *sürhî-yi da'vet* tamlamasıyla ifade edilmiştir. Dudakların çekiciliği kırmızı renk üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Sevgilinin dudaklarının çok güzel sözler söylediği, *En neşeli sözler leb-i sürhunda gülümser* (s.183) dizesiyle anlatılır. Yine sevgilinin dudaklarının bir nar kırmızılığı gibi kırmızı ve güzel oluşu *Ver ellerini ellerime ey lebi rümman* (s. 197) dizesiyle ifade edilir.

Kırmızı sadece *Etti ziyâ-yı surh ile bir tâb-ı mutedil* (s. 139) dizesinde gerçek anlamında kullanılarak ışığın kızılılığı anlatılmaya çalışılmıştır.

4. Mavi

Mavi anlamı veren kelimeler *mâî*, *kebûd* ve *fîrûzedir*. *Mâî* kelimesi dokuz, *kebûd* kelimesi iki ve *fîrûze* kelimesi bir dizede geçer. Mavi daha çok aşka dair rüya, hayal ve neşe gibi soyut kelimelerle ilişkilendirilir. Mavi renkle rüya görülür, hayal kurulur, hayaller gerçekleştirilir ve düşünceler genişler. Bu anlamda mavi her zaman pozitif anlamlar taşır. Bununla birlikte mavi, ortam/mekan ve eşya betimlemelerinde de kullanılır. Sevgilinin gözleri ve gözlerinin çağrıştırdığı duygular da maviyle ifade edilir.

Çocukluktan çıkıp genç kızlığa adım atan bir kızın, aşkla tanışmaya başlamasıyla, geceleri sabaha dek kurduğu hayaller *Henüz açılmayan ezhâr-ı aşkı göstererek / Fısıldaşıyordu hayalinde mâî rü'yalar* (s. 132) dizeleriyle anlatılır. *Hicâb-ı çeşmine düştükçe, dide seyreyler/ Rakîk bir tülün altında mâî sümbüller* (s.

157) dizeleriyle bembeyaz ışıklarla dolu odada uyuyan bir güzelin gördüğü rüyalar *mâî sümbüller* tamlamasıyla ifade edilir.

“Hayal-i Râiyâne” (s. 163)’de yeni yetişmiş bir çoban kızının karanlık bir ormanda, nehir, çiçek gibi varlıklarla ilişkisi ve kurduğu hayaller anlatılır. *Mâî semâ yüzündeki sâfî sehâbeler / Ancak onun istediği şeyi arzeder*, dizeleriyle çoban kızının hayallerini ancak mavi gökyüzündeki bulutların gerçekleştirebileceği söylenir. Devam eden dizelerde hayran hayran bulutları seyreden çoban kızının güvercin gibi narin ruhuna hayal aleminde *Fîrûzeler içinde köpükten bir âşiyân* inşa ettiği ifade edilir.

Bir muharririn hikaye yazma macerasının anlatıldığı “Teâdül” (s. 183)’de muharrir gündüzden akşam yazacağı şiirleri düşünür. Akşam, şiir yazdığı vakitlerde odayı sevgilinin güneş gibi güzelliği, nefesinin sıcaklığı gibi unsurlar sarar. Bu hayal ortamının kaçmaması için muharrir, *İndirip ince mâî perdeleri ve O kebûdî siperli fânûsun altında* şiirini yazmaya çalışır.

Sevgilinin merhamet eli şairin bütün elemelerini götürür. Şair, neşesinin ufkuna bir *nâ-mütenâhîlik* geldiğini, arzularının arttığını, eşyaya bakışına bir vüsat ve geniş bir mavilik geldiğini söyler. Bu durumu, bu alemde ebediyetin görülmesi olarak niteler:

*Açıldı nâ-mütenâhîlik ufk-ı neşemde;
Nazargâhımdaki eşyaya geldi bir vüs'at;
Bir imtidâd-ı emel, bir kebîdî-i füşhat
Ki anladım ebediyyet nedir bu âlemde... (s. 229)*

Sevgilinin mavi gözlerini belirtmek için mavi kelimesi iki dizede tercih edilir. *Bir mâî gözün var ki niyâz-ı nigehiyle / Kâdir bana ettirmeğe her kini ferâmûş* dizelerinde sevgilinin mavi gözlerinin bakışlarının şaire bütün *kini* unutturacak güçte olduğu ifade edilir. Mavi göz, görünenden öte özelliklere sahiptir. Şairin kalbine ve zihnine hükmedecek ve ona birçok şeyi unutturacak bir ağırlığı vardır.

“Sürûd-ı Sehhâr” (s. 171)’da bir güzel kızın mavi gözlerinin, aydınlık semadan parlak bir aynaya düşen ışık kadar güzel ve anlamlı olduğu anlatılır:

*Rakîbesi bile eylerdi şüphesiz ikrâr
Ki mâî gözleri bir lücce-i mücellâya
Düşen semâ-yı münevver misâli ma'nîdâr
İdi*

Aynı şiirde mavi ortam/mekan tasvirinde de kullanılır. Olumlu duyguların yaşandığı betimlemelerde mavi ve yeşil hemen öne çıkan renk olur. Bir güzel kızın etrafı seyrettiğinde yeşil dağları ve bunu tül gibi örten mavi göğü gördüğü, derenin de gök gibi mavi olduğu ve sabah rüzgarının alemleri yelpazelediği ifade edilir. Bütün bu betimlemeler, bu manzara içindeki kızın *beyaz bir çiçek* gibi görmek içindir:

*Yeşildi dağlar, etekler yeşildi; mâî semâ
Olurdu bunların üstüne tül gibi mer'i
O dil-rübâ derenin rengi gök gibi mâî
İdi; bu âlemi yelpâzelerdi bâl-i sabâ!... (s. 171)*

5. Pembe

Pembe kelimesi Cenap’ın Servet-i Fünun Dönemi şiirlerinde iki dizide geçer. Sevgilinin duygularının iyice kabardığı anda yüzünün pembe bir örtü gibi pembeleştiği *Seher gibi açılırdı yüzünde penbe hıyât* (s. 132) dizesiyle ifade edilir.

“Handeler” (s. 173)’de onbeş yaşındaki bir güzel kızın handeleri dudağa benzetilir. Kızın bu handelerinin, muhabbetin dudağından bir *pembe bûse* almak için rica eder gibi görüldüğü ifade edilir. Pembe kelimesinin *hande*, *bûse*, *muhabbet*, *rica* kelimeleriyle bir arada kullanılmasıyla pembeliğin çekiciliği, gönle haz vericiliği işlenmeye çalışılır.

6. Sarı

Sarı kelimesi şiirlerde çok az kullanılmakla birlikte daha çok sararmak/solmak anlamı verir. Sadece bir yerde sevgilinin sarışınlığı vurgulanır. Bunun dışındaki kullanımlarda sararıp solmak, ümitsiz bir duruma düşmek gibi anlamlarda kullanılır. Bu anlamı veren zerd kelimesi de bir dize de kullanılır.

Aşk derdine tutulmuş sarışın bir kızın, aynı ilkbaharın bitmeye başladığı vakitler gibi sararıp solduğu anlatılır. Ancak yine de dudağının tebessüm etmeye meyilli olduğu belirtilir:

*Gurûba yaklaşan eyyâm-ı sonbahâr gibi
O neşeli sarışın kızcağız sararmış iken
Tebessümâta yine iltifat ederdi lebi! (s. 135)*

“Temâşâ-yı Hâzân” (s. 221)’da *O sararmış giyâh, o yapraklar / Bûse-i elvedâya nâ-kâdir, / Hasta, firkat-resîde leblerdir.* dizeleriyle sevgilinin, elveda öpücüğü vermeye gücü yetmeyen, hasta ve ayrılığa maruz kalmış dudakları, sararmış otlara ve yapraklara benzetilir.

Bir ümit ve intizar içinde ömrü geçen sevgilinin ağarmış saçları betimlendikten sonra *Açıldı şâm-ı hayâtın sehâbe-i zerdî* (s. 165), dizisiyle sevgilinin akşam gibi olan hayatının sararmış solmuş bulutlarının açıldığı ifade edilir. Sevgilin hayatının mutsuz, olumsuz ve ümitsiz zamanları bu dizeyle anlatılır.

7. Siyah

Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerde, renk ifade eden kelimeler arasında en çok siyah ve eş anlamlısı olan kelimeler kullanılır. Siyahlık *kara, siyah ve zulmet* kelimeleriyle oluşturulur. Siyah, daha çok karanlığın rengi olur. *Muzlim orman, siyeh-berg-i şeb, imtidâd-ı zalam, zulmet-geh-i semâ, bağ-ı muzlim* gibi tamlamalarla karanlık ortam betimlemesi yapılır. Bu betimlemeler içinde gecenin

karanlığı daha çok görülür. Karanlık sadece renk bildirmez, aynı zamanda canlı bir özellik de taşır. Karanlığın da bir ruhu, duygusu vardır.

Güneş artık ufûl edip gitmiş / Ortalık büsbütün kararmıştı (s. 180), *Nev-reste bir çoban kızı bir muzlim ormanın / Dâmân-ı sâyedârına düşmüştü bî-mecal* (s. 163), *Her cihetten olurdu tûde-nümâ / Bir nihayetsiz imtidâd-ı zalâm / Her yer olmuştu çeşm-i nâ-binâ / Gibi der-beste-i sevâd-ı zalâm* (s. 180) gibi dizelerde kendini iyice hissettiren bir karanlık resmi çizilerek bundan sonra işlenecek olayların ortamı/mekanı tanıtılır.

Bütün eşya zalâm içinde nihân / Bütün eşya garîk-i samt u sükûn / Cevf-i yeldâda, bî-fütûr-ı derûn / Sade bir zulmet eyliyor nâbazân!... (s. 186), dizelerinde sessiz ama canlı bir gecenin nabız atışları duyurulmaya çalışılarak ruhu olan bir gece oluşturulur.

“Temâşâ-yı Leyâl” (s. 218)’de bir hilalin oynayan bakışlarının, karanlığın kalbinde titreyen gizli sırları, bir bulut kenarından seyrettiği resmedilir. Karanlığın kalbi ve bu kalbin içindeki gizli sırlar gibi imgeler oluşturulur ve karanlığın bezeyiciliğinden, her şeyi örten, gizleyen yönünden yararlanılır:

*Seyreder bir bulut kenarından
Bir hilâlin nigâh-ı tannâzı
Kalb-i zulmette titreyen râzı.* (s. 218)

Siyah anlamı ifade eden kelimeler, *hâk-i siyeh*, *siyeh-berg-i hayal*, *kara bir bürkâ-ı nisyan*, *mematın o muzlim cenâhı*, *karanlık firâk* gibi tamlamalarla, kara toprak, kederli hayaller, ölümün karanlık yüzü ve ayrılığın acılığı gibi anlamlar da verir. Ancak bu sayılan unsurlar şiirlerde birer kere geçer. Bunun yanı sıra siyah kelimesi *Şu'le-i dîde-i siyahınla / Doldur âfâk-ı leyl-i şefkatimi.* (s.231) dizelerinde sevgilinin gözünün siyahlığını ifade eder. Servet-i Fünun dönemi öncesinde sevgilinin göz renginin nitelenmesinde sıkça kullanılan bu renk, bu dönemde sadece bu dizede bu işlevi görür.

8. Yeşil

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi öncesinde olduğu gibi bu dönemde de yeşil anlamı veren kelimeler oldukça azdır. Şiirlerde yeşil anlamı ifade eden kelimeler yeşil ve zümürüd şeklindedir. Yeşil kelimesi sadece "Sürûd-ı Sehhâr" (s. 170)'da dört yerde kullanılır. *Derenin yeşil sahili, yeşil dağlar ve yeşil etekleri, yeşil alem* tamlamalarıyla mekan tasviri yapılarak bu sayılan unsurların güzellikleri anlatılmaya çalışılır.

B. SES İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde ses ifade eden kelimeler, Servet-i Fünun Dönemi öncesi ve sonrasına göre miktar ve çeşit bakımından oldukça fazladır. Şiirde musiki arayışında olan Cenab özellikle bu dönemde bu amacını gerçekleştirmek için ses çağrışımları olan pek çok kelimededen yararlanır.

I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde ses ifade eden kelimeler içinde müzik ve melodi ifade eden kelimeler *ahenk, elhan, musiki, nağme, neşide, terane, zezeme, sürud, muganni, ninni, mutrib, saz, ud, çeng, kaval, nay ve kemandır*. Bunlar içinde daha çok elhan, nağme, terane, neşide ve zezeme kelimeleri kullanılır.

1. Âhenk

Ahenk kelimesi, üç şiirde beş dizede geçer. Ahenk, daha çok sevgiliye ait unsur olarak öne çıkar. *Sesinin tatlı ihtizâzından / İktibas eyledim bu âhengi* (s. 190) dizesinde ahenk sevgilinin sesinden alınır. *Lebinde vardı yine bir tebessüm ü aheng*

(s. 132) dizelerinde sevgilinin gönlü harap olsa da dudaklarında bir ahenk olduğu ifade edilir.

Gecelerin rüzgarı şaire bir çok ses getirir. Rüzgar, çölleri nağmelendiren çalgıcıların başıdır. Ancak şair tek düze bir ahengi sevmediğini *Ben neyleyim elhân-ı yek-âheng-i cihânı?* (s. 150) dizesiyle ifade eder. Bundan sonra rüzgardan sadece tabiattaki nağmeleri değil, gönüldeki ahenkleri de getirmesini ister:

*Ey bâd-ı meşâcir,
Anlat bana dildeki âheng-i nihânı
Gönder ban bir zezeme-i sâf,
Bir nağme-i şeffaf...* (s. 150)

2. Çeng Ve Üd

Ol dem ki olur, dest-i billûrunda semâvât / Bir çeng-i dil-avîz-i müzehheb, / Bir üd-ı mükevkeb... (s. 150), dizesinde rüzgarın billur eliyle, gönül alıcı melodiler çıkaran bir çeng gibi sesler verdiği ve bu sesin gökleri sardığı söylenir. Aynı rüzgar yıldızlı bir uda benzetilir. Yine ud sesine benzeyen rüzgarın sesi her yanı kaplar. Bu anlardan sonra şair, rüzgardan sevgiliye ait sesler getirmesini ve sevgiliye kendisinden bir *âh* götürmesini ister. Bütün gökleri dolduran bu sesler, sevgiliden gelmesi beklenen bir ses ve sevgiliye gidecek bir ah içindir:

*Ol dem getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res
Ondan bana sen gizlice bir ses,
Ey bâd-ı peyâm-res,
Ol dem getir ondan bana sen gizlice bir ses,
Ol dem götür, ey bâd-ı şeban-gâh,
Benden ona bir âh!...*

3. Elhân

Elhan kelimesi *lahn* ve *elhan* şeklinde pekçok şiirde kullanılır. Elhan kelimesiyle sevgiliye, şaire ve ortama ait unsurlar anlatılır. Sevgiliden şaire giden nağmeler şair üzerinde tesir uyandırır. Şairden sevgiliye giden/gidecek nağmeler sevgiliden daha ziyade yine şair üzerinde etkilidir. Bunun yanı sıra elhan aşk ortamının melodisi olur. Elhanlı saatler aşkın yaşanma saatleri olarak gösterilir.

Şi'rimin doğdu vezn-i dil-şengi / Senin elhân-ı dil-nüvâzından (s. 190) ve *Bu lahn-ı daveti gûş eyledikçe aldanırım, / Kolunda bir gecelik bir misafirim sanırım* (s. 212) dizelerinde sevgiliden gelen nağmelerin şairin gönlünü okşadığı ve onu mest ettiği ifade edilir. Sevgilinin aşka tutulduktan sonra değişimi *Değişti kahkahası başkalaştı elhânı* (s. 132) dizesiyle anlatılır. Aşk, sevgilinin gönlüyle birlikte sesinde de bir değişiklik meydana getirir. Esasında sesteki bu değişim, gönüldeki duyguların değişmesinin tezahürüdür.

Şaire ait nağmelerin sevgili üzerinde etkili olduğu hiç görülmez. Şairin nağmeleri yine şairi etkiler. *Ver ellerini ellerime ey lebi gül-reng / Sözler bulayım ben sana sözler ki pür-elhân* (s. 197), *Hep bir emel-i aşk u perestişle perişân, / Benden sana gitsin bütün elhân ile ezhar;* (s. 232) dizeleriyle şair sevgiliye nağmeler gönderir. Şair, nağmeleri sevgiliden daha çok hüsn-i kabul görmek için gönderir ancak umduğunu bulamaz.

Elhan kelimesiyle aynı zamanda aşkın yaşanma vakitleri de belirlenir. Elhanla dolu geçen zamanlar aşkın yaşandığı veya yaşanacağı zamanlar olarak görülür:

Kalbi onun ezhâr-ı telâsim ile melfûf
Saât-i hayâtiyyemiz elhân ile mazrûf (s. 189)

Her lânenin oldu
Her bülbülü bidâr;
Her gûşeye doldu
Elhân ile envâr (s. 159)

Elhan rüzgarın sesi olarak da görülür. *Senden alır elhânını ebhâr u mecârî Her sahile bir neş'e verirsin / Bir ses getirirsin* (s. 150) dizelerinde denizlerin, akıp giden suların ve sahillerin neşelerini *rüzgarın elhanından* aldıkları ifade edilir.

4. Kaval

Kaval kelimesi, sadece “Sürûd-ı Sehâr” (s. 170)’da geçer. Karanlık bir ormanda korkusuzca gezen ve ormanın güzellikleriyle mest olan güzel bir kızın, bir kaval sesini duymasıyla nefesi kesilir. Bu ses kızı hiç görmediği bilmediği çobana aşık eder. Kaval, kavaldan öte özellikler taşır ve kaval sesi bir kızın bir çobana aşık olmasını tetikleyen önemli bir unsur olur:

*Bir anda meşçereden bir terâne-i mahzûn
Dağıldı titreyerek: Bir kaval sesiydi bu ses
Bu ses gelince kızın gûşuna, lebinde nefes
Kesildi destini vaz' etti kalbine; zîrâ
Kaval çalan çobana oldu görmeden meftûn!*

5. Keman

Keman kelimesi sadece “El ele” (s.197)’de geçer. Şair sevgiliden ellerini ellerine vermesini ister. Sevgilinin elleri, ellerinde olunca *pür-elhân sözler* bulacağını ifade eder. *Cûlarla, sabâlarla, kemânlarla hem-âheng* dizesiyle de bu sözlerin bir keman sesi kadar güzel, bir ırmak ve rüzgar sesi kadar büyüleyici olacağını ifade eder.

6. Mugannî

Muganni kelimesi sadece “Riyâh-i Leyâl” (s. 150)’de dört dizede geçer. *Hâb-ı mugannî* ve *bâd-ı mugannî* şeklinde tamlamalarla kullanılır. Rüzgarın bir ninni ile gecelerin ruhunu uyuttuğu ve bu ninni ile bütün ervahı *Bir hab-ı mugannîye* davet ettiği ifade edilir. Bu güzel seslerin dinlendiği uykuda ruhların avutulması ve

gönüllerin güzel rüyalar görmesi betimlenir. *Ey bâd-ı mugannî ki hadâikte veririsin / Her nağmeye, her sâza muâdil / Yapraklara bir dil...* dizeleriyle *bu hâb-ı mugannî* bütün nağmelerden ve sazlardan daha güzel ses verdiği anlatılır.

7. Musıkî

Musiki kelimesi şiiirlerde dört dizede geçer. Bir dizede şair ve sevgilisinin sohbet konusunun musiki olduğu söylenerek musiki gerçek anlamında kullanılır. *Kalbimin mûsikî-i mahzûnu / Seni etsin yavaş yavaş giryân...* (s. 231) dizelerinde musikinin şairin gönlündeki acılı ve hüznünlü duygular olduğu görülür. Şair bu hüznünlü musikinin sevgiliyi de yavaş yavaş ağlatmasını ister.

Sevgilinin dudaklarından çıkan musikiler ise şaire şiiir yazma arzusu ve şairin usanmış gönlüne bir saadet vaadi verir:

Gönlümü raks-ı şî're davet eden

Mûsikî-i leb ü makâlindir (s. 214)

Dudaklarından uçan mûsikî-i râz-ı hayât

Şeb-i fütûruma bir va'd-i mes'âdet bırakır (s. 228)

8. Mutrib

Mutrib kelimesi sadece Senir Dinlerken (s. 198)'de kullanılır. Şair sevgiliyi dinlerken tabiat manzaraları aklına gelir ve şiiirin başından sonuna kadar tabiat betimlemeleri yapar. Son kıtadaki *Senin bahâr-ı nâtıkın / Senin bahâr-ı mutribin, / Senin leb-i muâşıkın / Senin leb-i mühezzibin / Gelir dehân-ı ruhuma* dizeleriyle sevgilinin bahar gibi neşeli sesler ve duygular getirdiği söylenir.

9. Nağme

Nağme kelimesi geçtiği bir şiiir dışında tamamen aşka ait unsurla birlikte kullanılır. Nağme korkusuzluğun alemeti, teselli kaynağı, aşkın heyecanı, sevgiliye duyulan sevgiyi ifade edecek anlamlar alır.

“Riyâh-ı Leyâl” (s. 149)’de rüzgar ses yönü öne alınarak alegorik bir betimleme yapılır. Rüzgar sevgiliden sesler getirir, sevgiliye âhlar götürür. Kimi zaman diğer varlıkların sesini alıp başka yerlere götürür. *Dağlarda akan çeşmelerin hoş nagâmâtı / Eyley seni, ey bâd-ı tabiat / Dağdan dağa da’vet* dizelerinde dağlarda akan hoş çeşmelerin seslerinin rüzgarı dağdan dağa davet ettiği söylenir. Şair, bu şekilde sesler götürüp getiren, bir çeşit ses taşıyıcısı olan rüzgardan güzel ve hoş bir ses getirme isteğini *Gönder bana bir zezeme-i sâf, / Bir nağme-i şeffaf...* dizeleriyle anlatır. Aslında şairin beklediği bu nağmeler sevgiliye ait nağmelerdir. Yoksa farklı nağmeleri rüzgar zaten getirmektedir, ancak şairin arzusu bunlar değildir.

Bu şiirin dışındaki şiirlerde nağme aşka dair duyguların sesidir. Bir köylü kızının bir çoban kavalının nağmelerinden etkilenerek aşık olduğu *Ona muhabbeti etti bu nağmeleri ilhâm: / Göründü ruhuna gûyâ sabah içinde sabah, / Sabah-ı sâf-ı rebûide subh-ı sâf-ı garâm!* (s. 170) dizeleriyle anlatılır. Aynı dizelerin öncelerinde köylü kızının karanlık ve تنها bir ormanda korkmadan yoluna devam etmesi *Memâtı, genç olan insan eder mi hiç der-pîş / Seher zamanı zalâm-ı leyâli kim düşünür / Lebinde hande vü nağme devam eder yoluna;* dizeleriyle anlatılarak nağmeler söylemenin ölümden korkmamanın ve cesaretin göstergesi olduğu belirtilir.

Sevgiliyle etkileşimde bulunmada nağmenin çok büyük rolü vardır. İki aşık bir gece aşk sarhoşu iken bedenlerini ölümün kollarına terk etmeyi ister. *Olsun şeb-i kıyâmete dek hem-sürûdumuz / Bir cû-yı nağme-hîz* (s. 147) dizeleriyle de iki sevgilinin bu andaki seslerinin kıyamete kadar nağmeler söyleyen bir ırmak gibi anılması istenir.

Şair, sevgilinin ellerini ister ve sevgilinin ellerinin çok etkileyici nağmeler söyleteceğini *Ver ellerini ellerime ey leb-i hurrem / Sözler bulayım ben sana sözler ki nagâm-sâz / Sisler arasından görünen ay gibi tannâz* (s. 197) dizeleriyle anlatır.

Diz üstü dinlediğim nağme-i beyânınla / Leb-i şikayetim olmakta mülzem mebhût... (s. 228) dizelerinde şair sevgiliden şikayetçi olduğunu ancak sevgiliden gelen nağmelerin kendisini şaşırtıp susturduğunu söyler. Sevgilinin sözleri çok

etkileyicidir ve şairin aklını fikrini alt üst eder. Şiirin sonunda şair, *Bütün yalandır o hoş nağmeler, fakat ne zarar: / O kizb içinde bulur kalbim bir ihtizâz-ı hayât / Hayatımı o yalanlar birer ümîde sarar.* dizeleriyle sevgilinin bu sözlerinin yalanda olsa kendisini teselli ettiğini söyler. Nağme bu şiirde, hem aşığı susturan, hem gönlünü alan, aklını çalan hem de teselli eden bir özellik taşır.

10. Nakarat

Nakarat kelimesi iki şiirde geçer. “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de *Ey dağların sâf ü tabiî nakarâtı / Tekrîr-i sürûdunla ağaçlar/ Cûlar gibi çağlar!* dizelerinde rüzgarın dağlardan getirdiği ses nakarat olarak adlandırılır.

“Handeler” (s.173)’de *Gözünde her cevelânı riyâh-ı sevdânın, / Lebinde her nakarâtı neşîde-i emelin* dizelerinde hafif meşrep bir gelinin gözünde sevda rüzgarlarının gezindiği, dudaklarının ise sürekli arzu ve isteklerini mırıldandığı ifade edilir. Nakarat kelimesiyle bu gelinin emellerinin sürekli tekrar ettiğine işaret olunur.

11. Nây

Nay kelimesi iki şiirde geçer. “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de ufuklara gecenin dumanlı örtüsü inince rüzgarın esmeye başladığı anlatılır. Bu esmeyle birlikte rüzgar birçok ses getirmeye başlar. *Bir nây- zümürrüd gibi nâlân / Destinde nihâlân...* dizelerinde rüzgarın elinin altındaki varlıkları bir ney gibi inlettiği söylenir.

“Mülhime-i Eş’arîma” (s. 190)’da *Kalemim oldu nây-ı hissiyyât: / Bütün eş’arîma senin nefesin / Verdi ihtizâz-ı hiss ü hayât!* dizelerinde şair şiirlerine sevgilinin nefesinin hayat verdiğini söyler. Sevgilinin nefesi sayesinde şairin kalemi bir *nây-ı hissiyat* olur. Bir ney gibi nağmeler döktürmeye başlar. Burada ney ile sevgilinin nefesinin bir arada kullanılması bilinçli bir tercihtir. Ney nefesle çalınan bir çalgıdır. Dolayısıyla sevgili, şaire bir ney gibi nefes verdikçe/üfledikçe şairden nağmeler dökülmektedir. *Nay* şair olmasına karşın ona ses ve can veren sevgilinin nefesi olur.

12. Neşîde

Neşîde kelimesi tamamen aşka ve sevgiliye dair hususların işlenmesinde kullanılır. Neşîde kelimesinin geçtiği şiirlerin çoğunda sevgili etken, şair ise edilgen bir rol oynar. Sevgilinin olduğu her yerde neşîde de beraberinde gelir.

Şair, sevgiliyi dinlerken bir hayal alemine dalar ve tabiatı betimlemeye başlar. *İner gusûn-ı rikkatin / İner sürûd-ı lerzişi / Melâik-i melâhatın / Neşâid-i nevâzişi / İner sımâh-ı rûhuma!* (s. 198) dizeleriyle sevgiliyi dinlerken güzel meleklerin gönül okşayan neşîdelerini dinliyor gibi olduğunu ifade eder. Yine sevgilinin aşkıdan neşîdeler alındığı *Bâd-ı aşkın neler fısıldarsa / Vezn ile kafîyeyle bestelerim; / Olur onlar benim neşîdelerim* (s. 214) dizeleriyle ifade edilir. Hatta şair, sevgilinin sesini kullanarak hiç duyulmamış nağmeleri olan şiirler yazacağını *Veznim sesin olsaydı, neşîdemde bulurdum / Şi'rin daha hiç duymadığı lahn-ı amîki;* (s. 232) dizeleriyle anlatır. Neşîde sevgilinin gözlerine bakılınca da hatırlanır. *O rengi dem'â-i şefkatte muhtefî gözler / Ne âşıkâne, ne hissi neşîdeler söyler: / Lehâzelerle eder serzenîş, verir sözler!* (s. 175) dizelerinde sevgilinin gözyaşlarının arkasında kalan gözlerinin çok hissi neşîdeler söylediği ve göz ucuyla serzenişlerde bulunduğu ifade edilir.

Neşîde kelimesi, bir dizede yukarıda anlatılanların dışında hafif meşrep bir gelin betimlemesinde kullanılır. *Gözünde her cevelanı riyâh-ı sevdânın, / Lebinde her nakaratı neşîde-i emelin, / Ziyâsı hande olan bir cihân-ı şeydânın / Sevâhilinde gezen bir sebük mizâc gelin* (s. 173) dizeleriyle sevda derdinde olan ve hep bir sevdanın türküsünü söyleyen ateşli bir kız tasvir edilir. Bu dizelerde neşîde, bitmek tükenmek bilmeyen emeller ve arzular anlamını alır.

13. Nevâ

Neva kelimesi, sadece “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de geçer. Bol miktarda ses unsurunun kullanıldığı bu şiirde şair, *Mizmâr-ı serâdan gelen âsûde nevâlar,* dizesinden sonra ses unsurlarını saymaya devam eder. Ancak hiçbirinin gönlünü dinlendirmedini ve gönlüne hoş gelmediğini, *Vermez dil-i şeb-hîzime ârâm;* /

Etmez beni hoş-kâm! dizeleriyle anlatır. Yerden gelen hoş kaval nağmeleri, şairin huzursuz gönlüne huzur getirmez.

14. Ninni

Ninni kelimesi sadece “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de iki dizede geçer. *Bir ninni ile rûh-ı leyâl-i uyutursun / Ervaha eder dâvet o ninni / Bir hab-ı muganni!* dizelerinde rüzgarın, gecelerin ruhunu ve tüm ruhları uykuya davet ettiği belirtilir. Bu şiir başlı başına ses çeşitlemesiyle doludur. Şair bu şiirde ninniye de kullanmıştır.

15. Sâz

Saz kelimesi de “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de geçer. Yine diğer müzik aletleri rüzgarın sesiyle kıyaslanır. *Ey bâd-ı mugannî ki hadâikte veririsin / Her nağmeye, her sâza muâdil / Yapraklara bir dil...* dizeleriyle rüzgarın yapraklara bir saz sesi gibi nağmeler söylediği ifade edilir.

Yine aynı şiirde *Cûlardaki sâzende hayâlât* dizesindeki *sâzende hayâlât* tamlamasıyla çalgıların seslerinin verdiği hayaller anlatılır. Bu hayalleri ırmakların sesleri de verir. Ancak *Cûlardaki sâzende hayâlât*’ın şairin uyanık gönlünü uyutmadığı ve hoş etmediği, *Vermez dil-i şeb-hîzime ârâm; / Etmez beni hoş-kâm!* dizeleriyle anlatılır.

16. Sürûd

Sürud kelimesi az kullanılan kelimelerdendir. İki sevgilinin birlikte söyledikleri şarkıların, ırmakların nağmeli sesi gibi kıyamete kadar unutulmaması isteği *Olsun şeb-i kıyâmete dek hem-sürûdumuz / Bir cû-yı nağme-hîz* (s. 147) dizeleriyle anlatılır.

Sürud tabiata ait seslerin betimlenmesinde de kullanılır. “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de *Ey gizli kebûterlerin aheste sürudu*, dizelerinde rüzgarın geceye getirdiği ses

güvercinlerin nağmelerine benzetilir. *İner gusûn-ı rikkatin / İner sürûd-ı lerzişi* dizelerinde yine tabiata ait ses tasviri görülür. Şair sevgiliyi dinlerken ince ağaç dallarının titreyen nağmelerini duymaktadır. Şair sevgilinin sesini tabiatın değişik seslerine benzetir. Onu dinlerken tabiata ait sesler duyduğunu hisseder.

17. Terâne

Müzik ve melodi ifade eden sesler içinde en çok kullanılanı terane kelimesidir. Terane kelimesiyle tabiata ait sesler, sevgiliye ait veya sevgiliyle ilişkili olan sesler ve aşkı çağrıştıran sesler anlatılır. Belli ortamlarda/mekanlarda, aşkın oluşumu, yaşanışı ve şairle sevgili üzerindeki etkileri hep terane kelimesiyle ifade edilir.

Bir ormanda güzel bir dereyi seyreden bir kız ağaçlık bir yerden bir *terâne-i mahzûn* duyar. Bu sesi duymasıyla kızın nefesi kesilir ve henüz görmemesine rağmen duyduğu kaval sesinden dolayı, kaval çalan çobana aşık olur. Bir kavalın teranesi, bir kızı çalanın kim olduğunu bilmeden/bakmadan aşık eder. Kavalın teranesi sanki aşkın başlangıç düdüğü olur:

*Bir anda meşçereden bir terâne-i mahzûn
Dağıldı titreyerek: Bir kaval sesiydi bu ses!
Bu ses gelince kızın gûşuna, lebinde nefes
Kesildi, destini va'z etti kalbine; zîrâ
Kaval çalan çobana oldu görmeden meftûn! (s. 170)*

Şair, sevgilinin teranelerinin, kendisine miras olarak hayret ve şaşkınlık titremeleri bıraktığını *Ruhuma hep senin terânelerin / Mûris-i lerze-i tahayyürdür.* (s. 216) dizeleriyle anlatır. *Benim bütün şeb-i ömrümdeki diyâr-ı sükut / Dolar terane-i mestâne-i dehânınla* (s. 228) dizeleriyle de şairin bütün ömründeki sessizliğin sevgilinin ağzından çıkan teranelerle dolduğu ifade edilir. Şairin boş kalbinin aşkla doluşu ve yeni bir yol arkadaşı buluşu *Bir gün râh-ı hayatım, bütün yolum / Memlû*

görüldü nûr u terâneyle ser-te-ser / Duydum o gün gezindi hayatımda ra'şeler.
(s.215) dizeleriyle anlatır. *Terane* aşık olmanın simgesi olur.

Terane tabiata ait betimlemelerde de kullanılır. Tabiata ait bazı sesler, sevgilinin sesine benzer. “*Riyâh-ı Leyâl*” (s. 150)’de rüzgar her taraftan gönle ve cana ferahlık veren bir *terane* getirir:

Ey zemezme-fermâ-yı ser-âheng-i sahârî
Her sûdan edersin dil ü câne
Îsâl-i terâne (s. 150)

Şair, “*Seni Dinlerken*” (s. 198)’de sevgiliyi dinlediği andaki tabiatın betimlemesini yapar. Aynen “*Riyâh-ı Leyâl*”de olduğu gibi bütün tabiat seslerini betimlemeye çalışır. Bir farkla ki bu şiirde sevgiliyi dinlediğini hayal eder. Yine “*Riyâh-ı Leyâl*” şiirinde olduğu gibi güvercin seslerinden faydalanır. Güvercin sesi, ses betimlemelerinde şairin sıklıkla kullandığı bir unsurdur. :

İner... İner birer birer
Kebûterân-ı âsümân
İner... İner terâneler,
Terâne-i kebûterân (s .198)

Yukarıdaki dizelerde şair *kebûter* ve *terâne* kelimesinin telaffuza ait ahenklerinden de yararlanmak ister. Şiirde *kebûterân* kelimesinin son beş harfi (terân) ile *terâne* kelimesinin ilk beş harfi aynıdır. Hem anlam hem de ahenk açısından birbirine uygun dizeler oluşturulmaya çalışılır.

Güvercin ve terennüm kelimeleri “*Yâr-ı Muhayyel*” şiirinde de birlikte kullanılır. Şair, sevgilinin uyuyan bir kuş gibi sakin ve bir güvercin kalbi gibi mahmurluk veren bir terennüm içinde olmasını ister:

Gah olmalı bir tâir-i nâim gibi sakin.
Bir kalb-i kebûter gibi mahmûr-ı terennüm; (s. 188)

18. Zemzeme

Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerde, zemzeme kelimesiyle daha çok tabiata ait varlıkların çıkardığı ezgili sesler anlatılır. Bununla birlikte sevgilinin sesi ve aşıkların ortamını dolduran ses de zemzeme kelimesiyle anlatılır. Birçok şiirinde canlı bir tabiat resmi çizen şair, kullandığı seslerle bu canlılığı daha da kuvvetlendirir. Şair rüzgardan gönlünü okuyacak ve duygularını anlatacak bir ses ister. Temiz, saf ve şeffaf bir ses:

*Ey lâne-i seyyâl-i mezâhir,
Ey bâd-ı meşâcir,
Anlat bana dildeki âheng-i nihânı
Gönder bana bir zemzeme-i sâf,
Bir nağme-i şeffâf... (s. 150)*

Güzel bir kızın karanlık ormanda gezinmesi betimlendikten sonra gelen *Zaman zaman o mehîb ormanın derûnundan / Sehâb-ı zemzeme-kâr tuyûr olur perrân.* (s. 170) dizelerinde bu ormanda nağmeler söyleyen kuşlar ve böceklerin uçtuğları anlatılır. Yine aynı şiirde yeşil bir derenin sesi, *dürr ü güherin* birbirine çarparak çıkardığı güzel sese benzetilir:

*Ne tatlı zemzeme: Ancak bu savtı hasıl eder
Tesâdüm eylese billûr içinde dürr ü güher (s. 170)*

Sevgiliye ait *zemzemelerin* şair üzerinde tesirleri görülür. *Gah etmeli asûdegî-i kalbimi ihlâl / Bir zemzeme-i bâd-ı lezîz-i şegâfiyla;* (s. 188) dizelerinde sevgiliden delice sevmesini ve bu sevmenin tatlı rüzgarının zemzemesiyle kalbinin huzurunu kaçırmamasını ister. Şair, aşk rüzgarının zemzemelerini duymayı arzu eder. Kalbinin huzurunun kaçması pahasına da olsa aşkın lezzetli sesi duyulmak istenir.

Bir tatlı sesin var ki olur naza vesile / Hem zemzeme-i hiddeti, hem durması hamûş. (s. 232) dizelerinde sevgilinin sesinin çok tatlı olduğu hem *zemzemesinin*

hem de susmasının naza vesile olduğu belirtilir. Burada zemzeme çok da önemli görülmez. Çünkü sevgilinin sesi olsunda nasıl olursa olsun düşüncesi hakim olur.

II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in Serveti Fünun Dönemindeki aşk temalı şiirlerinde acı ve sıkıntı bildiren birçok kelime vardır. Bunlar, *ah*, *büka*, *efgan*, *enin*, *giryân*, *nalan*, *şehka* ve *zar* kelimeleridir.

1. Âh

Ah kelimesi şiirlerde çok geçmekle birlikte iki türlü kullanımı vardır. Birincisi, *Sen gittin, âh, kaldı benim her saadetim* (s. 213) dizesinde olduğu gibi bizzat üzüntülü durumların ünlemi olarak ifade edilir. Daha çok bir hitap özelliği taşır. İkincisi ise *Ol dem götür ey bâd-ı şeben-gâh / Benden ona bir âh!..* (s. 149), *Kâri'lerimin rûhunu titretmeli şi'rim: / Gâh olmalı bir âh-ı tahassür gibi lertzân*, (s. 188) dizelerinde görüldüğü gibi *ah* kelimesinin çağrışımlı yapılıdır. Birinci kullanım şekli ikincisine göre daha fazladır.

Ah kelimesiyle sevgiliden ayrılış, istenilen arzuların gerçekleşmemesi, geçip giden zamanın üzüntüsü gibi olumsuz durumlar anlatılır. *Âh ben ondan iftirâk edeli* (s.145), *Sen gittin, âh, kaldı benim her saâdetim* (s. 213), *Dökülürken hep o, âh yapraklar* (s. 221), *Ah , o giysû-yı tesliyet-kârın / Edemem itr-ı mihrîbânını terk;* (s. 244) gibi dizelerde *âh* kelimesiyle sevgiliden ya da sevgiliye ait unsurlardan ayrılmanın üzüntüsü dile getirilir. *Artık uyan ey mâh,/ Ey mâh-ı sabâhât / Zirâ geçiyor, âh! / Saât-i muhabbet* (s. 159) ve *N'olurdu, âh, geçeydi bu hâb içinde hayat!?* (s.157) dizelerinde geçip giden zamanın ve bu zaman içinde yaşamak istenen duyguların yaşanamamasının üzüntüsü ifade edilir.

Bir istiyor insan onu, bir istemiyor...Âh, / Sevmek bile doğmak gibi ölmek gibi bir şey! (s. 210) dizelerinde şairin sevmedeki kararsızlığı ifade edilir. *Benim en*

sade en güzel şi'rim / Bir hitâbındır âh! Sevdiceğim!... (s. 248) dizeleriyle de sevgiliye ait bir sesin duyulma özlemi anlatılır.

Âhın ikinci kullanımında ise sevgiliye gönderilen sitem, sevgilinin hasretinin acısı, sevgiliden merhamet dileme gibi durumlar anlatılır.

2. Büka

Büka kelimesi sadece “Çeşm-i Yâr” (s. 175)’da geçer. Şair sevgiliye bakınca gözlerinde yaşlar görür. Bu yaşlarla birlikte sevgili şaire gözüyle aşka dair bazı sözler söyler. *O handelerde bükâlarda gizlenen sözler: / Hafice rûhuma işte bu sözleri söyler / O ruh ile görüşen şi're âşinâ gözler!* dizeleriyle de hem ağlayan hem de aşkla gülmek isteyen sevgilinin gözleri anlatılır.

3. Efgân

Efgan kelimesinin geçtiği iki şiirde de şairin efganı anlatılmaktadır. İki şiirde de şairin efganının sevgiliyi mutlu ettiği anlatılır. *Ben eski sevgililerimden şikayet ettikçe / Sen eski rûhumun efgânını işittikçe / Acır, terahhum edersin!..* (s. 195) dizelerinde şairin efganına sevgilinin acıdığı, merhamet ettiği anlatılır. Devamındaki *Elinle yıktığın enkaz-ı kalbi gördükçe/ Niçin tebessüm edersin* dizeleriyle de sevgilinin şairin efganıyla oynadığı görülür. *Etsin benim efgân-ı hayâtım seni handân / Benden sana gelsin bütün âlâm ile ekdâr* dizeleriyle de şairin elem ve kederleri sevgiliye gittikçe sevgilinin mutlu olacağı ifade edilir.

4. Enîn

Enin kelimesi sadece “Temâşâ-yı Hazân” (s. 220)’da geçer. *Bâd-ı pür-va'd-i nevbahârı eder / Bir enîn-i elim ile tekzîb / Öksüren inleyen şu bâd-ı ratîb* dizelerinde sonbaharın nemli rüzgarının, ilkbaharın vaat dolu rüzgarını acılı bin inlemeyle yalanladığı anlatılır. Hazanın içinde bahara dair emareler görülse de bunda bir ümit olmayacağı ima edilir. Hazanın hüznü ve ümitsizlik gösteren resimleri çizilir.

5. Giryân

Giryân kelimesi dört dizede geçer. Şair, sevgili ve hazanın ağlamasını anlatır. Sevgilinin gidişine dayanamayan şair, ona olan özlemini *Giryân, arar hayâlini bir iştiyâk ile* (s. 213) dizeleriyle ifade eder. Giryân olmanın hasretin bir yansıması olduğu görülür. Şair, yüzünü sevgilinin başında, sevgilinin elini de kalbinde hissederek onun önünde yalvarıp yakarmasını *Ben bu vaz'-ı niyâz ile güzelim / Piş-i hüsnünde işte giryânım* (s. 231) dizeleriyle ifade eder. Giryân olarak sevgiliyi kendine acındırır ve istediklerini elde etmeye çalışır. Şair, şiirin devamında gönlünde saklı isteklerin sevgilinin ruhunun derinliklerine girmesini ve mahzun olan kalbinin sevgiliyi giryân etmesini ister. Çektiklerinin anlaşılmasını isteyen şair, sevgilinin de giryân olmasını arzu eder:

*Gönlümün iştiyâk-ı meknûnu
Etsin a'mak-ı rûhuna cereyân
Kalbimin mûsikî-i mahzûnu
Seni etsin yavaş yavaş giryân... (s. 231)*

Hazan mevsiminin hüznü bir resmini çizmek isteyen şair *şebnem-i mâtem* tamlamasıyla hazan mevsimindeki şebnemleri matemli olarak resmeder. Her tarafın gizli yaşlarla dolu olduğunu ifade ederek hazanın hüznünü iyice hissettirmeye çalışır:

*Bir küçük katre şebnem-i mâtem
Mevsimin her yerinde lertzândır;
Her taraf gizli yaşla giryândır... (s. 221)*

6. Nâlân / Nâle

Nalan kelimesini şair, daha çok rüzgarla birlikte kullanır. Rüzgar ağlayan inleyendir. Gecenin karanlığı girince rüzgar esmeye başlar. Bu esmeyle birlikte hayalleri coşturur. *Ol dem ki olur, ey tarâb-âmûz-ı hayalât, / Bir nây- zümürüd gibi*

nâlân / Destinde nihâlân... (s. 149) dizelerinde de rüzgarın önüne kattığı bütün varlıkları bir ney gibi inlettiği ifade edilir.

“Temâşâ-yı Hazân” (s. 220)’da *Öksüren inleyen şu bâd-ı ratîb* dizesinde nemli rüzgarın öksürüp inlediği ifade edilir. İnleme, öksürme ve ratîb/nemli kelimelerinin bir araya gelmesiyle hasta, acılı ve sancılı bir rüzgar resmi ortaya konur. Devamındaki *Sar'a-i ihtizâr içinde gusûn / Çırpınır, çarpınır, kırar, kırılır; / Bâd-ı nâlâna haykırır darılır* dizelerinde ağaç dalları sara hastalığı içinde çırpınan, çarpınan bir varlık olarak betimlenir. Saralı dallara bu durumu yaşatan da yine *bâd-ı nâlân*’dır. Rüzgar kendinde olan hüznü ve hastalığı ağaç dallarına da verir. Zaten hüznü dolu hazan mevsimine rüzgarın inlemesi ve ağaç dallarının çarpınıp çarpınması eklenerek hastalıklı ve kederli bir resim ortaya konur. Hazan mevsimi içinde anlatılan bütün bu ağlamalar, inlemeler ve çarpınmalar ‘ayrılmak istememenin’ ya da ‘ayrılığa maruz kalmanın’ simgesi olarak görülür.

Güneşin ve geçtiği yerlerin betimlenmesiyle başlayan “Sürûd-ı Sehâr”da *Birer şükûfe-i nâlân misâli dilberdi / Gûsûn-ı sebz arasında tuyûr-ı zemzeme-sâz* dizelerinde nağmeler söyleyerek uçan kuşların her biri, birer inleyen çiçeğe benzetilir. Kuşların çiçeklere ve kanat seslerinin de inlemeye benzetilmesi daha önce görülen bir imge değildir. Varlıkların kişileştirilmesi ve insani özellikler taşıması edebiyatımızda sıklıkla başvurulan bir durumken bir varlığın başka bir varlığa benzetilerek yeni imgeler oluşturulmasına çokça rastlanmaz.

Nalan kelimesi tabiat varlıklarının dışında şair ve sevgili dışında iki dizede geçer. *Koparıp sîne-i nizârımdan / Kalbimi aldı pençe-i sadeğin; / Boş kalan sadr-ı nâle-kârımdan / Geliyor şimdi şehka-i şegafın.* (s. 201) dizelerinde şair, kalbini sevgilinin sadeften pençesiyle sökü� aldığını resmeder. Daha önceleri aşkın inleme seslerinin duyulduğu şairin sinesinden, şimdi sevgilinin aşk çılgınlıkları duyulduğunu ifade eder. Şair, nalan kelimesiyle sevgiliye karşı aşkla dolu kalbini anlatır. *Nalan* olan bir kalbe razıdır. Çünkü kalbi sevgilinin aşkıyla dolu olduğu için inlemeler bile aşkın hazzını verir.

“Pür-Hüzn-i Heves” (s. 232)’de sevgiliye ait bütün unsurlar şairi teslim alır. Şair sevgilinin olumlu ya da olumsuz her şeyine razıdır. Sevgilinin kızmaları, hiddetle söylenmeleri bile şaire mutluluk verir. *Nâlân-ı terennüm görünen serzenişinden / Kalbimde doğar gizlice bir hiss-i teşekkür* dizeleriyle şair, sevgilinin serzenişlerini bile inleme terennümleri olarak görür. Sevgilinin böyle de olsa kendisiyle ilgilenmesine teşekkür eder. Nalan, inleme ve ağlama gibi olumsuz anlamlar içermesine rağmen sevgilide buna benzer bir halin görülmesi bile iyiye yorumlanır.

7. Şehkâ

Şehka kelimesiyle daha çok şairin gönlündeki acı ve kederler resmedilir. Şehkanın duyulduğu yer, şairin kalbidir. “Yâr-ı Muhayyel” (s. 188)’de şair, sevgilinin hayalini düşünür ve bu hayalden çok büyük beklentileri olduğunu şiir boyunca anlatır. Sevgilinin bir ilham göndermesiyle şiirinde titremeler oluşturacağını ifade eder. *Sevk eyleyerek nâhûn-ı gül-fâmını gâhi / Fekketmeli ber şehka-i hûnîn yüreğimden* dizeleriyle şair, sevgilinin gül renkli tırnaklarını yüreğine sokarak yüreğinden çılgınlık çıkarmasını ister. Şair, buna benzer bir anlatımı “Sevmek İstedikçe” (s. 201)’de yapar. *Koparıp sîne-i nizârımdan / Kalbimi aldı pençe-i sadefin; / Boş kalan sadr-ı nâle-kârımdan / Geliyor şimdi şehka-i şegafın.* dizeleriyle sevgilinin kalbini söküp aldığını, kalbinin yerini dolduran inlemelerinin yerini sevgilinin çılgınlıklarının aldığını ifade eder. *Şehka* kelimesinin görüldüğü yerde şairin sevgili tarafından kalbinin sökülmesi imgesi de görülür.

“Ferdâ-yı İftirâk” (s. 213)’ta ayrılığın acısı ve şair üzerindeki farklı tesirleri işlenir. Şair bütün acılarını kabine gömer ve üzüldüğünü belli etmez. *Ancak duyar şehik-i tahassür-meâlimi / Bir mendil içinde kalan itr-ı yadigar* dizeleriyle özlemini anlatan hıçkırıklarını ancak bir mendilin içinde sevgiliden yadigar kalan kokunun duyabileceğini ifade eder. *Şehik* kelimesiyle sevgiliye duyulan özlem ve onun hasretinin üzüntülü kederli hali anlatılır.

Hazan mevsiminin işlendiği “Temâşâ-yı Hazân” (s. 220)’da sonbaharın gelmesi tabiatın zaaf göstermeye başlaması olarak anlatılır. Bitkilerin sararıp solması ve tabiatın bunu engelleyememesi zaaf olarak gösterilir. Bu zaaf karşısında tabiattan gizli bir çılgılık ve dua yükselir.

*Za'f ile diz çöken tabiatten
Yükselir bir fecî' vaz'-ı duâ
Gizli bir şehka, bir sükût-ı recâ.*

Şehka kelimesi ayrılığa maruz kalmanın bir çılgılığı olur. Tabiat eski halinden memnundur, ayrılmak istemez. Ancak, elinden de gelen bir şey olmadığı için çılgılıklarını bile gizler.

8. Zâr

Zar kelimesi üç şiirde geçer. Aşk acısıyla ağlama ve inlemeyi anlatır. *Senin leb-i hevesin bir vücûdu-ı mecrûhun / Dehân-ı zârını öpmekle zevke makrundur;* (s. 178) dizelerinde sevgilinin hevesli dudaklarıyla, gönlü yaralı bir aşğın ağlayan dudakların öpmekten zevk aldığı ifade edilir. Kalbin yaralı ve aşık olması beraberinde *zâr*'ı da getirmektedir. Ağlamak, inlemek aşık olmanın emaresi olarak görülür.

Şair nerde bir sevimli bir dilber görse hemen aklına fikrine üzüntüler geldiğini işte o zamanda ağlayan yaralı kalbinin çırpınıp melalle dolduğunu ifade eder:

*Nerde görsem sevimli dilber
"Sanihatımda giryeler titrer."
O zaman kalb-i zâr-ı mecrûhum,
Çırpınır..., dâimâ melâl-âver. (s. 247)*

Şair, ağlayan yaralı kalbinin niçin çırpındığını ilerleyen dizelerde anlatır. Çünkü bu sevimli dilberler *hoppa, şuh ve nazende*'dir. Ancak şair *melûl ü hande-nisâr* dilberler ister.

“Temâşâ-yı Layâl” (s.217)’de şair sevgiliyle birlikte *levha-i kainatı* seyreder. Gecenin karanlığını ve ortamın sessizliğini betimler. Bu sessizlik içindeyken çok uzaklardaki dudaklardan ağlayan nefeslerin geldiğini söyleyerek aşka dair hüznü ve kederleri hissettiğini ima eder:

*Gelir ancak bu bağ-ı muzlimde
Gelir enfâs-ı zâr uzaklardan,
Ta uzaklardaki dudaklardan...*

III. YANSIMALI YA DA TABİAT TAKLİDİ SESLER

Cenap Şahabettin’in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde yansımali ya da tabiata ait sesler hem çeşit hem de sayı olarak çok fazla değildir. *Bülbül*, *çağlamak*, *daraban*, *fısıldamak*, *kahkaha*, *infilak*, *öksürük*, *safir*, *sarir*, *sarsar* ve *velvele* bu döneme ait tabiata ait seslerdir.

1. Bülbül

Bülbül ve eşanlamlı hezar bu dönem şiirlerde birer kez kullanılırlar. “Terâne-i Mehtâb” (s. 159)’da sevgili aya benzetilerek alegorik betimlemeler yapılır. Şair, sevgiliye sürekli aşk zamanının geçmekte olduğunu hatırlatır ve artık uyanmasını ister. *Her lânenin oldu / Her bülbülü bidâr; / Her gûşeye doldu / Elhân ile envâr* dizelerinde her yuvanın bülbülünün uyandığı ve her tarafın aydınlanmaya ve nağmelerle dolmaya başladığı söylenir. Bülbüllerin uyanmaya başlaması ile her aşğın sevgilisiyle buluşmaya başladığına göndermede bulunulur. Gecenin aşk dolu saatlerini yaşamak için sevgiliden de bir an önce uyanması istenir.

Bir lafz- ı dil-aşûbunu nâ-gâh işitince / Duydum gibi zannetmeliyim lahn-ı hezârı (s. 188) dizelerinde sevgilinin gönül alıcı kelimeleri, bülbülün sesine benzetilir. Şair bülbülün sesinde aşkı ve gönül okşacılığı görür ve sevgilinin sesinin de böyle olmasını ister.

2. Çağlamak

Çağlamak kelimesi “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de rüzgarın dağlardan ve ağaçlardan getirdiği ezgilerin ırmakların çağlaması kadar güzel olduğunu anlatmak için kullanılır. Irmakların çağlaması bir güzellik ölçüsü birimi olarak görülür. Yani güzel olan ırmakların sesidir. Rüzgarın dağlardan ve ağaçlardan getirdiği sesler ancak ırmakların sesine benzerse güzeldir.

“Makdem-i Yâr” (s. 162)’da bir güzel ormanın görünüşü ve ormandaki sesler betimlenmeye çalışılır. Orman bir *perî-hâne*ye benzetilir. Şiire bakıldığında, şairin bu manzalardan hoşlandığı anlaşılır. *Çağlardı leb-i sîm-i hıyabân-ı semende / Bir çeşme-i billûr ile bir cû-yı biûrîn* dizelerinde iki yanı yaseminlerle dolu yolun gümüş gibi kenarı ve bu yolun kenarındaki ırmakların ve çeşmelerin çağlaması anlatılır. Bütün bu betimlemeler bu orman üzerinden sevgilinin ay gibi doğmasını anlatmak için yapılır. Çağlamak mekana güzellik katan bir unsur olarak görülür.

3. Darâbân

Daraban kelimesi sadece “Mest ü Müstâğrak” (s. 231)’da geçer. *Örtelim aşkımızla yaremizi; / Bir sükût-ı lezîz ile güzelim, / Kapayıp revzen-i nezzaremizi / Darâbân-ı garâmı dinleyelim:* dizelerinde sessiz bir ortam resmi çizilmeye çalışılır. Aşkın yarasının üzeri lezzetli bir sessizlikle örtülür, gözler kapanır. Bu ortamda sadece aşkın çarpıntılarının sesi duyulmaya çalışılır. Aşkın çarpıntısının bir kalp atışı gibi sessiz olduğu ve kulakla değil hislerle duyulabileceği ima edilir.

4. Fısıldamak

Dört şiirde geçen fısıldamak kelimesi dizelerin hiç birinde gerçek anlamında kullanılmaz. Çocukluktan çıkıp gençliğe yeni adım atmış ve belli belirsiz aşkı hissetmeye başlamış bir kızın, aşka dair hayaller kurması fısıldamak kelimesiyle anlatılır:

*Ona reşâşe-i rü'yâ dökerdi Yeldâlar:
Henüz açılmayan ezhâr-ı aşkı gösterek
Fısıldaşırđı hayâlinde mâi rü'yâlar! (s. 133)*

“Riyâh-ı İlâm” (s. 214)’da *Bâd-ı aşkın neler fısıldarsa / Vezn ile kafiyeyle bestelerim; / Olur onlar benim neşidelerim.* dizelerinde fısıldamak sevgiliden gelen ilhamlar anlamında kullanılmıştır. Sevgilinin aşkı ilhamlar fısıldar ve bu şairin neşideleri olur.

“Makdem-i Yâr” (s. 162)’da güzel bir orman betimlenir ve ormanın vahşiliği değil şirinliği anlatılmaya çalışılır. Ormandaki ceylanla yarasanın ve yaprakla çiçeklerin bir ırmak kenarında fısıldaşdıkları, yani güzel güzel yaşadıkları anlatılır.

Sevgilinin saçı ve bu saçın şair üzerindeki etkilerinin işlendiği “Giysû-yı Yâr” (s. 243)’da şair, sevgilinin saçını yüzüne sürdüğünü ve öpüp okşadığını söyler. *Ba’zan o bana râz-ı baharanı fısıldar* dizesiyle sevgilinin saçının kendisinde baharı ve baharın yaşattığı duyguları hatırlattığını ifade eder. Fısıldamak bir şeylerin hatırlanması, akılda canlanması anlamını alır.

5. Kahkaha

Üç dizede geçen kahkaha kelimesi birinde mutluluğun emaresi olan gülmek anlamında iken, diğer iki dizede ise rutin dışı farklı bir durumla karşılaşıldığı andaki acı kahkaha anlatılır.

“İnkisâr-ı Bâzîçe” (s. 132)’de neşeli bir kız portresi çizilir. Kahkahalarıyla bulunduğu yeri neşelendiren, gittiği her yere mutlulukları da beraberinde götüren bu kız aşkla tanışmaya başlayınca kahkahalarında bir değişme görülür. Mutluluğun kahkahalarını aşkın hüznü ve melal kahkahaları almaya başlar:

*Değişti kahkahaları başkalaştı elhânı:
Gülerken ıslatıyordu hadâk-i şefkatini
Muhabbetin o sirişk-i nezîh ü reyyanı*

“Şeydâyâne Bir Hayâl” (s. 180)’de aşkın her türlü infialini yaşamış, *cismi dul, kalb ü ruhu boş kalmış* ellisinde bir kadın portresi çizilir. Hayalinde bir yakışıklı bir erkeğe aşık oluşu ve yaşadıkları anlatılır. Erkek, kadının hiç beklemediği kadar güzel iltifatlar yapar. Yıllardır, aşksız ve aşksız yaşayan kadın hayalindeki bu erkeğe acı bir kahkahayla şimdiye kadar nerede olduğunu sorar:

*Sonra: "Nerdeydi aklınız?" diyecek,
Gülecek... Kahkahat ile gülecek!..
Kalbini bir eliyle setrederek
Asabi kahkahat ile ölecek!..*

Bu dizelerde kahkaha terkedilmişliğin, yıllardır aşksız kalışın ve kahroluşun bir sembolü olur.

6. İnfilâk

“İnkisâr-ı Bâzîçe” (s. 132)’de aşık bir kızın, sevgilisi tarafından gücendirilmesiyle yaşadığı duyguların karmakarışıklığı ve bu duygular içinden çeşitli tesellilerle kurtulmaya çalışması anlatılır. Yeniden kavuşmaya dair bir yalancı emel görünce, beklemenin acı ve ızdırabıyla gözlerine bir ölüm baygınlığı gelir:

*Doğunca fikrine bir sahte sabâh-ı emel
Bir intizar-ı fecî'in şuâ'-ı dil-hûnu
Getirdi çeşmine baygın bir infilâk-ı ecel.*

İnfilak kelimesi bir şeyin patlaması, yarılması olarak bilinmesine rağmen bu dizelerde heyecan gibi olumlu, hüzün gibi olumsuz duyguların bir arada yaşaması ve beden bu duygusallığı kaldıramaması neticesinde baygınlaşması anlamında kullanılır.

7. Öksürük

Öksürük kelimesi sadece “Temâşâ-yı Hazân” (s. 219)’da iki dizede geçer. Bir dizede hazan rüzgarının bir veremli misali öksürdüğü, hem de bu öksürüğün çok sürdüğü ifade edilir. Hazanın umutsuzluğu ve hüznü bir veremli hastanın öksürmesiyle anlatılır. Bir tıp doktoru olan Cenab, varlıklarda duymak istediği sesleri tıbbâ/hastalığa ait kelimelerle de ifade eder:

*Sevgilim, dinle bâd-ı hazân
Müteverrim misâli öksürüyor,
Hem de bir öksürük ki çok sürüyor*

Tabiat ve öksürük kelimesi bir arada düşünülmesi zor iki kavramdır. Ancak şair, hüznü kederi iyice hissettirebilmek için böyle bir imgeye başvurur. Yine aynı şiirde bahara dair umutlar görüldüğü ancak bu umutları *Öksüren inleyen şu bad-ı ratib*’in tekzib ettiği ifade edilir. Öksürük ümitsizliğin sembolü olur.

8. Safîr ve Sarîr

Safir ve sarir kelimeleri farklı anlamlarda olmalarına karşın ard arda gelen dizelerde geçtiği ve birbirleriyle anlam ilişkisi kurulmaya çalışıldığı için birlikte alınmıştır.

Şair, “Riyâh-ı Mesâ” (s. 203)’da *Akşamın bâd-ı pür-saîrinde / Ağlıyor kalbimin gam u hevesi...* dizelerinde akşamleyin güzel seslerle esen bir rüzgar betimlemesi yapar. Bu esen rüzgarla birlikte şairin gam ve hevesleri de ağlamaya başlar. Akşam rüzgarının bu sesi, şairin içindeki duyguları tetikleyici bir özellik taşır. *Ağlıyor hâmemin sarîrinde / Şi’rimin lafzı, vezni, kafiyesi...* dizelerinde ise şair kaleminin ucundan çıkan gıcırta ve cızırta ağlamaya benzetir. Şiirinin lafzı, vezni ve kafiyesini ise bu ağlamadan dökülen sözler olarak görür. Safir ve sarir kelimesinin ikisinin de ağlamak fiiliyle kullanılmasıyla bu kelimelere hüznü ve keder anlamları yüklenir.

9. Sarsâr

“Berg-i Hazân” (s. 130)’da bir hazan yaprağının ağaçtan yere düşene kadar başından geçen olayların anlatılır ve bu olaylar aşkla ilişkilendirilir. Gürültüyle esen rüzgar, hazan yaprağını sürükler. Yaprak ise kendisi için hazırlanmış taze bir gülşene gittiğini sanır. Rüzgar karşısında yaprağın zayıflığı ve yaprağın kendince teselli aramasıyla şairin teselli arayışları arasında bir ilişki vardır. Şiirin sonlarında şair, kendisinin de berg-i hazan gibi bir hevesle dolaştığını söyler:

*Sandı kim sarsâr-ı gusûn-efken
Başka bin yerde eylemiş ihzâr
Ona mahsûs taze bir Gülşen*

10. Velvele

Velvele kelimesi, sadece “Pür-Hüzn ü Heves” (s. 232)’de geçer. Şair, sevgili için şiirler yazar ve *Bilmem ne için oldu bu âvâre neşîde / Gündüz gibi pür-velvele, akşam gibi sakit?* dizeleriyle şiirlerinin gündüzün seslerini, akşamın ise sessizliğini yansıttığını ifade eder. Şair, *âvâre neşîde* tamlasını da kullanarak şiirlerindeki kararsızlığa işaret eder.

IV. ŞİİR VE ŞİİR TERİMLERİ

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde şiir terimi olarak şiir, kafiye ve nazm kelimesi kullanılır.

1. Kafiye

Kafiye kelimesi şiirle ilintili olarak kullanılır. Şiirin anlam özelliklerinin belirginleşmesi için kafiye ve vezni gibi kelimelere başvurulur. *Ağlıyor hâmemin sarîrinde / Şi'rimin lafzı, vezni, kafiyesi...* (s. 203) dizelerinde şair, kaleminin

ucundan çıkan dizelerin kaleminin gıcirtısı gibi ağıladağını ifade eder. Kafiye, ağlama sesi olarak ifade edilir.

Bunun yanı sıra kafiye kelimesinin müstakil olarak kullanıldığı dizelerde vardır. *Bâd-ı aşkın neler fısıldarsa / Vezn ile kafiyeyle bestelerim; / Olur onlar benim neşîdelerim.* dizelerinde aşk rüzgarının fısıldadığı seslerin çok önemsendiği ve bunun *vezn* ve *kafiyeyle* besteleneceği anlatılır. *Vezn* ve *kafiye* şiirin musiki yönünün vazgeçilmez unsurlarındandır. Dolayısıyla aşk rüzgarının sesi sıradan bir ses olarak görülmez. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken sestir.

2. Nazm

Nazm kelimesi, şiirlerde çok önemli bir yer tutmaz. Nazm da şiirin bir parçası ya da eşanlamlısı gibi kullanılır. Bunun yanı sıra nazm, dert ve elemeleri anlatmaya yarayan bir araç gibi görülür. *Alamını etmek üzere takrîr / Manzum sühan nedir, nedir beyt?* (s. 136) dizelerinde şairin elemelerini anlatmaya manzum sözlerin bile yetmeyeceği ifade edilir. Bu dizede “manzum sühan” ile elemelerin anlatıldığı da görülür. Demek ki manzum sühanla elemeler anlatılıyor, ancak şairin elemelerini anlatmaya bu yetmiyor.

3. Şi'r

Şiir kelimesi, bu dönem aşk temalı şiirlerde oldukça fazla yer alır. “Mülhime-i Eş'ârîma” gibi, teması aşk ve şiir olan şiirler de vardır. Şiir kelimesi daha çok gerçek anlamında kullanılmakla birlikte, yan anlamlarıyla ve imgeler içinde de kullanılır. Aynı şiir içinde, *şiir* kelimesinin hem gerçek anlamıyla hem de yan anlamlarıyla kullanıldığı görülür.

Şiirin gerçek anlamında kullanıldığı dizelerde şair, şiir yazma kudretini ve ilhamını, sevgiliden, sesinden, sözünden ve hayalinden aldığını ifade eder. Sevgili şiirlerin yazılmasının en büyük vesilesidir. Şairin şiirlerini ancak sevgili tamamlar,

sevgilisiz bir şiir eksik olur. Şair, bütün şiir yazma gücünün müsebbibi olarak sevgiliyi göstermekle kendi aczini de itiraf eder:

*Şi'rimin doğdu vezn-i dil-şengi
 Senin elhân-ı dil-nüvâzından/
 Çeşm-i sehâhâr-ı nükte-sâzından
 Aldı şi'rim nikât-ı nîrengi (s. 190)*

*Veznim sesin olsaydı, neşîdemde bulurdum
 Şi'rin daha hiç duymadığı lahn-ı amîki;
 Yâdımda kalan sözlerini yazmış olurudum
 Yazsam sana şâyeste olan nazm-ı rakîki. (s. 232)*

*Bir hıyâbân-ı vezn ü kafiyeden
 Geçiren fikrimi hayâlindir:
 Gönlümü raks-ı şi're da'vet eden
 Musikî-i leb ü makâlindir (s. 214)*

*Eş'arıma bahşetmeli bir lerze-i rûşen,
 Îsâr ederek hâle-i ilhâmını gâhî
 Sevk eyleyerek nâhun-ı gül-fâmını gâhî
 Fekketmeli ber şehka-i hûnîn yüreğimden. (s. 188)*

*Eylerdi senin vücûdun ihyâ
 Rûhunda yatan bütün hayâli;
 Her şi'rimi sen ederdin imlâ
 Şi'rim bile şimdi kaldı hâlî (s. 137)*

Şair, sevgilinin sevgilinin kendisine bir hitabını bile şiir olarak görür ve bunun en güzel şiiri olduğunu ifade eder. Sevgiliden her sadır olan şey, şaire göre şiirdir. Şiir ve sevgili birbirine denk bir değer taşırlar:

*Dinle! Şimdi ben i'tirâf ederim
Benim en sade en güzel şi'rim
Bir hitâbındır âh! Sevdiceğim! (s. 248)*

Şiir kelimesi gerçek anlamının dışında hayal anlamında da kullanır. “Teâdül” (s. 183)’de şair, sevgiliyle ilgili kurduğu hayalleri anlatır. *Ben bu hülyâ-yı şi're dalmışken* dizesinde şiiri, kurulan hayaller anlamında kullanır.

V. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELER

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde, belli bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan lafz, makal, sühan, nutuk, sada, savt, ses, söylemek, söz gibi birçok ses vardır. Bu kelimeler tek başlarına kullanıldıklarında geniş bir anlam ifade etmezler. Tamlamalar ve bağlamlar yoluyla ifade ettikleri anlamlar belirginleştirilir.

1. Lafz

Lafz kelimesiyle sevgilinin duyduğu ve söylediği sözler; şairin dilindeki ve gönlündeki şiir ya da konuşma sözleri anlatılır.

Kararsa da aralıkta anınçün ufk-ı hayat, / Kulağıma gelen elfâz-ı müşfikâne ile / Geçer giderdi girdibâd-ı hissiyât! (s. 133) dizelerinde ümitsizliğe ve karamsarlığa düşmüş güzel bir kızın şefkatli bir sözle yeniden ümitlenip teselli bulduğu anlatılır.

Söz söyler iken etmeli sîmîn eli takdîm / Her gevher-i lafzî ile bir bûse-i sîmîn (s. 187) dizelerinde şair, sevgilinin sözlerinin bir gevher gibi olmasını ve bunu da gümüş eliyle takdim ediyor gibi takdim etmesini ister. Sevgilinin lafzının gevherle eşleştirilmesiyle sevgilinin ağzından çıkan sözlerin şair için çok kıymetli olduğu ima

edilir. Gümüş elle takdim edilmesinin istenilmesiyle de sözlerin bir eda ile işveyle duyulmak istendiği görülür.

Ağlıyor hâmemin sarîrinde / Şi'rimin lafzı, vezni, kafiyesi... (s. 203) ve *Lâkin dil-i elfâzıma dikkatle bakarsan / Her sözde görürsün yine bir nazrâ-i mecrûh* (s. 232) dizelerinde şair, lafz kelimesini şiirinin sözleri anlamında kullanır. Şairin şiirinin sözleri ağlar ve yaralıdır. Şiirinin sözleri acı ve keder anlatır.

2. Makâl

Makal kelimesi sadece üç şiirde geçer. Sevgilinin güzel sözlerini ve şairin sevgiliye söylediği sözleri anlatır. *Gönlümü raks-ı şi're da'vet eden / Mûsikî-i leb ü makâlindir* (s. 214) dizelerinde sevgilinin dudaklarından çıkan sözlerin şairin gönlüne şiir yazma ilhamı verdiği ifade edilir.

Ben ne yazsam bütün makalâtım / Sana dair birer teessürdür; (s. 216) dizelerinde şair sevgiliye yazdığı her sözün ancak birer üzüntü ve keder olduğunu ifade eder. *Pür-cür'eti mestâne, pür-lüknet-i istirhâm / Dâmânına serpildi ser-geşte makalâtım;* (s. 230) dizelerinde ise sarhoş gibi cesaretle dolu olduğunu ve yalvararak dağınık sözlerini sevgiliye söylediğini belirtir.

3. Sadâ

Sada kelimesi iki dizede kullanılır. Şair, bir çok varlığın rüzgarla etkileşiminden çıkardığı sesi betimledikten sonra *Ebhâr ü sevâhildeki bîhûde sadâlar / Vermez dil-i şeb-hîzime ârâm; / Etmez beni hoş-kâm!* dizelerinde denizlerin ve sahillerin dalga seslerinin gönlünü hoş etmediğini ifade eder.

Bir çoban kızının karanlık bir ormandaki varlıklarla ilişkileri betimlenir. *Bir sevdiği sadâyı sorar çağlayanlara* (s. 163) dizesiyle çağlayanlara sevdiği sesi sorduğu ifade edilir. Kızın aradığı ses aşkın ve aşkının sesidir. Dolayısıyla sada kelimesi aşka dair bir sesi anlatır.

4. Savt

Savt kelimesiyle doğaya ait sesler anlatılır. Şair, kendini mutlu ve teselli edecek güzel haberler getirecek sesler arar. Ancak *dağlardaki esvât* (s. 150) da şairin gönlünü mutlu etmez.

Ormanda gezen bir köylü kızı ormanın bütün güzelliklerini görerek ve hissederek yoluna devam eder. Ağaçların seslerinden çok hoşlanır. *Ne tatlı zezeme: Ancak bu savtı hâsıl eder / Tesâdüüm eylese billûr içinde dürr ü güher* (s. 170) dizeleriyle de bu ses birbirine çarpan *dürr ü güher*in sesine benzetilir.

5. Ses

Ses kelimesinin geçtiği dizelerin tamamına yakınında sevgilinin sesi anlatılır. Sevgilinin sesi daima güzel duyguları da beraberinde getirir. Sevgilinin sesi nazlıdır, kudretlidir.

Şair, “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150)’de rüzgardan daima sevgilinin sesini getirmesini ister. Rüzgar dağdan, denizden, ağaçlardan, geceden sesler getirir ama bunların hiç birisi şairin aradığı ve gönlünü hoş edecek sesler değildir. Şairin gönlünü ancak sevgilinin sesi teselli edecektir:

Bir ses getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res

Bir şeb getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res

Ondan bana ses

Sevgilinin sesinin özelliği, tatlı, tiz, baygın gibi sıfatlar sayesinde belirtilmeye çalışılır. Sevgilinin sesinin nazlılığı öne çıkar. Şaire göre sevgilinin sesinin hiddetlenmesi de susması da naza vesiledir:

Bir tatlı sesin var ki olur nâza vesile

Hem zezeme-i hiddeti, hem durması hâmûş. (s. 248)

Tiz bir sesle ihtirâz ettin
Bu tereddütle sanki nâz ettin (s. 251)

Düşünürken sımahıma bir ses
Hisli bir sineden çıkan baygın,
Tatlı bir ses eder idi isal
Meselâ şöyle bir hayâl: (s. 184)

Sevgilinin sesi şaire şiir yazma kudreti verir. Sevgilinin sesi sayesinde ahenkli ve çok derin anlamları olan şiirler yazabileceğini ifade eder:

Veznim sesin olsaydı, neşâdemde bulurdum
Şi'rin daha hiç duymadığı lahn-ı amiki; (s. 232)

Sesinin tatlı ihtizâzından
İktibâs eyledim bu âhengi (s. 190)

“Ümîd ü İntizâr” (s. 164)’da bir camın arkasında ümitle bir sevgili bekleyen, onaltı yaşında bir kız anlatılır. *Sokakta zâhir olan her ayak sesinde garîb / Bir ihtizâz-ı beşâret, bir ihtizâz-ı nüvîd; / Sanır geçen delikanlı odur, o zevc-i nesîb* dizeleriyle kızın her ayak sesinden sonra bir müjde alacakmış gibi heyecanlandığı anlatılır. O ayak seslerinin sahibini, yolunu beklediği müstakbel eş sanar. Ayak sesi bu dizelerde ses olmaktan çok öte özellikler taşır. Ayak sesi, bir gösterge olur ve çok farklı şeyleri gösterir. Ayak sesi, hayalleri ayağa kaldırır, ümit, heyecan ve müjde verir. Ayak sesi sahibine, sahibi ise kızın hayallerindeki mutluluğa işaret eder.

6. Söylemek

Söylemek kelimesi sadece bir dizede gerçek anlamıyla kullanılır. Diğer dizelerde dizenin bağlamına göre çok farklı anlamlar alır. *Söz söyler iken kendisi aldanmalıyım ben: (s. 187)* dizesinde söylemek, konuşmak anlamında kullanılır.

O rengi dem'a-i şefkate muhtefî gözler / Ne âşıkâne, ne hissi neşîdeler söyler: / Lehâzelerle eder serzeniş, verir sözler! (s. 175) dizelerinde şairin sevgilinin gözlerine bakınca edindiği intibalar *söylemek* kelimesiyle ifade edilir. Gözler, şair için çok büyük anlam taşır ve şair bu gözlere bakınca duygularında birçok çağrışım olur. Bu durum gözlerin konuşmasıyla anlatılır.

Şair, “Giysû-yı Yâr” (s. 244)’da sevgilinin saçlarını kişileştirerek onunla konuşur. *Gönlüm ona her derdini söyler; / Her hissimi, her fikrimi dinler* dizeleriyle her derdini sevgilinin saçlarına anlattığını ifade eder. Saçlara derdini söylemekle sevgilinin saçlarında teselli bulma isteği izhar edilir.

Sen bir âsabî hiddet ile söyleniyorken / Okşar beni bir gizli temenni-i tekerrür (s. 233) dizelerinde söylenmek kelimesi kullanılır. Sevgili şaire kızar ama şair bu durumdan bile çok haz alır.

7. Söz

Söz, hem miktar olarak hem de anlam olarak birçok şiirde geçer. “Çeşm-i Yâr”, “El ele”, “Yâr-ı Muhayyel”, “Pür-Hüzn ü Heves” gibi şiirlerde anlam çeşitliliği bakımından da sayısal anlamda da bol miktarda kullanılmıştır. *Söz* kelimesiyle konuşmak, şiir, söz vermek gibi kelime ve kavramlar anlatılır. Şairin sevgiliye söylemek istediği *sözlerin* çoğuyla *şiir* ima edilir.

“Yâr-ı Muhayyel” (s. 187)’de ikinci kıta *Söz söyler iken kendisi, aldanmalıyım ben:* dizesiyle başlar ve sevgilinin sözlerinden etkilenme isteği belirtilir. İkinci kıtanın sonundaki *Bir gizli melek şi'r okuyor sanmalıyım ben.* dizesiyle de sevgilinin ağzından çıkan o güzel sözler meleğin okuduğu şiire benzetilir.

“Pür-Hüzn ü Heves” (s. 232)’de *söz* kelimesiyle şiir kastedilir. Şair, daha şiirin başında *Ben şair olaydım sana, ey yâr-ı dil-ârâm / Hemşîre-i rûhum gibi sözler*

getirirdim; dizeleriyle sözlerinin şiir olduğunu anlatır. Şiir boyunca da bu sözlerin nasıl olacağını tarif eder. *Yâdımda kalan sözlerini yazmış olurdum / Yazsam sana şâyeste olan nazm-ı rakîki* dizesiyle şairin hatrında sevgiliye ait sözlerin en güzel en duygusal şiiri olacağını söyler.

“El ele” (s. 197)’de şair, sevgilinin ellerini ellerine almak ister ve bunun ilhamıyla sözler bulmak istediğini belirtir. Bulunmak istenen sözler, şiir sözleridir. *Sözler bulayım ben sana sözler ki nagam-sâz / Sisler arasından görünen ay gibi tannâz, Sözler ki derûnunda benim kalb-i hayâlîm / Çırpınsın ufuklardaki kuşlar gibi her an!*, *Sözler bulayım ben sana sözler ki pür-elhân* gibi bir çok dizede bu sözlerin özellikleri anlatılır. Dört kıta boyunca sevgiliye sözler bulma isteği belirtilir. Şairin son kıtada bu sözlerden bir beklentisi olduğunu belirtir. Bu sözlerinin lafzından daha ziyade manasına bakılmasını ister. Bu sözlerinin sevgiliye sabit bir gönül ve ciddi bir şefkat kazandırmasını arzu eder:

*Ver ellerini ellerime ey lebi sâkit
Sözler bulayım ben sana sözler ki dil-ârâm
Ancak ede elfâz arasından sana ifhâm
Bir şefkât-i ciddiye ile bir dil-i sabit!*

Sevgiliye ait teselli verici sözler ve onun konuşmaları da söz kelimesiyle karşılanır. Sevgilin sözleri teselli verici, çok neşeli ve kalbin düzensiz atışı gibi titrektir:

*Senin dü-dest-i veda'ından ayrılınca elim,
Kulaklarımda kalan sözlerinle aldanırım: (s. 228)*

En neşeli sözler leb-i sürhunda gülümser; (s. 183)

*Her nefhâsı bir bûse-i kalbi gibi nûşîn
Her handesi bir va'd-i telâki gibi şîrîn
Bir lüknet-i kalbiye gibi her sözü lertzân (s. 187)*

Fakat lehimde tükenmiş gibi hararet-i aşk / Sözümde serdi-i ca'liyet aşikâr oldu (s. 206) dizeleriyle de şairin sözleri anlatılır. Kalbinde aşkın harareti tükenmeye başlayan şairin sözlerinde de bir yapmacıklık ve kabalık görülür.

C. IŞIK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemindeki aşk temalı şiirlerinde ışık ifade eden kelimeler Servet-i Fünun öncesine göre oldukça azdır. Bunlar, güneş ve eşanlamlıları, ay ve eşanlamlıları, yıldız ve eş anlamlıları, nur ve ışıktakları, cevher/maden parlaklıkları, melek, huri, peri gibi fizik ötesi varlıkların parlaklığı gibi üst başlıklar altında toplanmıştır. Bununla birlikte ışık ve parlaklık ifade eden lema, şua, pertev, ziya, ateş, şule, pertev, tab, ateş, berk gibi kelimelerde vardır.

I. GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI

Servet-i Fünun dönemi aşk temalı şiirlerde, diğer ışık ifade eden kelimeler gibi güneş ve eşanlamlıları da miktar ve çeşitlilik açısından oldukça azdır. *Afitab*, *güneş*, *mihr* ve *şems* bu dönemde kullanılan kelimelerdir.

1. Âfitâb

Afitab kelimesi Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerde beş dizede kullanılır. Güneş, iki dizede gerçek anlamıyla geçerken diğer dizelerde farklı anlamlar alır.

Şair, yorgun gözleri uykuya daldığında sevgilinin gül yüzünü görmeyi ümit eder. *Eylerse teveccüh âfitâba / Vardır yine sence bir ümîdi!* (s. 136) dizeleriyle de güneşe bakmayı ve baktığında sevgiliye dair şeyler görmeyi ister. Güneş, sevgiliyi görmek için bir ümit olur ve şair, sevgiliyi görme ümidini güneşe teveccüh etmekte bulur.

Âsümân bir sahîfe-i âhen; / Sisler üstünde âftâb-ı hazîn / Bir büyük dâne dürre-i hunîn... (s. 221) dizelerinde güneş, büyük bir kanlı inci tanesine benzetilerek

akşam vaktindeki görünüşü betimlenir. Gökyüzü demir gibidir ve güneş hüznün vericidir.

İki dizede ise sevgili, güneşe benzetilir. *Bir âfitâb-ı ufuk-nâ-şinas u bî-pervâ / Ki her şerâresi bir neşve-i mûzî-yi sabûh* (s. 173) dizelerinde sevgilinin, güneş gibi ufuk tanımayarak güzelliğiyle bütün her yeri kapladığı anlatılır. Güneşe ait unsurlar, sevgiliye dair güzellikleri ifade etmek için kullanılır.

Senin envâr-ı âfitâbınla / Bir zuhûr-ı seher bulan odada (s. 183) dizelerinde sevgilinin yüz güzelliği güneşin tüm odayı parlatmasıyla karşılaştırılarak anlatılmaya çalışılır. Güneş yine sevgilinin güzelliğini belirginleştirmek için kullanılan bir unsur olur.

Seher gibi açılırdı yüzünde penbe hıyat / Semâ-yı neş'esinin âfitâb-ı handânı / Her ihtisâsına verdikçe ihmîrâr-ı neşât (s. 132) dizelerinde bir güzel kızın neşeli duygularını en güçlü yaşadığı zaman ve durumlar güneşe dair unsurlarla anlatılır. Kızın sevinçli duygularını yaşadığı en yoğun nokta, *âfitâb-ı handân* tamlamasıyla karşılanır. Kız, bu “âfitâb-ı handân”ından aldığı kızılığını tüm sevinçli duygularına aktarır ve kızın yüzü bir seher sabahı gibi olur. Güneşin kızılığını ile neşeli duyguların yoğunluğu eşleştirilerek kızın neşeli duygularının en yüksek anı *âfitâbla* temsil edilir.

2. Güneş

Bu dönem aşk temalı şiirlerde *güneş* üç dizede geçer. Bu üç dizede de güneş gerçek anlamında kullanılır. *Güneş.. O tıfl-ı ziyâ-çehre doğmamıştı henüz;* (s. 170) dizesinde güneş parlak yüzlü bir çocuğa benzetilir ve henüz doğmadığı ifade edilir. Aynı şiirdeki *Güneşte yanmış olan pâ-yı esmerî çıplak* dizesiyle de bir köylü kızının ayağının, güneş ışığında yanmış olduğu belirtilir. “Şeydâyâne Bir Hayâl” (s. 180) *Güneş artık ufûl edip gitmiş / Ortalık büsbütün kararmıştı / Sîne-i hâba terk-i rûh etmiş, / Bütün eşya sükûta varmıştı* dizeleriyle başlar. Güneşin batışıyla birlikte başlayan bir akşam resmi betimlenmeye başlanır. Güneşin batması, akşamın gelişini gösteren bir durum olur. Bu akşam içindeki durum ve hayallerle şiir devam eder.

3. Mihr

Sadece bir dizede geçen *mihr* kelimesiyle bir pencere kenarında hayal ettiği sevgiliyi bekleyen bir kız *mihr-i şefkat* tamlamasıyla anlatılır. Yıllardır bekleyip bir eş bulamadığı için müstakbel bir eşin birçok kötü huyuna razı olur. *Bu mihr-i şefkate, eyvâh! Yok mu bir yoldaş? / Zaman geçip gidiyor, çünkü aştı yirmiye yaş!* (s. 165) dizeleriyle de bu şefkatli güzel kızın durumu anlatılır.

4. Şems

Şems kelimesi, güneş anlamında kullanılır. Bir köylü kızının evinden çıkıp gideceği yerler anlatılmadan önce, güneş ve güneşin ışıklarının mekandaki görünümüleri betimlenir. *Küşade çeşm-i terakkubdu nâ-şikîbâne / Tulû'-ı şems-i münîre bütün nişîb ü firâz* (s. 170), dizelerinde bütün iniş ve yokuşların güneşin doğuşunun ışıklarını sabırsızca beklediği ifade edilir. *Şems*, sabahın olmasını sağlayan ve mekanı aydınlatan bir varlık olarak gerçek anlamında kullanılır.

II. AY VE EŞANLAMLILARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemindeki aşk temalı şiirlerinde ışık bildiren kelimeler içinde ay ve eşanlamlıları Servet-i Fünun öncesinde olduğu gibi çok miktarda kullanılmamıştır. Bu dönem şiirlerinde ay ve eşanlamlıları olarak *ay*, *bedr*, *hilal*, *kamer*, *mah/meh* ve *mahitab* kelimeleri vardır. Bunlar içinde meh/mah haricindeki kelimeler, bir yekun teşkil etmeyecek kadar azdır. Meh/mah kelimesinin miktarının çok olmasında “Terâne-i Mehtâb” şiirinin etkisi vardır. Çünkü şiirde çok miktarda meh/mah kelimesi anılır. Ancak, değerlendirmelerde aynı anlama gelen meh/mah kelimeleri bir kere ele alınmıştır.

1. Ay

“Terâne-i Mehtâb” (s. 159) şiirinde ay ışığı altında duygusal ortamı olan bir gece betimlenir. Ay ışığının olduğu vakitler, sevgiliyle buluşmanın ve görüşmenin zamanı olarak gösterilir. Ayın batışı ile muhabbet zamanı biter. Şair, *Ay pîr-i fezânın*

/ *Âgûşuna gitti: / Ay battı...cihânın / Rûşenliği bitti* dizeleriyle ayın batışını da duygusallaştırır. Sanki ayı gecenin kucağına gönderir.

“El ele” (s. 197)’de şair, sevgilinin ellerini eline alarak onun için güzel sözler bulmak istediğini söyler. Sevgiliye, bulacağı sözlerin *Sisler arasından görünen ay gibi tannâz* olacağını ifade eder. Sisler arasından bir görünüp bir kaybolan ayın sanki seyredenlerle eğleniyor olduğu ima edilir. Sevgiliye de eğlendirici sözler bulunmak istendiği anlatılır. Sözün aya benzetilmesi, çok rastlanan bir durum değildir. Ancak şair yaptığı betimlemelerle böyle bir çağrışımı yapar.

2. Bedr

Bedr kelimesi, *bedr-i mübtedî ve bedr-i münevver* tamaları içinde iki dize de kullanılır. Şair, sevgili ve hayallerinin sonsuzluk bahçesinde el ele gezmelerini ister. Yeni doğmaya başlayan ayın ise el ele gezen bu hayallerin mutluluğu üzerinde bir avize olmasını ister. Böylece iki sevgilinin hayalleri, üzerinde avize olan bir ay imgesi oluşturulur:

Gezsin hadîki ebediyette el ele
Âmâl-i bâlimiz
Âvîze olsun âlem-i şevkinde onların
Bir bedr-i mübtedî; (s. 147)

“Hayâl-i Yâr” (s. 182)’de sevgilinin hayali betimlenir. *Bir perdenin altında kalan bedr-i münevver / Tarzında belirsiz...O kadar mübhem ü meftûr / Bir hâl ile şeklin nazarımdan güzer eyler;* dizelerinde sevgili, bir perdenin ardındaki parlak ay gibi belirsiz şekilde şairin nazarından geçer. Şair, sevgilinin yüzünü net bir şekilde göremez. Ay sevgiliyi anlatmak için bir benzetme unsuru olur.

3. Hilal

Hilal kelimesi, sadece “Temâşâ-yı Leyâl” (s. 218)’de *Seyreder bir bulut kenârından / Bir hilâlin nigâh-ı tannâzı / Kalb-i zulmette titreyen râzı* dizelerinde kullanılır. Hilalin alaycı bakışlarıyla, bir bulut kenarından karanlık bir kalpdeki gizli sırları seyrettiği bir resim oluşturulur. Karanlık kalple gecenin karanlığına göndermede bulunulur. Gecede gizli kalan her şeyi ay, ışığıyla görür ve aydınlatır. Hilal benden hiçbir şey kaçmaz der gibi alay eder.

4. Kamer

Kamer kelimesi de sadece iki dizede geçer. “Makdem-i Yâr” (s. 162)’da *Düşmüştü siyeh-berg-i şebe şebnem-i sîmîn; / Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde;* dizelerinde gece ve içindeki ay alegorik bir şekilde anlatılır. Gece yaprağa, kamer de bu yaprak üstündeki gümüş renkli çiğ tanesine benzetilir. Kamerin gece içindeki titreşim görüntüsü, yapraklardaki şebnemlerin titreşimine benzeltir. Bütün bu betimlemeler, şiirin son üçlüğündeki *Sen bir meh-i zî-rûh gibi yükseliyordun* dizesine ortam hazırlamak ve sevgilinin güzelliğini ortaya koymak içindir.

“Kable’l Garâm” (s. 230)’da şair sevgiliye çok güzel şeyler söyler. Sevgilide şaşkın bir suskunluk vardır. Sevgilinin yüzü halden hale girer ve yüzünde bir tereddüt görülür. *Bir fırtınadan evvel neyse kamerin rengi / Cebhen senin öyleydi, ey ömrümün evrenge* dizeleriyle de sevgilinin suratı fırtınadan önceki ayın rengini andırır. Sevgilinin yüzü kamerin rengine benzetilir. Fırtına kelimesiyle de sevgilinin yüzünde kızgınlık emaresi olduğu gösterilir.

5. Mâh / Meh

Mah, meh, mehtab ve mahitab kelimeleri bu başlık altında incelenmiştir. Bu dönem aşk temalı şiirlerinde mahitab ve mehtab kelimeleri birer kez kullanılmıştır. Mah kelimesi, gerçek anlamıyla çok az kullanılır. Bu kelimeyle daha çok sevgiliye ait unsurlar öne çıkarılır. Sevgili, bazı şiirlerde doğrudan mah kelimesiyle anlatılır. Bazı şiirlerde ise sevgili, aya benzetilerek tasvir edilmeye çalışılır.

“Terâne-i Mehtab” (s. 159)’da mah ve iştikakları on iki dizede geçer. Büyük çoğunluğu sevgiliyi ve sevgiliye ait unsurları içerir. Bu şiirde ayışığında bir gece resmi betimlenir ve gecenin bu hali, aşka ve sevgiye dair duyguların yaşandığı zaman olarak ortaya konur. Şair, uyuyan sevgiliden bir an önce uyanmasını aşk saatlerinin geçmekte olduğunu değişik dizelerle tekrarlar durur. Sevgili sırasıyla *mah, mâh-ı dil-ârâm, mâh-ı dırahşân, mâh-ı tegâfûl, mâh-ı sabâhât, ve mâh-ı kemâlat* kelime ve tamlamalarıyla aya benzetilir. Bu sıralama rastgele bir sıralama değildir. Gecenin ilerleyişine ve sevgilinin durumuna göre bu sıralama belirlenir. Şair, sevgiliye seslenmeye *Artık uyan, ey mâh* dizesiyle başlar ve ilk önce sevgilinin güzelliğine dikkat çeker. Ardından *mâh-ı dil-ârâm, mâh-ı dırahşân* tamlamalarıyla sevgilinin bu güzelliğinin gönül alıcılığı ifade edilir. Vakit ilerledikçe şair, *Artık uyan, ey mâh* dizesiyle sevgiliyi uyandırma gayretlerine devam eder ama sevgili uyanmayınca *Ey mâh-ı tegâfûl* dizesiyle sevgilinin umursamazlığından şikayet eder. Şair, yine uyandırma çabaları gösterir. Sevgiliye *Artık uyan, ey mâh / Ey mâh-ı sabâhât* diye hitap eder. Artık sabah olmaya başlamıştır ama şair sevgiliyi yine uyandıramaz. Sevgili uyanmayınca *Artık uyu, ey mâh, / Ey mâh-i kemâlat, / Etti güzer, eyvâh! / Saat-i mülâkât!* dizelerini söyleyiverir. Şair sevgiliye bu hitapları seçerken gecenin ilerleyişine uygun olarak seçer. Zamanın geçtiği iyice hissettirilmeye çalışılır.

Mah kelimesinin, sevgiliye ait unsurları anlattığı farklı şiirlerde vardır. *Dünyada saâdet ü felâhım / Bir lütfuna muntazırken ey mâh* (s. 136) dizelerinde de sevgili mah kelimesiyle anlatılır.

Destine leblerim edince temâs / Sanırım ta semâya gitmiş de / Leb-i dürrî-yi mâhî bûs ederim (s. 161) dizelerinde de şair sevgilinin elini öpmeyi ayın inci gibi parlayan dudağını öpmeye benzetir. Ayı kişileştirerek sevgilinin güzelliğini belirginleştiren ve sevgiliye hayranlık sağlayan bir araç olarak kullanılır.

Mahın gerçek anlamıyla kullanıldığı, ancak alegorik bir şekilde betimlemelerin de görüldüğü dizeler vardır. *Mah.. O yâr-ı sadef-izâr-ı zemîn / Açtı zulmet-geh-i semâdan o dem / Perdesiz derîçe-i sîmîn* dizelerinde ay ve dünya arasında bir muhabbet ilişkisi oluşturulur. Ay, yeryüzünün sadef yanaklı sevgilisi olarak resmedilir. Bu şekilde ay, her ne kadar gerçek anlamında kullanılsa da oluşturulan imgelerle aşka ve muhabbete dair bir varlık olarak yerini alır. Bu tür kullanımlar Cenab'ın şiirlerinde sıklıkla görülür.

III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde bu başlık altında incelenebilecek kelime sayısı oldukça azdır. Cenap, yıldız ve eşanlamlılarını bu dönemde, Servet-i Fünun öncesine göre hem çeşit hem de miktar bakımından daha az kullanmıştır. Önceki dönemde kullanılan *ahter*, *necm*, *venüs* ve *yıldız* kelimelerini bu dönemde hiç kullanmamıştır.

1. Kevkeb

Kevkeb kelimesi iki dizede mükevkeb şeklinde kullanılır. Kelimenin doğrudan aşkla ilişkisi görülmez. Ancak aşka dair duygusal ortamların ve çağrışımların oluşması için yararlanılır. “Riyâh-ı Leyâl” (s. 149)'de gece rüzgarının sesi bir çok varlığın sesine benzetilir ya da onlara nispet edilir. *Ol dem ki olur, dest-i billûrunda semâvât / Bir çeng-i dil-âvîz-i müzehheb, / Bir ûd-ı mükevkeb...* dizelerinde *ûd-ı mükevkeb* tamlamasında kullanılır. *Yıldızlı bir ud* anlamına gelen tamlamada “mükevkeb”in sesle yakın bir anlam ilişkisi yoktur. Şair ud ile gökler arasında mükevkeb kelimesi aracılığı ile bir ilişki kurar. Bu kelime müzehheb kelimesine bir kafiye oluşturmak için zorunlu olarak da seçilmiş olabilir.

“Seni Dinlerken” (s. 198)’de şiirin sonuna kadar tabiata ait sesleri betimleyen dizeler yazar. Bütün bu tabiat seslerini son kıtada sevgiliyle ilişkilendirir. *İner şeb-i tabiatın / İner leb-i müzehhebi / Leyâl-ı aşıkıyyetin / Hamûşî-i mükevkebi/ İner sımahu rûhuma!* dizelerinde sesden daha ziyade sessizlik hakimdir ancak şair, bu sessizliğin sesinin kulaklarına geldiğini söyler. *Hamûşî-i mükevkeb* tamlamasıyla da gece içinde yıldızlı bir sessizlik imgesi oluşturur. Burada bir önceki şiirde değindiğimiz müzehheb ve mükevkeb kelimeleri yine birlikte kullanılıp bir kafiye oluşturmuş. Ancak bu şiirde *hamûşî* kelimesiyle ses/sessizlik çağrışımı yapılabilmektedir.

2. Sitâre

Sitare kelimesi sadece “Çeşm-i Yâr” (s. 175)’da geçer. Sevgilinin gözbebeğinin de gülen bir yıldızın görüldüğü *Görür onda güler bir sitâre-i hayrân* dizesiyle anlatılır. Sevgilinin gözbebekleri o kadar hayranlık uyandırıcıdır ki sanki göğün karanlığı içindeki parlak yıldızlar gibi görünür.

3. Zühre

Zühre kelimesi “Riyâh-ı Leyâl” (s. 150) ve “Makdem-i Yâr” (s. 162)’de birer dizede geçerler. Şair, “Riyâh-ı Leyâl”de güzel kokulu bir rüzgarın semadan her zühreye, güzel kokulu aşk mektubu ve gönül alan bir öpücük getirdiğini söyler. Bütün bunları rüzgarın, şairin isteğini yerine getirmesi için anlatır. Rüzgara çok güçlü olduğunu hatırlatmaya çalışır. Semadan yıldızlara bir mektup ve öpücük getirdiğini kendisine de sevgiliden bir ses getirmesini ister. Bunun rüzgar için hiç de zor olmayacağını ima eder:

Ey bâd-ı muattar ki semâdan getirirsin

Her zühreye bir nâme-i hoş-bû

Bir bûse-i dil-cû...

Bir ses getir ondan bana ey bâd-ı peyem-res

“Makdem-i Yâr” (s. 162)’da tabiat betimlesiyle başlar ve son dizede sevgili betimlenen bu tabiatın en güzel yerine yerleştirilmeye çalışılır. Gökteki zühre, ışığın altında dönüp duran altın bir kelebeğe benzeltir. Bu zührenin yeşil çimenlikte titrediği ifade edilir. Bu şekilde bir tasvirle şiire giriş yapılır ve yine betimlemelerle devam edilir:

*Pervâne-i zerrîn gibi zühre-i zerrîn
Titreirdi zümürrüd-gâh-ı lertzân-ı çemende;*

IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde fizik ötesi varlık olarak melek ve peri kelimeleri geçer. Önceki dönemde görülen huri kelimesi bu dönemde hiç görülmez.

1. Melek

Melek kelimesi, gerçek anlamında ve sevgiliye ait unsurların betimlenmesinde kullanılır. Mekan ve ortam betimlemelerinde melek kelimesi gerçek anlamıyla yer alır. Beyazlıklarla dolu bir odada, güzel bir kızın uyumasının tasvir edildiği “Baş Ucunda” (s. 157)’da kızın uyuması iyice öne çıkarılır. Şiirin son beş dizesinin ilkinde *Bu hâb içinde Hudâ hep melekleri uyutur*; dizesiyle meleklerin de böyle güzel uyudukları ifade edilir. Bu uykunun özellikleri anlatılarak devam edilir. *N’olurdu, âh, geçeydi bu hâb içinde hayât!?* dizesiyle de şiir bitirilir.

Yine tabiat betimlemeleriyle başlanan “Seni Dinlerken” (s. 198)’de şair ruhuyla tabiatı dinler. Her dörtlükten sonra *İner sımâh-ı rûhuma!* dizesi gelir. *Melâik-i melâhatın / Neşâid-i nevâzişi* dizeleriyle de güzel meleklerin gönül okşayan seslerini dinlediğini anlatır. Melekler, tabiatı güzel sesleriyle süsler. “Temâşâ-yı Leyâl”de de melek gerçek anlamıyla, tabiat betimlemeleri içinde kullanılır. *Her taraf huftê her taraf râkid,/ Sanki engüşt ber-dehân, melekut / Bütûn eşyaya der: Sükût,*

sükût! (s. 217) dizelerinde her tarafın sessizlik içinde olduğu, meleklerin ise parmakları ağızlarında bütün eşyaya susun dedikleri ifade edilir.

Sevgiliye ait unsurların *melek* kelimesiyle ifade edildiği dizeler, gerçek anlamında kullanılanından daha fazladır. Sevgilinin bizzat meleğe benzetildiği veya melek yüzlü olarak betimlendiği dizeler vardır:

Bahâr-ı hânesine azmeder gibi o melek
Tahayyülât-ı muhabbet icinde mağşiyyen
Uzattı ruhunu dergâh-ı izzete gülerek (s. 135)

Bunun yanı sıra beyaz bir çiçeğe benzetilen sevgili melekten bile daha güzel olarak görülür. Melek sevgilinin güzelliği için ancak bir ölçü olur:

Şu mâî tüllü yeşil âlemin içinde âni
Kolaydı benzetivermek beyaz bir çiçeğe
Bir iş mi benzetirmek o rütbe sâf olanı
Yabani bir çiçeğe, bir periye, bir meleğe? (s. 170)

Sevgili şiir okuyan bir meleğe de benzetilir. Şair, sevgili konuşurken öyle etkilenmek istier ki *Söz söyler iken kendisi aldanmalıyım ben:* (s. 187) der. Devam eden dizelerde sevgilinin, semanın yapraklarını açıp ediplerin mahzun ruhlarına şiir okumasını ister. *Bir gizli melek şi'r okuyor sanmalıyım ben* dizesiyle de şiir okuyan sevgiliyi bir melek gibi görmeyi arzular.

Şair, kavuşmanın sarhoşluğu içinde kendinden geçen ve bayılacak şekilde başı dönen bir sevgili resmi çizer. *Sükût-ı cismine rûhun nigâh eder gülerek; / O sanki ömrünün üstünde bir yabancı melek* (s. 212) dizeleriyle de sevgilinin ruhunun bedeninden yukarı doğru ayrılıp yukarıdan bedenini seyrettiğini söyler. Sevgilinin bu durumdaki ruhu *yabancı bir meleğe* benzetilir. Burada hem sevgilinin tamamen kendinden geçişi hem de bir melek güzelliğinde ruhu olduğu vurgulanır.

2. Perî

Peri kelimesi de iki dizede kullanılır. Bu iki dizede de baskın anlamları yoktur. Dolayısıyla Servet-i Fünun döneminde peri kelimesi nitelik olarak bir anlam ifade etmez. Melek bahsinde sevgilinin melekten bile güzel olduğunun anlatıldığı, *Bir iş mi benzetirmek o rütbe sâf olanı / Yabani bir çiçeğe, bir periye, bir meleğe?* dizelerinde melek ve peri birlikte kullanılır ve sevgilinin güzelliğine bir ölçü oluşturur. “İnkisâr-ı Bazîçe” (s. 132)’de *hıyâz-ı perî-hâne-i tezevvüc* tamlaması içinde kullanılır. Perihane kelimesi burada peri değil, efsunlu, büyülü anlamındadır.

V. PARLAK MADEN/CEVHERLER

Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde maden/cevher parlaklıkları ifade eden kelimeler Servet-i Fünun öncesine göre çeşit ve sayı olarak daha fazladır. Kullanılan kelimeler *billur, elmas, gevher/güher, müzehheb, sadeğ, sim/simin, ve zer/zerrindir*. Bu kelimeler de toplam otuz yedi kere kullanılmıştır.

1. Billûr

Bu dönem aşk temalı şiirlerinde billur kelimesi dört dizede kullanılır. Bir dizede sevgilinin gözyaşları için billur kelimesi kercih edilir. Kalan üç dizede ise billur kelimesi ses ifade eden unsurlarla bir arada kullanılır.

Aşığı beklemenin hasretiyle üzülen sevgilinin gözyaşları *Bir taze şâh-dâne-i billûr-ı intizâr* (s. 139) dizesinde iri bir billur tanesine benzetilir.

“Riyâh-ı Leyâl” (s. 149)’de *Ol dem ki olur, dest-i billûrunda semâvât / Bir çeng-i dil-âvîz-i müzehheb, / Bir ûd-ı mükevkeb...* dizelerinde rüzgarın billur elinin güzel sesler çıkardığı söylenir. *Billur*, sesle birlikte anılır. Buna benzer billur ve ses ilişkisi *Çağlardı leb-i sîm-i hıyabân-ı semende / Bir çeşme-i billûr ile bir cû-yı bilûrîn* (s. 162) dizelerinde de vardır. Billur ve ses şairin ortam betimlemelerinde bir

arada kullandığı kelimelerdir. “Sürûd-ı Sehâr” (s. 170)’da da bu ilişki görülür. Güzel bir derenin sesi *Ne tatlı zezeme: Ancak bu savtı hâsıl eder / Tesadüm eylese billûr içinde dürr ü güher* dizeleriyle anlatılarak yine billur kelimesiyle ses kelimesi bir arada kullanılır.

“Riyâh-ı Leyâl”de rüzgarın billur gibi sesinden yardım dilenir ve sevgiliden bir ses getirmesi istenir. “Makdem-i Yâr” ve “Sürûd-ı Sehâr”da ise sevgilinin bulunduğu mekan betimlenirken o mekanın billur gibi sesler içinde olduğu ifade edilir.

2. Dürr

Altı şiirde geçen dürr kelimesiyle daha çok sevgili ve sevgiliye ait unsurlar, güneş ve bir kızın aşık olduğu erkek anlatılır. *Destine leblerim edince temâs / Sanırım ta semâya gitmiş de / Leb-i dürri-yi mahı bûs ederim.* (s. 161) dizelerinde sevgilinin ellerinin öpülmesi, ayın inci dudağının öpülmesine benzetilir. Ayın yüksekliği ve incinin parlaklığıyla sevgilinin elini öpmekten çok büyük mutluluk duyulduğuna işaret edilir. Sevgilinin elini öpüp sevinçten göklere çıkıldığı ima edilir.

Ey dürr-i yetîm-i sedef-i şefkatim, ey yâr (s. 162) dizesinde de şair sevgiliyi şefkatinin incisi olarak görür. Ardından gelen *Sen bir meh-i zî-rûh gibi yükseliyordun / Muzlim korunun zilli içinden geliyordun* dizeleriyle de inci gibi güzel ve sevgiye layık sevgilinin, canlı bir ay gibi göğe doğru yükseldiği ifade edilir. Dürr ve ay arasında bir ilişki kurulur. Sevgili yerde iken bile parlak bir inci gibidir. Sevgilinin göğe doğru yükselmesiyle, inci gibi olan sevgili canlı bir aya tahavvül eder.

Bahr-i heveste çektiğim âlâma karşılık / Bir dürre-i semîne gibi kaldı yâdigâr / Dest-i dilimde hatrâ-i nazenîn-i yâr... (s. 234) dizelerinde de şair heveslerinden dolayı çektiği elemlere karşılık, yarin nazlı hatırasının gönlünde kalan bir kıymetli bir inci gibi olduğunu söyler. Hatıraların sevgiliden kalan en değerli şey olduğu *dürre-i semîne* tamlamasıyla anlatılır.

Bir cam kenarında talihini bekleyen bir kızın, gece vakti hayallerinde müstakbel eşini aradığı ve onu hazinelerin incisi gibi gördüğü *Telâtumât-ı hayâlât içinde mahfîce / Gelirdi sâhil-i ümmîdine o dürr-i künûz* (s. 165) dizeleriyle anlatılır. Kızın hayal ettiği, beklediği aşığı “dürr-i künûz”dur. Kız hazinelerin incisini elde edeceğini hep hayal eder ancak kızın bu hayali gerçekleşmez.

“Temâşâ-yı Hazân” (s. 221)’da *Âsümân bir sahîfe-i âhen; / Sisler üstünde âftâb-ı hazîn / Bir büyük dâne dürr-i hûnîn...* dizeleriyle demirden bir sayfa gibi görünen, sisli bir sema ve bu sema içinde hüznün verici bir güneş resmi çizilir. Hüznün verici güneş de kanlı bir inci tanesine benzetilir. Betimlemeler hazanın duygularına uygun şekilde ilerler. Demirden bir sayfa gibi gök, sisler, hüznün verici güneş, ve kanlı bir inci tanesiyle, şair gittikçe yoğunlaşan bir hüznün resmi oluşturur.

3. Güher / Gevher

Güher kelimesi üç şiirde kullanılır ve biri hariç diğerlerinde sözle ilişki içinde kullanılır. Daha önce billur maddesinde incelenen *Ne tatlı zezeme: Ancak bu savtı hâsıl eder / Tesâdüm eylese billûr içinde dürr ü güher* (s. 170) dizelerinde dürr ve güher gerçek anlamında kullanılır. Bir billur içindeki dürr ve güherin birbirine çarpmasından çıkan ses güzel bir ırmağın sesine benzetilir.

Güher kelimesinden söylenen sözün, şiirin ve konuşmanın güzelliğini belirtmek için yararlanır. Pencere önünde hayalindeki aşığını arayan bir kız, zengin olmayan fakat *bütün efkarı bir fezâ-yı güher* (s. 164) ve *ehli için bir güher-sitana değer!* güzel makaleler ve renkli şiirler yazan bir erkeğin sokaktan geçmesini hayal eder. Ancak hayalindeki o aşık dönüp de kızdan yana bakmaz bile.

Söz söyler iken etmeli sîmîn eli takdim / Her gevher-i lafzî ile bir bûse-i sîmîn. (s. 187) dizelerinde sevgilinin konuşurken ki hali hayal edilir. Şair sevgilinin gümüş bir öpücüğünü ve sözlerinin cevherlerini sanki gümüş eliyle takdim etmesini ister. Gevherle sözün güzelliği ve etkileyciliği ifade edilir.

4. Müzehheb

Müzehheb kelimesi, bu dönem şiirlerinde üç şiirde geçer. Bu kelime tabiat betimlemesinde ve ölümlle ilişkili olarak kullanılır. *Ol dem ki olur, dest-i billûrunda semâvât / Bir çeng-i dil-âvîz-i müzehheb*, (s. 149) dizelerinde bir rüzgar tasvirinde geçer. Rüzgar bir çenge benzetilir ve müzehheb oluşu bu çengin bir özelliği olur. “Seni Dinlerken” (s. 198)’de tabiattaki ses/sesizlik üzerinde durulur. *İner şeb-i tabîatın / İner leb-i müzehhebi* dizelerinde tabiatın bir dududağı varmış ve yeryüzüne sesler gönderiyormuş gibi betimeleme yapılır. Tabiatın dudağı ise müzehheb kelimesiyle nitelenir. Müzehheb kelimesinin sese ilişkin bir anlamı ve çağrışımı olmamasına karşın şair, bu kelimeyi tercih etmiştir.

Sevgilinin saçıyla hem hal olup onunla konuşan, onun kokusundan bile ayrılamayacağını söyleyen şair bunu, *Edemem itr-ı mihribânını terk; / Kefenim olsa bir zülf-i zer-târın/ Bir müzehheb firâş olur bana merk* (s. 244) dizeleriyle anlatır. Şair, sevgilinin altın telli saçlarını kefen, ölümü ise altın bir yatak olarak görür. Sevgilinin saçlarıyla birlikte olunduktan sonra ölüm bile şair için bir altın yatak kadar güzeldir. Bu dizelerde, altın telli saçlar ile altın bir yatak arasında da bir ilişki vardır. Sevgilinin altın saçlarına sarmalanmakla zaten ölümün altın yatağına yatılmıştır. Dolayısıyla her iki durum şair için aynı değere sahiptir.

5. Sâdef

Dört şiirde geçen sadef kelimesi, sevgili ve sevgilinin bulunduğu yerin betimlenmesinde karşımıza çıkar. Şair, *Ey dürr-i yetîm-i sedef-i şefkâtim, ey yâr*, (s. 162), dizesinde sevgiliye hitap eder ve ona karşı şefkatini daha iyi hissettirebilmek için sevgiliyi sadef içerisinde sarmış gibi bir imge oluşturur. Sevgilin sadef içindeki inci gibi gösterilmesiyle aynı zamanda sevgilinin şair için çok kıymetli olduğu da vurgulanır.

Mâh.. O yâr-ı sadef-izâr-ı zemîn / Açtı zulmet-geh-i semâdan o dem / Perdesiz derîçe-i sîmîn (s. 186) dizelerinde ay ve dünya arasında bir aşık-maşuk ilişkisi

oluşturulur. Ay, yeryüzünün inci yanaklı sevgilisi olarak gösterilir. Karanlık gökyüzünden dünyaya görünüşü, gümüş bir pencereye benzetilir. Sade, bu dizede de sevgilinin bir güzellik unsuru olarak görülür.

Şair, sevgilinin ellerini bir pençe olarak betimler ve bunu *pençe-i sâdef* (s. 201) tamlamasıyla anlatır. Bu sade pençeyle sevgilinin kalbini sökerek yerine kendi sesini koyduğunu söyler. Pençe negatif çağrışımlar yapmasına karşın şair, sade nitelemesiyle kelimeyi olumlamaya çalışır.

6. Sîm / Sîmîn

Simin kelimesi yedi dizede geçer ve ağırlıklı olarak sevgiliye dair tasvirlerde kullanılır. Sevgilinin eli, gönlündeki duyguları simin kelimesiyle anlatılır. *Söz söyler iken etmeli sîmîn eli takdim / Her gevher-i lafzî ile bir bûse-i sîmîn* (s. 187) dizelerinde sevgilinin gevher gibi güzel sözlerini ve gümüş gibi öpücüğünü, gümüş eliyle aşığına takdim etme isteği anlatılır.

Döküldü neşesine bir temevvüc-i nermîn / Ziyâ-yı mâh-ı muhabbetle in'ikâs etti / Buhayre-yi diline bir hadikâ-i sîmîn dizelerinde sevgilinin gönlünde yumuşak bir dalgalanma olduğu, muhabbet ayının ışığının, sevgilinin gönlündeki küçük denize, gümüşten bir bahçe gibi yansıdığı anlatılır. Muhabbet ayının ışığının yansması, sevgilinin aşık olmaya başlamasına sebep olur. Sevgilinin gönlündeki duyguların kabarması da *hadikâ-i sîmîn* olarak adlandırılır.

Işığın yansımalarının aşka dair duyguları beraberinde getirmesi imgesi “Mev’îd-i Telâkî” (s. 139)’de de görülür. *Etti ziyâ-yı surh ile bir tâb-ı mu’tedil / Fağfur ocaktan o gül-i sîmîne in'ikâs! / İhtâr-ı yâr edince bu şirin temâs* dizelerinde fağur ocaktan çıkan mülayim bir ışığın gümüşten bir güle yansmasıyla hemen sevgili hatırlanır. Gümüş renkli gülün ışığı, sevgilinin bir göstergesi olur.

Simin kelimesi iki şiirde de ayla ilişkili olarak geçer. “Makdem-i Yâr” (s. 162)’da *Düşmüştü siyeh-berg-i şebe şebnem-i sîmîn; / Şebnem gibi titrerdi kamer leyl üzerinde;* dizelerinde ay gümüş renkli bir şebneme benzetilir. Ayın rengi gümüş rengi olarak görülür. Ayın karanlıklar içinden dünyaya yüzünü göstermesi *Perdesiz derîçe-i sîmîn* (s. 186) açılması olarak anlatılır. Ay, dünyaya yüzünü gösterince gümüşten bir pencere açılmış gibi ışık verir. Şiire göre bu durum, ayın dünyaya olan sevgisinin tezahürüdür.

7. Zer / Zerrîn

Zer ve zerrin kelimeleri birbirinden farklı birçok varlığın betimlenmesinde kullanılır. Sevgilinin saçı, gelin odası, odadaki ışık, ormanda bir tarla, yıldız ve kelebek, zer ya da zerrin kelimesiyle nitelenir.

Sevgilini saçı, *zer-i zülf, giysû-yı zerrîn, zülf-i zer-târ* (s. 243) tamlamalarıyla anlatılır. Bu altın saçlar şairi büyüleyen bir özellik taşır ve şair bu saçların yanından ayrılmak istemez.

Pervâne-i zerrîn gibi zühre-i zerrîn / Titrerdi zümürrüd-gâh-ı lerzân-ı çemende; (s. 162) dizelerinde bir kelebek ve bir yıldız, altın renkleriyle anlatılır. Gökteki altın renkli yıldız, sanki bir kelebek gibi çimenlikte gezinir.

Zer ya da zerrin kelimesi, *Bir küçük şem'anın ziyâ-yı zeri* (s.180) dizesinde ışığın; *Enzârı, karşısındaki zer-sîne tarlanın / Deryâ-yı sünbülâtına eylerdi iştîmâl;* (s. 163) dizelerinde bir tarlanın; *Bütün tasavvuru bir hacle-gâh-ı zerrînin* (s. 132) dizesinde ise bir gelin odasının betimlenmesinde kullanılır.

VI. NÛR

Nûr kelimesi, *envâr*, *nünevver*, *münîr*, *tenevvür* ve *nevvâr* şeklinde birçok iştikakıyla birlikte kullanılır. Bu dönem aşk temalı şiirlerinde, nur, sevgili ya da bir kızın güzelliğini belirginleştirmede kullanılır. Nur kelimesinin bu şekilde kullanımı diğer anlamlarından çok fazladır. Benzetme, karşılaştırma ve ad aktarması yapılarak nur kelimesiyle sevgili ya da güzel bir kızın beden, yüz, göz ve yanak güzelliği gibi yönleri betimlenir. Sevgili ya da güzel kız nurla etrafına bir güzellik ve nur verir ya da etrafındaki nurlardan bir güzellik alır. Nur kelimesinin geçtiği dizeler mutluluğun da ifade edildiği dizelerdir. Nur hep mutluluk, sevinç ve heyecanı beraberinde getirir.

Ederdi hânesini kahkahât ile pür-zevk / Kıldadı nûr-ı meserretle dâimâ rahşân (s. 132), *Senin envâr-ı âfitâbınla / Bir zuhûr-ı seher bulan odada* (s. 183) ve *Baktıkça ona görmeliyim ben ki parıldar / Ufk-ı şeb-i rûhumda bir âyine-i nevvâr*. (s. 188) dizelerinde sevgilinin ya da güzel bir kızın tümüyle bir nur olarak etraflarına yansıdığı ve beraberinde mutluluğu getirdiği ifade edilir.

Onun gözündeki bir nûr-ı mübhemiyetten / Düşünce kalbime bir ra'ş-e-i heyecân / Bu bir muhabbettir (s. 206) ve *Ki mâî gözleri bir lücce-i mücellâya / Düşen semâ-yı münevver misâli mânidâr / İdi* (s. 170) gibi dizelerde sevgilinin gözlerinin nurla olan ilişkisi anlatılır.

Nur kelimesiyle, bir ortamdaki mutluluk anında, o ortamın nurla dolması ya da ortamı nurun kaplaması anlatılır. Aşık olununca, sevgililer buluşunca, sevgiliye ait bir şeyle meşgul olunca vs. her taraf ve aşıklar nurlar içinde kalır:

Bir gün râh-ı hayatım , bütün yolum

Memlû göründü nûr u terâneyle ser-te-ser (s. 215)

Her lânenin oldu

Her bülbülü bidâr;

Her gûşeye doldu

Elhûn ile envâr (s. 159)

*Birdenbire تنها gibi geldi bize her yer,
Ancak ikimizdik yaşıyan, mest ü münevver... (s. 211)*

*Zülfün arasından bana mutlak
Âlem görünür nûr ile memlû;
Bir ıyd-i münevver gibi ey hüsn-i semen-bû
Ömrüm ancak zülfün arasından güler ancak (s. 243)*

Nur kelimesi bir diğer kullanımında ise mekana inen aydınlık ve ışık olarak karşımıza çıkar. Bu tür kullanım sadece bir şiirde vardır. “Sürûd-ı Sehhâr” (s. 170)’a bir tabiat betimlesiyle giriş yapılır. *Olurdu nûr-ı seher arza incilâ-perdâz; / Küşâde çeşm-i terakkubdu nâ-şikibâne / Tulû-ı şems-i münîre bütün nişib ü firâz* dizeleriyle seherin aydınlanmaya başladığı ve bütün iniş ve yokuşların güneşin ışığıyla aydınlandığı ifade edilir. Nur sabahın aydınlığı ve güneşin her yanı saran ışığı olur.

VII. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR

Buraya kadar sayılan ışık ve parlaklık bildiren kelimelerden başka bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan kelimeler de vardır. Bu kelimeler sırasıyla *ateş, dırahşan, incila, in'ikas, lamba, lema, parlamak, rahşan, ruşen, şerare, şua, şule, tab* ve *ziyadır*. Bu kelimelerin çoğu, şairin Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde birer ya da ikişer kez geçer. Bu kelimelerden bazıları, aynı şiir içinde ve birbirini takip eden dizelerde kullanılmıştır. Bağlam olarak birbirleriyle ilişkileri olan bu tür kelimeler ortak başlık altında değerlendirilmiştir. Başlıklar, daha sık kullanılan kelimeye göre belirlenmiştir.

1. Âteş Ve Şerâre

Ateş ve şerare kelimeleri “Handeler” (s. 173)’de aynı kıta içinde kullanılırlar. Onbeş yaşında hafif meşrep bir gelin ateşli bir ruha sahiptir. Şaire göre tapınası sevmeye ve öpülmeye layıktır. Ateş, bu güzel gelinin içindeki aşkı, sevdâyı ve ihtirası belirginleştirmek için kullanılır.

Sevgili, aynı kıtada devam eden dizelerde korkusuz, ufuk tanımaz ve her yeri aydınlatan bir güneşe benzetilir ve her kıvılcımının/şeraresinin sabahın ışık veren neşesi gibi olduğu ifade edilir. Şerareyle sevgilinin bakışlarına da gönderme de bulunur. Sevgilinin bir bakışı mutluluk ve huzur verir:

*O işte henüz on beşinde bir şeydâ
Sezâ-yı bûs u perestiş bir âteş-i zî-rûh
Bir âfitâb-ı ufuk-nâ-şinâs u bî-pervâ
Ki her şerâresi bir neşve-i mûzî-yi sabûh. (s. 173)*

2. Berk ve Lem’a

Lema kelimesi bu dönem şiirlerinde sadece bir kez ve berk kelimesiyle aynı kıta ve bağlam içinde kullanıldığı için bu başlık altında incelenmiştir. Berk kelimesiyle aşık olma anı ve durumunu belirginleştirilmeye çalışılır. Şair, gönülde gül yüzlü bir sevgili belirince insanın başında tatlı bir dönüş olacağını ve hayata ait bir boşluk açılacağını ifade eder. *Bir lem'a-i nev şaşaaıyla eder ihfâ;* (s. 210) dizesiyle de oluşan bu boşluğu bir lemanın, parlamasıyla gizleyeceğini söyler. Devamındaki *Bir berk arkasından ederek ömrü temâşâ / Bir müddet için göz kamaşır... İşte muhabbet* dizeleriyle de bir şimşek ışığının göz kamaştırıcılığı gibi gözün kamaşacağını bunun ise muhabbet olduğunu söyler.

“Unutulmayan Saniye” (s. 211)’de de berk ve cevfi/boşluk kelimeleri aşık oluşla ilgili kullanılır. *Bir anda bütün benliğimiz etti tenevvür; / Efkârımızı kapladı bir cevfi-tahayyür / Kalmış gibi bir şaşaa-i berk-i ademde / Hep alemleri hamûş u*

mûzî gördük o demde dizelerinde şair sevgiliyle kendisinin benliklerinin aydınlandığını ve fikirlerinde bir boşluk oluştuğunu söyler. Sanki yokluk şimşegi parlamış gibi her yanı ışıklar ve sessizlik içinde gördüğünü söyler. Bu şiirlerde, aşık olunacağı zaman önce bir boşluk hissedilir ardından da bir şimşek ışığı gibi her yan aydınlanır ve muhabbet ortaya çıkar.

Berk kelimesi, “Seni Dinlerken” (s. 198)’de yaşayan ve insani özellikler taşıyan bir tabiat betimlemesinde kullanılır. Şair tabiattaki tüm sesleri, *İner sımâh-ı rûhuma* diyerek dinler. Varlıklar birbiriyle konuşur ve şair bunlara da kulak verir. Rüzgar ve şimşegin konuşmalarını, *Müşâfehât-ı berk ü bâd* dizeleriyle anlatır.

3. Dırahşân

Dırahşan kelimesiyle ay gibi güzel sevgilinin güzelliği daha da pekiştirilir. *Artık uyan ey mâh, / Ey mâh-ı dırahşân, / Zira geçiyor, âh! / Saât-i pür elhân* dizelerinde sevgilinin çok parlak bir ay gibi olduğu söylenir.

4. İncilâ

İncila kelimesi tabiat betimlemelerinde aydınlığı anlatmak için kullanılır. *Olurdu nûr-ı seher arza incilâ-perdâz;* (s. 170) dizesinde sabahın ışığının dünyayı aydınlattığı ifade edilir. *Niçin bugün yeni bir incilâ-yı mübhem var / Likâ-yı hâk-i zemînde, sipihr-i târemde?* (s. 229) dizelerinde yeryüzünde ve gökkubbede belirsiz bir aydınlık olduğu ifade edilir. İncila kelimesiyle tabiatın aydınlığı anlatılmış olur.

5. İn'ikâs

İN'İKAS kelimesi iki dizede kullanılır ve tek başına anlam vermez. Ancak yanındaki ışık ifade eden kelimelerle anlamı netleşir. Bir genç kızın gönlüne aşka dair duyguların yansımaları *Ziyâ-yı mâh-ı muhabbetle in'ikâs etti / Buhayre-yi diline bir hadîkî-i sîmîn* (s. 132) dizeleriyle anlatılır.

Etti ziyâ-yı surh ile bir tâb-ı mu'tedil / Fağfur ocaktan o gül-i sîmîne in'ikâs / İhtâr-ı yâr edince bu şirin temâs: (s. 139) dizelerinde kırmızı bir ışık fağfur ocağa yansıyınca aşğın aklına hemen sevgili gelir. Bu iki şiirde de bir ışığın yansımasının ardından gönle de aşk yansır.

6. Parlamak

Sadece iki dizede kullanılan parlamak kelimesi sevgiliye ait unsurların anlatılmasında kullanılır. *Yanaklarında fakat parlıyordu nûr-ı şafâk / Uzun saçında fakat vardı bir hayâl-i ziyâ* (s. 170) dizelerinde sevgilinin yüzünde şafağın nurunun parladığı ifade edilir. Parlamak kelimesiyle, sevgilinin yüzündeki güzelliğin dışarıya yansıdığı ve kendisini çok güzel gösterdiği anlatılır.

“Yâr-ı Muhayyel” (s. 188)’de *Baktıkça ona görmeliyim ben ki parıldar / Ufk-ı şeb-i rûhumda bir âyîne-i nevvâr* dizelerinde şair sevgiliyi, karanlıkta kalmış ruhunun üstünde parlayan bir aynaya benzetir. Sevgiliye baktıkça, parlayan aynayı görmek ister. Ayna gibi parlayan sevgili, şairin karanlıkta kalmış ruhunu aydınlatacaktır.

7. Rahşân

Rahşan kelimesi, güzel bir kızın bulunduğu yerin mutlulukla dolmasını ve sevgilinin gözbebeklerinin parlamasını anlatır. *Kıldarı nûr-ı meserretle daima rahşân / Onun muhîtinî bir halka-i müziâ-i şevk* (s. 132) dizelerinde güzel bir kızın daima bir mutluluk içinde etrafına neşeler saçtığı anlatılır. *Rahşan*, bir ışık olmaktan daha ziyade etrafa neşe saçmak anlamında kullanılır.

Senin küreyve-i rahşân-ı çeşmine nigerân/ Olan, eder seher-i sermediyyeti rü'yet (s. 175) dizelerinde rahşan kelimesiyle, sevgilinin gözbebeğinin çok parlak olduğu ve onun parlaklığını seyredenlerin sanki ebedi bir sabahı seyrettiği anlatılır.

8. Rûşen

Ruşen kelimesi beş şiirde geçer ve bunlardan sadece birinde gerçek anlamında kullanılır. *Ay pîr-i fezânın / Âgûşuna gitti: / Ay battı... cihânın / Rûşenliği bitti* (s. 159) dizelerinde ayın battığı ve artık ışığını vermediği ifade edilir. Ruşen, tebessüm kelimesiyle bir arada kullanılarak mutluluk resmi belirginleştirilmeye çalışılır:

Bahâr-ı gaşy ü tebessümle eyledin rûşen
Bugün benim bütün âfâk-ı pür-hakâyıkımı (s. 229)

Küçük, güzel, bir oyuncak gibi olan dilini
İhâtâ etmiş idi bir tebessüm-i rûşen! (s. 132)

“Yâr-ı Muhayyel” (s. 188)’de şair, hayalindeki sevgiliden sürekli bir şeyler ister. *Eş'ârıma bahşetmeli bir lerzen-i rûşen, / İsâr ederek hâle-i ilhâmını gâhî* dizeleriyle de bir ilham halesini göndermesini ve bu haleyle şiirlerine parlak bir titreme vermesini ister. Şair, titremeye şiirin ahengini, ruşen ile de anlamındaki güzelliği vurgulamak ister.

9. Şu'â

Şua kelimesi üç dizede kullanılır ve sevgiliye ait unsurlar ve duygular betimlenir. *Şuâ'-ı gamzeni bir kerre eyleyen rü'yet / Kalır o nûra hayâlen ilelebed nigerân!* (s. 175) dizelerinde sevgilinin gamzesinin görünümü bir ışık şuasına benzetirilir. O nurlu gamzeyi görenlerin ise ebediyyen ona bakıp kalacakları söylenir. Sevgilinin gamzesinin, bir ışık demetinden çıkan şualar gibi can alıcı ve çekici olduğu anlatılır. *Ruhumda sönüp gitti şuaat-ı cemalin* (s. 182) dizesiyle de sevgilinin yüzü ışıklar içinde anlatılır ve şair sevgilinin yüzünü hatırlamadığını söyler.

“İnkisâr-ı Bâzîçe” (s. 134)’de *Doğunca fikrine bir sahte sabâh-ı emel / Bir intizâr-ı fecî’in şua’-ı dil-hûnu / Getirdi çeşmine baygın bir infilâk-ı ecel* dizelerinde sevgilisinden ayrılan güzel bir kızın kendini teselli edici emeller arayışı içinde olduğu anlatılır. Kızın gönlündeki beklemenin acısı, *şua’-ı dil-hûn* tamlasıyla ifade edilir. Bu acı ise kıza bir ölüm baygınlığı verir. Şua kelimesiyle kızın gönlündeki acı, ızdırıp ve keder anlatılmış olur.

10. Şu’le

Şule kelimesi geçtiği üç dizedede farklı varlıklarla birlikte kullanılarak her birinde farklı anlamlar alır. *Şu’le-i dîde-i siyâhınla / Doldur âfâk-ı leyl-i şefkâtimi* (s. 231) dizelerinde şule, sevgilinin siyah gözlerinden akan ışık olarak gösterilir. Şair, sevgilinin gözünden çıkan bu ışıkla, kendi kararmış şefkatinin aydınlatılmasını ister. Gönlü gece gibi karanlık olan şair, sevgilinin gözünden çıkan o sevgi ışığıyla gönlünün aydınlanmasını arzu eder.

Dokundu bir gece efsürde bir dudak serine: / Yavaş yavaş çekilip şu’le-i nizâr-ı hayât / Memâtın indi o muzlim cenâhı bisterine (s. 135) dizelerinde şule güzel bir kızın canı olarak resmedilir. Kızın hayatındaki zayıf ışıkların sönmesi, ölüm vaktinin geldiğini gösterir. Şule bir hayat emaresidir. Şulesi sönen kız kendini memâtın kollarında bulur.

Bir hıyabân-ı târ ü nâimde / Camlar üstüne resmeder ancak / Dest-i şeb, şu’leden bir zambak... (s. 217) dizeleriyle bir gece içindeki ortam betimlemesi yapılır. Gecenin karanlığı içinden camlara vuran ışıklar, camlarda sanki zambak gibi görüntüler oluşturur. Şiirde, bu ışıkların neyin ışığı olduğu söylenmez. Ancak ay ya da yıldızların cama yansıyan ışıkları olması kuvvetle muhtemeldir.

11. Tâbân

Taban ve *tabende* şeklinde kullanılan bu kelimelerle bir oda içindeki mumun titreyen ışığı ve şairin hayalleri anlatılır. *Bir küçük şem'anın ziyâ-yı zeri / Titredikçe şikeste-tâbâne / Odanın hep ipekli perdeleri / Bayılıp titreşirdi mestâne* (s. 180) dizelerinde bir mumun altın gibi parlak ışığı titrer ve titredikçe kırık kırık ışıklar verir. Bu kırık ışıklar, odanın içindeki perdelere yansır ve perdeler de mest olur titreşir.

Bir küçük hacle-gâhde yalnızca / Hevesâtım, hayâl-i tâbendem / Nâf-ı sâfında titresin her dem!... (s. 247) dizelerinde şair, bir gelin odasının saf ortamında heveslerinin ve parlayan hayallerinin titremesini ister.

Bu iki şiirde de *taban* kelimesi bir oda içinin duygusal ortamını anlatmak için kullanılır. İki şiirde de titreyen ışıklar odanın ortamına bir mutluluk ve mestlik getirir.

12. Ziyâ

Bu dönem aşk temalı şiirlerinde, *ziya* kelimesi hem miktar hem de çeşit olarak çok miktarda kullanılır. Bunların içinde sevgili ve sevgiliye ait unsurlar ve durumlar büyük bir yer alır. Sevgilinin neşesi, elbisesi, saç ve gülüşü hep *ziya* kelimesiyle anlatılır. Ortama aşktan ve sevgiden dolayı mutlulukların indiği, ortamın neşeyle dolduğu da *ziya* kelimesiyle anlatılır:

*Suyu görünce kızın gözlerinde oldu ıyân
Bir eski dostunu görmüş gibi ziyâ-yı sürûr;* (s. 170)

*Gönlüm ona her derdini söyler;
Her hissimi, her fikrimi dinler
Bir mahrem-i rûhumdur o giysû-yı ziyâdâr* (s. 244)

*Gözünde her cevelânı riyâh-ı sevdânın,
Lebinde her nakarâtı neşîde-i emelin,
Ziyâsı hande olan bir cihân-ı şeydânın
Sevâhilinde gezen bir sebük mizâc gelin... (s. 173)*

*Ederdi hânesini kahkahât ile pür-zevk
Kıldardı nûr-ı meserretle daimâ rahşân
Onun muhîtini bir halka-i muzîa-i şevk (s. 132)*

Bir oda ortamının içindeki ışıkların da ziya kelimesiyle anlatıldığı görülür. Bu ışık, bir lamba ya da mumun ışığı da olabilir. Bununla birlikte ışığın kaynağı belirtilmeden de oda içinin ışıklı hali anlatılır. Bu ışıklar odayı sadece aydınlatan bir araç değil, odaya beraberinde bir duygusallık da getiren varlık olur:

*Leben gibi süzülür bir ziyâ-yı pâk u sefid,
Beyaz perdelerinden beyaz hâb-gehin:
Nazar sanır ki olur her derîçesinde bedîd
Ya hâle-i keremi mâderâne bir nigehin,
Ya rûh-ı bî-lekesi bir sabî- bi-günehin! (s. 157)*

*Etti ziyâ-yı surh ile bir tâb-ı mu'tedil
Fağfur ocaktan o gül-i sîmîne in'ikâs
İhtâr-ı yâr edince bu şirin temâs: (s. 139)*

Ayın ve güneşin ışıkları da birer dizede ziya kelimesiyle ifade edilir. Ancak doğrudan ay ya da güneş ışığı denmez bir betimleme içinde yer alırlar. Güneş, ziya çehreli bir çocuğa benzetilir. Ay ise iki sevgilinin bulunduğu bir mekanın üstünde ziyalı bir öpücük gibi anlatılır:

Güneş... O tıfl-ı ziyâ çehre doğmamıştı henüz; (s. 170)

*Bir bûse-yi muzî tuta fevkinde onların
Bir mâh-ı sermedî (s. 147)*

Bir dizede ise ziya kelimesi ümit anlamında kullanılır. *Nâgehân ufka bir ziyâ-yı sefid / Kar gibi döktü bir kefi mübhem; / Geldi rûh-ı şebe beyaz-ı ümid:* (s. 186) dizelerinde ümidin beyaz rengiyle ortaya çıkmasını, ansızın ortaya çıkan bir beyaz zıyanın sağladığı ifade edilir.

D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde birçok zaman bildiren kelime vardır. Bunlar, *sene, mevsim, ay, bahar/nevbahar, fasl, hazan, rebii, sabah/subh, seher, akşam/şam, şeb, gece, leyl, ruz, eyyam, dem* vd.'dir.

Şiirlerde zaman, bizzat kendi anlamını ifade ettiği gibi anlattığı zamanın aydınlık, karanlık vs. özelliğine göre betimleme aracı olarak da kullanılır. Bununla birlikte zaman çeşitli duyguların oluşmasını sağlayan bir unsurdur.

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi aşk temalı şiirlerinde mevsime ait kelimeler çok sık görülmesine karşın yıl ve ay bildiren kelimeler oldukça azdır. Yılın eş anlamlısı olan *sene* kelimesi sadece üç şiirde kullanılır. Ay bildiren kelimeler ise sadece *ay* şeklinde kullanılır ve hiçbir ay ismi geçmez.

I. SENE VE EŞANLAMLARI

Sene kelimesi kullanıldığı üç şiirden ikisinde gerçek anlamıyla kullanılırken bir şiirde yan anlamıyla kullanılmıştır. “Şeydâyâne Bir Hayâl” (s. 180)'de *cismi dul, kalbi ruhu boş kalmış* bir kadının *hayalinde* bir sevgili arayışı anlatılır. Kadının elli yaşında olduğu *Sinni aşmıştı kırkı; on senedir* dizeleriyle anlatılır.

“On Sene Sonra” (s. 145)’da şair, sevgilisinden ayrılışını on sene geçtiğini ve bu zaman içinde acılar çektiğini ifade eder. Sevgilinin bu on yıl boyunca neler yapmış olabileceğini anlatarak şimdi ne halde olduğunu merak eder:

*On sene geçti almadım senden
Bir haber, küçük bir nişân-ı vücûd!
Acaba nerdesin, ne oldun sen?
Bâri oldun mu, bâri sen mes’ûd?*

“Temâşâ-yı Hazân” (s. 222)’da sene, tabiatın geniş bir dâiresi içinde can çekişen bir varlık gibi anlatılır. Hazanın gelmesiyle bir senenin ölme vakti de gelir. Ardındanda kış mevsiminin gelmesiyle sene kefenler içine sarılmış olur. Senenin ölmesi gibi bir imge şairin orijinal imgelerinden biridir:

*Senenin cismi muhtazır gibidir
Şu mesâfât-ı bî-nihâyette,
Bister-i vâsi'-i tabîatte...*

II. MEVSİMLER

Bu dönem şiiirlerinde mevsimlerle ilgili olarak *bahar, fasl, hazan, kış, mevsim, nevbahar, rebii ve sonbahar* kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimelerle mevsimler ve mevsimlerin çağrıştırdığı duygular ve ortamlar betimlenir. Ayrıca şiiirlerde bizzat “mevsim” şeklinde kullanımda vardır. Bu kelime herhangi bir alfabetik sıralamaya sokulmadan başta ele alınmıştır.

1. Mevsim

Mevsim kelimesi iki şiiirde geçer. “İlk Muhabbet” (s. 209)’de belli ber zaman aralığını anlatır. Geri kalan mevsim kelimeleri “Temâşâ-yı Hazân” (s. 222)’da geçer. Mevsimle, hazan mevsimi kastedilir. Hazan mevsimine ait duygular mevsim kelimesiyle de ifade edilir:

*Bir küçük katre şebnem-i mâtem
Mevsimin her yerinde lertzândır;
Her taraf gizli yaşla giryândır...*

2. Bahâr / Nevbahâr

Bahar mevsimi, *bahar*, *nevbahar* ve *rebi* kelimeleriyle anlatılır. Rebi kelimesi, sadece bir dizede geçer. Bahar, gerçek anlamında kullanılıp ilkbahar anlamı verdiği gibi sevgiliye ve aşka dair birçok hususun anlatılmasında da kullanılır. Bahar, cansız ve sadece bir resim olarak karşımıza çıkmaz. İçinde duygular barındıran, geldiği yere mutluluk getiren, karamsarlığı götürüp ümidi getiren bir mevsim olarak görülür. Tabiata getirdiği canlılık ve fer, duyguları da besler. Bahar vaadlerle doludur. Aşıkların altında huzur buldukları bir sığınaktır:

*Bütün melâhatini gösterirdi sanki bahâr,
Bahâr.. O fasl-ı melâhat, o faslı pür i'câz. (s. 170)*

*Yeter artık nezzâremiz güzelim
O senin mevti görmemiş dâden
Korkarım incinir rü'yetten;
Gel bahâr-ı hayâli seyredelim (s.222)*

*Kursan bahâr üstümüzde gizlice
Bir türbe-i semen (s. 147)*

Baharla aynı zamanda sevgilinin güzelliği, çekiciliği, mutluluğu da anlatılır. Sevgili bahara ait özellikler taşır. Baharın getirdiği duyguları sevgili de getirir. Sevgili de bahar gibi oynak ve nağmelidir. *Bahâr-ı hânesine azmeder gibi o melek* (s. 135) dizesinde güzel kızın hanesinin bahar gibi mutluluk ve huzur verdiği anlatılır. *Ba'zan onu ben rüyuma serper, / Okşar operim mest ü münevver; / Ba'zan o bana râz-ı bahârânı fısıldar* (s. 244) dizelerinde şair sevgilinin saçını yüzüne serptiğini

okşayıp öptüğünü ve bazen sevgilinin saçının kendisine bahara dair sırları fısıldadığını söyler. Sevgilinin saçını baharla özdeşleştirilir. *Bahâr-ı gaşy ü tebesümle eyledin rûşen / Bugün benim bütün âfâk-ı pür-hakayıkımı* (s. 229) dizelerinde sevgilinin kendinden geçercesine gülüşü bahara benzetilir. Bahar gibi bu gülüş şairin hakikatle dolu ufuklarını da aydınlatır.

Bahar birçok dizede de aşkın ve sevincin adı olur. Bahar demek, aşk, neşe mutluluk demektir. Bahar bir zaman göstergesi olmaktan ziyade bir duygu göstergesi olur. *Murg-ı aşkın bütün terâneleri / Ufk-ı rûhumda ihtizâz etti. / Her biri ayrı bir bahâr eseri / Gibi bir mevsim eğlenip gitti* (s. 209) dizelerinde aşka dair, bütün nağmelerin baharın nağmeleri gibi heyecan ve zevk verdiği, ancak bunların da bahar mevsimi gibi bir zaman eğlenip gittiği anlatılır.

Aşkın eyyâm-ı nevbâhârında / Titretir kalbi bir hirâs-ı firâk (s. 203) dizelerinde aşka yeni başlanmış zamanlar, baharın başlangıç zamanlarıyla özdeşleştirilir. Nasıl ki baharın geçmesi istenmez ve geçeceği bilindikçe kaygı, keder verir onun gibi de yeni başlayan bir aşkın biteceğini düşünmek baharın biteceğini düşünmek gibi acı verir.

Bu hâb içinde girer nev-bahâra hissiyât / Bu hâb içinde dil elbette derdini unuttur (s. 157) dizelerinde duyguların pozitif yönde değişmesi *nev-bahara girmek* olarak adlandırılır.

3. Hazân

Hazan kelimesiyle sonbahar mevsimi, hüznü durumlar ve özellikle acıya, kedere, sıkıntıya maruz kalmış kızlar anlatılır. Şairin “Berg-i Hazân” ve “Temâşâ-yı Hazân” adlı, hazanı her yönüyle anlatan şiirleri de vardır. Bu şiirlerde mevsimin görünümü ve çağrıştırdığı duygular alegorik bir şekilde işlenir.

Hazanın mecaz anlamları, gerçek anlamından daha fazla kullanılır. Bir acıya ve hastalığa maruz kalmış sevgililer ya da kızlar hazan kelimesiyle sıfatlandırılırlar. Sevgilinin saçı ve yüzü hazana dair görüntülerle betimlenir:

*Bu gam-güsar yalanlar içinde oldu ıyân
O gizli illetin âsâr-ı hedm ü tahrîbi
Onun güzel başına düştü bir zılâl-ı hazân (s. 134)*

*-Hazân hututu gibi çizgilerle- oldu ıyân;
Döküldü saçlarına gizli gizli berf-i zamân (s. 165)*

*Kadının rû-yı sâye-nâkinde
Farkeden sâye-nâk dîdesini
Hissederdi nigâh-ı pâkinde
İnfîâl-i hazân-resîdesini. (s. 180)*

Şair kendini de hazana uğramış bir yaprağa benzetir. “Berg-i Hazan” (s. 130)’da hazan mevsiminde ağaçtan düşen bir yaprağın hikayesi alegorik bir şekilde anlatılır. Şiirin sonunda şair, *Kıldın âvâre sevgilim beni sen / Ben de şimdi misâl-i berg-i hazân / Geçerim bir hevesle her yerden dizeleriyle kendisinin de aynı hazan yaprakları gibi başıboş kaldığını söyler.*

Cenab da canlı bir hazan vardır. Ancak, bu canlı hazan hep hüznle yaşamaktadır. *Gel bugünde sükût ile güzelim / İhtizâr-ı hazânı seyredelim:* dizelerinde sonbahar mevsiminin bitişi *can çekişir/muhtazır* kelimesiyle ifade edilir. Şair yaşayan bir mevsim hissettirmeye çalışır. O kadar ki *Sevgilim, dinle bâd-ı hazân / Müteverrim misâli öksürüyor, / Hem de bir öksürük ki çok sürüyor* dizelerinde hazan rüzgarının esmesini, öksüren veremli bir hastaya benzetir.

4. Kış

Kış kelimesi sadece “Temâşâ-yı Hazân” (s. 222) şiirinde kullanılır. *Bu dıram şimdi muntazır gibidir / Perde-i berfîn arza inmesine, / Kışın âsâyiş-i mukaddesine...* dizelerinde sonbahar mevsiminin bittiği ve her yanı beyaz bir perdenin kaplayacağı ifade edilir. Her yanın beyazla kaplanması, kışın mukaddes asayışı olarak adlandırılır. Duyguların dinginleşeceğine, yaşama bir sükunet geleceğine işaret edilir.

III. AY İFADE EDEN KELİMELELER

Cenab’ın Servet-i Fünun öncesindeki aşk temalı şiirlerinde ay ifade eden kelime hiç yoktur. Servet-i Fünun döneminde ise sadece *ay* kelimesi kullanılır ve bu kelimedeki iki dizede geçer.

1. Ay

Bir zaman birimi olan ay kelimesi *Hep bûse içinde zevk içinde / Pek hoş yaşamıştık altı ay biz* (s. 169) ve *Divânece bir aşk ile aylarca seviştik;* (s. 182) dizelerinde kullanılır. İki dizede de sevgililerin belli bir ay zevk ve neşe içinde yaşadıkları anlatılır.

IV. GÜN VE GÜNÜN BÖLÜMLERİ

Cenab’ın Servet-i Fünun öncesindeki aşk temalı şiirlerinde gün ve günün bölümlerinde *akşam, şam, eyyam, fecr, gece, şeb, leyl, sabah, subh ve seher* kelimeleri vardır. Bunlar içinde gece ve eşanlamlıları büyük bir yer tutar.

1. Akşam

Cenab’ın şiirlerinde daha çok gece tercih edildiği için akşam kelimesi çok fazla yoktur. Kelime beş dizede geçer bunun da üçü “Riyâh-ı Mesâ” şiirindedir. Bu kelimeyle akşam vakti, akşamın sessizliği, akşam rüzgarı ve güzel bir kadının gençliğini kaybetmeye başlaması anlatılır. Akşam kelimesiyle hiç olumlu çağrışımlar yapılmaz. Hüzün, yeis, keder ve ayrılık duyguları işlenir.

Akşam vaktinin hüznü *Bugün akşam niçin hazîn oldu? / Nereden geldi nâgehân bu melâl?* (s. 203) dizeleriyle; bir kadının saçlarının ağarmasıyla gençliğin güzelliğinden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlaması *Bu karlar üstüne artık konar mı mürg-i bahâ?* / *Açıldı şâm-ı hayâtın sehâbe-i zerdi* (s. 165) dizeleriyle anlatılır.

2. Eyyâm

Eyyam kelimesi Cenab'ın Servet-i Fünun öncesi aşk temalı şiirlerinde hiç bulunmaz. Servet-i Fünun döneminde ise üç dizede kullanılır. *Gurûba yaklaşan eyyâm-ı nevbahâr gibi / O neşeli sarışın kızcağız sararmış iken / Tebessümâta yine iltifat ederdi lebi!* (s. 132) dizelerinde bir kızın derdinden yüzünün sararıp solması ilkbahar günlerinin akşam vaktine benzetilir. *Aşkın eyyâm-ı nevbahârında / Titretir kalbi bir hirâs-ı firâk* (s. 203) dizelerinde aşkın başlangıç zamanları ilkbahar günlerine benzetilir. İlkbahar günlerinin geçip gitmesinin endişesi gibi şairi de ayrılık korkusu titretir. *Gerçi ben şimdi, pür-fütûr u sükût / Koşarak arkasından eyyâmın / An-be-an sevgiden uzaklaşırım* dizeleriyle şair üzerindeki gevşeklikle günden güne aşktan uzaklaştığını ifade eder.

3. Fecr

Fecr kelimesi bir dizede, aşk derdine bir teselli arayan kızın durumunu anlatmak için kullanılır. *Bu derde vermek istedi pâyân: / Bir ibtisâm-ı tevekkül dudağı üstünde / Küşâde eyledi bir fecr-i kâzib-i nisyân* (s. 134) dizelerinde kızın dertlerini unutarak kendine geçici teselli araması, yalancı fecr olarak anlatılır. Yalancı fecr ile sabah olmayacağı gibi unutmak da kızın derdini çözmeyecektir.

4. Gece Ve Eş Anlamlıları

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemindeki aşk temalı şiirlerinde en çok kullandığı zaman ifade eden kelime gece ve eş anlamlıdır. Gece, şeb ve leyl kelimeleri onun şiir tablosunun vazgeçilmez renkleridir. Şairin, "Riyâh-ı Leyâl",

“Mâh-ı Nısf’ül Leyl”, “Temâşâ-yı Leyâl” gibi adında gece geçen şiirleri vardır. Bu şiirler gecenin yoğun bir şekilde anlatıldığı şiirlerdir.

Gece, aşkı yaşamının ve şiir yazmanın vaktidir. Gece olunca gelir tüm ilhamlar. Gecenin içinden görülür tüm varlıklar. Gece hayallerin ayağa kalktığı zamandır. Gecenin sinesi aşkla, sevdıyla hoş seslerle doludur. Gündüz duyulmayan sesler, gece olunca duyulur. Gece olunca, kâinatın ruhu kendini hissettirmeye başlar.

Gece, hem günün belli vaktini bildiren zaman dilimi olarak gerçek anlamında hem de karanlık bir ortam oluşturan imgesel anlamda eşit oranda kullanılır. Gecenin dikkat çeken yanlarından biri de canlı ve ruh sahibi olmasıdır. Bunun yanı sıra gece, *şeb-i ömr*, *âfâk-ı leyl-i şefkat*, *leyâl-i hayât* gibi tamlamalarla yan anlamlar da kazanır.

Gece, birçok duyguyu da içinde barındırır. Bazen ümit, bazen de ümitsizlik verir. Bir camın arkasında hayalen müstakbel sevgilisini bekleyen bir kızın ümidi, *Zaman zaman -be-husûsa hulûl edince gece / Telâtumât-ı hayâlât içinde mahfice / Gelirdi sâhil-i ümmîdine o dürr-i künûz* (s. 165) dizeleriyle anlatılır. Özellikle geceleyin hayaller canlanmaya başlar. Bu hayaller içinde aşığının geleceği ümidi vardır. Bir başka şiirde de gece ümitle birlikte anılır. *Nâgehân ufka bir ziyâ-yı sefid / Kar gibi döktü bir kef-i mübhem; / Geldi rûh-ı şebe beyâz-ı ümîd*: (s. 186) dizelerinde gecenin ruhuna ümidin beyazlığının geldiği ifade edilir. Aynı gece, ümitziliğin de adresi olur. *Sevgilim... gölge her taraf gölge; / Sana da düştü reng-i ye'si şebin / Gölgeledi senin de reng-i lebin / Sen bile başladın görülmemeğe* (s. 218) dizelerinde gecenin rengi ümitsizlik olarak belirtilir. Bu ümitsizlik sevgilinin yüzüne de yansır.

Geceye hakim bir duygu belirlemek oldukça zordur. Bazı şiirlerde gece hoşluğun, mutluluğun, neşenin ve ümidin yaşandığı zaman olurken bazı şiirlerde de karamsarlığın, kederin, sıkıntının, hasretin ve hicranın yaşandığı bir zaman olur. Ancak şu varki gece duyguların yoğun olarak yaşandığı bir zamandır. Gece sadece

beş duyu organının algıladığı bir zaman dilimi değil, ruhun ve gönlün de kavradığı hissettiği bir vakittir.

Gecenin ölümle de ilişkisi vardır. Bir güzel kızın ölmesi, sevgiliyle birlikte ölme isteği, ölme zamanı geceyle anlatılmaya çalışılır. *Dokundu bir gece efsürde bir dudak serine / Yavaş yavaş çekilip şu'le-i nizâr-ı hayât / Memâtın indi o muzlim cenâhı bisterine!* (s. 135) dizelerinde güzel bir kıza ölüm bir gece vakti gelir ve ölümün karanlık kanadı kızın yatağında hissedilir. *Birlikte terk-i cism edelim mevte, bir gece / Mest-i garâm iken* (s. 147) dizelerinde şair, sevgiliyle aşk sarhoşu oldukları bir gecede ölmeyi ister.

Memâtı, genç olan insan eder mi hiç der-pîş / Seher zamanı zalâm-ı leyâli kim düşünür (s. 170) dizelerinde şair, genç birinin ölümü düşünmeyeceğini ifade eder. Gençlik, seher zamanına benzetilirken ölüm ise gecelerin karanlığı olarak görülür. Şair ölümü gecelerin karanlığına benzetir.

Cenap, bir tablodaki sade bir resim gibi duran geceyi çok kullanmaz. Onun şiirlerindeki geceler hareketlerle, duygularla ve seslerle doludur, canlı ve ruh sahibidir:

*“Bir ninni ile rûh-ı leyâl-i uyutursun
Ervâha eder davet o ninni
Bir hâb-ı mugannî”* (s. 149)

*Sîne-i leyle her olan nigerân
Hisseder bir teneffüs-i mevzûn,
Sanki olmuş âvâlîme makrûn
Bir siyah gölge, bir menâm-ı girân* (s. 186)

5. Sabah

Sabah kelimesi yedi şiirde geçer ve geçtiği dizelerde farklı farklı anlamlar verir. Gerçek anlamında sadece bir şiirde kullanılır. *Sabahleyin uyanınca gidip su doldurmak: / Onun vazifeciği şimdilik budur ancak!* (s. 170) dizelerinde bir köylü kızının sabah kalktığında su doldurmaya gittiği anlatılır.

Sabah aşkın, mutluluğun, sevgilinin güzelliğinin ve emelin adı olur. *Ona muhabbeti etti bu nâğmeler ilhâm: / Göründü rûhuna gûyâ sabâh içinde sabâh,/ Sabâh-ı sâf-ı rebûde subh-ı sâf-ı garâm!* (s. 172) dizelerinde bir kızın aşık olması, sabahın içinde bir sabah olarak anlatılır. Aşk, sabahın içindeki sabah olur. Kızın bu durumu daha övgülü bir şekilde ilkbaharın saf bir sabahından daha da saf olarak nitelenir.

Artık uyan ey mâh,/ Ey mâh-ı sabâhât (s. 159) dizelerinde de sevgili aya benzetilir ve sabahların ayı diye nitelenir.

Güzel bir kızın aşkından dolayı inkisara uğradıktan sonra kendine hayali teselliler aradığı anlatılır. *Doğunca fikrine bir sahte sabâh-ı emel* (s. 134) dizesiyle de bu hayali tesellinin ancak bir sahte emel olduğu ifade edilir. Kızın emelleri yalancı sabaha benzetilir.

6. Seher

Seher kelimesiyle daha çok sevgiliye ait güzellikler, benzetme ya da karşılaştırma yoluyla anlatılır. Bununla birlikte gençlik, ümit gibi anlamlarda alır. İki dizede de gerçek anlamıyla kullanılır. *Seher gibi açılırdı yüzünde penbe hıyât / Semâ-yı neş'esinin âfitâb-ı handânı / Her ihtisâsına verdikçe ihmîrâr-ı neşât* (s. 132) dizelerinde sevgilinin duygularında bir hareketlenme olunca yüzünün pembeleştiği ifade edilir. Sevgilinin yüzündeki pembeliğin yavaş yavaş belirmeye başlaması, seher vaktinin yavaş yavaş ortamı aydınlatmasına benzetilir. *Senin küreyve-i rahşân-ı çeşmine nigerân / Olan, eder seher-i sermediyyeti rü'yet* (s. 175) dizelerinde

sevgilinin parlak göz bebeğine bakılınca sonsuzluğun seherinin görüldüğü ifade edilir. Sevgilinin gözbebeğinin parlaklığı sehre benzetilir ve bu seherin ebedi bir seher olduğu belirtilir. *Senin envâr-ı âfâtâbınla / Bir zuhûr-ı seher bulan odada* (s. 183) dizesiyle de sevgilinin girdiği odayı güneş gibi aydınlattığı ve odaya bir mutluluk getirdiği ifade edilir.

Seher, gerçek anlamıyla da kullanılır ancak gerçek anlamında kullanılırken bile sehre bir canlılık atfedilir. *Bu lâneye getirir ninniler riyâh-ı sabâh / Bir hüsn-i nâimi yelpazeler ziyâ-yı seher* (s. 157) dizelerinde seherin bir güzel kadının bulunduğu odayı serinletmesi ve aydınlatması anlatılır. Ancak seherin bu odayı yelpazelediği söylenerek sehre bir canlılık verilir. *Olurdu nûr-ı seher arza incila-perdâz;* (s. 170) disesinde seherin dünyayı aydınlatması anlatılırken seherin ışıklarının dünyayı cilaladığı ifade edilir.

Memâtı, genç olan insan eder mi hiç der-pîş / Seher zamanı zalâm-ı leyâli kim düşünür (s. 170) dizelerinde seher zamanı gençlik zamanlarına benzetilir. Gençlik zamanlarında da ölümü düşünmenin kimsenin aklına gelmeyeceği ifade edilir.

III. SONSUZLUK İFADE EDEN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in bu dönem şiirlerinde sonsuzluk bildiren kelimeler hem çeşit hem de miktar bakımından Servet-i Fünun öncesine göre daha fazladır. Servet-i Fünun öncesi aşk temalı şiirlerde sonsuzluk bildiren kelime *ebettir*. Bu dönemde ise *ebet*, *namütenahi* ve *sermedi* kelimeleri kullanılır.

1. Ebed

Ebed kelimesi daha çok fiillerle kullanılarak yapılan ya da yapılacak olan bir fiilin sonsuza kadar yapılacağını ifade etmek için kullanılır. Sevgilinin sonsuza kadar sevilleceği, şairin gönlünün ebediyen başıboş kalışı vs. anlatılır:

Tâ ebed serserî kaldı gönlüm (s. 130)

Ebedî sevmeğe yemin ettim. (s. 201)

Ebediyyen seninle dost olalım... (s. 204)

Ebedi kelimesi yanına gelen kelimelerle *ebedî iftirak*, *hadikâ-i ebediyyet*, *vecd-i ebediyyet* gibi tamlamalar oluşturur ve yanına geldiği kelimenin niteleyicisi olur. İki şiirde de herhangi bir fiil ya da isimle kullanılmayıp bizzat sonsuzluk kelimesinin kendisi de anlatılır. *Bu karanlık leyâl-i kasvette / Öyle hisseyleriz ki gûyâ biz / Ebediyyetle rû-be-rû geliriz.* (s. 218) dizelerinde karanlık kasvetli geceler de yaşamak, ebediyetle yüz yüze gelmek olarak anlatılır. Şairde, karanlık kasvetli geceler sonsuzluğu çağrıştırır.

Şair, sonsuzluğun ne olduğunu anladığını ifade eder. Şaire göre sevinçlerinde niheyetsiz bir ufuk açılması, baktığı varlıklara bir genişlik gelmesi, emellerinde bir artma olması ve geniş bir mavilik, bu alemde sonsuzluğun ne olduğunu gösterir:

Açıldı nâ-mütenâhilik ufk-ı neşemde;
Nazargâhımdaki eşyâya geldi bir vüs'ât;
Bir imtidâd-ı emel, bir kebudî fûshât
Ki anladım ebediyyet nedir bu âlemde (s. 229)

2. Nâ-Mütenâhi

Namütenahi kelimesi dört dizede kullanılır. Kelimeni anlamı tamlamalar içinde belirginleşir. Kelimeyle sonsuzluk anlamı ifade edilir. Bununla birlikte *Açmış varâk-ı nâ-mütenâhî-yi semâyı* (s. 187) dizesinde gökyüzünün sonsuzluğu ifade edilir.

3. Sermedî

Sermedi kelimesi geçtiği üç dizede de tamlamalar içinde kullanılır. *Bir bûseyi mûzî tuta fevkinde onların / Bir mâh-ı sermedî!* (s. 147) dizelerinde iki aşığın üzerlerinde, ayın sonsuza kadar bir öpücük gibi durması isteği ifade edilir. *Senin küreyve-i rahşân-ı çeşmine nigerân / Olan, eder seher-i sermediyyeti rü'yet* (s. 175) dizelerinde sevgilinin gözbebeğine bakanların onda sonsuzluğun seherlerini görecekleri ifade edilir. *O mürde kalbimi bir sermedî kefen sararak / Bütün hayât-i muhabbetten iftirâk ettim!...* (s. 206) dizelerinde şair, ölmüş kalbini sermedi bir kefenle sardığını ve bir daha aşık olmayacağını ifade eder. Kalp ölür, kefene sarılır ve ebediye uğurlanır.

VI. DİĞER ZAMAN İFADE EDEN KELİMELER

Belli bir sınıflamaya tabi tutulmayan *dem*, *nagah/nagehan* ve *saat* kelimeleri bu başlık altında incelenmiştir. Bu kelimeler birçok şiirde yer almıştır.

1. Dem

Dem kelimesi tüm şiirlerde zaman anlamında kullanılmıştır. Zamanın hangi dilimini ifade ettiği tamlamalar içinde belirlenir. *ol dem*, *her dem*, *dem-be-dem* gibi tamlamalar içinde kullanılır. Bir dizede *dem-i felâket* tamlaması geçer. Kelimenin şiirlerde belirleyici bir fonksiyonu yoktur.

2. Nâgâh / Nâgehân

Nagehan kelimesi birdenbire, aniden anlamlarında kullanılır. Daha çok sevgiliye dair duygu ve düşüncelerde kullanılır. *Ey muhibbem niçin yüzün soldu?/ Böyle nâgâh eden nedir seni lâl?* (s. 203) dizelerinde sevgilinin bir anda yüzünün sararıp solduğu ve sustuğu anlatılır. *Bir lafz- ı dil-âşûbunu nâ-gâh işitince / Duydum gibi zannetmeliyim lahn-ı hezârı* (s. 188) dizelerinde sevgilinin sesinin duyulduğu

anda bülbül sesinin akla geldiği söylenir. *Nâgehân bir sürekli handeyle / Beni ikâz ederdin... Ah o zaman* (s. 183) dizelerinde şairin hiç beklemediği bir anda sevgilinin güldüğü ve bunu sürekli yaptığı ifade edilir.

Nâgehân ufka bir ziyâ-yı sefid / Kar gibi döktü bir kef-i mübhem (s. 186) dizeleriyle de tabiattaki bir olayın birdenbire olduğu ifade edilir. Bir anda bir beyaz ışık çıkar ve kar gibi köpükler döker.

3. Saat

Saat kelimesi, araç olarak da zaman birimi olarak da kullanılır. Ancak daha çok zaman birimini ifade eder. Önceki dönem şiirlerinde saat kelimesi hiç kullanılmamıştır. Bu dönemde ise özellikle bazı şiirlerde çok miktarda kullanılır. Saat, yanına gelen kelimelerle tamlamalar oluşturur. Bu tamlamaların bir kısmı daha önce hiç kullanılmayan tamlamalardır.

“Terâne-i Mehtâb” (s. 159), saat kelimesinin her kıtanın sonunda yer aldığı bir şiirdir. Saat, belli bir zaman dilimini ifade etmek için kullanılır. Şair, her kıtanın sonunda saat kelimesiyle tamlamalar oluşturur. Bu tamlamaların oluşturulmasında belli bir sıra takip edilir. Öncelikle gecenin ilerleyişine göre tamlamalar tespit edilir. Bu tamlamaların anlamı bir önceki kıtalarda belirginleştirilir. Mesela, *Saat-i semen-fâm* dizesi şiirdeki saat kelimesiyle kurulan ilk tamlamadır. Yasemin renkli saatler anlamını taşır. Akşam vaktinin henüz girdiği, ayın ışığının belirgin olduğu vakitte yaseminler seyredilebilir durumdadır. Bundan dolayı bu tamlama kullanılır. İkinci olarak saat kelimesiyle *Saat-i pür-elhân* tamlaması kullanılır. Bu tamlamanın geçtiği kıtadan bir önceki kıtada *Her gûşeye doldu / Elhân ile envâr* dizeleriyle bu dizeye hazırlık yapılır. Bundan sonra kullanılan *Saat-i tahayyül* ve *Saat-i muhabbet* dizelerinden önce de bu dizelere hazırlık yapıldığı görülür. Dolayısıyla şair bu tamlamaları rastgele bir düzene göre değil, vakit, duygu ve kelime uyumuna göre yapar. Gece ilerledikçe duygular değişir, duygular değiştikçe de şairin kullandığı kelimeler değişir.

Saat kelimesiyle, *sâât-i hasret*, *sâât-i şebâb*, *sâât-i hayâtiyye* gibi terkipler oluşturularak gençlik zamanları, hasretle geçen vakitler ve hayatta geçen zamanlar anlatılır. Belli bir zaman dilimi ifade edilmiş olur.

3. BÖLÜM

CENAB ŞEHABEDDİN'İN SERVET-İ FÜNUN EDEBİYATI DÖNEMİNDEN SONRA YAYINLANMIŞ ŞİİRLERİNDE AŞK VE YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Döneminden sonra yayınlanan şiirleri önceki iki döneme göre daha azdır. Bunun çok değişik sebepleri vardır. Servet-i Fünun dergisinin kapanması, şairin bu dönemde daha çok nesirle meşgul olması sebepler arasında sayılabilir. Şairin bu dönemde otuz şiiri yayınlanmıştır. Bunlardan on üçünde aşk teması işlenir. Bu şiirler içinde doğrudan aşk teması işlenenler olduğu gibi bir şekilde aşktan bahsedilenleri de vardır.

A. RENK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab'ın bu dönem şiirlerinde aşkla birlikte incelenen hemen her unsur da miktar ve çeşit olarak bir azalma görülür. Renk belirten kelimeler de şairin kelimeleri arasında önemli bir yer tutmaz. Bu dönemde kullanılan renk ifade eden kelimeler, *ak, beyaz, la'l, kebud, pembe, sarı, siyah ve yeşildir.*

1. Beyaz

Beyazlık belirten kelimeler, geçtiği üç şiirin ikisinde beyaz, birinde ak şeklinde kullanılır. Sevgilinin beyaz etekliği, yaz mevsimindeki beyaz çiçekler ve şairin ağaran saçları anlatılır. *Beyaz etekliğinin ihtizâz-ı bâriki / Öper nezâhetini bahâr-ı handânın / Senin refrefi-i pervâzın ey melek sanki / Letâfetiyle saçar kalbe bir ümîd-i nevîn* (s. 255) dizelerinde sevgilinin beyaz etekliğinin, neşeli bir bahar kadar güzel ve temiz olduğu anlatılır. Beyaz etekliğin parlayarak ihtizaz etmesi baharla özdeşleştirilir. Sevgilinin salınan etekliğinde baharın neşesi, ümit verişi ve canlılığı görülür.

Geldi kuşlarla yeşil dallara yaz: / Varsa ruhunda çiçek şi'ri biraz / Yere güller dizerek penbe beyaz, / Sevdiğin gonçe-femin ismini yaz (s. 300) dizelerinde,

şair, yaz mevsiminin geldiğini ifade eder. Bu vakitte şiir yazmaya kabileyeti olanların, topladıkları pembe ve beyaz çiçekleri yerlere dizerek bu çiçeklerle sevgilinin adını yazmalarını ister. Beyaz ve pembe çiçekler yazın gelişinin ve duyguların aşka açılışının işareti olarak görülür.

Şair, sevgiliyi pencerede gördükçe kalbindeki hüznlerin gittiğini ve hayallerinin kendini gençleştirdiğini ifade eder. *Sorarım ak saçımın örttüğü yıllar nerede* (s. 306) diyerek geçen yıllara üzüldüğünü ifade eder. Ak saçlar, geçen yılların ve üzüntüsünün göstergesidir. Devamındaki dizelerde ise böyle gençleştiği sürece yılların geçip gitmesinin hiç önemli olmadığını ifade eder.

2. Kırmızı

Kırmızı kelimesi la'l şeklinde bir dizede kullanılır. Sevgilinin dudaklarını sıfatlandırmada kullanılır. Sevgilinin dudakları kırmızı bir şiir olarak görülür:

*Şi'r-i la'liyle gül dudaklarının
Müterennim rübâb-ı efkârım* (s. 271)

3. Mavi

Mavinin eşanlamlısı olan *kebud* kelimesi iki dizede kullanılır. *Kebud* kelimesiyle sevgilinin gözü ve ufkun maviliği anlatılır, ancak ufkun maviliği de yine sevgilinin gözlerine bakılarak görülür. *Eyler nakarâtımla uzaklarda tekellüm / Gamzen, nazarın, hande-i eşfâk-nümûdun / Ahfâda eder revzen-i şi'rimde tebessüm / Bir dîde-i hemşîre gibi çeşm-i kebûdun* (s. 256) dizelerinde şair, sevgilinin mavi gözlerinin şiirlerinde güldüğünü anlatır. Şair, sevgilinin mavi gözlerini kendinden sonra gelecek nesillere şiiriyle ulaştırır. Sevgilinin gözleri şairin şiiriyle bir kardeş gibi olur.

Anlıyordum kebûdî-i ufku / Sana baktıkça râz-ı çeşminden; / Güllerin ıtrı, kuşların nutku,/ Kainâtın melehâtiydin sen (s. 289) dizelerinde şair sevgiliye

baktıkça gözlerinin içindeki sırlardan ufkun maviliğini görür. Sevgilinin gözleri ufkun maviliğinin sırlarını hatırlatır.

4. Pembe

Pembe kelimesi geçtiği iki dizede sevgilinin dudaklarını ve yaz mevsimindeki pembe çiçekleri sıfatlandırır. *Gönlüme avdet eder her unutulmuş nisan / Ne zaman gençliğini yolda hırâman görsem. / Eskiden pembe dudaklarda dağılmış bûsem / Toplanır leblerime, bir gece dalgın dursan.*(s. 306) dizelerinde şair sevgiliyi geceleyin dalgınca görünce, sevgilinin pembe dudaklarındaki öpücüklerini hatırlar ve dudaklarında yeniden sevgilinin öpücüklerini hisseder. Sevgilinin dalgın duruşu geçmiş zamanlardaki pembe dudaklarını ve yaşattıklarını anımsatır.

5. Sarı

İki dizede geçen sarı kelimesiyle sevgiyi yaşayamamaktan dolayı sararmak ve akşam vaktinin rengi ifade edilir. *Sevmek! Şeb-i ervâha doğan necm-i muzâaf! / Doğmazsa o yıldız sararır cebhe-i ismet!* (s. 257) dizelerinde sevmek ruhların gecelerine aynı anda iki kez doğan yıldızla benzetilir. Eğer o yıldız doğmazsa, yani ruhlar sevemezse masum yüzlerin sararıp solacağı ifade edilir. Sararmak sevgiden mahrum kalmanın bir alameti olarak gösterilir.

Sesin işler gibi bir şûh kanat gamlarına / Seni dinlerken olur kalbim uçan kuşlara eş, / Gün batarken sanırım gölgeni bir başka güneş; / Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarıma (s. 306) dizelerinde sevgilinin sesinin şuh bir kanat gibi şairin kalbindeki gamlarını uçurduğu ifade edilir. Şair, sevgilinin gün batımındaki gölgesini ikinci bir güneşe benzetir. Çünkü sevgilinin gözleri şairin akşamlarına sarışınlık getirir. Akşam gam, keder ve sıkıntının zamanıdır. Sevgilinin gözleriyle gelen sarılık akşama ait kötü duygulardan şairi uzaklaştırır ve ona teselliler verir.

6. Siyah

Siyahlık anlamı veren kelimeler, Servet-i Fünun sonrasında sadece üç dizede geçer ve bu dizelerde sevgilinin kara toprağa düşmesi ve kaşlarının rengi anlatılır. Şairin hislerindeki kararsızlık ve karamsarlık da zulmet kelimesiyle ifade edilir.

Nesîm-i aşk ile uçmuş ona gül-i zer-târ / Siyah kaşlarının fevk-i sâye-dârından / Edâ-yı neş'e-fürûnunla dem-be-dem ey yâr. / Olursun âleme bir mecma'-ı bedâyî sen... (s. 255) dizelerinde aşk rüzgarının, sevgilinin siyah kaşlarının üstüne altın sırmalı bir gül gönderdiği anlatılır. Aşık olan sevgilinin kaşlarından bu durumun anlaşıldığı ima edilir.

Uyanıp bahtımızda bir kâbûs / İki rûh oldu tâ-ebed mağlûb: / Sen türâb-ı siyehte bir mahbûs, / Ben çelîpâ-yı gamda bir maslûb! (s. 269) dizelerinde şairin de sevgilinin de bir kabusla ebediyen mağlup oldukları anlatılır. Sevgili, kara toprağa düşmüş, şair ise sevgilinin saçıyla asılmıştır. Kara toprak ve sevgilinin kakülü can alma gibi bir görevi üstlenirler. Çoğu zaman karamsarlığı ve sıkıntıyı getiren siyah renk burada da daha ileri giderek ölümü getirir.

Dolaşır arz u arşı bin kere / Hislerim mest-i bî-fütûr u bî-karar; / Şimdi pervâne, şimdi şeb-pere, / Şimdi zulmet ve şimdi şu'le arar (s. 293) dizelerinde şairin duygularındaki karamsarlık, kararsızlık ve sıkıntılar zulmet kelimesiyle anlatılır. Duyguları zulmet içinde kalan şair bir ümit olarak şule arar.

7. Yeşil

Yeşil kelimesi sadece *Geldi kuşlarla yeşil dallara yaz:* (s. 300) dizesinde yaz mevsiminin geldiğini işaret eden renk olarak geçer. Dallara yazın geldiği, yeşilinden ve üzerine konan kuşlardan anlaşılır.

B. SES İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Serveti Fünun Dönemi sonrası aşk temalı şiirlerinde ses bildiren birçok kelime vardır. Ancak bu kelimeler, çeşit olarak çok olmalarına karşın miktar olarak azdırlar. Miktarı diğer kelimelere göre daha çok olan şiir ve şiir terimleridir. Bununla birlikte *ah, enin, nalan, ahenk, beste, elhan, güfte, lafz, nakarat, ninni, nutuk, söz, savt, terane, mızrab, ney* vd. gibi kelimeler kullanılır.

I. MUSİKİ VE MELODİ İFADE EDEN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in bu dönem şiirlerinde de müzik ve melodi ifade eden kelimeler *ahenk, beste, güfte, elhan, nakarat, ninni, terane, mızrap, ney ve udtur*. Bu kelimelerden bazıları sadece bir dizede bazıları ise iki veya üç dizede geçerler.

1. Beste - Güfte

Mağribin hüznü etti peyveste / İnce bir şi' re bir sükût-ı lezîz: / Bizet'in beste Verlaine'in güfte; / İki dâhîyi şimdi hissederiz (s. 293) dizelerinde gün batışının hüznünün güzel bir şiire lezzetli bir sükut verdiği ifade edilir. Bu lezziz sükutun bestelerinin Bizet'inkini; güftelerinin ise Verlaine'inkini hissettirdiği söylenir.

2. Elhân

Bu dönem şiirlerinde üç dizede kullanılan elhan kelimesiyle zevk, sevinç ve mutluluk anlatılır. Elhanın geçtiği dizeler mutluluğun örgülenmeye başladığı dizelerdir. Elhanın varlığı mutluluğun işareti olduğu gibi yokluğu da hüznün alameti olur.

Elhân arasından bizi ettikçe temâşâ / Leb-ber-leb ü âgûş-be- âgûş, eder ahlâf / A'sâr üzerinden bana manzûmeler ihdâ, / A'sâr üzerinden sana gül-bûseler ithâf! (s. 256) dizelerinde arkadan gelen nesillerin şair ve sevgilisini nağmeler içinde seyrettikçe, dudak dudağa kucak kucağa gelecekleri söylenir. Şaire manzumeler

hediye edecekleri, sevgilisine ise öpücükler armağan edeceklerini ifade eder. Bu dizelerde elhanın büyük tesiri vardır. Elhan şairin şiirleridir. Şairin şiirlerini okuyan aşıklar dudak dudağa kucak kucağa gelirler.

Ellerim ellerinden ayrı iken / Anlamam şi'r-i mâh ü mehtâbı; / Sen sükût eyleyince lânemden / Attım elhânı, ûdu, mızrâbı... (s. 288) dizelerinde şairi musikiye sevk edenin sevgili olduğu belirtilir. Şairin nağmeler söylemesi, sevgiliyle birlikte olmanın sonucudur. Sevgili varsa elhan da olur, sevgili yoksa şairin nağmelerle işi olmaz. Sevgili şairin elhan kaynağıdır. Elhan ise sevincin ve mutluluğun remzidir.

Bir damla mürekkepte bulur nükte sevenler, / Bir nefhâ-i neyden çıkarır lahn-ı meserret! (s. 257) dizelerinde nükteyi sevenlerin bir damla mürekkepte ve bir ney üflemede bile mutluluk nağmeleri bulabilecekleri anlatılır. *Lahn* mutluluğun alameti olur.

3. Ney

Sadece bir dizede geçen ney, nükte erbabının bir üflemeyle mutluluk nağmeleri çıkaracağı bir çalgı aleti olarak görülür:

*Bir damla mürekkepte bulur nükte sevenler,
Bir nefhâ-i neyden çıkarır lahn-ı meserret!* (s. 257)

4. Ninni

Sadece bir dizede geçen ninni şairin kalbindeki yaraları dindirmek için söylediği nağmelerdir. Ayrılık hissine dayanamayan ve inleyen şair, teselliyi bu *enini* nazmedip ninni gibi söylemekte bulur. Firkat hissini unutmak için ninni ile kalp uyutulur. Ağlaya ağlaya firkat unutulur:

*Nazmedip ninniler enînimden
Zahm-ı kalbimde hiss-i firkati ben
Ağlaya ağlaya unutmalıyım!* (s. 262)

5. Terâne

Terane kelimesi üç dizede kullanılır. Terane aşkın bir neticesi olarak görülür. Aşk olmazsa teranın de olmayacağı ifade edilir. Terane aşkın göstergesi olur:

*Aşk olmasa inmezdi yere şi'r ü terâne;
Sevmek! Bu heves olmasa doğmazdı dehâet! (s. 258)*

Terane, tabiattaki mutluluğun alameti olarak da görülür. Kuşlar teranelerle uçuşur mutlu ve şendirler. Ancak şairin hatırında, sessizlik karları yağar. Mevsimin ufkunda şarkılar, türküler varken şair yine ölümün soğukluğunu seyrederek mutsuzdur. Terane kuşlara mutluluk olarak yansır, ancak şair içindeki sıkıntılardan dolayı bu mutluluğa ortak olamaz:

*Uçuşurken terânelerle tuyûr
Yağıyor hâtırında berf-i sükût;
Ufk-ı mevsimde hep sürûd u sürûr
Dûş-ı rûhumda bir soğuk tâbût! (s. 269)*

6. Ūd – Mızrâb

Ud, mızrab ve elhan aynı dizede kullanılırlar. Şair, *Sen sükût eyleyince lânemden / Attım elhânı, ūdu, mızrâbı...* (s. 288) dizeleriyle sevgilinin olmadığı yerde bir şeyler çalıp söylemenin anlamsız olduğunu ifade ederek udu, mızrabı bir kenara attığını ifade eder.

II. ACI VE SIKINTI İFADE EDEN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in Serveti Fünun Döneminden sonraki aşk temalı şiirlerinde acı ve sıkıntı bildiren kelime olarak *ah*, *enîn* ve *nâlân* kelimeleri vardır. Bu kelimeler de birer kere kullanılırlar.

1. Âh

Ah kelimesi *Bilemem âh, o tatlı dâdelere / Ne kadar yıl pestiş ettim ben: / Bakmadım şemse, bakmadım kamere, / Gözümü hiç ayırmadım senden* (s. 289) dizelerinde geçer. Sevgilinin gözlerinden ayrı kalmanın acısını ifade eden ünlem olarak kullanılır. Yıllarca, bakıp bakıp hazzına varılan sevgilinin gözlerinden ayrı kalmanın acısı ve o gözlere olan özlem şairin dilinden bir ah olarak çıkar.

2. Enîn

Şair, sevgilisinden ayrıldıktan sonra çektiği acıları ve sıkıntıları enin kelimesiyle ifade eder. *Nazmedip ninniler enînimden* (s. 262) dizesiyle enini ninni yaptığını ve kalbindeki ayrılık yarasını unutmak istediğini söyler.

3. Nâlân

Şairin ve sevgilisinin ayrıldıktan sonra acı ve sıkıntılar çektiği *Ayrı hislerle gerçi şimdi nâlânız* (s. 262) dizeleriyle anlatılır.

III. ŞİİR VE ŞİİR TERİMLERİ

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi sonrası aşk temalı şiirlerinde şiir terimleri diğer ses bildiren kelimelerden daha çok kullanılır. Bu kelimeler şiir, kafiye, nazm ve mısradır.

1. Kâfiye

“İhdâiye” (s. 256)'de şair sevgilinin geçici güzelliğini *efsûn-ı beyânıyla* ebedileştirdiğini söyler. Yazdığı şiirlerle, sevgilinin adı asırlardan asırlara aktarılır. *Bir dalda öten eş iki eş bülbül gibi eyler / Bir kafiye bir kafiyeye nâmını tekrâr* dizeleriyle de sevgilinin adının şiirlerinde birbirinin kafiyesi gibi tekrar edildiğini ifade eder.

2. Mısra

Mısra kelimesi sadece bir dizede geçer. “İhdâiye” (s. 256)’de *Bir mısra’-ı pür-ıtrımı kim eylese tertîl / Her lafzını bir bûse sanır gül deheninden* dizelerinde şair, bir mısrasını usulüne uygun okuyan kişinin, bu mısrasının her kelimesini sevgilinin öpücüğü zannedeceğini söyler.

3. Nazm

Nazm kelimesi geçtiği dizelerde şiir ya da şiir dizeleri anlamında kullanılır. *Her an leb-i nazmında durur lezzet-i busen”, Nazm edip ninniler enînimden* dizelerinde şair şiirlerini kasteder.

4. Şi’r

Şiir kelimesi, Cenab Şehabeddin’in Servet-i Fünun sonrası aşk temalı şiirlerinde ses bildiren kelimeler içinde çok kullanılan kelimedir. Şiir, bu dönemde çok farklı anlamlar alır. Şiir, hep sevgiliyle birlikte anılır. Sevgilinin dudakları şiir olur, şaire ilham verir. Sevgili yokken şair şiirleri bir kenara atar. Aşk olmazsa şiirinde olması mümkün olmaz. Kainat bir şiir olarak görülür ve bu şiirin başı ve sonu sevgilidir. Şiir bir taşıyıcı olur, sevgilinin gözlerinin güzelliğini gelecek nesillere aktarır. Şair ve sevgili göklere zevklerin ve elemelerin şiirlerini verir:

*Ellerim ellerinden ayrı iken
Anlamam şi’r-i mâh ü mehtâbı;
Sen sükût eyleyince lânemden
Attım elhâmı, ûdu, mızrâbı... (s. 288)*

*Şi’r-i la’liyle gül dudaklarının
Müterennim rübâb-ı efkârım (s. 271)*

*Eyler nakarâtımla uzaklarda tekellüm
Gamzen, nazarın, hande-i eşfâk-nümûdun
Ahfâda eder revzen-i şî'rimde tebessüm
Bir dîde-i hemşîre gibi çeşm-i kebûdun (s. 256)*

*Aşk olmasa inmezdi yere şî'r ü terâne;
Sevmek! Bu heves olmasa doğmazdı dehâet! (s. 258)*

*Seni ben kainât-ı eş'ârın
Mebde vü müntehâsı bildimdi. (s. 270)*

IV. DİĞER SES BİLDİREN KELİMELER

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi sonrası aşk temalı şiirlerinde, belli bir sınıflandırmaya tabi tutulamayan *lafz*, *nutuk*, *ses*, *söz* kelimeleri vardır. Bu kelimeler tek başlarına kullanıldıklarında geniş bir anlam ifade etmezler. Tamlamalar ve bağlamlar yoluyla ifade ettikleri anlamlar belirginleştirilir.

1. Lafz

Lafz kelimesiyle şairin mısralarındaki her bir kelime ve ayrı kalınan sevgilinin sözleri anlatılır. *Bir mısra'-ı pür-itrımı kim eylese tertîl / Her lafzını bir bûse sanır gül deheninden / Eyler leb-i şî'rimde leb-i sâfını takbîl!* (s. 256) dizelerinde lafz kelimesi, şairin dizelerindeki kelimelerdir. Şair, bu kelimeleri sevgilinin öpücüğüne benzetir. Bu dizeleri okuyanaların da sevgilinin saf dudaklarını öpmüş gibi olacağı ifade edilir.

Sevgiliden ayrılan ve ayrıldığını bir türlü kabullenemeyen şair *Daha sem'imde çılgın elfâzın* (s. 288) dizesiyle sevgiliyi ve konuşmalarını hala unutmadığını ifade eder.

2. Nutuk

Güllerin itr-ı, kuşların nutku, / Kainâtın melehâtiydin sen... (s. 289) dizelerinde sevgili güllerin kokusuna ve kuşların nağmelerine benzetilir. Hatta kainatın güzeli olduğu söylenir.

3. Ses

Sadece *Sesin işler gibi bir şûh kanat gamlarına / Seni dinlerken olur kalbim uçan kuşlara eş* (s. 306) dizelerinde geçen ses kelimesiyle sevgilinin sesi, bir şuh kanat gibi salınarak şairin gamlarına teselli ve serinlik verir. Şair, sevgiliyi dinledikçe de kalbinde rahatlama olur, gamlarından uzaklaşır ve kuşlar gibi dertten azade olur.

4. Söz

Söz kelimesiyle sevgilinin *tatlı sözleri* anlatılır. *Bütün mevâid-i vuslat, o tatlı sözleriniz / Birer emel gibi rûhumda muhtazır şimdi...* (s. 255) dizelerinde şair sevgilinin bütün vuslat vaadlerinin ve tatlı sözlerinin birer emel gibi ruhunda can cekiştğini ifade eder. Şair, vuslatı ve tatlı sözleri arzuladığını ancak arzularını gerçekleştirmediği için üzüldüğünü ifade eder. Sevgilinin tatlı sözüne ulaşamamak şairin gönlünü acıya ve kedere boğar.

C. IŞIK İFADE EDEN KELİMELERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun Dönemi sonrasındaki aşk temalı şiirlerinde ışık ifade eden kelimeler diğer dönemlere göre çok azdır. Bunlar, güneş ve eşanlamlıları, ay ve eşanlamlıları, yıldız ve eş anlamlıları, cevher/maden parlaklıkları, fizik ötesi varlıklar gibi üst başlıklar altında toplanmıştır. Bu dönemde nur kelemesi diğer dönemlere göre oldukça az ve sadece bir dizede kullanılmıştır. Bununla birlikte ışık ve parlaklık ifade eden *ateş, in'ikas, parlak, avize, şule, ziya,* gibi kelimelerde vardır.

I.GÜNEŞ VE EŞANLAMLILARI

Bu dönemde incelenen diğer unsurlar gibi güneş ve eşanlamlıları da önceki dönemlere göre daha azdır. Altı dizede *güneş*, *şems* ve *mihr* şeklinde kullanılır. Kelimelerin kullanım sayılarının az olması ve birbirine yakın anlamlar ifade etmelerinden dolayı aynı başlık altında incelenmiştir.

1. Güneş-Mihr-Şems

Güneş kelimesi gerçek anlamıyla ve yan anlamlarıyla kullanılır. Gerçek anlamının kullanıldığı yerlerde sevgiliyle ilişkilendirilir. Şair, sevgiliyi göstermeyen *güneş* ve *gündüzün* hiçbir anlam ifade etmediğini, yıllardır sevgilinin gözlerine baktığını bundan dolayı güneşe ve aya bakma ihtiyacı bile hissetmediğini, sevgilinin gölgesinin bir güneş gibi olduğunu ifade eder. Güneş, sevgilinin karşısında aciz ve zayıf bırakılır. Sevgili, güneşe ihtiyaç bırakmayacak kadar üstün özelliklere sahiptir.

*Her şey ağlar nigâh-ı muğberime,
Bence artık bütün cihân öksüz;
Seni göstermeyince gözlerime
Neme lazım benim güneş, gündüz!* (s. 269)

*Gün batarken sanırım gölgeni bir başka güneş;
Sarışnlık getirir gözlerin akşamlarıma.* (s. 306)

*Bilemem âh, o tatlı dîdelere
Ne kadar yıl pestiş ettim ben:
Bakmadım şemse, bakmadım kamere,
Gözümü hiç ayırmadım senden* (s. 289)

Şair, *Mihr-i fikrindi zülf-i zer-târın; / Dehenin menba'-ı hayalindi:* (s. 269) dizelerinde sevgilinin altın sırmalı saçlarını fikirlerinin güneşi olarak görür. Sevgilinin altın gibi saçlarının düşünceleri gibi parlak olduğu ima edilir.

“Don Juan” (s. 267)’da *Don Juan, âvâre bir güneşe* benzetilir. *Her su üstünde in'ikâs ettim* dizesiyle, Don Juan’ın her güzele bir şekilde yanaşmaya çalıştığı; *Dîdeler parladı hayalimden* dizesiyle de kendisini hayal edenlerin gözlerinin parladığı ve akıllarının başlarından gittiği anlatılır. *Kimseden şu'le almadım kendim* dizesiyle de başta söylenen *Sanki âvâre bir güneştim ben* dizesi desteklenir. Don Juan’ın aşkı, sevdayı ve çılgınlığı kendi içinde barındırdığı, her hangi bir kimseden bu duyguları almaya ihtiyacı olmadığı ifade edilir. *Güneş*, Don Juan’ın içindeki çılgınca aşk duygularının simgesi olur.

“Senin İçin” (s. 306)’de *Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi* dizesiyle şair, gönlünde yirmi sekiz yaşlarının aşkına dair duygu ve düşüncelerin yeniden doğmaya başladığını ifade eder. *Yirmi sekiz yaş güneşi* tamlamasıyla bu yaştaki yaşanan aşk duygularına göndermede bulunur. Kıtanın sonundaki *Avucundan alırım kış günü bir yaz ateşi* dizesiyle de şairin yaşı, kışa benzetilir ve ilerlemiş olduğu gösterilir. Yaz ateşi ise aşka sevdaya dair duygu ve düşüncelerdir. Şairin yaşı, kış gibi ihtiyar olsa da gönlü yaz gibi diri ve aşka iştiaqlıdır.

II. AY VE EŞANLAMLILARI

Bu dönem şiirlerinde ay kelimesinin kendisi hiç kullanılmaz. Bu dönemde kullanılan *mah* ve *kamer* kelimeleridir. Bunlarda dört dizede geçerler.

1. Kamer ve Mâh

Kamer ve Mah kelimelerinin geçtiği üç dize “Fırak” (s. 288) şiirindedir. *Ellerim ellerinden ayrı iken / Anlamam şî'r-i mâh ü mehtâbı;* dizelerinde şair sevgiliden uzak olduğunda ay ve ayışığına dair şiirler yazamayacağını söyler. Ay ve ayışığı şairin sevgiliyle beraber olduğundaki anların, şiir teması olarak görülür. Ay ve ayışığı vuslatın ve sevgiliyle halvette olmanın simgesidir. Şair, aynı şiirde *Bilemem âh, o tatlı dîdelere / Ne kadar yıl pestiş ettim ben: / Bakmadım şemse, bakmadım kamere, / Gözümü hiç ayırmadım senden* dizeleriyle de sevgilinin gözlerinin güzelliği karşısında ay ve güneşin kendisi için bir anlam ifade etmediğini

söyler. Sevgilinin gözleri şairin dünyasını aydınlatan varlık olarak görülür, sevgilinin gözleri varken ay ve güneşe ihtiyaç duyulmaz.

“Akşam Hisleri” (s. 293)’de *Rûhumuz sanki bizden ayrılarak / Bize göz kırptıyor kevâkibden. / Kalbimizdir kamerde bizden uzak / Nâzenîn nâzenîn tebessüm eden* dizelerinde şair, kalbindeki sevgi sayesinde ruhunun sanki bedeninden ayrılarak yıldızlara çıktığını, oradan göz kırptığını; kalplerinin de sanki ayda nazenin nazenin tebessüm ettiğini söyler. Kamerin ışığı, iki aşğın kalbinin sevincine işaret eder. Ayın ışığı ve kalbin tebessümüyle bu sevinç belirginleştirilir.

III. YILDIZ VE EŞANLAMLILARI

Bu dönem şiirlerinde yıldız ve eşanlamlıları olarak *necm*, *kevkeb* ve *yıldız* kelimesi altı dizede kullanılır. Yıldız ve eşanlamlılarıyla, sevmek, mazideki ihtişam ve akşamın güzelliği anlatılır. Bununla birlikte sevgili ve aşıklara ait unsur ve durumlar yıldız kelimesiyle ifade edilir.

1. Kevkeb

“Don Juan” (s. 267)’da *Dönerek mâzî-i mükevkebime / Ne zaman etmek istesem sizi yâd / Getiri hâtırâtınız lebime / Gizli bir lezzet-i türâb-ı remâd...* dizelerinde *Don Juan* geçmişteki ihtişamlı günlerini yad eder ve yaşadığı aşkları hatırlaması bile ona haz verir. Mükevkeb kelimesiyle, Don Juan’ın mazide aynı anda birçok kadınla aşk yaşamasının ihtişam ve talih olarak görüldüğü anlatılır.

Rûhumuz sanki bizden ayrılarak / Bize göz kırptıyor kevâkibden (s. 293) dizelerinde şair ve sevgilinin ruhlarının sanki bedenlerinden ayrıldığı ve yıldızlara çıkararak onlara göz kırptığı anlatılır.

2. Necm

Sevmek! Şeb-i ervâha doğan necm-i muzâaf! / Doğmazsa o yıldız sararır cebhe-i ismet! (s. 257) dizelerinde sevmek ruhların gecesine doğan muzaaf yıldız gibi görülür. Bu yıldız doğmazsa, yüzlerin parlaklığını sararıp solmaya bırakacağı ifade edilir. Şair, sevmeyi gökyüzünde doğan bir yıldızla benzetir. Nasıl ki yıldız doğmazsa gece karanlığı ümitleri kırar, kalplere bir keder verir. Sevmek olmayınca da kalp kararır ve aşıkta ümitsizlik hakim olur.

Sevgilim bizleriz semâya veren / Şi'r-i ezvâkı, şî'r-i âlâmı; / Hiss alır encüm dü-çeşminden / Âsümânın uyûn-ı ecrâmı! (s. 293) dizelerinde sevgilinin gözlerinin çok güzel olduğu ve gökteki yıldızların bile ışığını/hislerini sevgiliden aldığı ifade edilir. Yıldız göklerin gözü olarak görülür. Göklerin gözünün feri ancak sevgiliden alınabilir.

3.Yıldız

Cebhemi varsın o solgun seneler soldursun / Yeni yıldız gibi doğdukça güzel her akşam / Gençliğim böyle benimken kocamam, hiç kocamam... (s. 306) dizelerinde şair güzel akşamlar yaşadığında ihtiyarlamayacağını ifade eder. Akşamların güzelliği ise yeni doğan bir yıldızın güzelliğine benzetilir. Yıldız, akşamın güzelliğinin sembolü olur.

IV. FİZİK ÖTESİ VARLIKLARIN PARLAKLIKLARI

Bu dönemde fizik ötesi varlık olarak melek ve peri kelimesi kullanılır ancak bu kelimeler de birer dizede yer alırlar.

1. Melek - Perî

Melek ve peri kelimeleri “Melâl-i Bahâr” (s. 255)’de geçer. *Senin refref-i pervâzın ey melek sanki / Letâfetiyle saçar kalbe bir ümîd ü nevîn* dizelerinde sevgili

bir meleğe benzetilir. *Refref-i pervâz* tamlamasıyla sevgili kanatları olan ve salınan bir varlık olarak betimlenir. Bu betimlemeye uygun olarak da melek kelimesi seçilir. *O hâl-i rûh-güzânızla ey perî-sîmâ* dizesinde ise sevgilinin yüzünün peri gibi güzel olduğu ifade edilir.

V. PARLAK MADEN/CEVHERLER

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun sonrası aşk temalı şiirlerinde maden/cevher parlaklıkları ifade eden kelimeler diğer dönemlere göre çeşit ve sayı olarak oldukça azdır. Kullanılan kelimeler *elmas, yıldız ve zerdîr*.

1. Elmâs

Elmas kelimesi, "Terâne-i Garâm" (s. 258)'da *Gerçi sevişenler bu gamhânedede ağlar, / Lâkin dökülen gözyaşı elmas gibi parlar!* dizesinde geçer. Sevişenlerin gözyaşlarının elmas gibi parladığı ifade edilir. Gözyaşlarının elmas gibi parlak gösterilmesiyle kıymeti ortaya konur. Gözyaşı aşkın, sevdanın acı ve kederinin hâsılasıdır. Dolayısıyla aşk derdinden dökülen yaşlar aşkın da değerini ortaya koyar.

2. Yıldız

Yaldızlamış ahdâk-ı harâbât-ı cihânı / Ümmîd ile, bûseyle, nevâzişle tabîat! (s. 257) dizesinde cihanın harab olmuş gözbebeklerinin, tabiat tarafından ümit, okşama ve öpmeye yaldızlandığı ifade edilir. Tabiatın cihanın harab olmuş gözbebeklerini yaldızlaması aşkı sevdayı yaşatmasıyla mümkün olur. Cihanın gözbebeğini yaldızlamak, cihanı aşkla doldurmaktır. Bu dizelerin devamında şair aşk olmazsa baharın ve güzelliğin hiçbir öneminin olmadığını anlatır.

3. Zer

Zer kelimesi, *zülfi zer-târ*, *itr-ı zülfi zer* ve *gül-i zer-târ* tamlamaları içinde kullanılır. Sevgilinin saçları ve altın sırma bir gül anlatılır. *Mihr-i fikrindi zülfi zer-târın*; / *Dehenin menba'-ı hayalind:* (s. 269) dizelerinde sevgilinin altın gibi telleri olduğu ve fikirlerinin de böyle parlak olduğu anlatılır. Sevgilinin altın telli saçları hem dış güzelliğini hem de ruh güzelliğini gösterir. Sevgiliden ayrı kalan şair sevgiliye ait birçok şeyi hatırlar. *Saklı şânende itr-ı zülfi zer*, / *Ellerin eldivende gizlenmiş* (s. 288) dizeleriyle sevgilinin saçının taradığı taraktaki altın gibi saçlarını koklayarak teselli bulur. Bahar mevsiminde aşk rüzgarının sevgiliye altın sırmalı bir gül gönderdiği *Nesim-i aşk ile uçmuş ona gül-i zer-târ* (s. 255) dizeleriyle anlatılır.

VI. PARLAKLIK VE IŞIK İFADE EDEN DİĞER UNSURLAR

Bu dönem aşk temalı şiirlerinde bu başlık altında *ateş*, *avize*, *barık*, *in'ikas*, *parlamak*, *şule* ve *ziya* kelimesi incelenmiştir. Şiirlerde bu kelimeler büyük bir yer tutmazlar.

1. Âteş

Ateş kelimesi iki dizede geçer. “Don Juan” (s. 267)’da şiirinde şair Don Juan’ın aşk anlayışını/hayatını anlatır. *Ey benim münhezim fütâdelerim*, / *Sevdiniz hep sevilmeden beni siz*; / *Yanmak isterdi göğsünüzde serim* / *Âteşimden kül oldu ateşiniz...* dizelerinde Don Juan’ın düşünlerinin onu sevilmeden sevdikleri söylenir. Don Juan, sevgililerinin göğsünde, başının aşkın ateşiyle yanmasını ister. Ancak son dizede kendisindeki aşk ve ihtirasın çok büyük olduğunu sevgililerin ateşinin bile kendi ateşi karşısında kül olduğunu söyler. Ateş kelimesinin kullanılmasıyla, Don Juan’daki aşk ve ihtirasın sadizm derecesinde yoğun olduğu ifade edilir.

Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi / *Bir kuş okşar gibi sen saçlarımı okşarken* / *Koklaklarım ellerinin gülleri koklar gibi ben* (s. 306) dizelerinde şairin gençliğinden uzak olduğu bir zamanda içinde yeniden yirmi sekiz yaş duygularının

doğmaya başladığı anlatılır. Devamındaki *Avucundan alırım kış günü bir yaz ateşi* dizesiyle de gençliğinden uzak zamanlarını kış gününe, bu zamanlarda yaşanmaya başlayan gençlik aşklarına ait duygularını yaz ateşine benzetir. Yaz ateşini sevgilinin avucundan alır. Yaz ateşi gençlik zamanlarında yaşanan aşkların göstergesi olur.

2. Âvîze

Avize kelimesi, *Sevmek! O bir âvîzesidir mahbes-i ömrün... / Mâtem-geh-i âlemde o bir hande-i fitrat!* (s. 257) dizelerinde sevmek ömrün hapsedildiği yerin avizesi olarak görülür. Sevmek insan ömrünün üstünde bir avizeye benzetilir. Avizenin bulunduğu yere aydınlık ve ferahlık verdiği gibi sevmenin de hayata bir neşe ve mutluluk vereceği ifade edilir.

3. Bârik

Beyaz etekliğinin ihtizâz-ı bâriki / Öper nezâhetini bir bahâr-ı handânın, (s. 255) dizelerinde sevgilinin beyaz etekliğinin parlayarak salınmasının baharın güzelliklerini çağrıştırdığı ifade edilir. “İhtizâz-ı bârik ve bahâr-ı handân” kelimeleri eşleştirilir. Sevgilinin eteğinin parlayarak salınışı, baharın getirdiği mutluluğa benzetilir.

4. İn'ikâs

“Don Juan” (s. 267)'daki *Sanki âvâre bir güneştim ben / Her su üstünde in'ikâs ettim* dizelerinde, Don Juan'ın her güzele bir şekilde yanaştığı, onların bir şekilde gönlüne girdiği ifade edilir. İn'ikas kelimesiyle sevgililerin gönüllerine girme, orada bir şekilde yer alma anlamını verilir.

5. Nûr

Önceki iki dönemde çok miktarda geçen nur kelimesi bu dönem şiirlerinde sadece bir dizede geçer. *Aşk olmasa mâ'nâsı nedir fasl-ı bahârın? / Aşk olmasa bî-fâidedir nûr-ı melâhat!* (s. 257) dizelerinde aşk olmazsa güzelliğin nurunun da bir faydası olmayacağı ifade edilir. Nur kelimesi, melahat kelimesiyle bir tamlama içinde kullanılarak yüz güzelliğini ifade eden melahatın anlamı daha da pekiştirilmiş olur.

6. Parlamak

Parlamak kelimesiyle sevgilinin hayalinde canlanma ve sevgilinin gözyaşının parlaması anlatılır. “Don Juan” (s. 267)’da *Sanki âvâre bir güneştim ben / Her su üstünde in'ikâs ettim: / Dîdeler parladı hayâlimden, / Kimseden şu'le almadım kendim* dizelerinde Don Juan’ın sevgililerinin onu hayal ettikleri zaman gözlerinde bir ışık gibi parladığı ifade edilir. Parlamak kelimesiyle, Don Juan’ın sevgililerinin zihinlerinde/hayallerinde canlanması anlatılır.

Gerçi sevişenler bu gamhânedede ağlar, / Lâkin dökülen gözyaşı elmas gibi parlar! (s. 258) dizelerinde parlamak kelimesiyle aşıkların gözyaşlarının rengi anlatılır. Elmas gibi olan bu parlamayla, aşk derdinden dökülen gözyaşlarının ne kadar kıymetli olduğu gösterir.

7. Şu'le

Üç şiirde geçen şu'le kelimesiyle aşğın içindeki aşk, sevgilinin gözlerinin etkileyiciliği, ve akşam vaktinin mest eden duyguları anlatılır. “Don Juan” (s. 267)’da *Sanki âvâre bir güneştim ben* dizesiyle başlayan kıta *Kimseden şu'le almadım kendim* dizesiyle biter. Don Juan’ın içindeki aşk ve ihtirasın çok büyük olduğu ve bunun kaynağının yine kendisinde olduğu ifade edilir. Güneşin nasıl ki kimseden şu'le/ışık almaya ihtiyacı olmazsa Don Juan’ın da kimseden aşk devşirmeye ihtiyacı olmaz. Onun gönlü, aşka aşık olacak kadar aşkla doludur.

Vermiyor Şu'le gözlerin kafese; / Boş durur dul kalan salonda yerin / Ölüdür bence ev, görünmezse / Kafesin arkasında didelerin... dizelerinde sevgilinin gözlerinin pencereden ışık vermediği, artık salonu aydınlatmadığı, böyle bir evin ise ölü olduğu anlatılır. Kafes, evlerin pencerelerindeki haremlilik korumalarıdır. Şair bu korumaların arasından kendi salonuna bir Şule yansımasını ister. Şule, sevgilinin gözünün aydınlığı anlamını alır.

Dolaşır arz u arşı bir kere / Hislerim mest-i bî-fütûr u bî-karâr / Şimdi pervâne, Şimdi Şeb-pere, / Şimdi zulmet ve Şimdi Şu'le arar (s. 293) dizelerinde sürekli ikilemeler oluşturulur. Şairin duyguları arz ve arşı dolaşır. Bir kararsızdır, bir ümitlenir. Bir kelebek görür, bir yarasa görür. Bir karanlık arar, bir ışık arar. Bu Şekilde akşam vakti yaşanan duygulardaki gelgitler anlatılır. Işık, ümidin güzel duyguların temsilcisi olur.

8. Ziyâ

Yaralansam mücâdelâtımda / Zahmıma dest-i Őefkatindi devâ; / Sarsılan külbe-i hayâtımda / Kollarındı birer amûd-ı ziya dizelerinde Şairin sarsılan ve yıkılmaya yüz tutan hayat kulubesine sevgilinin kollarının ışıktan bir sütun olarak onu yıkılmaktan kurtardığı anlatılır. Sevgilinin kolları sütuna benzetilip hayat kurtarıcı özellik verilirken ziya kelimesiyle de bu sütun daha da sağımlaştırılmaya çalışılır.

D. ZAMAN İFADE EDEN KELİMELEERDE AŞK'IN YANSIMALARI

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun sonrası aşk temalı Şiirlerinde zaman bildiren kelimeler çok fazla değildir. Bunlar, *sene, mevsim, ay, bahar/nevbahar, fasl, hazan, rebii, sabah/subh, seher, akşam/şam, Şeb, gece, leyl, ruz, eyyam, dem* vd.'dir.

Şiirlerde zaman, bizzat kendi (vakit) anlamını ifade ettiği gibi, belirtilen zamanın aydınlık, karanlık vs. özelliğine göre betimleme aracı olarak da kullanılır.

Bu dönem şiirlerinde *yıl, sene, bahar, hazan, kış, yaz, mevsim* ve *nisan* kelimeleri zaman belirten kelimelerdir. Bu döneme ait, renk, ses ve ışık bildiren kelimeler gibi zaman bildiren kelimelerde çok fazla kullanılmaz.

I. SENE VE EŞANLAMLARI

Bu dönem şiirlerinde yıl ve sene kelimesinin her ikisi de kullanılmıştır.

1. Sene

Sene kelimesiyle ömre ait seneler anlatılır. *Yek-digere hayrân yaşayan gözlere karşı / Birkaç senelik ömre gelir bir ebediyet* (s. 258) dizelerinde *karşı cinse* ait gözlere hayran olarak yaşanan birkaç senenin, ömre ebediyet vereceği ifade edilir. Sevgilinin gözleri seneleri ebediyete çevirir.

Şair, yirmi sekiz yaşının duygusal halinin betimlendiği “Senin İçin” (s. 306)’de yaşının ilerlemiş olduğunu ima eder. *Cebhemi varsın o solgun seneler soldursun* dizesiyle solgun/acıyla geçen senelerin kendi yüzünü soldurmasından çekinmez ve yıllara meydan okur. *Gençliğin böyle benimken kocamam, hiç kocamam...* dizesiyle bedeni ihtiyarlasa da ruhen ihtiyarlamayacağını solgun senelerin hiç umurunda olmadığını gösterir.

2. Yıl

Bilemem âh, o tatlı dâdelere / Ne kadar yıl perestîş ettim ben: / Bakmadım şemse, bakmadım kamere, / Gözümü hiç ayırmadım senden (s. 289) dizelerinde şair sevgilinin gözlerini yıllardır, hayranlık duyarak sevdiğini ve gözünü ondan hiç ayırmadığını ifade eder.

Şair, yılların kendini ihtiyarlattığını, saçlarını ağarttığını, ve geçip giden yıllara üzüldüğünü *Sorarım ak saçımın örttüğü yıllar nerede* (s. 306) dizesiyle anlatır.

II. MEVSİMLER

Bu dönem şiirlerinde mevsimlerle ilgili olarak bahar, hazan, kış, yaz ve mevsim kelimeleri kullanılmıştır. Bu kelimelerle mevsimler ve mevsimlerin çağrıştırdığı duygular ve ortamlar betimlenir.

1. Mevsim

Mevsim kelimesi sadece bir dizede geçer. Dizelerin bağlamından bahar mevsiminin anlatıldığı anlaşılır. Sevgilisini kaybeden şair, etrafta uçuşan ve nağmeler söyleyen kuşları, mevsimdeki güzel neşideleri ve mutlulukları görür. Ancak bunların hiçbirisi şairi mutlu etmez. Onun gönlünde sevgilisini kaybetmenin kederi vardır:

*Uçuşurken terânelerle tuyûr
Yağıyor hâtırında berf-i sükût;
Ufk-ı mevsimde hep sürûd u sürûr
Dûş-ı rûhumda bir soğuk tâbût! (s. 269)*

2. Bahâr

Bahar kelimesi mevsim anlamında üç dizede geçer. *Beyaz etekliğinin ihtizâz-ı bâriki / Öper nezâhetini bir bahâr-ı handânın*, (s. 255) dizelerinde bahar mevsiminin güzelliği, inceliği ve duyguları okşaması ile sevgilinin beyaz etekliğinin parlayarak salınması kıyaslanır. Güzel bahar mevsiminde sevgilinin etekliği onun güzelliğine güzellik katar.

Aşk olmasa mâ'nâsı nedir fasl-ı bahârın? / Aşk olmasa bî-fâidedir nûr-ı melâhat! (s. 257) dizelerinde aşk olmazsa bahar mevsiminin hiçbir anlamı olmayacağı ifade edilir. Burada gizliden de baharın güzel olduğu vurgulanır. Demek ki bahar güzel görünür ki bu güzellik aşkla kıyaslanır.

Şair sevgiliyi kaybettikten sonra her şeyin değişeceğini zanneder. Ancak hiçbir şey sandığı gibi olmaz. Sevgili ölünce artık bahar gelmez zanneder şair, lakin bahar yine gelir. *Sanıyordum ki arz olur gam-zâr / Açmaz artık zemînde verd ü semen: / İşte sensiz de geldi fasl-ı bahâr / Kabrin üstünde bitti tâze çemen.* (s. 269) dizelerinde şair, sevgiliyi kaybettikten sonra olmaz sandığı şeylerin olduğunu anlatır. Aslında bahar şairin mutlu olabildiğini gösterir. Çünkü istese de istemese de bahar gelecek. Baharı kabullenmemek onun gelmediğini gösterir. Ancak şair, *İşte sensiz de geldi fasl-ı bahâr* diyerek baharı, yani sevgiliyi kaybettikten sonra mutlu olabilmeyi kabul eder.

3. Hazân

Seni zanbak gibi gördükçe açık pencerede / Gül açar bahtımın evvelki hazanlık korusu (s. 306) dizelerinde şair, sevgiliyi gördükçe bahtının evvelki hazanlık korusunda gül açtığını söyler. Buradan şairin mazideki duygu ve düşüncelerine talihinin gülmediği anlaşılır. Ancak şair, sevgiliyi açık olan pencerede gördükçe hazan mevsimi gibi kurumuş talihi açılır. Evvelki isteklerine kavuşmaya başlar.

4. Kış ve Yaz

Kış ve yaz kelimeleri aynı dize içinde yer alırlar. *Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi / Bir kuş okşar gibi sen saçlarımı okşarken / Koklaklarım ellerinin gülleri koklar gibi ben / Avucundan alırım kış günü bir yaz ateşi* (s. 306) dizelerinde şair yaşının geçmiş olduğunu ancak duygularının gençleşmeye başladığını ifade eder. Kış günü şairin ilerleyen yaşıdır. Yaz ateşi ise ilerleyen yaşa rağmen elde edilmeye başlayan gençlik arzularıdır.

Şair, “Yaz Şarkısı” (s. 300)’nda yaz mevsiminin geldiğini ve artık sevgilinin isminin yerlere çiçeklerle yazılabileceğini anlatır. Mevsim olarak yaz gelir ancak, bedenden ziyade ruhta bir canlılık başlar.

III. AY BİLDİREN KELİMELER

Ay bildiren kelime olarak sadece nisan ayı kullanılmıştır. O da sadece bir dizede geçer.

1. Nisan

Nisan, şairin geçmişte sevgiliyle yaşadığı güzel zaman dilimlerinden biridir. Şair gençliğini hatırlayınca hemen aklına nisandaki yaşadıkları gelir. *Gönlüme avdet eder her unutulmuş nisan / Ne zaman gençliğini yolda hırâman görsem.* (s. 306) dizelerinde şair, gençliğini hayal ettiğinde nisana ait duygu ve düşüncelerin gönlünde canlandığını ifade eder. Devamındaki *Eskiden penbe dudaklarda dağılmış bûsem / Toplanır leblerime, bir gece dalgın dursan* dizeleriyle de sevgilinin dalgın duruşlarını ve onu öpüşlerini hatırladığını ifade eder. *Nisanın* sevgiliyle birlikte geçen güzel zaman dilimleri olduğu görülür.

IV. GÜN VE GÜNÜN BÖLÜMLERİ

Cenab'ın Servet-i Fünun sonrasındaki aşk temalı şiirlerinde *akşam*, *gece* ve *şeb* kelimeleri günün bölümlerini ifade eder. Bunlarda diğer dönemlere göre oldukça azdır.

1. Akşam

Şair, bu dönemde akşam kelimesini iki dizede kullanır. Ancak, “Akşam Hisleri” (s. 293)’nde hiç akşam kelimesi geçmemesine rağmen akşamın yaşattığı duyguları anlatır. *Şimdi zulmet ve şimdi şu’le arar, Sevgilim bizleriz semâya veren / Şi’r-i ezvâkı, şi’r-i âlâmı, Mağribin hüznü etti peyveste / İnce bir şi’re bir sükût-ı leziz* gibi dizelerde duygusal anlamda gelgitler olsa da mutluluk daha hakim olur.

Sesin işler gibi bir şûh kanat gamlarıma / Seni dinlerken olur kalbim uçan kuşlara eş, / Gün batarken sanırım gölgeni bir başka güneş; / Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarıma. (s. 306) dizelerinde güneşe benzetilen sevgiliden, bir ışık

vererek akşamı aydınlatması istenir. Akşam kederle, hüznle doludur. Onu ancak güneş gibi bir sevgili aydınlatarak huzur ve sevinç getirir.

Aynı şiirin son kıtasındaki *Cebhemi varsın o solgun seneler soldursun / Yeni yıldız gibi doğdukça güzel her akşam / Gençliğim böyle benimken kocamam, hiç kocamam.../ Rûhum, ölsem bile ben, sen yaşayan ruhumsun* dizelerinde de şair yüzünün ihtiyarlığı göstermesinin önemli olmadığını; güzel akşamlara eriştiği sürece gönlünün gençleşeceğini ve kocamayacağını söyler. Güzel akşamlar aşkla geçen akşamlardır ki aşk, genç kalabilmenin iksiri olarak görülür.

2. Gece ve Eşanlamlıları

Bu dönem şiirlerinde *gece* ve *şeb* kelimesi kullanılır. *Uyanıp dün gece, odam تنها, / Seni koynumda bulamayınca dedim:* (s. 289) ve *Eskiden penbe dudaklarda dağılmış bûsem / Toplanır leblerime, bir gece dalgın dursa* (s. 306) dizelerinde bir zaman dilimi olan gece vakti anlatılır.

Sinem üstünde şimdi hissederim / Sevdiğim bir elin nevâzişini / Masseder âşıkâne dîdelerim / Gecenin intibâk-ı lerzişini.. (s. 293) dizelerinde şair duyularının gayet kuvvetli olduğunu belirtir. Şair, gecenin titreyerek yükselmesini gözleriyle emdiğini söyleyerek farklı bir imge oluşturur. Şair, geceye yoğunlaşıp onu gözleriyle yavaş yavaş emmeye başlayınca, gece titreye titreye yerinden ayrılır ve şaire doğru sürüklenir.

Sevmek! Şeb-i ervâha doğan necm-i muzâaf! / Doğmazsa o yıldız sararır cebhe-i ismet! (s. 257) dizelerinde gecenin ruhlara ait olduğu ifade edilir. Ruhların gecesini aydınlatan yıldız ise sevmektir. Ruhlar, tüm aşıkların ruhlarıdır. Sevmekten mahrum kalan ruhlar, gecenin karanlığına benzer negatif duygular içindedirler. Sevmek aşıkların ruhlarının gecesini aydınlatır ve onları mutlu eder.

V. SONSUZLUK BİLDİREN KELİMELER

Bu dönem şiirlerinde sonsuzluk bildiren kelimeler sadece *ebed* ve *sermedî*dir. Bu kelimelerde sadece birer dizede kullanılırlar.

1. Ebed

Yek-digere hayrân yaşayan gözlere karşı / Birkaç senelik ömre gelir bir ebediyet (s. 258) dizelerinde sevgililerin birbirlerinin gözlerine hayran bir şekilde baktıkları sürece, birkaç senelik ömürlerinin ebediyet kazanacağı ifade edilir. Ebediyet, sevgilinin gözüne hayran bir şekilde geçirilen zaman dilimi olur.

2. Sermedî

“Mersiye” (s. 270)’de şair, sevgiliyi kaybettikten sonraki yaşanan zamanlarını ve durumlarını anlatır. Sevgili baki olan dünyada onu beklerken, yaşamanın bundan sonra bir yük olduğunu, sevgiliyi artık bekletmeyeceğini, o büyük ve sonsuz vaad edilen yere gideceğini ifade eder:

*Yaşamak bence bâ'd-ezîn bir yük
Muntazırken sen arz-ı bâkîde;
Seni hiç bekletir miyim o büyük,
Sermedî mev'id-i telâkîde”*

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Servet-i Fünun edebiyatı, birçok özelliğinden dolayı kendinden önceki ve sonraki edebiyat dönemlerinden keskin çizgilerle ayrılır. Sanatı, sanatın asıl gayesi yaparak onu bir yaşam biçimi haline getirmek, sanattan sadece güzellik beklemek; şiirde klişeleşmiş imge ve hayallerin dışına çıkarak yenilerini kurgulamak ve *şiire ait yeni bir dil* kurmak başlı başına bir edebiyat devrimi niteliğindedir. Bununla birlikte şiirde yeni nazım şekillerini kullanmak, klasik temalara farklı açılımlar getirmek ve yeni temalara yer vermek bu dönemin en belirgin tarafını oluşturur.

Bu edebiyat döneminin önde gelen şairlerinden Cenab Şehabeddin, öykünme yoluyla başladığı şiir yolculuğunu orijinal ve özgün şiirlerin şairi olarak taçlandırır. Şiirleri kronolojik olarak incelendiğinde gerek tema ve gerekse kendi şiirini oluşturma yönünden, kademeli bir ilerleme kaydettiği görülür. Bunun yanı sıra, onun şiirlerini merkeze alarak kendinden sonraki Türk şiirine etraflıca baktığımızda şiirimize önemli açılımlar getirdiğini görmek de mümkündür.

Bu kadar etkili bir şairin, her ne kadar edebi sebepler haricindeki saiklerden dolayı bir zaman şiirlerine uzak durulmuş olsa da, bu durum onun sanatçı kimliğine halel getirmez. O, şairlik kabiliyetini çok büyük bir işçilik yaparak geliştirmiş; bir yandan kendi şairliğini tahkim ederken öte yandan yeni Türk şiirinin inşasında büyük bir rol oynamıştır. Böyle bir şairin geçirdiği dönemleri inceleyip değişimini/gelişimini gözlemlediğimizde aşk teması etrafında bazı sonuçlara ulaşırız.

A. İçerik Değerlendirmesi

Cenab Şehabeddin'in Servet-i Fünun dönemi öncesinde, Servet-i Fünun döneminde ve sonrasında yayınlanmış şiirleri incelendiğinde ana temanın aşk olduğu görülür. Bu konuda sayısal bir değerlendirmeye geçmeden önce, çalışmamızın konusu olan Cenab'ın yayınlanmış şiirlerinde *aşk olgusu etrafındaki renk, ses, ışık ve zaman* bildiren kelimelerin mahiyeti üzerinde durulacaktır.

Cenab'ın Servet-i Fünun dönemi ile Servet-i Fünun sonrasındaki şiir anlayışında çok keskin bir biçim ve içerik farkı yoktur. Bu iki dönem arasında sayısal

anlamda değişimler görölmektedir. Bundan dolayı bu iki dönemin içerik değerlendirmeleri bir arada alınmıştır.

1. Aşk/Sevgili

Şairin ilk dönem aşk temalı şiirlerinde daha çok klasik şiirin aşk anlayışı hakimdir. Cenab'ın özellikle Muallim Naci ve dolayısıyla klasik şiir tesirinde yazdığı şiirlerinde peşinden koşulan, ancak vuslata erilemeyen, seyriyle büyük bir zevk veren; saçı, gözü, yanağı can yakan/alan, ışıklar içinde ve olağan üstü özelliklere sahip sevgili portresi çizilir. Sevgili, öyle olağan üstülöklere sahiptir ki “*Maşrıktā doğan o âfitâba / Bin reng-i safâ verir bu hûri*” (s. 17) dizelerinde göröldüğü gibi güneşe dahi mutluluk verecek kadar duygusal özelliklere ve huri kadar da güzel niteliklere sahiptir.

Dîdar mı bu, güneş midir yâ? / İnmiş mi aceb zemîne Zühre? (s. 19) dizelerinde de sevgili gökte bir güneş, yerde bir zühre olarak resmedilir. Bunun yanı sıra, sevgili betimlenirken *behiştî çehre, pertevli işvekâr, hûri-i can-şikâr, ulvî-i cennetî-i fitrat, yâr-ı safâ-yı fezâ, mahbûbe-i âsmân-ı enver, mâh-ı melek-nişân, melek-rû* gibi pek çok tamlama kullanılarak klasik şiirimizdeki sevgili anlayışına devam edilir. Hatta, *Vechinde döner şu'a-ı Allah / Tâbiyle söner şu'a-ı Allah* (s. 10) dizeleriyle öyle bir sevgili portresi çizer ki, klasik şiirimizde böyle cesurca bir betimlemeyi görmemiz mümkün değildir.

Cenab'ın özellikle ilk dönem şiirlerinde yüce/her yönüyle kuşatıcı bir sevgilinin atmosferi/tesiri altında kalma arzusu vardır. Şair, sevgilinin yüceliğı nispetinde kendi acizliğini hissederek bundan bir haz alır. Burada sevgili-egemen bir aşk anlayışını görmek mümkündür. Belki betimleme itibariyle dışıl bir sevgili çizilmeye çalışılsa da, sevgilinin özellikle kudret ve hakimiyet gibi özellikleriyle erkeksi bir nitelik taşıdığı da göröür. Çünkü aşık/şair edilgen ve nötr kalırken, sevgili daha etken ve daha güçlüdür.

Cenab'ın sevgili/aşk anlayışı, şiir gelişimiyle paralellik gösterir. Yeryüzünde, gökler ötesi özellik taşıyan sevgili –bu özelliklerini kısmen korusa da- zamanla yeryüzüne ait insani özellikler taşımaya başlar. *Sen tatlı bir terâne, ben âsûde bir*

gece, (s. 103) dizisinde görüldüğü gibi sevgili, beş duyu organıyla algılanabilecek şekilde betimlenir. İlk dönem şiirlerinde güçlü bir iktidar sahibi olan sevgili, *Seni ben ey garîbe pek severim;* (s. 107) ve *Hazân hutûtu gibi çizgilerle oldu iyân;* / *Döküldü saçlarına gizli gizli berf-i zamân:* (s. 165) gibi dizelerle normal insani özellikler içinde ele alınır. Hatta etken/güçlü sevgili bir şekilde pasifize edilerek edilgen, kandırılan ve iğfal edilen kişi konumuna düşer: *Seni sevdim! Bana sensiz yaşamak gayrı muhâl!* / *Gibi sözlerle seni eyledim ey meh iğfâl;* (s. 119). Görüldüğü gibi şairin sevgilileri günlük hayatta görülebilen özellikteki bir tiplene olmaya başlar. Ancak, bunun yanı sıra ilk şiirlerindeki gibi özellikler taşıyan sevgili betimlemelerine hala yer verildiği görülür. Sevgiliyle vuslata erişememe bir kenara bırakıldığı gibi birleşip ayrılmalar bile yaşandığı görülür: *Ben unutsam sezâ onun adını,* / *O benim namımı unutsa gerek:* / *O, benimçün bir ecnebi kadını* / *Ben onunçün yabancı bir erkek!* (s. 145)

Cenab, öyle sevgili portreleri çizmiştir ki şiirimizdeki sevgili/kadın algısını altüst etmiştir. Özellikle Servet-i Fünun dönemi sonrasında yayınlanan “Don Juan” şiirinde erkek-muktedir bir aşk algısı öne çıkarılır. Sevgili, bıkkılıp usanılan, terk edilebilen, değiştirilebilen bir duruma düşer. Hatta, sevgilisiz bir aşk isteği vurgulanarak “aşka âşık” olunduğu belirtilir:

Bir kadından geçince diğerine
Zannedirdim ki aşkı bulmuştum;
Usanıp bûseden, kadın yerine
Maraz-ı aşka âşık olmuştum. (s. 268)

Görüldüğü gibi, Cenab’ın başlangıçtaki şiirlerinde olağan üstü özellikleri taşıyan sevgilileri, onun şiir gelişimine paralel olarak bir değişim gösterir. Avrupa edebiyatını tanıdıkça aşk algısındaki sıkı kuralları yıkarak daha esnek, daha insani sevgililer çizer ve betimlemelerinde de daha dünyevi sıfatlar kullanmaya başlar. Bununla birlikte aşkı/sevgiliyi, alegorik betimlemelerle anlatarak –her ne kadar kendisi sembolist olduğunu kabul etmese de- sembolik bir şiir dili oluşumuna katkı da bulunur.

2. Renk

Çocukluğundan itibaren resmi çok seven ve resimle -seyrederek de olsa- iştigal etmekten büyük bir zevk alan Cenab, bir tablo şairi olma gayreti içinde şiirler yazarken bunlarda pek çok renk ifade eden kelime kullanmıştır. İlk dönem şiirlerinde renklerle iyi bir *tablo şiir* oluşturduğu söylenemez. Kırmızıyla daha çok sevgiliye ait dudak, yanak ve yüz güzelliğinin çekiciliği anlatılır. *Letafet*, *nezaket* ve *yumuşaklık* gibi sıfatlar pembe renkle anlatılmaya çalışılır. Yine beyaz kelimesiyle de sevgilinin güzelliğine dair hususlar betimlenir.

Cenab'ın Servet-i Fünun dönemi öncesindeki şiirlerinde göze çarpan iki temel renk mavi ve siyahtır. *Kebûd* ve *mâî* kelimeleri yardımıyla gökyüzünün genişliği ve sevgilinin gözünün güzelliği anlatılır. Bu dönemin en çok kullanılan rengi siyahtır. Şairin ilk dönem şiirlerinde *çeşm-i siyeh/siyah* ve *siyah gözler* gibi tamlamalarla özellikle sevgilinin gözleri siyah renkli olarak görülür. *Zulmet* ve *kara* kelimeleri ise karanlık ortamlar oluşturabilmek için sıklıkla kullanılan kelimelerdir. Yerine göre bu iki kelime birlikte kullanılarak karanlığın koyuluğu iyice pekiştirilmeye çalışılır. Karanlık hep hazin ve acı duyguların göstergesi olarak anlatılır.

Servet-i Fünunla birlikte renklerin anlamları ve göstergeleri üzerinde de farklılıklar görülmeye başlar. Önceki dönemden farklı olarak *beyaz* renkle sevgiliye ait özelliklerden ziyade mekan betimlemeleri yapılır ve bu mekanlara duygusallık katılmaya çalışılır. Kırmızı renkten, -az kullanılmakla birlikte- yine sevgiliye ait betimlemelerde yararlanır. Bununla birlikte, duygulardaki aşırılık, kırmızı renkle betimlenerek duygusallık daha da pekiştirilir. Bu dönemde mavi kelimesiyle yine gökyüzünün ve sevgilinin gözü anlatılmaya devam edilir. Bunlardan farklı olarak *mâî rüyâ*, *mâî sümbül*, *kebûdî fûshat* gibi tamlamalarla yeni imgeler oluşturulmaya çalışılır. Siyah kelimesiyle yine karanlık ortam betimlemeleri ve bu ortamların negatif duygusal halleri anlatılmaya çalışılır. *Karanlık firak*, *kara bir Bürkâ-i nisyân*, *karanlık leyâl-i kasvet*, *zulmet-geh-i semâ* gibi tamlamalarla mutsuzluk, umutsuzluk, hüzn gibi insanı menfi bir bakış açısına götüren duygusal ortamlar betimlenir. Sevgilinin göz rengi olan siyah, önceki dönemde sıkça kullanılmasına rağmen bu

dönemde sadece bir dizede kullanılır. Cenab'ın Servet-i Fünun dönemi şiirlerindeki renk ve resim kompozisyonunun olgunlaştığı, *tablo şiir* oluşturma gayretinin netice verdiği görülür.

3. Işık

Işık bildiren kelimeler, Cenab'ın özellikle ilk dönem şiirlerinin vazgeçilmez resim unsurudur. Şair, betimlemek istediği birçok şeyi/nesneyi ışık bildiren kelimelerle çizmeyi dener. Şiirlerine kronojik olarak bakıldığında, hemen her şiirinde ışık bildiren kelimelerle oluşan dizeler ve tamlamaların varlığı görülür. *Mihr ü mâh-ı gül-pûş, mâh-ı safâ-nümâ-yı enver, pertevli işvekar, gözümün nûru, nûr-ı dîdem, meh-pâre-i ruhsâre* gibi pekçok ışık bildiren tamlamayla daha çok sevgilinin göz kamaştırıcı güzelliği betimlenir. Cenab, özellikle ilk dönem şiirlerinde sevgiliyi ışıklar içinde resmetmekten hiç vazgeçmez. Yukarıda *Aşk* başlığında da anlatıldığı gibi, sevgiliyi Allah'ın nuruyla karşılaştıracak cesaretle dizeler söyler. Bunun yanı sıra, *ziyâ-yı seher, bedr-i tâb, aks-i mâh, tâbiş-i fikr* gibi tamlamalarla da mekân, zaman ve düşünce gibi farklı unsurların betimlendiği görülür.

Cenab'ın özellikle Servet-i Fünun dönemi şiirlerinde en çok kullandığı unsur ışık bildiren kelimelerdir. Sayısal değerlendirmeler ayrı bir bölümde ele alınacaktır, ancak burada şairde ışıktan renge doğru bir kayış olduğunu göstermek için bu hususla ilgili bir değerlendirmede bulunulacaktır. Şair, varlıkları ışık bildiren kelilemeler yoluyla betimler; ancak ışığın varlıkları tam olarak betimleyemediğini, kesin sınırlarını çizemediğini, tablosunda yeterince renk kullanmadığını çok sonraları fark etmeye başlar. Işıkla birlikte renklere de ağırlık vererek tablo şiir amacına ulaşmaya gayret eder. Bu durum, Servet-i Fünun dönemi öncesinde yazılmış, ancak, Servet-i Fünun döneminde tekrar yazılma gereği hissedilmiş iki şiirin başlarından alınan dizelerle açıklanacaktır.

Hâb-ı Seherî

Süzülmede sarışın bir ziyâ-yı rûh-nevâz

Latîf perdelerinden latîf hâb-gehin

Sanırsın olmada her gûşesinde şa'ş'a-sâz

Eşîa-i keremi mâderâne bin nigehin

Sevimli nazraları bir sabî-i bî-günehin! (Hazîne-i Fünûn, 8 Eylül 1894)

Baş Ucunda

Leben gibi süzülür bir ziyâ-yı pâk u sefid

Beyaz perdelerinden beyaz hâb-gehin:

Nazar sanır ki her derîçesinde bedîd

Ya hâle-i keremi mâderâne bin nigehin

Ya rûh-ı bî-lekesi bir sabî-i bî-günehin! (Mekteb, Temmuz 1896)

“Hâb-ı Seherî”, Servet-i Fünun edebiyatı öncesinde, “Baş Ucunda” ise Servet-i Fünun edebiyatı döneminde yazılmıştır. Birinci şiirin ilk iki dizesinde ruhu okşayan bir ışığın *latif* bir yatak odasının *latif* perdelerinden içeri süzüldüğü anlatılır. İkinci şiirin ilk iki dizesinde ise *sefid/beyaz ve temiz* ışığın *süt* gibi süzüldüğü ifade edilerek ortama sütün beyazlığı indirilmeye çalışılır. Birinci şiirin ikinci dizesinde “*latif hâb-geh ve latif perde*” kelimelerinin yerini, ikinci şiirin ikinci dizesinde “*beyaz hâb-geh ve beyaz perde*” kelimeleri alır. Şair, *latif* yerine *beyaz* rengi seçerek çizdiği tablonun rengini belirginleştirmeye çalışır. Birinci şiirin sonraki üç dizesinde ışık bildiren kelimelerin yoğunluğu, ikinci şiirin sonraki üç dizesinde azaltılır. Şiirin devamındaki dizelerde renk bildiren kelimeler yerini korurken, ışık bildiren kelimeler azaltılmaya çalışılır.

Cenab, Servet-i Fünun döneminde ışık bildiren kelimeler kullanmaya devam etse de azalma görülür. Bu dönem şiirlerinde sevgiliyi ışıklar içinde betimlemekten ziyade renklerle daha belirgin portreler çizilmeye çalışılır. Renk bildiren kelimelerle çizilen tablolarda varlıklar gerçeğe yaklaştırılır; algılanmaları kolaylaştırılmaya ve sınırları iyice belirginleştirilmeye çalışılır. Varlıklar gerçeğe yaklaştırıldıkça duyguların da çeşitlendiği; ışıklar içinde resmedilerek sürekli hayranlık beslenen sevgilinin, terk edilmesine kadar gidilebilecek duygusal durumların şiire yansıdığı görülür.

4. Zaman

Cenab'ın şiirlerinde zaman bildiren kelimeler sadece bir vakte işaret etmek için kullanılmaz. Zamanın özellikle renk ve duygu belirten yönleri üzerinde de durulur. *Zaman*'la verilmek istenen duygu, yanına yerleştirilen kelimeler yardımıyla sezdirilmeye çalışılır. Sonbahar/hazan mevsiminin verdiği hüznün, *âh u zâr*, *giryê*, *zulmet* gibi kelimeler yardımıyla anlatılırken, ilkbaharın mutluluk veren yanı *hande*, *gülmek*, *safâ* gibi kelimelerle desteklenir.

Cenab, en çok mevsim bildiren ve günün bölümlerini ifade eden kelimeleri kullanır. Bunlar içinde özellikle mevsimlerden *sonbahar*; günün bölümlerinden ise *gece* öne çıkar. Servet-i Fünun dönemindeki şiirlerde bu iki zaman birimi ustalıklı ve allegorik bir tarzda betimlenir. “Temâşâ-yı Hazân” ve “Temâşâ-yı Leyâl” isimlerini şiirlerine başlık yapması ve bu şiirlerde orijinal alegoriler ortaya koyması Cenab'ın bu iki zaman dilimini önemseydiğini de ortaya koymaktadır. Gece, Cenab için çok önemli bir zaman dilimidir. Zihnindeki resmi ancak gece yardımıyla ortaya koyar. Tabiata ruhunu ancak geceyle verir ve yine duyguları geceyle birlikte harekete geçirir. Şair, edilgen, cansız ve fon görünümlü bir geceden haz etmez. Gündüz hissedilmeyen duygular, duyulmayan sesler, görünmeyen resimler hep geceyle birlikte ortaya çıkar.

Cenab'ın özellikle Servet-i Fünun'la birlikte, zamanla duygular arasında sıkı bir ilişki kurduğu görülür. Duygular, zamana göre şekillenir. Aynı şiirde ilerleyen zamana göre duygularında farklı şekiller aldığı görülür. Bu, özellikle “Terâne-i Mehtâb”da başarılı bir şekilde uygulanır.

5. Ses

Ses bildiren kelimeler, Cenab'ın aşk temalı şiirlerinin en önemli unsurlarındandır. Cenab, Servet-i Fünun döneminden önce yazdığı şiirlerinde ses bildiren birçok kelime kullanır. Ancak, büyük çoğunluğunu acı, sıkıntı ve keder veren sesler oluşturur. Özellikle Servet-i Fünun dönemiyle birlikte ses bildiren

kelimelerin bilinçli olarak kullanılmaya başlandığı, bu hususta büyük bir işçilik yapıldığı görülür.

Şiirde musiki arayışı Cenab'ı bu konuda daha hummalı bir çalışmaya sevketmiştir. Servet-i Fünun öncesinde daha çok *acı, keder* ifade eden kelimelerden – bilinçli ya da bilinçsiz- yararlanan Cenab, Servet-i Fünun döneminde özellikle *terâne, neşîde, nağme, âhenk, elhân ve zemzeme* gibi musiki bildiren kelimeleri daha çok kullanılır. Klasik şiirin tesirinde yazdığı şiirlerde *kavuşamama/erişememe* acı ve keder ifade eden seslere tekabül ederken artık sevgiliye rahatlıkla kavuşulabildiği Servet-i Fünun şiirlerinde ise musiki öne çıkar.

Cenab, tablo şiirlerine musikiyi de ekleyerek *musikili tablo şiir* oluşturmaya çalışmıştır. Onun şiirleri dikkatli bir nazarla incelendiğinde bu konuda başarılı olduğu da görülür. Şiirleriyle çizdiği tabloların sadece göze hitab eden *cansız* bir görüntü vermesini istemez. Çizdiği tablolarla şiirinin bedenini oluşturan Cenab, ahenk ve musikiyle de bu bedene ruh vermek ister. Aslında şiirlerini bir video görüntüsünde sunmaya çalıştığı da söylenebilir. Ancak bu görüntünün duygusal yanı hiçbir zaman ihmal edilmez. *Görüntü, ses ve duygular* arasında paralel ilerleyen bir ilişki oluşturmaya çalışır. Bununla birlikte bu görüntü gerçeğin birebir kopyası değil, şairin zihninde canlandırdığı hayalin yansımasıdır.

Cenab, şiirlerinde sadece kendine ait sesleri olan veya ses çağrışımları olan varlıkları kullanmaz. Aynı zamanda hiçbir ses özelliği olmayan varlıklara da sesler atfederek durağan, cansız ve soyut varlıklara hareket ve canlılık verir. *Aşkın* sesi olmamasına rağmen şair, kalp çarpıntısının sesini aşka hamlederek *darâbân-ı garâm* tamlamasını kullanır. Yine bunun gibi rüyanın kendine has bir sesi olmamasına karşın *Fısıldaşırđı hayâlinde mâi rü'yâlar!* (s. 133) dizesinde rüyaya bir ses özelliği katılır.

Cenab için hangi sesin hangi varlığa ait olduğu çok önemli değildir. Sesler ve varlıklar arasında çok farklı ilişkiler kurarak seslerle ilgili yeni, sembolist ve orijinal imgeler kurar. Oluşturduğu görsel imgeleri, ses imgesiyle tamamlar. Mesela, *Sevgilim, dinle bâd-ı hazân / Müteverrim misâli öksürüyor* (s. 219) dizelerinde verimli bir hazan rüzgârı imgesi oluşturulur ve bunun ses imgesini vereme uygun

olarak öksürmenin sesiyle tamamlanır. Burada da görüldüğü gibi Cenab için oluşturulan tabloyla bu tablo arasındaki ses-anlam uyumu çok önemlidir. Bunun yanı sıra, mesleği tıp doktorluğu olan Cenab'ın yukarıdaki dizelerde olduğu gibi pek çok dizesinde tıba ait kelimeler kullandığı görülür.

B. Cenab Şehabeddin'in Aşk Temalı Şiirlerinin Sayısal Değerlendirmeleri

Cenab Şehabeddin'in aşk temalı şiirleriyle ilgili olarak sayısal değerlendirmeler aşağıdaki tablolar yardımıyla yapılmış, gerekli izahlar tablo altlarında verilmiştir.

Tablo 1. Cenab Şehabeddin'in Aşk Temalı Şiirlerinin Sayısal Değerlendirmeleri

DÖNEMLER	YAYINLANAN ŞİİR SAYISI	AŞK TEMALI ŞİİR SAYISI	AŞK TEMALI ŞİİRLERİN YÜZDE ORANLARI	RENK, SES, IŞIK VE ZAMAN BELİRTEN KELİMELERİN SAYILARI			
				RENK	SES	IŞIK	ZAMAN
S.F.D.Ö.	82	65	% 79	99	168	356	110
S.F.D.	91	53	% 58	82	240	172	164
S.F.D.S.	30	13	% 43	14	59	36	32

Kısaltmalar:

S.F.D.Ö.: Servet-i Fünun Dönemi Öncesi

S.F.D. : Servet-i Fünun Dönemi

S.F.D.S. : Servet-i Fünun Dönemi Sonrası

Tablo 1.'e bakıldığında Cenab Şehabeddin'in şiirlerinde aşk temasının büyük bir yeri olduğu görülmektedir. Özellikle Servet-i Fünun dönemi öncesinde yayınlanan şiirlerinin çoğunluğunda aşk teması görülmektedir. Yine Servet-i Fünun döneminde de, ilk dönem kadar olmasa bile- aşk teması önemini korumaktadır. Servet-i Fünun sonrasında yayınlanan şiirlerde aşk temasının önemsendiği, ancak diğer dönemlere göre bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Şairin aşk temalarında

kademeli bir düşüş göze çarpmaktadır. Bunda özellikle Cenab'ın şiir gelişiminin çok büyük payı vardır. Servet-i Fünun dönemiyle birlikte, aşk dışındaki temaların şairin ilgi alanına girmesi, özellikle tabiat betimlemelerine şiirlerinde büyük yer vermesi Cenab'ı kısmen de olsa aşk temasından uzaklaştırmıştır.

Tablo 2. Dönemlere Göre Aşk Temalı Şiir Başına Düşen Renk, Ses, Işık ve Zaman Unsurlarının Oranları

DÖNEMLER	AŞK TEMALI ŞİİR SAYISI	RENK, SES, IŞIK VE ZAMAN BELİRTEN KELİMELERİN ŞİİR BAŞINA DÜŞEN SAYILARI			
		RENK	SES	IŞIK	ZAMAN
S.F.D.Ö.	65	1,52	2,58	5,48	1,69
S.F.D.	53	1,54	4,53	2,10	3,09
S.F.D.S.	13	1,08	4,54	2,57	2,46

Kısaltmalar:

S.F.D.Ö.: Servet-i Fünun Dönemi Öncesi

S.F.D. : Servet-i Fünun Dönemi

S.F.D.S. : Servet-i Fünun Dönemi Sonrası

Yukarıdaki tablodan Cenab'ın aşk temalı şiirlerinde renk unsurunun her üç dönemde de birbirine yakın olarak kullanıldığı görülmektedir. Burada tablo şiir oluşturmak isteyen Cenab'ın neden renk sayısında bir artışa gitmediği gibi bir soru gelebilir. Birincisi, şairin aşk temasının kısmen azalmaya başlamasıyla renk bildiren kelimeleri farklı temalı şiirlerde kullandığı söylenebilir. İkincisi, Cenab'ta *gece* ve *hazan* gibi zaman bildiren kelimelerin renge bakan yanının büyük önemi vardır. Nitekim, Servet-i Fünun dönemi şiirlerine baktığımızda zaman bildiren kelime oranında büyük artış olduğu görülür. Yani şair, tablolarında/şiirlerinde zamanın görüntüsünü betimleme aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

Servet-i Fünun dönemiyle ses bildiren kelimelerin büyük oranda artış gösterdiği görülmektedir. Kısmen Servet-i Fünun öncesinde ve büyük oranda Servet-

i Fünun döneminde şiirlerinde ahenk oluşturma peşine düşen Cenab'ın bu arzusu ses bildiren kelimelerin artışıyla kendini göstermiştir. Şair, Servet-i Fünun döneminden sonra da bu durumu devam ettirerek şiirlerinde ahenk, musiki ve ritim oluşturma isteğinden vazgeçmemiştir.

Cenab'ın aşk temalı şiirlerinde en dikkat çekici unsurlardan biri de ışık bildiren kelimelerdir. Şair, Servet-i Fünun dönemi öncesinde ışık bildiren kelimeleri çok yoğun olarak kullanır. Ancak Servet-i Fünun dönemi ve sonrasına baktığımızda ışık unsurunun kullanımında çok büyük oranda bir düşüş görülür. Burada iki önemli hususu belirtmek gerekir: Şair, Servet-i Fünun dönemi öncesindeki şiirlerinde sevgilinin üstün, yüce ve hayranlık vericiliğini daha çok ışık unsuru üzerinden gösterir. Bir diğer husus ise, tablo şiir vücuda getirirken ışık unsuruyla çok keskin ve belirgin resimler ortaya konamamasıdır. Bundan dolayı ışık unsurundan vazgeçilmeye başlanır. Bununla birlikte ışık daha çok klasik şiirin başlıca imge kaynaklarından biridir. Cenab, Avrupa edebiyatını tanıdıkça bu imge anlayışından belli bir oranda uzaklaşmaya çalışmıştır.

Yine zaman unsuru da Servet-i Fünun döneminde diğer dönemlere göre çok fazla kullanılır. Zaman unsuruyla tablo şiirler oluşturma isteğinin bunda büyük payı vardır. *Seher*, *gece*, *hazan* gibi zaman birimlerinin görüntüye bakan yanından yararlanılarak betimlemeler yapılır. Bunun yanı sıra zaman kendindeki değişimleri duygulara da yansıtan bir varlıktır. Baharla birlikte sevinç, hazanla birlikte hüznün işlenmesi, zamanın kullanımında bir kolaylık sağlamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Akay, Hasan. (1998), *Servet-i Fünun Şiir Estetiği*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.

_____ (1998), *Cenab Şehabeddin'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir Araştırma*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul.

_____ (2007), *Cenab Şehabeddin*, 3F Yayınevi, İstanbul.

_____ (1997), "Cenab Şahabeddin'in Aşk Felsefesi", M.Ü. Fen Ed. Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi (Mehmet Akalın Armağanı), Sayı:8, İstanbul, s.15-30.

Aktaş, Şerif. (2003), *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Akyüz, Kenan. (1998), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Aydoğan, Bedri. (1996), *Servet-i Fünun Döneminde Edebiyat Üzerinde Oluşan Polemikler*, (Basılmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniv., Adana.

Banarlı, Nihat Sami. (1997), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.

Baş, Selma. (1997), *Cenab Şehabeddin ve Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Tabiat Unsurları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Cenab Şehabeddin. (1984), *Cenab Şehabeddin'in Bütün Şiirleri*, (Haz. Mehmet Kaplan, İnci Engünün, Birol Emil, Necat Birinci, Abdullah Uçman), İ.Ü. Ed. Fak. Yay., İstanbul.

_____ (1998), *Evrâk-ı Eyyâm*, (Haz. Hasan Akay), Timaş Yayınları, İstanbul.

Çalışkan, Adem. (2002), “Cenab Şehabeddin’in Bir Münacatı ve Tahlili”, 19 Mayıs Üniversitesi Dinbilimleri Akademik Araştırmaları Dergisi, sayı:2, s.195.

Çetişli, İsmail. (2006), *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Enginün, İnci. (1989), *Cenab Şehabettin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Bilge. (1994), *Servet-i Fünunda Edebi Tenkit*, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.

Ergun, Sadedin Nuzhet. (1935), *Cenab Şehabeddin Hayatı ve Seçme Şiirleri*, Yeni Şark Kütüphanesi, İstanbul.

Kaplan, Mehmet. (2002), “Cenab Şebaddin’in Şiirlerinde Pitoresk”, *Türk Edebiyatı Üzerini Araştırmalar 1*, Dergah Yayınları, İstanbul.

_____ (2002), “Cenab Şebaddin’in Şiirlerinde Ses ve Musiki”, *Türk Edebiyatı Üzerini Araştırmalar 1*, Dergah Yayınları, İstanbul.

_____ (1993), *Tevfik Fikret (Devir-Şahsiyet-Eser)*, Dergah Yayınları, İstanbul.

_____ (2006), *Şiir Tahlilleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul.

Kefeli, Emel. (2007), *Metinleriyle Batı Edebiyatı Akımları*, 3F Yayınevi, İstanbul.

Kolcu, Ali İhsan. (2005), *Servet-i Fünun Edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

Parlatır, İsmail. (2004), *Tevfik Fikret*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şahin, Seval. (2002), *Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Renk Belirten Kelimelerin Kullanılması Üzerine İnceleme ve Değerlendirme*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniv., Sosyal Bilimler

Enstitüsü, İstanbul.

Tarakçı, Celal. (1986), *Cenab Şehabeddin’de Tenkit*, Eser Matbaası, Samsun.

Üstünova, Mustafa. (1993), *Yahya Kemal Beyatlı’nın Şiirlerinde Musiki Terimleri*,
(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniv., Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Bursa.